

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი

აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე

ტომი VI

ნომერი I

ბათუმი - 2023

აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტის შრომების კრებულია. მასში ასახულია, აღმოსავლეთის ისტორიის, პოლიტიკის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიის, წყაროთმცოდნეობის, ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეობის მნიშვნელოვანი საკითხები.

რედაქტორი: პროფესორი ემზარ მაკარაძე

სარედაქციო საბჭო: აკადემიკოსი როინ მეტრეველი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია; აკადემიკოსი რევაზ გაჩეჩილაძე, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია; აკადემიკოსი შაჰინ მუსტაფაევი (აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, აზერბაიჯანი); პროფესორი გიორგი სანიკიძე (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გიორგი წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი); პროფესორი ნანი გელოვანი (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი); პროფესორი ფარდა ასადოვი (აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, აზერბაიჯანი); პროფესორი ნურე მურატოვა (ბლაგოვეოგრაძის სამხრეთ-დასავლეთ უნივერსიტეტი, ბლაგოვეოგრაძი, ბულგარეთი); ასოცირებული პროფესორი ჰარუნ ჩიმქე (თურქეთი).

რეცენზენტი: პროფესორი ჯემალ კარალიძე

კრებულში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნით ავტორებს და შესაძლოა არ ემთხვეოდეს სარედაქციო კოლეგიის თვალსაზრისს.

© ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი. საქართველო, 6010. რუსთაველი/ნინოშვილი 32/35. ელ.ფოსტა: emzar.makaradze@bsu.edu.ge
ISSN 2587-490X
E-ISSN 2720-8168

Batumi Shota Rustaveli State University

Faculty of Humanities

Department of Oriental Studies

HERALD OF ORIENTAL STUDIES

Volume VI

№ I

Batumi - 2023

Herald of Oriental Studies is the collection of papers of the department of Oriental Studies at the faculty of Humanities at Batumi Shota ProfessRustaveli State University. The papers are about the noteworthy issues of history, politics, archaeology, ethnology, introduction to linguistics and literary studies of the Eastern countries.

Editor: Professor Emzar Makaradze

EDITORIAL BOARD: Academician Roin Metreveli, Georgian National Academy of Sciences; Academician Revaz Gachechiladze, Georgian National Academy of Sciences; Academician Shahin Mustafaev (National Academy of Sciences of Azerbaijan, Azerbaijan); Professor Giorgi Sanikidze (Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University); Professor Nani Gelovani (Institute of Oriental Studies, Faculty of Humanities, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University); Professor Farda Asadov (National Academy of Sciences of Azerbaijan, Azerbaijan); Professor Nurie Muratova (South-West University of Blagoevgrad, Blagoevgrad, Bulgaria); Associate Professor Harun Çimke (Turkey).

REVIEWERS: Professor Jemal Karalidze

© Department of Oriental Studies

Address: Rustaveli/Ninoshvili Str. 32/35, Batumi, Georgia, 6010, Batumi Shota Rustaveli State University, Department of Oriental Studies.

E-mail : emzar.makaradze@bsu.edu.ge

ISSN 2587-490X

E-ISSN 2720-8168

ისტორია, პოლიტიკა, წყაროთმცოდნეობა
HISTORY, POLITICS, PRIMARY SOURCE STUDIES

ნანა გელაშვილი

იაპონია საოკუპაციო რეჟიმის კონტექსტში მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ -----9

Nana Gelashvili

Japan in context of the occupation regime after the World War II

გიორგი ახალკაციშვილი

იეზუიტები XVI - საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში ----- 31

George Akhalkatsishvili

The Society of Jesus in the 16th century Ottoman Empire

მარინე ჯიბლაძე

საბჭოთა კავშირის დაშლის გავლენა ჩინეთზე - გამოწვევები და შესაძლებლობები ახალ გეოპოლიტიკურ გარემოში -----48

Marine Jibladze

The Impact of the collapse of the Soviet Union on China - challenges and opportunities in a new geopolitical environment

მაია კაპანაძე, მარიამ გალდავა

ჩინეთი შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ფარგლებში-78

Maia Kapanadze, Mariam Galdava

China within the Shanghai Cooperation Organisation

დავით ანდღულაძე

რუსული მედიის დამოკიდებულება ჩინეთისადმი 2000-2014 წლებში (ყირიმის ანექსიამდე) -----95

Davit Andguladze

Russian Media's Attitude Towards China in 2000-2014 (Before the Annexation of Crimea)

გიორგი დობორჯგინიძე

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტი და ნატოს მისია ავღანეთში -----115

Giorgi Doborjginidze

The terrorist attack of September 11, 2001 and the NATO mission in Afghanistan

მაია მანჩხაშვილი

„სახალხო რესპუბლიკური პარტია“ -----131

Maia Manchkhashvili

„Republican People’s Party“ (CHP)

**ენათმეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა
LINGUISTICS, LITERARY CRITICISM**

ნათელა ფართენაძე

უდეტრები თურქეთის საქართველოს ერთი ხეობის მკვიდრთა
მეტყველებაში -----148

Natela Phartenadze

Udetrebi in the speech of the Georgian inhabitants of one of the
valleys in Turkey

Marine Sioridze

**REPRESENTATION OF THE ORIENTAL WORLD IN THE LITER-
ARY TEXTS OF XIX CENTURY EUROPEAN WRITERS ----- 170**

მარინე სიორიძე

აღმოსავლური სამყაროს რეპრეზენტაცია XIX საუკუნის ევროპ-
ელი მწერლების ლიტერატურულ ტექსტებში

თამარ გასიტაშვილი

სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელი ლექსიკური
ერთეულები „რუსუდანიანში“ -----200

Tamar Gasitashvili

LEXICAL UNITS DENOTING VESSELS FOR VARIOUS PURPOSES
IN „RUSUDANIANI“

**არქეოლოგია, ეთნოლოგია
ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY**

თამაზ დარჩიძე, ნიკა ხოფერია

სასანიანები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში: პეტრას გარნი-
ზონის აღჭურვილობა და მომარაგება -----223

Tamaz Darchidze, Nika Khoperia

SASANIAN IN SOUTHWESTERN GEORGIA: THE ARMAMENTS
AND LOGISTICS OF THE GARRISON OF PETRA

მანუჩარ ლორია

ჰომო სოვეტიკუსი: რელიგია (ვიზუალურ ანთროპოლოგიური
კვლევა) -----249

Manuchar Loria

Homo Sovieticus: Religion (visual anthropological research)

**ფილოსოფია, კულტურა
PHILOSOPHY, CULTURE**

ვარდო ბერიძე

ბუნება, ნივთები და აზროვნება: აღმოსავლური სიბრძნე და თან-
ამედროვეობა (ალან უოტსი) -----269

Vardo Beridze

Nature, Things and Thinking: Eastern Wisdom and Modernity (Alan
Watts)

თარგმანი

TRANSLATION

ასმათ ჯაფარიძე

აშიქ ვეისელი (1894-1973) - ლექსები -----285

Asmat Japaridze

Ashik Veysel (1894-1973) Poems

ნატო ხარშილაძე

მემდუჰ შევქეთ ესენდალი (1883 - 1952) - „მადლიერების
ყვავილი“ -----289

Nato Kharshiladze

Memduh Shevket ESENDAL (1883-1952) – „Thanksgiving Flower“

მარიამ ჩალაბაშვილი

კოიძუმი იაკუმო (1850-1904) - „ამბავი ოდაის შესახებ“-----298

Mariam Chalabashvili

Koizumi Yakumo (1850-1904) – „The Story of O-Dai“

რეცენზია REVIEW

ემზარ მაკარაძე

რეცენზია - ავტორთა ჯგუფის მიერ (ოთარ ჭიღლაძე, დავით ანდღულაძე, ნანა გელაშვილი, შალვა ჩიხლაძე, არჩილ კალანდია, მარინე ჯიბლაძე) შექმნილ მონოგრაფიაზე - „ჩინეთის ისტორია“. მთავარი რედაქტორი და შემდგენელი მარინე ჯიბლაძე, გამომცემლობა, „ოქროს საწმისი“, თბილისი, 2022. -----303

Emzar Makaradze

Review of the monograph created by a group of authors (Otar Chighladze, Davit Andghuladze, Nana Gelashvili, Shalva Chikhladze, Archil Kalandia, Marine Jibladze) – „History of China“. Chief editor and compiler Marine Jibladze, publishing house, "Golden Fleece", Tbilisi, 2022.

იაპონია საოკუპაციო რეჟიმის კონტექსტში
მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ

ნანა გელაშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
ქ. თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი
№1, 0179, საქართველო. +995599 93 49 77.

nana.gelashvili@tsu.ge.

ORCID: 0000-0003-2293-2637

აბსტრაქტი.

წამოდგენილ ნაშრომში განხილული და გაანალიზებულია იაპონიაში მიმდინარე მოვლენები II მსოფლიო ომის დასრულების შემდგომ. კონკრეტულად, ყურადღება ფოკუსირებულია იმ პერიოდზე, როდესაც მოკავშირე სახელმწიფოების (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, სსრკ) გადაწყვეტილებით იაპონია აშშ-ს საოკუპაციო ძალების დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა (1945-1952 წწ.). ამ კონტექსტში, უპირველეს ყოვლისა, ხაზგასასმელია, რომ იაპონია უაღრესად მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა ომის დასრულებისას: ატომური დაბომბვების შედეგად განადგურებული იყო ქალაქების უმეტესი ნაწილი, საკომუნიკაციო საშუალებები და ტრანსპორტი, დიდი ზარალი განიცადა მრეწველობამ და სოფლის მეურნეობამ. ამ ყველაფერს ზედ ერთვოდა შიშშილობა, ეპიდემიები, ბუნებრივი კატაკლიზმები და სხვა. არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, იაპონიას იმხანად არ ძალუძდა თავად გადაეჭრა ქვეყნის წინაშე წამოჭრილი რთული პოლიტიკური, სოცია-

ლურ-ეკონომიკური და სხვა პრობლემები. აუცილებელი იყო ქვეყნის მომავალი განვითარების პრინციპულად ახალი სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავება, რადიკალური ხასიათის რეფორმების გატარება. აღნიშნული მისიის შესრულება დაევალა აშშ-ს საოკუპაციო ძალებს, გენერალ დუგლას მაკარტურის მეთაურობით.

იაპონიაში დამყარებული საოკუპაციო რეჟიმის მიერ დასახული იყო კონკრეტული მიზნები, რომელთა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო შემდეგი: ქვეყნის დემილიტარიზაცია, დემოკრატიული ტენდენციების დამკვიდრება, ეკონომიკის აღორძინება, სიტყვის, რწმენისა და აზროვნების თავისუფლების უზრუნველყოფა; ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვა და პატივისცემა. ხაზგასასმელია, რომ მიუხედავად გარკვეული უარყოფითი მხარეებისა, საერთო ჯამში აშშ-ს საოკუპაციო რეჟიმმა პოზიტიური როლი შეასრულა იაპონიის ისტორიაში. წარმატებით განხორციელდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი ღონისძიებები, რომლებიც მეტად დროული და აუცილებელი იყო იმხანად იაპონიისათვის. ეს ნათლად გამოვლინდა საოკუპაციო რეჟიმის დასრულების შემდგომ, როდესაც პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვების შედეგად, იაპონიამ გიგანტური ნახტომით და აღმასვლით დაიწყო განვითარება.

სადიებო სიტყვები: იაპონია; ოკუპაცია; ამერიკა; იმპერატორი; კონსტიტუცია.

შესავალი.

მეორე მსოფლიო ომში დამარცხების შემდეგ, იაპონია ოკუპირებულ იქნა აშშ-ს სამხედრო ძალების მიერ, რომლებიც მოკავშირე ქვეყნების სახელით მოქმედებდნენ. შესაბამისად, უმაღლესი ხელისუფლება საოკუპაციო არმიის ხელში მოექცა, ადგილობრივი მთავრობა და იმპერატორი კი მოკავშირე ძალების მთავარსარდლის - გენერალ დ. მაკარტურის დირექტივებს ემორჩილებოდნენ. ხაზგასასმელია, რომ იაპონიის ისტორიაში ეს იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც ის ოკუპირებული აღმოჩნდა უცხო

სამხედრო ფორმირებების მიერ. თუმცა, ოკუპაცია დიდხანს არ გაგრძელებულა, თანაც იმ ხნის მანძილზე - 1945-1951 წლებში, იაპონიაში მეტად მნიშვნელოვანი და სასარგებლო ცვლილებები განხორციელდა, რაც ესოდენ საშური იყო ქვეყნის შემდგომი აღმასვლით განვითარებისათვის. ეს ნათლად გამოვლინდა ოკუპაციის შემდგომ პერიოდში, როდესაც იაპონიამ საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში აღზევების უნიკალური უნარი გამოავლინა და უწინდებურად ერთ-ერთ ლიდერ სახელმწიფოდ მოეწოდებინა მსოფლიოს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ოკუპაციის პერიოდს გააჩნდა როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები, რომლებიც განხილული და გაანალიზებულია წინამდებარე ნაშრომში.

მეთოდი.

წარმოდგენილი სამეცნიერო სტატია ეფუძნება ისტორიო-გრაფიაში აპრობირებულ კვლევის აკადემიურ მეთოდებს, რაც გულისხმობს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების მოძიებას, ემპირიულ ანალიზს, შედარებით-ისტორიულ და კონტენტ-ანალიზის მეთოდს. გამოყენებულია ასევე სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემების ურთიერთმეჯერების მეთოდი, ობიექტური დასკვნების გამოტანის მიზნით.

შედეგები.

იაპონიის ისტორიის მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის შესწავლა ცხადყოფს, რომ ეს იყო რადიკალური ცვლილებების და ინოვაციების ხანა, რომელმაც განსაზღვრა ქვეყნის განვითარების ძირითადი ვექტორი. 1945 წლის შემოდგომიდან აშშ-ს ოკუპაციის ქვეშ იძულებით მოქცეული, ომში დამარცხებული იაპონია თანდათან ფერფლიდან ფენიქსივით აღდგა და მოკლე ხანში უწინდებურად მსოფლიოს ლიდერი ქვეყნების რიცხვში მოექცა. ამის ერთ-ერთ უმთავრეს ხელშემწყობ ფაქტორს წარმოადგენდა ისეთი მძლავრი სახელმწიფოს ძალისხმევა და აქტიური ქმედებები იაპონიის მიმართ, როგორც იმხანად აშშ იყო. საოკუპაციო რეჟიმი იაპონიაში უზრუნველყოფდა შიდა პოლიტიკურ სტაბილურობას, რაც თავის მხრივ, ხელს უწყობდა თანმიმდევრულად განხორციელებულიყო ღონისძიებები ქვეყ-

ნის დემილიტარიზაციის, დემოკრატიზაციის, ეკონომიკის აღდგენის, ადამიანთა უფლებების არეალის გაფართოების მიმართულებით. 1947-1950 წლებში იაპონიაში გატარდა აგრარული რეფორმა, მიღებულ იქნა ახალი შრომითი კანონმდებლობა, რომლითაც დაწესდა 8-საათიანი სამუშაო დღე, ფასიანი შვებულება და სოციალური დაზღვევა, სამრეწველო საწარმოებში ლეგალიზებულ იქნა პროფკავშირები და სხვ. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ დადებითთან ერთად, ოკუპაციას ჰქონდა უარყოფითი მხარეებიც. კერძოდ, იაპონიას იმხანად არ გააჩნდა სახელმწიფო სუვერენიტეტი, რამდენადაც საოკუპაციო ხელისუფლებამ თავის კონტროლს დაუქვემდებარა ფინანსები, სასამართლო, საგარეო ვაჭრობა, სახელმწიფო ბიუჯეტის შედგენა, შეზღუდული იყო პარლამენტის საკანონმდებლო უფლებამოსილება. მთავრობა და იმპერატორი მოკავშირე ძალების უმაღლეს მთავარსარდალს ემორჩილებოდნენ. მეორე მხრივ კი, ქვეყანაში უამრავი პოზიტიური ძვრები მოხდა, რის საფუძველზეც იაპონიის ისტორიის ახალი ფურცელი გადაიშალა. საბოლოო ჯამში ოკუპაციის რეჟიმი წარმატებით ამოწურა თავისი მისია იაპონიაში, რაც 1951 წლის 8 სექტემბერს სანფრანცისკოს სამშვიდობო ხელშეკრულებით დაფიქსირდა. ამ კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ ომის დროს აშშ-სა და იაპონიას შორის არსებული მტრული ურთიერთობები, ოკუპაციის შედეგად სამოკავშირეო ურთიერთობებში გადაიზარდა. ამიერიდან იაპონია ამერიკისთვის საიმედო საყრდენ პარტნიორად იქცა შორეული აღმოსავლეთის რეგიონში.

დისკუსია.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულებისას იაპონია უაღრესად მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა; გაჩანაგებული იყო სოფლის მეურნეობა, ეკონომიკა, მრეწველობა, დაზიანებული იყო საკომუნიკაციო საშუალებები და ტრანსპორტი. დაბომბვების დროს 206 ქალაქიდან 96 განადგურდა, ბომბების ქარცეცხლში გახვეული ქალაქებიდან ფერფლიდა შემორჩა. ამას ზედ ერთვოდა საკვები პროდუქტების უკმარისობა, შიმშილობა, ეპიდემიები, ბუნებრივი კატაკლიზმები და სხვა. იაპონიისათვის დიდი დარტყმა იყო წინათწლეულის მანძილზე მის მიერ მიტაცებული ყველა ტერიტორ-

ის დაკარგვა, რამაც გამოიწვია ნედლეულის, საწვავის, სურსათის და სხვა კოლონიური საქონლის მოწოდების შეწყვეტა. შესაბამისად, საწარმოთა დიდი ნაწილი გაჩერებული იყო და იაპონური საქონელი მთლიანად იქნა გამოძევებული მსოფლიო ბაზრიდან (სეხნიაშვილი, 2005: 241). ქვეყანაში სიღარიბის დამღვევას და სახალხო მეურნეობის აღდგენას ხელს უშლიდა პროგრესირებადი ინფლაცია, ეკონომიკის მძიმე მდგომარეობას აღრმავებდა ქვეყნის პოლიტიკური მომავლის გაურკვეველობაც.

ყოველივე ზემოთქმულის მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ ომის წლებში იაპონიის ხელისუფალთა მთელი ყურადღება და ძალისხმევა მიმართული იყო არმიის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისაკენ. ცხადია, რომ ომი უზარმაზარ ხარჯებს მოითხოვდა, რაც საკუთარი და დაპყრობილი ხალხის ძარცვით იფარებოდა. რამდენადაც მეორე მსოფლიო ომი იაპონიისათვის სავალალო შედეგებით დასრულდა, მისი თვითდაჯერებულობა და ამბიციები იმედგაცრუებით და შოკით შეიცვალა. იაპონიის მოსახლეობა, ისევე როგორც ხელისუფლება, აპათიამ მოიცვა, რომელსაც აღარ ძალუბდა თავად გადაეწყვიტა ქვეყნის წინაშე არსებული რთული სოციალურ-პოლიტიკური ამოცანები. აუცილებელი იყო ძირფესვიანად გადამუშავებულიყო ქვეყნის მომავალი განვითარების პრინციპულად ახალი სტრატეგია და ტაქტიკა. სწორედ საამისოდ მოველინა იაპონიას დასავლეთიდან ახალი მძლავრი ძალა, რომელმაც ხელში აიღო ქვეყნის მართვის სადავები, კერძოდ, ეს იყო აშშ-ს საოკუპაციო მმართველობა.

მოკავშირე ქვეყნების (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, სსრკ) პოლიტიკა იაპონიის მიმართ განსაზღვრული იყო 1945 წლის 26 ივლისის პოტსდამის დეკლარაციით, რომელიც შეიცავდა შემდეგ ძირითად მოთხოვნებს: იაპონიაში მილიტარიზმის აღმოფხვრა და დემოკრატიის განვითარება; სიტყვის, სარწმუნოების თავისუფლება და ადამიანის ძირითადი უფლებების პატივისცემა; ეკონომიკის აღორძინება და სხვ. ამ მისიის აღსრულება დაეკისრა აშშ-ს საოკუპაციო არმიას, რომელსაც პრეზიდენტ ჰარი ტრუმენის მიერ საგანგებო უფლებამოსილებით აღჭურვილი გენერალი დუგლას მაკარტური (1880-1964) ედგა სათავეში. ზემოთ ხსენე-

ბულ დეკლარაციაში ხაზგასმული იყო, რომ მოკავშირეთა საოკუპაციო არმია იაპონიას დატოვებდა მაშინ, როდესაც მიღწეულ იქნებოდა დასახული მიზნები და როდესაც დაფუძნდებოდა მშვიდობიანად განწყობილი მთავრობა, იაპონელი ხალხის ნების შესაბამისად (История Японии, 1999: 484).

1945 წლის 15 აგვისტოს იაპონიის იმპერატორმა ჰიროჰიტომ ერს რადიოთი მიმართა და იაპონიის კაპიტულაცია გამოაცხადა. 1945 წლის 2 სექტემბერს კი ტოკიოს ყურეში, ამერიკულ ხომალდზე „მისური“ ომში დამარცხებულმა იაპონიამ ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას უსიტყვო კაპიტულაციის შესახებ, რითაც დასრულდა კიდევ II მსოფლიო ომი (Jansen, 2000:66; პაპასქირი, 2009:296-297). ამ ცერემონიის ერთ-ერთი მთავარი აქტორი იყო დ. მაკარტური, რომელიც მალევე იაპონიის ფაქტობრივი სრულყოფილებიანი მმართველი გახდა, ამიტომაც მას იაპონიაში „უგვირგვინო იმპერატორადაც“ მოიხსენიებდნენ. აქვე შევნიშნავთ, რომ მაკარტური აშშ-ს სამხედრო ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე სახელოვან მთავარსარდლად და სამხედრო მოღვაწედ აღიარებული. რაც შეეხება იაპონიაში მის მოღვაწეობას, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ დაბალანსებული და მოქნილი პოლიტიკის წყალობით, მაკარტურმა იაპონელთა ნაწილის დიდი პატივისცემა და კეთილგანწყობა დაიმსახურა. მან შეძლო ქვეყანაში ძველი წყობილების ნარჩენების განადგურება და ახალი, პროამერიკულად განწყობილი იაპონელი საზოგადოების ჩამოყალიბება (Жаркова, 2009: 14). მაკარტური ამბობდა, რომ მას სურდა განიარაღებული და ნეიტრალური იაპონია შორეული აღმოსავლეთის შვეიცარიად ექცია (Toshiyuki, 2009: 59). კაპიტულაციაზე ხელმოწერიდან ნახევარ საათში იაპონიის ნაპირებს მოადგა 42 ხომალდი და 13 ათასი ამერიკელი სამხედრო პირი, რომლებიც მოქმედებდნენ მოკავშირე ქვეყნების სახელით. ამრიგად, პოტსდამის დეკლარაციით, იაპონიას, როგორც აგრესორ ქვეყანას გარკვეული სასჯელი ედებოდა, თუმცა სადამსჯელო ქმედებები არ იყო მიმართული იაპონელი ერის დამცირებისაკენ, პირიქით - საკმაოდ კეთილგანწყობილ მიზნებს ისახავდა, კერძოდ, ქვეყნის

პროგრესული მიმართულებით წაყვანას და დემოკრატიზაციის გზაზე დაყენებას.

ომის შემდგომი პერიოდის იაპონიაზე საუბრისას, აუცილებლად გასათვალისწინებელია შორეულ აღმოსავლეთში იმხანად არსებული საერთაშორისო ვითარება. საქმე ის იყო, რომ ომში იაპონიის მარცხმა ძირეული ცვლილებები გამოიწვია აზიის რეგიონში და წყნარი ოკეანის აუზში ძალთა თანაფარდობაზე. ჩინეთ-იაპონიის და რუსეთ-იაპონიის ომების შედეგად, იაპონია წარმოჩინდა, როგორც მძლავრი რეგიონალური იმპერია. 1945 წელს კაპიტულაციის შემდეგ კი მისმა საერთაშორისო პოლიტიკურმა ფაქტორმა არსებობა შეწყვიტა. აქედან გამომდინარე, რეგიონის უზარმაზარ სივრცეში ვაკუუმი წარმოიშვა, რომლის შევსებას უკვე ახალი ძალები ემუშრებოდნენ. ასეთთა შორის ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო აშშ, რომელიც ომის შემდეგ გახდა ყველაზე მძლავრი სახელმწიფო ეკონომიკური, სამხედრო და პოლიტიკური კუთხით (История Японии, 1999:483). დასავლეთის დიდი სახელმწიფოები ომის გამო ძალზე დასუსტებულები იყვნენ და არ ძალუძდათ ხსენებულ რეგიონში აშშ-თვის ადეკვატური კონკურენციის გაწევა, ერთადერთ პოტენციურ კონკურენტად სსრკ მოიაზრებოდა, თუმცა განსახილველ პერიოდში ამგვარი საფრთხე ჯერ არ იყო გამოკვეთილი (გელაშვილი, 2018:31). ასე რომ, აშშ-მ ადვილად მოიპოვა იაპონიაში საოკუპაციო რეჟიმის გატარების პრეროგატივა. ამასთან ამერიკელებს თავიანთი საკუთარი მიზნებიც ამოძრავებდათ - გუშინდელი კონკურენტი იაპონიის დასუსტება მსოფლიო ბაზარზე, მასზე პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო კონტროლის დაწესება. აშშ-ს კარგად ესმოდა, რომ მხოლოდ საოკუპაციო არმია ამ მნიშვნელოვან ამოცანებს ვერ განახორციელებდა, საჭირო იყო თვით იაპონიის შიგნით არსებული პოლიტიკური ძალების გამოყენება, კერძოდ, აბსოლუტური მონარქიის პოზიციების შესუსტება, ასევე სამხედროების, ბიუროკრატიის, მონოპოლისტური კაპიტალის გავლენების შეკვეცა (სეხნიაშვილი, 2005:242).

მთელი საოკუპაციო პერიოდი ორ ეტაპად დაიყო: 1. 1945-1948 წწ., 2. 1949-1952 წწ. პირველი მათგანის მთავარ მიზანს წარმ-

ოადგენდა იაპონიის დემილიტარიზაცია და დემოკრატიული ხასიათის რეფორმების გატარება. მათ შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი იყო ახალი კონსტიტუციის მიღება (Молодяков и др., 2007:231). ოკუპაციის პირველ ეტაპზე იაპონელთა ცხოვრებაში უამრავი ცვლილება მოხდა დემოკრატიზაციის მიმართულებით: ლიკვიდირებულ იქნა საიდუმლო და უშიშროების პოლიცია, სამხედრო და საზღვაო სამინისტროები, გაუქმდა პროფაშისტური ორგანიზაციები. სამაგიეროდ, ლეგალიზებულ იქნა პოლიტიკური პარტიები, აღდგენილ იქნა პროფკავშირული ორგანიზაციები. ციხიდან განთავისუფლდნენ კომუნისტები, პოლიტიკური და კულტურის მოღვაწეები, გაუქმდა ცენზურა კინემატოგრაფზე და თეატრალურ ხელოვნებაზე. შემოღებულ იქნა საყოველთაო საარჩევნო უფლებები, რის საფუძველზეც მოხდა პირველად იაპონიის ისტორიაში ქალების ჩართვა საარჩევნო სისტემაში, დაწესდა რვასაათიანი სამუშაო დღე (Allinson, 2009: 47-49). 1946 წლის 4 იანვრის ბრძანებულებით, სამსახურიდან განთავისუფლდნენ მილიტარისტული წარსულის მქონე პირები, მათ შორის, მაღალი თანამდებობის, ცნობადი პიროვნებებიც. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დემოკრატიულ გარდაქმნებს ახორციელებდნენ თავად ძველი ბიუროკრატები, ასე რომ, აღნიშნულ ღონისძიებას სრულფასოვანი სახე ვერ ექნებოდა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა მაკარტურის შტაბის მიერ ორგანიზებული სასამართლო პროცესი ომის დამნაშავეების მიმართ, რომელიც ტოკიოში მიმდინარეობდა 1946 წლის 3 მაისიდან 1948 წლის 12 ნოემბრამდე. აღსანიშნავია, რომ თავისი მასშტაბების გამო, ის „შორეული აღმოსავლეთის ნიურენბერგის პროცესის“ სახელითაც მოიხსენიება ისტორიოგრაფიაში. აღნიშნული პროცესის შედეგად, ბევრი სამხედრო დამნაშავე წარსდგა სამსჯავროზე (მათგან სიკვდილით დაისაჯა 7 დამნაშავე). მთლიანად რეპრესიები შეეხო 200 ათასზე მეტ ადამიანს, რომელთა შორის იყვნენ არა მხოლოდ სამხედროები, არამედ სხვადასხვა დანაშაულებათა გამო მსჯავრდებულები (Jansen, 2000:687-688; Nakamura, 1992:253). ცოტა მოგვიანებით, 1949 წელს სსრკ-შიც, ქ. ხაბაროვსკში ჩატარდა სასამართლო

პროცესი იაპონური არმიის სამხედროების მიმართ, რომლებსაც ბრალი ედებოდათ ბაქტერიოლოგიური იარაღის დამზადებაში და გამოყენებაში (Молодяков, 2007: 253-254).

საოკუპაციო ხელისუფლების უმთავრეს ამოცანათა შორის იყო იაპონიაში დემოკრატიული გარდაქმნების იურიდიული ფუნდამენტის შექმნა, რაც უნდა განხორციელებულიყო იაპონიის პირველი კონსტიტუციის - 1889 წლის ე. წ. მეიჯის კონსტიტუციის გადახედვის საფუძველზე. აშშ-ს ხელისუფალთა ჩანაფიქრით, საამისოდ ფორმალური ინიციატივა იაპონური მხარისგან უნდა წამოსულიყო. ხანგრძლივი მოსამზადებელი სამუშაოების შემდეგ, საგანგებოდ შექმნილმა კომისიამ 1946 წლის 7 თებერვალს იმპერატორს წარუდგინა პროექტი, რომლის საფუძველად ძველი კონსტიტუცია ძალაში რჩებოდა, თუმცა მასში მნიშვნელოვანი სიახლეები იყო. კერძოდ, ამ თვალსაზრისით კარდინალური ცვლილებები განიცადა იმპერატორის სტატუსმა, რაც გამოიხატებოდა მისი პოლიტიკური უფლებამოსილების შეკვეცაში, მონარქიის კულტის დაკნინების მიზნით (Kenneth, 2007:220). საოკუპაციო ძალების მთავარსარდლის - მაკარტურის მითითებით, 1946 წლის 1 იანვარს იაპონიის იმპერატორმა ჰიროჰიტომ ერისადმი საახალწლო მიმართვაში საჯაროდ უარყო თავისი ღვთაებრივი წარმომავლობა (როგორც ეს მანამდე იყო მიჩნეული). აღსანიშნავია, რომ ხსენებულ მიმართვას მაღალი შეფასება მიეცა აშშ-ში. კერძოდ, დაფიქსირდა, რომ ამ ნაბიჯით იმპერატორი დიდ რეფორმატორად წარმოჩინდა იაპონიის ისტორიაში, რითაც ის ხელს შეუწყობდა აღმოსავლური დესპოტიიდან ქვეყნის თანამედროვე დემოკრატიად გადაქცევას (Nakamura, 1992: 112). ამგვარად, მომზადდა წანამძღვრები იაპონიის იმპერატორის „ცოცხალი ღმერთიდან“ (როგორც ეს ტრადიციულად ითვლებოდა) სახელმწიფოს და იაპონელი ერის ერთიანობის სიმბოლოდ გადასაქცევად. მის ფუნქციებს ამიერიდან ფორმალური ხასიათი მიენიჭა, ეს იყო: პარლამენტის მოწვევა და დათხოვნა, ჯილდოების გადაცემა, პრემიების მინიჭება და ა. შ. ქვეყნის რეალურ მეთაურად კი პრემიერმინისტრი იქნა აღიარებული. მთავ-

რობას პასუხისმგებლობა დაეკისრა არა იმპერატორის, არამედ არჩეული ეროვნული კარლამენტის წინაშე.

იაპონელი საზოგადოების დემოკრატიზაციის მიმართულებით ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღონისძიებას წარმოადგენდა რეგლამენტაცია რელიგიის სფეროში. თავდაპირველად საოკუპაციო ხელისუფლებამ 1945 წლის 15 დეკემბერს იაპონიის მთავრობას დირექტივა გაუგზავნა იაპონელთა უძველესი ეროვნული რელიგიის - შინტოიზმის სახელმწიფოსგან გამოყოფის თაობაზე. ამის კვალდაკვალ გაუქმდა სახელმწიფოს მხრიდან მისი მფარველობა, აიკრძალა შინტოისტური იდეების გავრცელება და სწავლება სასწავლო დაწესებულებებში, სკოლებიდან და უმაღლესებიდან გატანილ იქნა შინტოისტური სალოცავები და სხვ. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ხდებოდა ქვეყნის ისტორიის ხელახლა გადაწერაც, რელიგიური საკითხების, ასევე ზოგიერთი ისტორიული ფაქტისა თუ მოვლენის კორექტირების მიზნით. ასე ნაბიჯ-ნაბიჯ, შინტოიზმს, რომელიც იმპერატორის ღვთიურ წარმომავლობას, იაპონელი ერის გამორჩეულობას და განსაკუთრებულობას ქადაგებდა, სახელმწიფო რელიგიის სტატუსი ჩამოერთვა (გელაშვილი, 2012:48). ამ მოვლენების საპირისპიროდ, იაპონიაში გაიზარდა ქრისტიანობის სხვადასხვა მიმდინარეობათა გავლენა, ამერიკელ ხელისუფალთა ეგიდით მოღვაწეობა გაააქტიურეს კათოლიკე მისიონერებმა და სხვა კონფესიების წარმომადგენლებმა, გაიხსნა სემინარიების, კოლეჯების და უნივერსიტეტების ფართო ქსელი (*История Японии*, 1999:101; Michiko, 2002:123).

ეს ყველაფერი დაკანონდა 1946 წლის 3 ნოემბერს გამოქვეყნებული კონსტიტუციით, რომელიც ძალაში შევიდა ექვსი თვის შემდეგ - 1947 წლის 3 მაისს. მის თანახმად, იაპონია აბსოლუტური მონარქიიდან კონსტიტუციურ საპარლამენტო მონარქიად გადაიქცა (Dower, 2012:177-179). დამტკიცდა ადამიანის უფლებების ფართო სპექტრი, აიკრძალა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური დისკრიმინაცია რასის, სარწმუნოების, სქესის, სოციალური მდგომარეობის და წარმომავლობის მიხედვით. კონსტიტუციის მეორე თავში (მთლიანად ის მოიცავდა 11 თავს და 103 პარაგრაფს) დაფიქსირებული იყო, რომ იაპონელი ხალხი

უარს აცხადებდა ომზე, მუქარაზე და შეიარაღებული ძალების (საზღვაო, სახმელეთო და საჰაერო) გამოყენებაზე, როგორც საერთაშორისო პრობლემების გადაჭრის საშუალებებზე (Jansen, 2000: 526-528; Toshiyuki, 2009:60-61). როგორც ჩანს, აღნიშნულმა დებულებებმა განაპირობა, რომ ახალი დოკუმენტი „მშვიდობის კონსტიტუციის“ სახელწოდებითაც მოიხსენიება სამეცნიერო ლიტერატურაში. შეიძლება ითქვას, რომ 1947 წლის კონსტიტუციის საშუალებით, საოკუპაციო ხელისუფლებამ ძირეულად შეცვალა იაპონიის საშინაო და საგარეო ვექტორი. ამიტომაც იყო, რომ მისი მიღება ეპოქალურ მოვლენად იქცა იაპონიის ისტორიაში (გელაშვილი, 2018: 34).

ოკუპაციის პირველი ეტაპი იაპონიაში 1948 წლის მეორე ნახევარში დასრულდა, რომლის უმთავრეს შედეგს ქვეყნის პოლიტიკური წყობის დემოკრატიზაცია და ამ მიმართულებით განხორციელებული გარდაქმნები წარმოადგენდა. თუმცა, დაწყებული რეფორმების გარკვეული ნაწილი ბოლომდე არ იყო მიყვანილი. ცხადია, რომ ომის პერიოდში დანგრეული ქალაქების აღმშენებლობა და განადგურებული მეურნეობის აღდგენა ხანგრძლივ და შრომატევად ძალისხმევას მოითხოვდა. ოკუპაციის მეორე ეტაპზე გამოიკვეთა ახალი ნეგატიური ფაქტორები, რომლებიც ხელს უშლიდნენ ქვეყნის წინსვლას. კერძოდ, ეს იყო ე. წ. „ცივი ომის“ პირველი ნიშნები. მართალია, ხსენებულ პერიოდში გამიზნული იყო საზოგადოებრივ - პოლიტიკური ცხოვრების სტაბილიზაცია და ეკონომიკის აღორძინება, თუმცა საოკუპაციო ხელისუფლებამ ზოგიერთ რადიკალურ გარდაქმნაზე თავის შეკავება არჩია. ქვეყნის პროგრესული განვითარების გზაზე მოულოდნელად შეცვლილმა პოლიტიკამ მიიღო სახელწოდება „უკუსვლის კურსი“ (მისი სხვა სახელწოდებაა „შებრუნებული კურსი“) (История Японии, 1999:488). საქმე ის იყო, რომ როგორც აშშ, ისე სსრკ ემურებოდნენ ომში გამარჯვების გამოყენებას თავიანთი გავლენის არეალის გასაფართოებლად ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში, ასევე აზიაში. ამ ორი დიდი სახელმწიფოს დაპირისპირება თანდათან გლობალურ კონფრონტაციაში გადაიზარდა, რაც ყველა საერთაშორისო საკითხის გადაჭრისას მჟღავ-

ნდებოდა. ამას ზედ დაერთო ჩინეთის ხელისუფლების სათავეში კომუნისტების მოსვლის პერსპექტივა. ყოველივე ამან აიძულა აშშ შეეცვალა თავისი პოზიცია იაპონიის მიმართ და მან კურსი აიღო დემოკრატიული ხასიათის რეფორმების შეკვეცაზე. შედეგად, საოკუპაციო ხელისუფლების და იაპონიის მთავრობის ერთობლივი ძალისხმევით, დემილიტარიზაციის პოლიტიკა ქვეყანაში შეიცვალა ხელახალი შეიარაღების ხელშეწყობით. უფრო მეტიც, დაისახა ამოცანა, რომლის მიხედვითაც იაპონია უნდა ქცეულიყო აშშ-ს სამხედრო-პოლიტიკურ მოკავშირედ და შორეულ აღმოსავლეთში მისი საგარეო პოლიტიკური კურსის საიმედო დასაყრდენი გამხდარიყო (Jansen, 2000:675). საყურადღებოა, რომ ამ ყველაფრის რეალიზება პრემიერმინისტრ იოშიდა შიგეჰარუს (1878-1967) მიერ ფორმირებული მინისტრთა კაბინეტის მხარდაჭერით ხდებოდა, რომელსაც ამერიკელთა სრული ნდობა ჰქონდა მოპოვებული. იოშიდა ცნობილია როგორც პრაგმატიკოსი პოლიტიკოსი და აშშ-სსრკ-ს დაპირისპირების პირობებში, მან შეგნებულად დაიჭირა აშშ-ს მხარე, რადგანაც იმედოვნებდა, რომ თავისი ქვეყნის აღორძინებისათვის სწორედ მასთან თანამშრომლობით მიიღებდა სარგებელს (История Японии, 1999:528).

ამრიგად, ყოველივე ზემოთქმული წარმოადგენდა წინაპირობას, რათა აშშ-ს მიერ გადაწყვეტილება იაპონიასთან მიმართებაში პოლიტიკური კურსის შეცვლის თაობაზე. არანაკლებ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენდა ამ მიმართულებით ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის შექმნა (1949 წლის 1 ოქტომბერს) და მისი თანმდევი დრამატული მოვლენები (ჩინეთის ისტორია, 2022: 582), შემდეგ კი კორეის ომის დაწყება 1950 წელს (Молод-яков, 2007:231). ახალ რეალობაში აშშ-ს მიზნებს შორის უმთავრესი იყო ადგილობრივი პოლიციური ძალების გაძლიერება, რეფორმების შეკვეცა, კერძო მეწარმეობის ხელშეწყობა, ინფლაციის აღმოფხვრა ქვეყანაში და სხვ. ამ გეგმის განხორციელების მიზნით, გენერალ მაკარტურის შტაბის მიერ შემუშავებულ იქნა ეკონომიკური პოლიტიკის საგანგებო პროგრამა. გეგმის შედგენას ხელმძღვანელობდა ცნობილი ამერიკელი ფინანსისტი, დეტროიტის ბანკის პრეზიდენტი დ. დოჯი, შესაბამისად, მის მიერ გატ-

არებულ ღონისძიებებს (1949-1950 წწ.) „დოჯის ხაზი“ ეწოდა (იგივე „შოკური თერაპიის“ სახელით ცნობილი), რომელიც გულ-ისხმობდა ქვეყანაში გადასახადების გაზრდას ინფლაციის გადალახვის მიზნით და ეკონომიკის სტაბილიზაციისათვის, მკაცრ კონტროლს იაპონიის ბანკებზე, იენის ერთიანი ფიქსირებული კურსის შემოღებას, ასევე მთელ რიგ მსხვილ საწარმოებში ხელფასების გაყინვას, ფასების გათავისუფლებას ბევრ საქონელზე ერთი წლის მანძილზე (სენიაშვილი, 2005:246-247). უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებული „დოჯის ხაზი“, რომელსაც იაპონია აშშ-ს კონტროლით და ე. წ. „ქამრების შემოჭერის“ რეჟიმში ახორციელებდა, იაპონელი ხალხისთვის მძიმე განსაცდელად იქცა. თუმცა, საბოლოო ჯამში, მისი თანმიმდევრული რეალიზაციის შედეგად, უკვე ერთ წელიწადში იაპონიაში მიღწეულ იქნა ფინანსური სტაბილიზაცია, მინელდა ინფლაცია, მოხდა ფასების ლიბერალიზაცია და სხვ. საფინანსო რეფორმამ სასიკეთო გავლენა იქონია ასევე იაპონიის საგარეო ვაჭრობის მდგომარეობაზე, მოახდინა იენის სტაბილიზაცია და ქვეყანას საშუალება მიეცა გაჭიანურებული ფინანსური კრიზისიდან გამოსულიყო. მედლის მეორე მხარეს წარმოადგენდა ზოგიერთი სამრეწველო დარგის დასუსტება, უმუშევრობის ზრდა და კონკურენციის ფონზე, საწარმოთა გარკვეული ნაწილის გაკოტრება.

სწორედ ამ პერიოდში შორეული აღმოსავლეთის საერთაშორისო სარბიელზე დიდმნიშვნელოვანი პოლიტიკური პროცესები მიმდინარეობდა, რაც ცხადია, გარკვეულწილად იაპონიასაც ეხებოდა. კერძოდ, ხანგრძლივი ბრძოლების შედეგად, ჩინეთში დასრულდა სამოქალაქო ომი, კომუნდანგის ჯარებმა კონტინენტური ჩინეთი დატოვეს და კუნძულ თაივანზე გადავიდნენ. როგორც ზემოთ აღინიშნა, 1949 წლის 1 ოქტომბერს ოფიციალურად დაარსდა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა (ჩინეთის ისტორია, 2022:584). ეს იყო უმნიშვნელოვანესი მოვლენა არა მხოლოდ ჩინეთისთვის, არამედ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. ამით დასრულდა უცხო ქვეყნების, უ. ყ. იაპონიის კონტროლი ჩინეთის ტერიტორიაზე. პარალელურ რეჟიმში გამწვავდა სიტუაცია კორეის ნახევარკუნძულზე - 1950 წლის 25 ივნისს ჩრდილოეთ კორ-

ეს საჯარისო ფორმირებები შეტევაზე გადავიდნენ სამხრეთის მიმართულებით და ქ. სეული დაიკავეს (История Японии, 1999: 534). როგორც ისტორიიდან ცნობილია, სამხრეთ კორეის დამცველად აშშ გამოდიოდა, ჩრდილოეთ კორეის ინტერესებს კი სსრკ და ჩინეთი იცავდნენ. გენერალმა მაკარტურმა, რომელიც კორეის ომში მონაწილე ამერიკული ჯარის მთავარსარდლად დაინიშნა, ხანმოკლე ვადაში კორეის ნახევარკუნძულის სამხრეთი ნაწილი მომხდურებისგან გაანთავისუფლა. ამის მიუხედავად, აშშ-ს მთავრობისგან ის სამხედრო ოპერაციების გაგრძელებას მოითხოვდა, ასევე ჩინეთის წინააღმდეგ ბირთვული ომის დაწყებას (Leary, 2001: 43-44; Жарикова, 2009:9). აშშ-ს ხელისუფლება კი შიშობდა, რომ ასეთ რადიკალურ ზომებს შეეძლო ახალი მსოფლიო ომი გამოეწვია. აქედან გამომდინარე, მაკარტურის მოთხოვნები არ იქნა მიღებული. უფრო მეტიც, ომის წარმართვაში აზრთა შეუთავსებლობის გამო, აშშ-ს პრეზიდენტმა ის მთავარსარდლობიდან გადააყენა.

რაც შეეხება იაპონიას, როგორც ოკუპირებულ ქვეყანას, მას არ შეეძლო აშშ-თვის უარი ეთქვა მისი ტერიტორიის გამოყენებაზე და ამერიკული სამხედრო ძალების მომსახურებაზე. შესაბამისად, იქ იყო განთავსებული აშშ-ს სამხედრო შტაბი, საავიაციო და საზღვაო ბაზები, საბრძოლო მატერიალური მარაგი და სხვ. თუმცა, მეორე მხრივ, 1950-1953 წლების კორეის ომიდან იაპონიამ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მოგება მიიღო, რაც დაკავშირებული იყო ამერიკელთა მხრიდან სხვადასხვა სახის შეკვეთებთან. რამდენადაც იმხანად ამერიკა იაპონიისგან ყიდულობდა პროდუქციას, ბევრმა დასავლურმა კომპანიამაც იაპონიაში დაიწყო ინვესტიციების ჩადება, რასაც ქვეყანაში ტექნოლოგიების და დოლარის მზარდი რაოდენობით შედინება მოჰყვა. შედეგად, ქვეყნის ექსპორტი 70 %-ით გაიზარდა, აღორძინება დაიწყო სამრეწველო წარმოებამ, ეკონომიკურმა ვითარებამ, ინტენსიური სახე მიიღო საგარეო ვაჭრობამ და ა. შ. ასე რომ, კორეის ომმა კატალიზატორის როლი შეასრულა ქვეყნის აღმავალი გზით განვითარებაზე, ასევე საბოლოოდ გამოიკვეთა ამერიკის მიერ

აღებული კურსი იაპონიის თავის სტრატეგიულ მოკავშირედ გახდომასთან დაკავშირებით.

ამასობაში საოკუპაციო რეჟიმი იაპონიაში თავის უკანასკნელ დღეებს ითვლიდა. მართალია, აშშ-ს კიდევ ჰქონდა სხვადასხვა პროექტები ოკუპაციის გასაგრძელებლად, მაგრამ დასავლეთის დიდ სახელმწიფოებს შორის ამის თაობაზე სერიოზული აზრთა სხვადასხვაობა არსებობდა. შექმნილ ვითარებაში აშშ-მ გადაწყვეტილება მიიღო დამოუკიდებლობა მიენიჭებინა იაპონიისათვის, რათა ის დასავლეთის მოკავშირედ ექცია და იმავდროულად მის ტერიტორიაზე ამერიკული საჯარისო ფორმირებების განთავსების იურიდიული უფლება შეენარჩუნებინა. ამ მიზნით თეთრმა სახლმა სახელმწიფო დეპარტამენტის მრჩეველს ჯ. დალესს დაავალა იაპონიასთან სამშვიდობო ხელშეკრულების პროექტის მომზადება, რომელიც მისაღები იქნებოდა ამერიკის მოკავშირე ქვეყნებისთვის (Славинский, 1994:53). დაჩქარებული ტემპით მომზადებული პროექტი 1951 წლის მარტში ამერიკის მთავრობამ 15 ქვეყანას გაუგზავნა, მათ შორის „შორეული აღმოსავლეთის კომისიის“ წევრებს და საბჭოთა კავშირს. რამდენადაც ხსენებულ დოკუმენტში არ იყო გათვალისწინებული ჩინეთის ინტერესები, სსრკ უარს აცხადებდა მის გაზიარებაზე. საბოლოოდ, ხანგრძლივი მოლაპარაკებების შედეგად, პროექტის ახალი ვარიანტი მომზადდა, გარკვეული შესწორებებით და გადაწყდა კონფერენციის ჩატარების ადგილი და თარიღიც - სანფრანცისკოში 1951 წლის 4-8 სექტემბერს.

აღნიშნული კონფერენციის მსვლელობის დეტალები კარგადაა ცნობილი ისტორიოგრაფიაში. აქედან გამომდინარე, ამჯერად მხოლოდ იმ შედეგების დაფიქსირებით შემოვიფარგლებით, რომლებიც უშუალოდ ეხმიანება განსახილველ თემას. 8 სექტემბერს სანფრანცისკოში ხელმოწერილ იქნა ხელშეკრულება 44 ქვეყნის წარმომადგენელთა მიერ, ხოლო საბჭოთა კავშირმა, პოლონეთმა და ჩეხოსლოვაკიამ უარი განაცხადეს ხელმოწერაზე. იმავე დღეს იაპონიის პრემიერმა იოშიდა შიგეჰარუმ და აშშ-ს სახელმწიფო მდივანმა დ. აჩენსონმა ხელი მოაწერეს „უსაფრთხოების“ ორმხრივ ხელშეკრულებას, რომლის თანახმად აშშ-ს ნება ეძღ-

ეოდა განეთავსებინა იაპონიის ტერიტორიაზე სამხედრო ძალები (სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო). დეკლარირებულ იყო, რომ ეს ძალები გამოყენებულ იქნებოდა მშვიდობის და უსაფრთხოების შესანარჩუნებლად შორეულ აღმოსავლეთში (Молодяков и др., 2007: 278).

სანფრანცისკოს ხელშეკრულება იაპონიისათვის უმნიშვნელოვანეს დოკუმენტს წარმოადგენდა, რამდენადაც მის თანახმად, დასრულდა ოკუპაციის ხანა, ამიერიდან ქვეყნის ისტორიაში ახალი ფურცელი გადაიშალა, რომელიც ადრინდელისგან სრულიად განსხვავებული იყო. მართალია, იაპონიას გარკვეულ დათმობებზე მოუწია წასვლა, მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მოიპოვა. სანაცვლოდ კი იაპონია უარს აცხადებდა თაივანზე, პესკადორის კუნძულებზე, ასევე ინტერესებზე ჩინეთში, ცნობდა კორეის დამოუკიდებლობას (Jansen, 2000:701; Allinson,2004:81). სანფრანცისკოს ხელშეკრულებამ გადაწყვეტილი დატოვა ტერიტორიული პრობლემა საბჭოთა კავშირსა და იაპონიას შორის. კერძოდ, მისი მეორე თავის მეორე მუხლში დაფიქსირებული იყო, რომ იაპონია უარს აცხადებდა სამხრეთ სახალინზე და კურილის კუნძულებზე (რომლებზეც მან უფლებამოსილება მოიპოვა 1905 წლის 5 სექტემბრის საზავო ხელშეკრულებით), თუმცა აღნიშნული ფორმულირება გაურკვეველს ტოვებდა, თუ ვის სასარგებლოდ ამბობდა ის უარს ამ ტერიტორიებზე (История Японии, 1999:545). 1951 წლის ოქტომბერში იაპონიის პარლამენტმა სანფრანცისკოს ზემოთხსენებული ორი ხელშეკრულების (სამშვიდობო და უსაფრთხოების) რატიფიცირება მოახდინა. მართალია, მას აზრთა სხვადასხვაობა ახლდა, თუმცა კენჭისყრის საერთო შედეგები ცხადყოფდა ლიბერალური პარტიისა და იოშიდას მთავრობის აშკარა უპირატესობას. საბოლოოდ, ის ძალაში შევიდა 1952 წლის 28 აპრილს, რითაც იაპონიაში უკვე ოფიციალურად დასრულდა ოკუპაცია. გაუქმდა სამხედრო ადმინისტრაციის ორგანოები და სახელმწიფო მმართველობა იაპონიის ხელისუფლების ხელში გადავიდა. მუდამ გაწონასწორებულმა და თავშეკავებულმა იოშიდა შუგეჰარუმ პრესკონფერენციაზე გამოსვლისას, წამოიძახა: „როგორც იქნა თავისუფლები და

დამოუკიდებლები ვართ. ახლა იაპონია როგორც თანასწორი და სუვერენული სახელმწიფო, შევიდა სხვადასხვა ეროვნებათა დიდ ოჯახში“ (Молодяков и др., 2007: 286). დაბეჯითებით შეძლება ითქვას, რომ იაპონელი საზოგადოება მზად აღმოჩნდა ომისშემდგომი ცვლილებებისათვის და მათი ობიექტურად აღქმისათვის. ამის დასტურია ის გარემოება, რომ იაპონელი ხალხი ამერიკის საოკუპაციო ხელისუფლების მხრიდან შეთავაზებულ დირექტივებს იზიარებდა არა ბრმად და უსიტყვოდ, არამედ სათანადო ანალიზის, აწონ-დაწონის და შესწავლის საფუძველზე.

დასკვნა.

ოკუპაციის პერიოდში (1945-1951 წწ.) იაპონიაში უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ხასიათის რეფორმები განხორციელდა, რომელთა შედეგად ქვეყანა სრულიად ახალ რეალობაში აღმოჩნდა. შეიცვალა პოლიტიკური წყობა, საგანმანათლებლო სისტემა, ჩამოყალიბდა ახალი კონსტიტუცია, საფუძველი ჩაეყარა დემოკრატიულ ღირებულებებს, სწრაფი ტემპით დაიწყო ეკონომიკის აღორძინება. ძალზე მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენდა ქალების სამოქალაქო თანასწორობის აღიარება და მათთვის საარჩევნო უფლების მინიჭება. იმავდროულად სულ უფრო ძლიერდებოდა ამერიკის ზეგავლენა იაპონურ კულტურაზე, ურბანულ ცხოვრებაზე, მედიაზე, კინემატოგრაფზე, მუსიკაზე და ა. შ. ამგვარი პროცესების საფუძველზე დაიწყო იაპონური კულტურის და ცხოვრების წესის ამერიკანიზაცია, რამაც ამერიკული და იაპონური კულტურების ერთგვარი სიმბიოზის ფორმირება განაპირობა. თუმცა, მომდევნო ხანებში, როდესაც იაპონიის პოლიტიკური ისტორიის ახალი ეტაპი დაიწყო, მან ყველა გარეშე ზეგავლენისგან განთავისუფლება მოახერხა და ის მაღალგანვითარებულ ინდუსტრიულ სახელმწიფოდ გადაიქცა, XX საუკუნის 50-იანი წლების მეორე ნახევარში იაპონიის ეკონომიკა არნახული სწრაფი ზრდის ფაზაში შევიდა. აღნიშნულმა პერიოდმა „იაპონური ეკონომიკური სასწაულის“ სახელწოდება მიიღო, რაც უკვე განხილვის ცალკე თემას წარმოადგენს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- გელაშვილი, ნ. (2012). *იაპონია საუკუნეთა ლაბირინთებში*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
- გელაშვილი, ნ. (2018). აშშ და იაპონიის 1947 წლის კონსტიტუცია. *ამერიკის შესწავლის საკითხები*, N 7. თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- პაპასქირი, თ. (2009). *ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების უახლესი ისტორია 1914-1945, ნაკვეთი I*. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“.
- სეხნიაშვილი, ც. (2005). *ეკონომიკის ისტორია*. ნაწილი II. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
- ჩინეთის ისტორია* (2022). მთავარი რედაქტორი მ. ჯიბლაძე. თბილისი: გამომცემლობა „ოქროს საწმისი“.
- Allinson, Garry. (2004). *Japan's postwar history*. Uthaca – New-York: Cornell University press.
- Dower, John. (1999). *Embracing defeat: Japan in the wake of world war II*, Norton.
- Jansen, Marius. (2000). *The Making of modern Japan*. Cambridge – London: Harvard University Press.
- Kenneth, B. Pyle. (2007). *Japan rising: The resurgence of Japanese power and purpose*. New-York: Public Affairs Press.
- Leary, William. (2001). *MacArthur and the American century: reader*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Michiko, Yusa. (2002). *Japanese religious traditions*. London – New-York: Pearson.
- Nakamura, Masanori. (1992). *The Japanese monarchy*, London: Routledge.
- Toshiyuki, Nishikawa. (2009). *The future of the Japanese constitution: from the “MacArthur constitution” to war? Ohio – USA*.
- История Японии*. (1999). Ответственный редактор Жуков А. Е., т. II. Москва: Институт востоковедения РАН.
- Жаркова, А. (2009). *100 человек, которые изменили ход истории: Дуглас Макартур*. Москва: «Де Агостини паблишинг».

- Молодяков, В. Э., Молодякова Э. В., Маркарян, С. Б. (2007). История Японии, XX век. Москва: «Крафт».
- Славинский, Б. (1994). Сан-Францисский мирный договор с Японией и Советская дипломатия. *Знакомьтесь – Япония*, № 5. Москва: «Япония сегодня».

REFERENCES:

- Gelashvili, N. (2012). *Iap'onia Sauk'uneta labirintebshi (Japan in the labyrinths of centuries)*. Tbilisi: Gamomtsemloba „Universali“.
- Gelashvili, N. (2018). *Amerik'is Sheertebuli Sht'at'ebi da Iap'oniis 1947 Ts'lis K'onstitutia (United States of America and Japanese constitution of 1947)*. Amerik'is Shests'avlis Sak'itkhebi, N.7. Tbilisi: Gamomtsemloba „Universit'et'i“.
- P'apask'iri, T. (2009). *Evrop'isa da Amerik'is Kveqnebis Uakhlesi Ist'oria, 1914-1945 (Contemporary history of Europe and America. 1914-1945)*. Nak'veti I. Tbilisi: Gamomtsemloba „Meridiani“.
- Sekhniashvili, C. (2005). *Ek'onomik'is Ist'oria (History of Economics)*. Nats'ili. II. Tbilisi: Gamomtsemloba „Universit'et'i“.
- Chinetis Ist'oria. (History of China)*. (2022). Mtavari Redakt'ori M. Jibladze. Tbilisi: Gamomtsemloba „Okros Satsmisi“.
- Allinson, Garry. (2004). *Japan's postwar history*. Uthaca – New-York: Cornell University press.
- Dower, John. (1999). *Embracing defeat: Japan in the wake of world war II*, Norton.
- Jansen, Marius. (2000). *The Making of modern Japan*. Cambridge – London: Harvard University Press.
- Kenneth, B. Pyle. (2007). *Japan rising: The resurgence of Japanese power and purpose*. New-York: Public Affairs Press.
- Leary, William. (2001). *MacArthur and the American Century: reader*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Michiko, Yusa. (2002). *Japanese Religious Traditions*. London – New-York: Pearson.

- Nakamura, Masanori. (1992). *The Japanese monarchy*, London: Routledge.
- Toshiyuki, Nishikawa. (2009). *The future of the Japanese constitution: from the "MacArthur constitution" to war?* Ohio – USA.
- Istoria Japonii*. (1999). (*History of Japan*). Otvestvennyj Redaktor Zhukova A.E. T.II. Moskva: Institut Vostokovedeniya. RAN.
- Zharkova, A. (2009). *100 Chelovek, Kotorye Izmenili hod Istorii: Duglas Makartur (100 people who changed the course of history): Duglas MacArthur*. Moskva: „De Agostini Publishing“.
- Molodiakov, V. Je., Molodiakova Je. V., Markaryan, S. B. (2007). *Istoriya Yaponii, XX Vek (History of Japan, XX century)*. Moskva: „Kraft“.
- Slavinskij, B. (1994). *San-Francisskij Mirnyj Dogovor s Yaponiey i Sovetskaya Diplomatiya (San-Francisco peace treaty with Japan and Soviet diplomacy)*. Znakomites' – Yaponiya, N 5. Moskva: „Yaponiya Segodniya“.

Japan in context of the occupation regime after the World War II.

Nana Gelashvili

Doctor of historical sciences, professor,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1, 0179,
Georgia, +995599934977, nana.gelashvili@tsu.ge,
ORCID: 0000-0003-2293-2637

Abstract.

Presented paper discusses and analyzes developed events in Japan after the end of World War II. In particular, attention is focused on a period when, by the decision of the allied countries (USA, Great Britain, USSR), Japan was subordinated to the US occupation forces (1845-1952). First of all, it should be noted that Japan found itself in extremely difficult situation at the end of the war: as a result of the atomic bombings, most of the cities, commercial facilities and transport were destroyed, industry and agriculture suffered great losses. On top of all this, there were famines, epidemics, natural cataclysms, etc. Consequently, Japan was not able to solve the difficult political, socio-economical and other types of problems facing the country at that time. It was necessary to develop a fundamentally new strategy and tactics for the future development of the country, to carry out radical reforms. The US occupation forces under the command of General Douglas MacArthur were entrusted with the mission.

Specific goals were set by the occupation regime established in Japan, among which the following were particularly important: demilitarization of the country, restoration and strengthening of democratic trend in Japan, revival of economy, ensuring freedom of speech, belief and thought; protection of basic human rights. It should be emphasized that despite some disadvantages, over all the US occupation regime played a positive role in the history of Japan. This was clearly demonstrated after the end of the occupation regime,

when as a result of gaining political freedom, Japan began to develop with a giant leap and rise in the following years.

Keywords: Japan; Occupation; America; Emperor; Constitution.

იეზუიტები XVI - საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში

გიორგი ახალკაციშვილი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
ისტორიკოსი / თურქოლოგი. თბილისი, 0179,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1. საქართველო,
+995599-87-24-31. Georgeakhalkatsishvili@yahoo.com.
Orcid.org/ 0000-0003-4011-0450

აბსტრაქტი.

XVI საუკუნეში დაწყებულმა რეფორმაციამ და რელიგიურმა ომებმა რომის კათოლიკური ეკლესია მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენა. წმინდა პეტრეს ტახტი იძულებული გახდა მისთვის კონტრეფორმაციით ეპასუხა, რაც პირველ რიგში, ევროპაში კათოლიკური ეკლესიის გავლენების განახლებას გულისხმობდა. მთავარი ძალა კონტრეფორმაციასთან ბრძოლაში „იესოს საზოგადოება“ („იეზუიტთა ორდენი“) იყო, რომელიც ესპანელმა სამხედრო-ინვალიდმა იგნასიო ლოიოლამ (1492-1556) დაარსა. 1540 წლის 27 სექტემბერს პავლე III-მ (ერისკაცობაში - ალესანდრო ფარნეზე (1534-1549)) ბულით “Regiminis militantis ecclesiae”, დაამტკიცა ახალი ორდენი. იეზუიტებმა ჰუმანისტური კულტურის იდეები და მეთოდები საკუთარ მიზნებს მოარგეს და თავბრუდამხვევი სისწრაფით გავრცელდნენ მთელ კათოლიკურ სამყაროში. XVI საუკუნიდან ორდენმა ოსმალეთშიც შეაღწია, კერძოდ უნგრეთის ტერიტორიაზე, სადაც სულეიმენ I (1520-1566) მმართველობდა და იმპერია სიძლიერის ზენიტში იყო.

ნაშრომში ძირითადი ყურადღება გამახვილებულია XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში, რომის პაპების დავალებით, იეზუიტების მიერ განხორციელებულ მისიებზე და ანტიოსმალურ, ანტიისლამურ, ქმედებებზე. ასევე, შეძლებისდაგვარად, გადმოვეცით იეზუიტებისთვის სტამბოლში საფრანგეთის საელჩოს მფარველობის და, ცოტა მოგვიანებით, დაპირისპირების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ოსმალეთის იმპერია; ევროპა XVI საუკუნეებში; იეზუიტების ორდენი; იეზუიტები ოსმალეთის იმპერიაში.

მეთოდი.

წინამდებარე სტატიაში კრიტიკულად გაანალიზებულია XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში იეზუიტების საგანმანათლებლო და პოლიტიკურ მოღვაწეობის ისტორია. ჯერ უნგრეთში, შემდეგ კი სტამბოლში მათი ჩასვლის მიზნები, საქმიანობა, მიღწევები და შედეგები.

შედეგი.

სტატიაში, ქართულ, აღმოსავლურ და ევროპულ ლიტერატურაზე დაყრდნობით, ნათლადაა განხილული ოქროს ხანის ოსმალეთის იმპერიაში მოღვაწე იეზუიტების საგანმანათლებლო და ჯაშუშური მოღვაწეობა ჯერ ოსმალურ უნგრეთში, ხოლო შემდეგ სტამბოლში, სადაც, გარკვეული პერიოდი, ორდენის წევრებს მფარველობას საფრანგეთის საელჩო უწევდა.

ევროპაში ქრისტიანული სახელმწიფოების ერთმანეთთან დაპირისპირებას არასოდეს ჰქონია დასავლეთისთვის დადებითი შედეგი, სამაგიეროდ ისლამური სახელმწიფოების დაწინაურებას საგრძნობლად უწყობდა ხელს. 1337-1453 წწ. მიმდინარე „ას წლიანმა“ ომმა, რომელიც ინგლისსა და საფრანგეთს შორის გაიმართა, ევროპული სახელმწიფოების ყურადღება თავისკენ მიიქცია, ზუსტად მაშინ, როდესაც ოსმალები ძლიერდებოდნენ აღმოსავლეთ ევროპის ტერიტორიებზე (ბალკანეთის ნ.კ-ზე, სერბეთში, ალბანეთში, ბულგარეთში, ვლახეთში და ა.შ.). 1453 წლის

29 მაისს სულტან მეჰმედ II-მ (1444-1446 / 1451-1481) აიღო ქალაქი კონსტანტინოპოლი და ბიზანტიის იმპერიას მოუღო ბოლო. სწორედ ამ წელს დამთავრდა ევროპაში ზემოთ ხსენებული სისხლისმღვრელი „ას წლიანი“ ომი. კონსტანტინოპოლის დაკარგვა მართლაც რომ კატასტროფა იყო მთელი ქრისტიანული სამყაროსთვის. ქალაქის დაბრუნების სურვილით რომის პაპები აქტიურად მოუწოდებდნენ ევროპელ მონარქებს ანტი ოსმალური კოალიციის შესაქმნელად, მაგრამ ევროპის დიდი სახელმწიფოები იმდენად იყვნენ ერთმანეთში ომით სისხლისგან დაცილილნი, რომ კოალიციაში მონაწილეობის სურვილი მხოლოდ პატარა სახელმწიფოებმა (ვლახეთი, ბულგარეთი, სერბეთი, ჰოსპიტალიერთა ორდენი და ა.შ.) გამოთქვეს, რომლებსაც ნამდვილად არ შესწევდათ იმისი ძალა, რომ ოსმალთა ჯარი დაემარცხებინათ. წარმოუდგენელი სისწრაფით აღზევებული ოსმალეთის დამარცხება, ფაქტობრივად, შეუძლებელი იყო.

XVI საუკუნის პირველ ნახევარში, ევროპაში, კვლავ ოსმალთა სასარგებლოდ წარიმართა მოვლენები. 1517 წლიდან დაიწყო ხანგრძლივი დაპირისპირება პაპი ლეო X-სა (1513-1521. ერისკაცობაში ჯოვანი დი ლორენცო დე მედიჩი) და ვიტენბერგელ ბერს, მარტინ ლუთერს (1483-1546), შორის. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით აპროტესტებდა პაპის მიერ 1517 წლის 18 ოქტომბერს (კუტალია, 2009:89) გამოქვეყნებულ ბულას, რომელიც ინდულგენციებით, ცოდვების მიტევების სიგელებით, ვაჭრობას ეხებოდა. პაპის ხაზინა ცარიელი იყო, რის გამოც ვერ სრულდებოდა წმინდა პეტრეს ტაძრის მშენებლობა, ხოლო ხსენებული ინდულგენციები, ფაქტობრივად, ხაზინის შესავსებად და „ქრისტიანული სამყაროს ხსნისთვის“ (კუტალია, 2009:89) ერთადერთ წყაროს წარმოადგენდნენ. ლეო X-მ თავისი პონტიფიკატობის პერიოდი გართობასა და საკუთარ სიამოვნებაში გაატარა, რასაც თავიდანვე აღნიშნავდა კიდევ კონკლავის არჩევნებზე - „*მოდით, ვისიამოვნოთ პაპობით, რომელიც ღმერთმა გვიბოძა*“ (კუტალია, მამისთვალშიშვილი, კალანდია, 2015:73). ინდულგენციებით ვაჭრობის, რომელიც აქტიურად მიმდინარეობდა საღვთო რომის იმპერიაში, წინააღმდეგ 1517 წლის 31 ოქტომბერს, ვიტემბერ-

გის ტაძრის კარიბჭეზე, ლუთერმა თავისი „95 თეზისი“ მიაჭედა, რითაც ღიად დაუპირისპირდა პაპს და სრულიად კათოლიკურ ეკლესიას. თეზისები 14 დღის განმავლობაში მთელს გერმანიაში გავრცელდა (კუტალია, 2009:91). ამ მოვლენას დაერქვა რეფორმაციის დასაწყისი ევროპაში, რომელიც, მალე, რელიგიურ ომებში გადაიზარდა.

რეფორმაცია აღმოსავლეთში გაბატონებული ოსმალეთის იმპერიისთვის ნამდვილად სასიხარულო მოვლენა იყო, რადგან ოსმალეთის ყველაზე ძლევამოსილი სულტნის, სულეიმან I-ის (1520-1566), მმართველობის ეპოქაში მის მთავარ მოწინააღმდეგეებად საღვთო რომის იმპერატორი კარლ V ჰაბსბურგი (1519-1556), „კათოლიკობის დამცველის“ სიგელით დაჯილდოებული ჰენრი VIII, რომელიც 1534 წლიდან გამოხს პაპის ძალაუფლებას და ქმნის ანგლიკანურ ეკლესიას და პაპები: ლეო X (1513-1521), ადრიანუს VI (1522-1523), კლემენტუს VII (1523-1534), პავლე III (1534-1549), იულიუს III (1550-1555), პავლე IV (1555-1559) და პიუს IV (1559-1565) ითვლებოდნენ. სწორედ აქ ჩამოთვლილთაგან უმეტესის წინააღმდეგ მიმდინარეობდა რეფორმაციული მოძრაობები, ხოლო ყველა ვინც პაპებს და გერმანიის იმპერატორს ეწინააღმდეგებოდა ოსმალეთის მოკავშირედ ითვლებოდა, თუნდაც ეს კავშირი ოფიციალურად გაფორმებული არ ყოფილიყო. რეფორმაციული მოძრაობების აღსაკვეცად რომის პაპებს რაიმე ღონისძიება უნდა გაეტერებინათ, თორემ კათოლიკობა, ფაქტობრივად, დაცემის პირას იყო.

რეფორმაციას რომის პაპებმა კონტრეფორმაციით უპასუხეს და ამ დიდი საქმის შესრულება იეზუიტების ორდენის, „ეკლესიის მეომრების“, ჩამოყალიბების ხელშეწყობით დაიწყო.¹ ორდენის შექმნის ინიციატორი, ესპანელი სამხედრო ინვალიდი, იგნასიო ლოიოლა და მისი შვიდი თანამოაზრე ერთმანეთს 1534 წლის 15 აგვისტოს მონმარტრის სამრეკვლოს მიწისქვეშ შეხვდნენ და ფიცი დადეს, რომ ისინი იმსახურებდნენ „იესო ადამიანთა მხსნელისთვის“ (ეს ტერმინი იგნასიო ლოიოლამ საკურთხე-

¹ კონტრეფორმაციაში, იეზუიტების გარდა, ასევე მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს დომენიკელთა და ფრანცისკანელთა ორდენის წევრებმა.

ველზე აბრევიატურის სახით დაწერა - J. H. S (“Jesus Hominum Salvator”), რაც ორდენის დევიზი გახდა) (ხუბაშვილი, 2016: 38). იეზუიტების მთავარი საქმე შეიძლება ევროპაში მიმდინარე რეფორმაციის აღკვეცა გახდა, მაგრამ მათი თავდაპირველი მიზანი აღმოსავლეთს ეხებოდა, კერძოდ პალესტინას, რომელსაც 1517 წლიდან ოსმალეთი აკონტროლებდა. ორდენს სწორედ პალესტინიდან უნდა დაეწყო „ურწმუნოების ქრისტიანობაზე მოქცევა“ (ხუბაშვილი, 2016:39), მაგრამ რეფორმაციასთან ბრძოლამ იეზუიტების ოსმალურ ტერიტორიაზე გამოჩენა ცოტახნით გადაავადა. 1537 წელს, ჯერ კიდევ ანტიპროტესტანტული მოძრაობების წინააღმდეგ დარაზმვამდე, ორდენის დღის წესრიგში დადგა პალესტინაში მყოფი პილიგრიმების დახმარება და იქ ქრისტიანობის მოძლიერება. იმავე წელს ლოიოლამ და მისმა კომპანიონებმა ვენეციაში შეკრება დაგეგმეს პალესტინაში გემით გასამგზავრებლად. ლოიოლა და ხუთი სხვა თანამგზავრი მოგზაურობისთვის მოემზადნენ. მაგრამ ომმა, რომელიც დაიწყო ვენეციასა და ოსმალეთის იმპერიას შორის (1537-1540), და ეს უკანასკნელი პალესტინას მთლიანად აკონტროლებდა, ჩაშალა მათი გეგმები. არც ლოიოლას და არც მის თანამგზავრებს იერუსალიმში არ ჩაულწევიათ (Jesuit Writings of the Early Modern Period, 1540–1640. 2006: 14).

1540 წლის 27 სექტემბერს პაპმა პავლე III-მ, რომელიც კონტრეფორმაციის სულის ჩამდგმელად გვევლინება, გამოსცა ბულა სახელწოდებით “Regimina militantis Ecclesiae”, რომლითაც იეზუიტების ორდენის შექმნა ოფიციალურად გამოაცხადა (ხუბაშვილი, 2016: 38). 1545 წელს, საღვთო რომის იმპერატორის მოწვევით გამართულ ტრიდენტის კრების გახსნაზე, პაპმა ორდენი კონტრეფორმაციის მთავარ იარაღად დაასახელა. იეზუიტების მთავარი მისია იყო დამორჩილებოდნენ პაპს სულების საკეთილდღეოდ და რწმენა გაეგრძელებინათ თურქებსა და სხვა ურწმუნოებზე, ინდოეთში, ერეტიკოსების, სქიზმატური (პროტესტანტების) თუ კათოლიკე ქრისტიანების ქვეყნებში (Elias Kiptoo Ngetich, 2016: 108).

XVI საუკუნეში ოსმალეთის იმპერია სამ კონტინენტზე განლაგებულ ორმოც ქვეყანაში ბატონობდა და სოციალურ-პოლიტიკური თუ სამხედრო-ეკონომიკური თვალსაზრისით დიდების მწვერვალზე იდგა. სულტან სულეიმან I-ის (1520-1566) ზეობის დროს ოსმალთა ფლოტმა 1522 წელს დაიპყრო კ. როდოსი და აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთი კონტროლზე აიყვანა. 1526 წელს მოჰაჩის ბრძოლაში დაამარცხა უნგრეთის მეფის მხედრობა, რის შედეგადაც მთელი უნგრეთი დაიმორჩილა. (ახალკავიშვილი, 2020:106-108) XVI ს-ის 40-ანი წლებიდან, სწორედ ოსმალურ უნგრეთში იწყება თურქებისა და იეზუიტების პირველი ურთიერთობები. იგნასიო ლოიოლას მიერ შედგენილი იეზუიტების ორდენის კონსტიტუციის X თავიდან გამომდინარე, ორდენის წევრებს ეკრძალებოდათ მაღალ საეკლესიო თანამდებობებზე დანიშნვა² (ხუბაშვილი, 2016:322). მაგრამ, ნელ-ნელა, ორდენის წევრები იმდენს აღწევნენ, რომ ოსმალეთის ადმინისტრაციაში ახერხებენ მოხვედრას და ბევრი მათგანი სულტანის დივანის საბჭოს წევრადაც, ჯაშუშის რანგში, გვევლინება.

ოსმალეთის იმპერიასთან პირველი კავშირები იეზუიტებმა უნგრეთში დაამყარეს. 1561 წლიდან ოსმალური უნგრეთი მათთვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მისიონერულ ტერიტორიად იქცა (Béla Vilmos Mihalik, 2016:2). ქალაქ ესტერგომის მთავარეპისკოპოსმა, მიკლოშ ოლაჰმა (1493-1568), იეზუიტები მიიწვია უნგრეთში, ქალაქ ტრნავაში, რათა იქ კოლეჯი დაეარსებინათ. კოლეჯმა მცირე დროით იარსება და დიდი ხანძრის შედეგად, რომელმაც შენობა ძალიან დააზიანა, 1567 წელს დაიხურა (Béla Vilmos Mihalik, 2016:2). ფაქტია, ქრისტიანული მრევლის შენარჩუნების გამო არქიეპისკოპოსი მიკლოშ ოლაჰი ძალას არ იმუშრებდა, რომ იეზუიტთა ორდენს მის ქვეყანაში ფესვები მყარად გაედგა და ოსმალთა მხრიდან დიდი ხნის წინ დაწყებული ისლამიზაციის პროცესი შეეფერხებინა. XVI საუკუნე საკმაოდ არანაყოფიერი აღმოჩნდა უნგრეთში იეზუიტთა კოლეჯების განვითარებისთვის. მათ წარმატებით მხოლოდ XVII საუკუნის

² პაპობის ისტორიაში 2013 წელს წმ. პეტრეს ტახტზე იეზუიტი პაპი, ხორხე მარიო ბერგოლიო (პაპი ფრანციკე II), ავიდა.

ბოლოდან განაგრძეს ჩამოყალიბება (Béla Vilmos Mihalik, 2016: 2). ეს ბუნებრივიც იყო, რადგან XVI საუკუნეში, ევროპაში, იეზუიტების მთელი ყურადღება ანტიკათოლიკური მოძრეობების - რეფორმაციის - ჩახშობისკენ იყო მიმართული.

იეზუიტებისთვის ისლამი განიხილებოდა, როგორც ქრისტიანობისთვის საშიში „სექტა“ ან ერესი, რომელსაც ჭეშმარიტი ქრისტიანი აუცილებლად უნდა ებრძოლოს. ამ შემთხვევაში XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო საფრთხეები იგულისხმება. სტეფანუს არატორი (1540/41 – 1612), იეზუიტი ბერი, დაბადებული უნგრეთის ერთ-ერთ სოფელში, რომელიც ოსმალებს დაურბევიათ, აღფრთოვანებულა ოსმალთა ჯარის სიძლიერით და მთავრობის დიპლომატიური თვისებებით, მაგრამ სისტემატიურად მაინც განაგრძობდა ყურანის სწავლების დაგმობას. გარკვეული პერიოდის შემდეგ ტრანსილვანიაში და უნგრეთში მცხოვრებმა იეზუიტებმა ოსმალეთის „ბრწყინვალე პორტასთან“ (მთავრობა) დაამყარეს კონტაქტები, რის შედეგადაც ოსმალეთის ევროპულ მიწებზე იეზუიტური სკოლების, რომლებსაც პერიოდულად არბევდნენ ოსმალები, დაარსების ნებართვა მიეცათ (Paul Shore, 2016: 36).

კათოლიკობის მოწინააღმდეგე პროტესტანტები ოსმალებისთვის პოტენციურ მოკავშირეებად ითვლებოდნენ. ოსმალეთის მთავრობა აგრძელებდა კალვინისტების მხარდაჭერას ტრანსილვანიაში, უნგრეთში და საფრანგეთშიც. ამ უკანასკნელთან, საღვთო რომის იმპერიის წინააღმდეგ, მოკავშირეობის ხელშეკრულებაც ჰქონდათ გაფორმებული 1536 წლიდან; საფრანგეთთან თანამშრომლობით ოსმალეთის ფლოტს კარგი თავშესაფარი გამოუჩნდა ტულონში, ხოლო 1543 წლიდან ფრანგული საარტილერიო ნაწილი მიმაგრებული იყო უნგრეთში მყოფ ოსმალეთის არმიაზე, რომელიც ავსტრიის ტერიტორიაზე შესაჭრელად იყო მზად. ევროპაში მიმდინარე პრობლემური საკითხების განმავლობაში, ოსმალეთი ასევე გახდა რელიგიურად ჩაგრულთა თავშესაფარი. მაგალითად, მეჩვიდმეტე საუკუნის შუა ხანებში, საფრანგეთიდან იძულებით გადასახლებული ჰუგენოტების ჯგუფი სტამბოლში ცხოვრობდა და რამდენიმე ანგლიკანელი სასულ-

იერო პირი, რომლებიც გაქცეული იყვნენ ინგლისიდან, ანაბაპტისტები, კათოლიკე იეზუიტები და კაპუცინებიც კი დასახლდნენ იქ (Daniel Goffman, 2002:111).

XVI საუკუნის ბოლოდან იეზუიტები უკვე ამოქმედდნენ სტამბოლში. პირველი იეზუიტური მისია ოსმალების დედაქალაქში განხორციელდა 1583 წელს, რომელსაც სამოციქულო მისიით ჩასული სტუმარი, ცედულინი, მეთაურობდა. ეს უკანასკნელი მთელი ძალებით ცდილობდა, რომ სტამბოლში რაც შეიძლება მეტი იეზუიტი მისიონერი ჩასულიყო (Elmira Vassileva, 2016:298). თანაც, უნდა აღვნიშნოთ, რომ იეზუიტები სარგებლობდნენ ვენეციისა და საფრანგეთის დიპლომატიური წარმომადგენლების და სულთნის ადმინისტრაციის მფარველობით. თითქმის ორი საუკუნის განმავლობაში (1583-1773) იყვნენ აქტიური მისიონერები არა მხოლოდ სტამბოლში, არამედ იზმირში, ხმელთაშუა ზღვის კუნძულებზე და საბერძნეთის ტერიტორიაზე. თურქი ისტორიკოსი მურათჰან ქენაც აღნიშნავს, რომ ფრანგი იეზუიტები რეგიონში მოვიდნენ, როგორც ქრისტიანობის გასავრცელებლად, ასევე სტამბოლში უმცირესობების განათლებისთვის. კათოლიკე იეზუიტი მისიონერების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზანი, რომელიც ოსმალეთის იმპერიისა და საფრანგეთის სამეფო კარის კარგი ურთიერთობით იყო გამოწვეული, დასავლური და აღმოსავლური ეკლესიების გაერთიანებას ისახავდა მიზნად (Murathan KEHA, 2014:79). მოგეხსენებათ, რომ აღმოსავლური ეკლესიის დასავლეთთან დაქვემდებარების სურვილი ჯერ კიდევ IV-V საუკუნეში ჩნდება და ეს საკითხი დიდი ხნის განმავლობაში იდგა პაპების პოლიტიკის დღის წესრიგში.

XVI საუკუნეში პაპების ინტერესის სეფეროს სტამბოლში რელიგიური ურთიერთობების შესწავლა წარმოადგენდა. იეზუიტებს, განსაკუთრებით, უნდა შეესწავლათ ოსმალების დამოკიდებულება ქრისტიანულ თემთან და კონსტანტინოპოლში მყოფ ქრისტიან პატიმრებთან, რომლებიც, მათი თქმით, „მაჰამადის სექტისგან“ (ისლამის მიმდევრებისგან - გ.ა) იყვნენ შევიწროებულნი. ასევე პაპისათვის უნდა წარმოედგინათ ცნობები აღმოს-

ავლეთის ეკლესიაზე და კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს მდგომარეობის შესახებ (Vassileva, 2016: 298-299).

1574 წელს სტამბოლში, გალათის მხარეს, კათოლიკეთა რაოდენობა შემცირდა, უმრავლესობა იტალიაში დაბრუნდა. მათი ძირითადი პრობლემა ქრისტიანული სკოლების არარსებობა იყო, რის გამოც იეზუიტების სტამბოლში ჩასვლას მოითხოვდნენ. საფრანგეთის მეფემ, ანრი III ვალუამ (1547-1559), რომელიც მეგობრულ დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა ოსმალეთთან,³ წერილი გაუგზავნა სულტან მურად III-ს (1574-1595) და სტამბოლში მამა მანცინელის მეთაურობით ხუთი იეზუიტი ბერი გაგზავნეს, რომელთა პატრონობაც ჯერ ვენეციელებს, ხოლო შემდეგ საფრანგეთის საელჩოს დაევალა (GÖZÜBÜYÜK, 2018: 640). ბერი ჟან ბაპტისტ პიოლეტი სტამბოლის მისიის შესახებ საკუთარ წერილში წერს, რომ „*ფრანგების რელიგიური საქმიანობა სულთნის მიწებზე დაიწყო საელჩოსა და სულთნის ურთიერთთანამშრომლობით. ამ მისიის ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანა იყო ხელშეკრულებების შესაბამისად სულთნის მიწებზე მცხოვრები ადგილობრივი ქრისტიანების რელიგიური ორგანიზაციების უზრუნველყოფა. ეს მისია ატარებს რელიგიურ ხასიათს...*“ (BİRSEL, 2014:212-213), ჯულიო მანცინელი (1537-1618), 1583-1586 წლებში აწარმოებდა კათოლიკური რელიგიის გამავრცელებელ მისიას. მან, რომის პაპი გრეგორიუს XIII-სგან (1572-1585) დავალებულმა, ყურადღებიანი დაკვირვების შემდეგ, სტამბოლის ცხოვრების მდიდარი სურათი აღწერა და წარმოადგინა. მანცინელიმ დაწერა დეტალური მოხსენება, რომელიც მოგვიანებით გამოაქვეყნა კიდევ სათაურით - *“De Missione Patrum Societatis Iesu Constantinopolim a Gregorio XIII anno 1583 usque ad annum 1586”* („გრეგორიუს XIII-ის მიერ კონსტანტინოპოლში გაგზავნილი იესოს საზოგადოების მამათა მისიის შესახებ 1583 წლიდან 1586 წლამდე“). ამ ნაშრომში, ძირითადად, აღწერილი იყო კონსტანტინოპოლის ალების (1453) მერე შემორჩენილი ბიზ-

³ ფრანგულ-ოსმალურ ალიანსს ჯერ კიდევ 1534 წელს, სტამბოლში ჟან დელა ფორეს ელჩობით, ჩაეყარა საფუძველი და 1536 წელს გაფორმებული ხელშეკრულებით დაგვირგვინდა.

ანტიური სიძველეების, შემდეგომ აშენებული მუსლიმური მეჩეთების, ქრისტიანი და მუსლიმი მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრების ამბები (Vassileva, 2016:298). 1586 წელს სტამბოლში შავი ჭირის ეპიდემიამ იფეთქა, რასაც ერთმანეთის მიყოლებით ზემოთ ნახსენები მანცინელი და მისი მიმდევარი ოთხი იეზუიტი ბერი შეეწირა. ასე დასრულდა იეზუიტთა პირველი მისია სტამბოლში. ზემოთ წარმოდგენილი ინფორმაციიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ამ დროს იეზუიტების სტამბოლში გაგზავნას, არა მხოლოდ საგანმანათლებლო, არამედ ჯაშუშური შინაარსი ჰქონდა. მანცინელის მისია სტამბოლში წარუმატებლად დასრულდა. მან მხოლოდ ზემოთ ხსენებული ნაშრომის დაწერა და გამოქვეყნება მოასწრო სიცოცხლეში. 1587 წლიდან, გარკვეული პერიოდი, იეზუიტების წამოწყებული მისია კაპუცინთა ორდენის თხუთმეტმა მღვდელმა გადაიბარა და განაგრძო მისიონერული საქმიანობა. შავი ჭირის გამო ამ უკანასკნელთა მისიაც ჩაიშალა (GÖZÜB-ŞYÜK, 2018:641).

ზემოთ წარმოდგენილი ინფორმაციის დასადასტურებლად ბერი ჟან ბაპტისტ პიოლეტი კიდევ უფრო საინტერესო ცნობებს გვაწვდის - „ფრანგი იეზუიტი მისიონერების მოვალეობები (სტამბოლში, გ.ა) დაიწყო 1583 წლის ნოემბერში 5 იეზუიტი მღვდლისა და 2 სტუდენტის ჩასვლით. საფრანგეთის კონსულმა მიიღო ფრანგი, იტალიელი და ბერძენი ეროვნების იეზუიტი მისიონერები და მას შემდეგ, რაც ორი დღის განმავლობაში საკუთარ სახლში უმასპინძლა, ისინი დაასახლა სენ-ბენუას მონასტერში. ეს მონასტერი გენუელებმა ორი საუკუნის წინ ააშენეს. ეს ადგილი მისმა ნამდვილმა მფლობელებმა სტამბოლის დაპყრობიდან (1453 წ. გ.ა) სამი წლის (1456 წ. გ.ა) შემდეგ მიატოვეს. ცარიელი შენობა სულთან სულეიმანმა (იგულისხმება სულეიმან I - 1520-1566 წწ. გ.ა) საფრანგეთის საელჩოს თხოვნით მათ გადასცა. მას შემდეგ, რაც შემოსული მისიონერები დასახლდნენ მონასტერში, ეს ადგილი იეზუიტების ცენტრად გამოცხადდა. მისიონერებმა მალევე გახადეს საბატო გამორჩეული და გადააკეთეს ის სკოლად და დაიწყეს ჭეშმარიტი რელიგიისგან განდგომილი ოჯახებისა და მათი შვილების სწავლება. ამ მონასტერში იეზუიტმა

მასწავლებლებმა თავიანთი მოვალეობები ორ კატეგორიად დაყვეს. პირველ ჯგუფში მიდრეკილნი იყვნენ სტამბოლში ქრისტიანების განათლებაზე და უშუალო გარემოში გავლენის მოხდენაზე, ხოლო მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები მიდრეკილნი იყვნენ მიედწიათ იმ ქრისტიანებისთვის, რომლებიც დარჩნენ ყოფილ აღმოსავლეთ რომის მიწებზე. ამ კონტექსტში წინ წამოიწია მეორე ამოცანა და მალევე შეიქმნა ქსელი და მონასტერში გამართულ შეხვედრებსა და მოლაპარაკებებზე დასწრება დაიწყეს აღმოსავლეთის ქრისტიანული ეკლესიის მეთაურებმაც. ამ შეხვედრებზე განიხილეს ოსმალეთის მიწების სხვა ადგილები და ქრისტიანული ცენტრები და მიიღეს გადაწყვეტილებები. ამ თვალსაზრისით, ძველი რელიგიური ცენტრი ეფესოსა და მის მიმდებარედ, ჰათაი (ანტიოქია) და ისქენდერუნის (ალექსანდრეთა) საპატრიარქო წინა პლანზე გამოვიდა. ასევე, პაპი გრეგორიუს XIII-ს წერილი დაიწერა, სადაც ნათქვამია, რომ მათ სურდათ რომში ჩასვლა იეზუიტ მორწმუნეებთან, სტამბოლის სომხური, ხორვატი და ალბანური ეკლესიების წევრებთან ერთად, რათა დაემტკიცებინათ, რომ ისინი მუშაობდნენ ამ ქვეყნებში ჭეშმარიტი ქრისტიანობის გასავრცელებლად. ამასობაში მუშაობა გაძნელდა. ჭირის ეპიდემიის შედეგად, რომელმაც იფეთქა სტამბოლში 1586 წელს, ქრისტიანულ თემში ახალი წევრების მონაწილეობისკენ მიმართული ღონისძიებების განხორციელების დროს, მისიონერებმა და მათმა მიმდევრებმა განიცადეს ძალიან მნიშვნელოვანი მსხვერპლი და მთელი სამუშაო ჩაიშალა“ (BİRSEL, 2014:213).

1591-1606 წლებში ფრანსუა სავარი დე ბრევი (1560-1628), საფრანგეთის ელჩი, აგრძელებდა იეზუიტების პატრონობას სტამბოლში (Aydın, 2005: 105-106). სავარის შემდეგ ბარონ დე სალინიაკმა (1523-1599) გააგრძელა ელჩობა, მაგრამ იეზუიტებთან მიმართებაში მას პრობლემები შეექმნა. ეს პრობლემები გამოწვეული იყო არა ოსმალებისგან, არამედ თვითონ იეზუიტებისგან, რომელთა წინააღმდეგაც ნეგატიურად განწყობენ საფრანგეთში (GÖZÜBÜYÜK, 2018:641).

1594 წლის 27 დეკემბერს პარიზელმა ჟან შასტელმა მეფე ანრი IV-ის (1589-1610) მოკვლა სცადა ხანჯლით, მაგრამ უშედეგოდ. ის შეიპყრეს და აწამეს. (ხუბაშვილი, 2016:96) წამების დროს გაირკვა, რომ შასტელი იეზუიტების კოლეჯში, დე კლერმონში სწავლობდა (GÖZÜBÜYÜK, 2018:641). გამომიების შედეგად, სადამოს ექვს საათისთვის, ყველა იეზუიტი დააპატიმრეს და გაასამართლეს. თავდაპირველად ვერანაირი სამხილი ვერ წაუყენეს მათ, მაგრამ ერთ-ერთ კოლეჯიაში მიაგნეს ძველ პამფლეტს, სადაც მამა გილანის ავტორობით ეწერა, რომ ანრი ნავარელი (ანრი IV ბურბონი. გ.ა) არ იყო ღირსი საფრანგეთის ტახტისა, - იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი ის უარს იტყოდა ერესზე. 1594 წლის 29 დეკემბერს ანრი IV-მ იეზუიტები საფრანგეთიდან განდევნა, ხოლო 1595 წლის 7 იანვარს პამფლეტის ავტორი და კიდევ რამდენიმე იეზუიტი ბერი ჩამოახრჩვეს (ხუბაშვილი, 2016: 96; GÖZÜBÜYÜK, 2018: 641) ყოველივე აქედან გამომდინარე ადასტურებს იმას, რომ სტამბოლში არსებული საფრანგეთის საელჩო, რომელიც გარკვეული პერიოდი მფარველობდა იეზუიტებს, აღარ სწყალობდა მათ.

დასკვნა.

ზემოთ წარმოდგენილი ნაშრომიდან გამოგვაქვს დასკვნა, რომ XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში იეზუიტებს არა მხოლოდ საგანმანათლებლო მისიით აგზავნიდნენ, არამედ პოლიტიკური მოვლენების შეფასებისთვის, რის შემდეგაც რომის პაპებს დეტალურად ატყობინებდნენ იქ მომხდარ მნიშვნელოვან მოვლენებს. XVI საუკუნეში, უნგრეთში და სტამბოლში განცდილმა წარუმატებლობებმა იეზუიტების ოსმალეთში გამოჩენა არ შეანელა. XVII საუკუნეში იეზუიტი ბერების გაცილებით უფრო დიდი ტალღა წამოვიდა ოსმალეთისკენ, კერძოდ სტამბოლისკენ, რაც ცალკე კვლევის საგანია და მომდევნო სტატიაში უფრო ვრცლად მოგახსენებთ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ახალკაციშვილი, გ. (2020). *ბიოგრაფიები ოსმალეთის სულთნებისა და სტამბოლის შესახებ 1453-1700 წწ.* თბილისი.
- კუტალია, გ. (2009). „*ბერი, რომელიც აუჯანყდა რომს*“. თბილისი.
- კუტალია, გ., მამისთვალიშვილი, ე., კალანდია, ნ. (2015). „*დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ისტორია*“. ტ .II. თბილისი.
- ხუბაშვილი, ი. (2016). *იეზუიტების ორდენი*. თბილისი.
- GÖZÜBÜYÜK, Sevil.(2018). *OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA CİZ-VİT TARİKATININ YAYILMASINDA FRANSIZ ELÇİLERİN ROLÜ*. ASEAD CİLT 5.
- Béla Vilmos, Mihalik. (2016). *Centuries of Resumptions: The Historiography of the Jesuits in Hungary*.
- Daniel, Goffman. (2002). *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge University Press.
- Elmira, Vassileva, (2016). *Ottoman Istanbul from the Perspective of the Catholic Missionaries in the Post-Tridentine Period (End of 16th - 17th centuries)*. OSMANLI İSTANBULU, IV.
- Elias Kiptoo, Ngetich. (2016). *CATHOLIC COUNTER-REFORMATION: A HISTORY OF THE JESUITS' MISSION TO ETHIOPIA 1557-1635*. Studia Historiae Ecclesiasticae Volume 42, Number 2.
- Jesuit Writings of the Early Modern Period - 1540–1640. Edited and Translated by John Patrick Donnelly. S.J. 2006.*
- Haktan, Birsal.(2014).„*FRANSIZ MİSYONERLER TARAFINDAN İSTANBUL VE LEVANT MİSYONUNUN OLUŞTURULMASI (PAPAZ J. BAPTİST PİOLET'İN MEKTUBU)*“. Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring.
- Mehmet, Aydın, (2005). *Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünü ve Bugünü*. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, 43, İstanbul.
- Murathan, Keha. (2014). *OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA MİSYONERLİK VE ERZURUM'DAKİ FAALİYETLERİ*. EKEV AKADEMİ DERGİSİ Yıl: 18.

- Paul. Shore. (2015). *Contact, Confrontation, Accommodation: Jesuits and Islam, 1540-1770*. AL-QANTARA XXXVI 2, julio – diciembre.
- Ruggieri, V. (2002). “*Constantinopoli vista da P. Giulio Mancinelli S. J. (1583-1585)*”. *Revue des études byzantines*, Tome, 60.

Referances:

- Akhalkatsishvili, G. (2020). *Biografiebi Osmaletis Sultnebisa da Stambolis Shesakheb 1453-1700 Tsits’ (Biographies of Ottoman Sultans and Istanbul 1453-1700)*. Tbilisi.
- Kutalia, G. (2009). „*Beri, Romelits Aujaqda Roms*“ („*A monk who rebelled against Rome*“). Tbilisi.
- Kutalia, G., Mamistvalishvili, E., Kalandia, N. (2015). *Dasavlet Evropis Shua Saukuneebis Istoria (Medieval History of Western Europe)*. T. II. Tbilisi.
- Khubashvili, I. (2016). *Iezuitebis Ordeni (Jesuit Order)*. Tbilisi.
- GÖZÜBÜYÜK, SEVİL. (2018). OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA CİZVİT TARİKATININ YAYILMASINDA FRANSIZ ELÇİLERİN ROLÜ. ASEAD CİLT 5.
- Béla Vilmos, Mihalik. (2016). *Centuries of Resumptions: The Historiography of the Jesuits in Hungary*.
- Daniel, Goffman. (2002). *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*. Cambridge University Press.
- Elmira, Vassileva, (2016). *Ottoman Istanbul from the Perspective of the Catholic Missionaries in the Post-Tridentine Period (End of 16th - 17th centuries)*. OSMANLI İSTANBULU, IV.
- Elias Kiptoo, Ngetich. (2016). *CATHOLIC COUNTER-REFORMATION: A HISTORY OF THE JESUITS' MISSION TO ETHIOPIA 1557-1635*. *Studia Historiae Ecclesiasticae* Volume 42, Number 2.
- Jesuit Writings of the Early Modern Period - 1540–1640. Edited and Translated by John Patrick Donnelly*. S.J. 2006.

- Haktan, Birsal .(2014).„*FRANSIZ MİSYONERLER TARAFINDAN İSTANBUL VE LEVANT MİSYONUNUN OLUŞTURULMASI (PAPAZ J. BAPTİST PİOLET'İNİN MEKTUBU)*“. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring.
- Mehmet, Aydın, (2005). *Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünü ve Bugünü*. Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, 43, İstanbul.
- Murathan, Keha. (2014). *OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA MİSYONERLİK VE ERZURUM'DAKİ FAALİYETLERİ*. EKEV AKADEMİ DERGİSİ Yıl: 18.
- Paul. Shore. (2015). *Contact, Confrontation, Accommodation: Jesuits and Islam, 1540-1770*. AL-QANTARA XXXVI 2, julio - diciembre.
- Ruggieri, V. (2002). “*Constantinopoli vista da P. Giulo Mancinelli S. J. (1583-1585)*”. Revue des études byzantines, Tome, 60.

The Society of Jesus in the 16th century Ottoman Empire

George Akhalkatsishvili

Historyan / Orientalist,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1, 0179,

Georgia, +995599872431,

Georgeakhalkatsishvili@yahoo.com

Orcid.org. 0000-0003-4011-0450

Abstract.

The reforms started in the XVI century as well as the religious wars placed the Roman Catholic Church in a difficult situation. The pope was forced to adopt counter-reforms that in the first place, implied the renewal of Catholicism. The driving force of the fight against the counter-reformation was the Society of Jesus (the Jesuits) that was founded by a Spanish Basque Catholic priest and theologian Ignatius of Loyola (1492-1556). On September 27, 1540 pope Paul III, original name Alessandro Farnese (1534-1549) approved the society of Jesus by the papal bull “regimini militantis ecclesiae.” They modified the ideas and methods of cultural humanism in accordance with their goals and expeditiously spread across the entire catholic world. From the XVI century, the Order also penetrated the Ottoman Empire, specifically into Hungary, where Suleiman I (1520-1566) ruled and the empire was at the zenith of its power. The Jesuits have deeper roots in the Ottoman Empire since the XVII century.

Within the report, the emphasis will be made on the unrest that took place in the 16th Ottoman Empire. Such as on the anti-ottoman activities held by the Society of Jesus whose secret palm-greasing practices reached the Imperial Divan of Sultan. It is interesting to note the specific purpose for which the Pope sent the Jesuits, his religious guards, to the Ottoman Empire, which led in the oppression of Christian clergy and adoption of brutal laws by the Sultan. Also, as far

as possible, we conveyed to the Jesuits the patronage of the French embassy in Istanbul and, a little later, about the confrontation.

Keywords: Ottoman Empire; Europe in the 16th century; Society of Jesus; Society of Jesus in the Ottoman Empire.

საბჭოთა კავშირის დაშლის გავლენა ჩინეთზე -
გამოწვევები და შესაძლებლობები ახალ გეოპოლიტიკურ
გარემოში

მარინე ჯიბლაძე

ჩინური ფოლოლოგიის დოქტორი, პროფესორი
თავისუფალი უნივერსიტეტი, ისტორიის
მიმართულების დოქტორანტი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თბილისი,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1, 0179, საქართველო,
+995599414716. marine.jibladze@tsu.ge.
<https://orcid.org/0000-0002-9001-0426>

აბსტრაქტი.

ნაშრომში განხილულია სსრკ-ს დაშლის შედეგად გამოწვეული ცვლილებები ჩინეთის საგარეო პოლიტიკაში. წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს, გაანალიზოს საბჭოთა კავშირის დაშლის გავლენა ჩინეთზე, რა გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა იგი და რა ახალი შესაძლებლობები გაუჩნდა მას ახალ გეოპოლიტიკურ გარემოში. ნაშრომში გავანალიზებთ ჩინეთის იმჟამინდელი ხელისუფლების რეაქცია და რა უარყოფით ან დადებით მხარეებს ხედავდა იგი ამ მოვლენაში; რა დიპლომატიური ნაბიჯები განახორციელა მან უშუალოდ სსრკ-ს დაშლის დროს და რა სვლები აწარმოა მალევე საგარეო პოლიტიკაში. კვლევის პროცესში, ვაკვირდებოდით საგარეო პოლიტიკაში ჩინეთის მოქმედების სპეციფიკას. ჩინეთი ცდილობს მრავალპოლუსიანი სისტემის შექმნას აქტიური მრავალმხრივი დიპლომატიის წარმ-

ოების გზით, აშშ-სთან კი აწარმოებს მოქნილ დიპლომატიას და ფოკუსირებულია ორხმრივი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებაზე. თავისუფალი მოქმედების საშუალებამ, ეკონომიკურ განვითარებაზე მაქსიმალურმა კონცენტრაციამ, მოქნილმა საგარეო პოლიტიკამ საბოლოოდ ჩინეთს მოუტანა ეკონომიკური აღზევება.

საკითხი აქტუალურია იმ თვალსაზრისით, რომ ჩინეთის თემა დღესაც ძალიან საინტერესოა. საბჭოთა კავშირის დაშლის დროს ჩინეთის რეაქციაზე, პოზიციასა და ქმედებებზე დაკვირვება, გარკვეულწილად, საშუალებას გვაძლევს, იდენტიფიცირება გავუკეთოთ ჩინეთის საგარეო პოლიტიკის თავისებურებებს.

საკვანძო სიტყვები: ჩინეთი; აშშ; საბჭოთა კავშირი; საგარეო პოლიტიკა; დიპლომატია; გეოპოლიტიკა.

შესავალი.

წინამდებარე საკვლევით თემის არჩევა განაპირობა საგარეო პოლიტიკისა და დიპლომატიის კუთხით, ჩინეთის მოქმედების სპეციფიკით როგორც პირადად დაინტერესებამ, ისე ზოგადმა საჭიროებამ. განსაკუთრებით კი, ეს საინტერესოა ისეთი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობის მატარებელი და მსოფლიოში გლობალური ცვლილებების გამომწვევი მოვლენის დროს, როგორც საბჭოთა კავშირის დაშლა იყო.

რაც შეეხება კვლევის არეალის შემოსაზღვრას, ნაშრომში მოცემულია დროის არეალი - სსრკ-ს დაშლის პროცესიდან 1993 წლამდე; გეოგრაფიული არეალია - ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, აშშ, სსრკ, ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები.

საკვლევი საკითხი და შეკითხვები. წინამდებარე ნაშრომის საკვლევითი საკითხია, ანუ მიზნად ისახავს, დაადგინოს საბჭოთა კავშირის დაშლის გავლენა ჩინეთზე, რა გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა იგი და რა ახალი შესაძლებლობები გაუჩნდა ახალ გეოპოლიტიკურ გარემოში - საბჭოთა კავშირის დაშლის დროიდან 1993 წლამდე პერიოდში. მიზნის მისაღწევად, საჭიროა შემდეგ საკვლევ შეკითხვებზე გავცეთ პასუხები:

პირველი საკვლევი შეკითხვა: სსრკ-ს დაშლის ფაქტზე ჩინეთის იმჟამინდელი ხელისუფლების რეაქცია როგორი იყო და რა უარყოფით ან დადებით მხარეებს ხედავდა იგი ამ მოვლენებში?

მეორე საკვლევი შეკითხვა: რა სახის დიპლომატიური ნაბიჯები გადადგა ჩინეთმა სსრკ-ს დაშლის პერიოდში?

მესამე საკვლევი შეკითხვა: სსრკ-ს დაშლის შემდეგ როგორი იყო ჩინეთის პირველი დიპლომატიური სვლები, როგორ მოქმედებდა იგი საგარეო პოლიტიკის კუთხით ახალ გეოპოლიტიკური გარემოს გაცნობიერების შედეგად?

მეოთხე საკვლევი შეკითხვა: საგარეო პოლიტიკაში მოქმედების რა უნარები და სპეციფიკა ახასიათებს ჩინეთს?

კვლევის ობიექტი: ჩინეთი

კვლევის საგანი: საბჭოთა კავშირის დაშლის გავლენა - გამოწვევები და ახალი შესაძლებლობები ახალ რეალობაში.

ლიტერატურის მიმოხილვა. ჩვენ გავეცანით, როგორც დასავლელი, მათ შორის ამერიკელი ავტორების პუბლიკაციებს, ისე რუსი და ჩინელი ავტორების პუბლიკაციებს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პუბლიკაციების გაცნობის პროცესში იგრძნობა მკვლევრების გარკვეული ტენდენციურობა, თავიანთი ქვეყნების ინტერესებისა და პოლიტიკური ხედვის გათვალისწინებით მიმდინარე მოვლენების შეფასებისას და პოსტსაბჭოთა პერიოდის ინტერპრეტაციისას. შეიმჩნევა რუსი ავტორების სუბიექტურობაც, მაგალითისთვის, რუსი მკვლევრები მიზანმიმართულად წერენ, რომ „სსრკ-ს დაშლის შემდეგ სსრკ ტერიტორიაზე წარმოქმნა 19 სახელმწიფო...“ (Карпенкова , Т. В., 2013: 126).

მიანგ იუნძინგი თავის ნაშრომში აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლით გამოწვეულმა ძალების გადანაწილების ცვლილებებმა საერთაშორისო არენაზე ისევ დაახლოვა ჩინეთი და აშშ. ჩინეთმა სრულყო კანონმდებლობა საგარეო ეკონომიკური კავშირების შესახებ, გაამარტივა ბიზნეს საქმიანობა ჩინეთში, მოხსნა სხვადასხვა სახის შეზღუდვები, მოხსნა/შეამცირა გადასახადები და ა.შ. ორმხრივი ურთიერთობის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით, რამაც ასევე აქცია ჩინეთი მსოფლიოში ერთ-ერთ მნიშ-

ვნელოვან მოთამაშედ (Junjing, J., 2021). თუმცა, ასევე, არ არის განხილული ურთიერთობის გზები და მეთოდები.

საპირისპირო აზრს გვიზიარებს ვანგ ლი, რომელიც აღნიშნავს, რომ სსრკ-ს დაშლის მომენტიდან ჩინეთი და რუსეთი ცდილობენ მომავალი მსოფლიო წესრიგი იყოს პოლიცენტრული და არა მონოცენტრული, ასევე წარსდგნენ აშშ-ს და სხვა მსხვილი მოთამაშეების წინაშე სათანადო დონეზე (Lee, W., 2018). თუმცა, აქაც იმავე პრობლემის წინაშე ვრჩებით, არ არის განმარტებული, თუ რა მეთოდებითა და სვლებით ახერხებს ამავდროულად აშშ-თან ნაყოფიერი ურთიერთობების შენარჩუნებას ჩინეთი.

კარპენკოვა აღნიშნავს, რომ სსრკ-ს დაშლამ ჩინეთი აქცია მსოფლიოში ერთ-ერთ უმსხვილეს ცენტრად, რაც იყო განპირობებული სსრკ-ს მიერ შეცდომის გათვალისწინებით მოქმედების რადიკალური ცვლილებით-საბაზრო ეკონომიკის შექმნით. თუმცა შემოიფარგლება მხოლოდ მოკლე მონაკვეთით და არ განმარტავს, კონკრეტულად თუ რა და როგორ გათვალა, როგორ შეცვალა ჩინეთმა ყველაფერი ისე, რომ სხვა ყველაფრის შენარჩუნებასთან ერთად, შეძლო სსრკ-ს ბედი არ გაეზიარებინა (Карпенкова, Т. В., 2013).

ლიტერატურის მიმოხილვამ მოგვცა საშუალება, უკეთ დაგვენახა პრობლემა; მოგვეხდინა საკვლევი საკითხის გააზრება და სწორად ფორმულირება, საკვლევი შეკითხვების შედგენა.

საკითხის აქტუალობა. ზოგადად, უახლესი ისტორიის საკითხები თავისთავად აქტუალურია, რადგან მჭიდროდ არის დაკავშირებული თანამედროვეობასთან. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში კი, ჩვენ, იქიდან გამომდინარე, თუ რა რეაქცია ჰქონდა ჩინეთს, როგორ აღიქვა და ახალ გეოპოლიტიკურ ვითარებაში რა სვლები აწარმოა, ვადგენთ მისი მოქმედების ტაქტიკას, სტრატეგიებს, ასევე შეგვიძლია გავთვალოთ სავარაუდო სვლები მსგავს სიტუაციაში. ასევე შევაფასოთ რუსეთის გაძლიერებისადმი მისი დამოკიდებულება, დავინახოთ აშშ-თან ურთიერთობების დალაგების მუდმივი მზაობა და ა.შ.

ჩინეთის რეაქცია და ქმედებები საბჭოთა კავშირის დაშლის პროცესში გვაჩვენებს მისი მოქმედების სპეციფიკას და ამ პრო-

ცესის ჩინეთის მიერ დადებით მოვლენად აღქმის მიზეზი ჩვენ მოგვცემს საშუალებას დავინახოთ, თუ რაოდენ სახიფათოდ ესახება მას ძლიერი და გაფართოებული ჩრდილოეთი.

ჩინეთი დღესდღეობით მნიშვნელოვან მოთამაშედ გვევლინება მსოფლიო არენაზე, რაც განპირობებულია სხვადასხვა გეოპოლიტიკურ სიტუაციაში ჩინეთის ურთიერთობების დარეგულირების სხვადასხვა ხერხებითა და ფრთხილი მიდგომებით. ჩინეთი მაქსიმალურად არიდებს თავს სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობების დამაბვას რაოდენ უსიამოვნოც არ უნდა იყოს მისთვის, გულმოდგინედ მუშაობს მათი დარეგულირებისთვის.

მეთოდები.

გამოყენებული მეთოდების კომპლექსი მოიცავს ისტორიულ-აღწერითი მეთოდს, რომლის მეშვეობით დავადგინეთ და მოვაწესრიგეთ ისტორიული ფაქტები და მოვლენები, აღვწერეთ და მივიღეთ თეორული შედეგები, რაც დაგვეხმარა ისტორიული მოვლენების ანალიზში; რეტროსპექტიულ მეთოდს, რაც ითვალისწინებს წარსულში ისტორიული მოვლენების მიზეზის მოძიებას; ისტორიული პროცესების სისტემური ანალიზი ანუ შესასწავლი მოვლენებისა და პროცესების ძირითადი ელემენტების დაფიქსირება და მათი ურთიერთქმედების კვლევა.

დისკუსია.

პოლიტიკური ელიტის პირველი რეაქცია საბჭოთა კავშირის დაშლაზე, შეფასებები და დიპლომატიური სვლები. 90-იანი წლების დასაწყისში, სსრკ-ს 15-მა წევრმა რესპუბლიკამ გადაწყვიტა სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის მოპოვება. საბჭოთა კავშირი განიცდიდა დაშლის კრიზისს.

1991 წლის 25 დეკემბერს ნაშუადღევს საგარეო საქმეთა სამინისტროს შენობის მე-4 სართულზე სატელეფონო ზარი გაისმა. საგარეო საქმეთა სამინისტრო სსრკ-სა და ევროპის საქმეთა განყოფილების დირექტორის მოადგილემ ლი ძინგსიენმა⁴ უპასუხა, ეს იყო მოსკოვიდან საბჭოთა კავშირში ჩინეთის საგან-

⁴ ლი ძინგსიენი - 李景贤, ასევე ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის საგანგებო და სრულფუნქციანი ელჩი საქართველოში (1995-1996.11).

გებო და სრულუფლებიანი ელჩის, ვანგ ნინგცინგის ზარი. მან როგორც კი დაკიდა ყურმილი, მაშინვე მოახსენა სიახლე საგარეო საქმეთა მინისტრსა და სხვა ხელმძღვანელ პირებს. „მართალია, უკვე მოსალოდნელი იყო, რომ გორბაჩოვი ადრე თუ გვიან გადადგებოდა, მაგრამ არ გვეგონა, თუ ასე სწრაფად განვითარდებოდა მოვლენები,“ - მხოლოდ 20 წლის შემდეგ ლი ძინგსინმა განაცხადა ერთ-ერთ ინტერვიუში. „მოხდა ის, რაც მოსალოდნელიც იყო. საბჭოთა კავშირის დაშლა არის მე-20-ე საუკუნის ყველაზე განმამცვიფრებელი მოვლენა, იმავდროულად სიღრმისეულად გასააზრებელი მოვლენა“, - მოხსენებაზე წარმოთქვა ჩინეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ციენ ციჩენმა.

26 დეკემბერს სსრკ-ს უმაღლესმა საბჭომ ჩაატარა ბოლო შეკრება, საბჭოთა კავშირმა ოფიციალურად დაასრულა არსებობა. 26 დეკემბერს ნაშუადღევს ჩინეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შეატყობინეს ჭუნგანახაიში მეორე დღეს დილით ადრე შეხვედრის ჩანიშვნის შესახებ, რადგან ჩინეთი თვლიდა, რომ ისტორიის ამ მნიშვნელოვან მომენტში საჭირო იყო შეფასების გაკეთება, გარკვეული გადაწყვეტილებების მიღება და შესაბამისი ნაბიჯების გადადგმა. 27 დეკემბერს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ განიხილა საპასუხო ზომები და სამომავლო ტაქტიკური სვლები (Tian Yi, 2011).

კრება მიჰყავდა ძიანგ წემინს⁵, რომელმაც მიმოიხილა სსრკ-ს დაშლის შემდგომი ვითარება და, გაანალიზების შემდეგ, მონაწილეებმა ერთობლივად გადაწყვიტეს სსრკ-ში შემავალი რესპუბლიკების დამოუკიდებლობის აღიარების გამოცხადება. ძიანგმა ასევე განაცხადა, რომ „აუცილებელი იყო სოციალიზმის შენარჩუნება“ და, რომ საკმარისი იყო ეკონომიკის აღზევება და სამიში არაფერი იქნებოდა (Tian Yi, 2012). ძიანგმა ასევე გასცა განკარგულება, მოეხდინათ ყველა იმ ქვეყნის ინფორმირება,

⁵ ძიანგ წემინი - 江泽民, აქ გათვალისწინებულია „ჩინური ენის მარცვალთა სისტემის ქართულ ენაზე. ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის სახელმძღვანელო წესები“ (ჯიბლაძე et al. 2019-2020).

სადაც იმ დროისთვის ვიზიტით იმყოფებოდა ჩინეთის სამთავრობო დელეგაცია.

ჩინური სახელმწიფო მასობრივი საინფორმაციო საშუალებები საკმაოდ თავშეკავებულები იყვნენ სსრკ-ს დაშლის შესახებ ინფორმაციის გავრცელებისას. საქმე იმაშია, რომ ჩინეთში ყოველთვის არ იყო საჯარო ყველა ინფორმაცია, მხოლოდ სწრაფ რეჟიმში საგანგებოდ შექმნილი კომისიის მიერ მოსალოდნელი შედეგების გათვალისწინებით, მოვლენების განხილვის, გაანალიზებისა და გარკვეული გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, მოხდა სახელმწიფო მასმედიის შეტყობინება, რათა ამა თუ იმ მოვლენებს არ გამოეწვიათ ისეთი ინტერპრეტაცია, რომელიც გამოიწვევდა არეულობასა და დესტაბილიზაციას ქვეყანაში, რაც ასევე ჩინეთის უსაფრთხოების დაცვის ნაწილი იყო.

1991 წლის 26 დეკემბერს გაზეთ „ჟენმინ ჟიპაოს“ საერთაშორისო გამოცემამ ბოლო სიახლედ გამოაქვეყნა სტატია საბჭოთა კავშირის პრეზიდენტი გორბაჩოვის სატელევიზიო გამოსვლაში თანამდებობიდან გადადგომის შესახებ.

28 დეკემბერს „ჟენმინ ჟიპაო“-ში უკვე დაიბეჭდა ინფორმაცია ჭუნგანხაიში გამართულ კრებაზე მიღებული გადაწყვეტილებების, კერძოდ კი, ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკების დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის აღიარების შესახებ.

ამის შემდეგ ჩინეთში უფრო და უფრო ინტენსიური სახე მიიღო სსრკ-ს დაშლაზე მსჯელობამ და ანალიზმა.

სსრკ-ს დაშლიდან დაახლოებით ერთ კვირაში გენერალურმა მდივანმა ძიანგ წემინმა მოაწყო 36 კაციანი შეკრება, რომელიც გრძელდებოდა რამდენიმე დღის განმავლობაში. 36-ვე წევრი იყო მნიშვნელოვანი სახელმწიფო მოხელე და მკვლევარი, რომლებიც სხვადასხვაგვარად იყვნენ დაკავშირებულნი სსრკ-სთან და რუსეთთან. ყველას ჰქონდა გამოყოფილი გარკვეული სამსჯელო დრო. სსრკ-ს დაშლის შესახებ დისკუსიის დროს, წევრებმა გამოთქვეს განსხვავებული აზრი, ასაკოვანი წევრები ტრაგედიად მიიჩნევდნენ სსრკ-ს დაშლას, სხვები კი თვლიდნენ, რომ ჩინეთისთვის ობიექტურად უფრო დადებითი მოვლენა იყო,

ვიდრე უარყოფითი - ქრებოდა სსრკ-ს მხრიდან ყოველგვარი მუქარები და საფრთხეები, ეს კი უქმნიდა ჩინეთს განვითარებისთვის ხელსაყრელ გარემოსა და პირობებს. ასეთი ნახტომისებრი ცვლილებები იწვევდა სხვადასხვა ემოციებს, განწყობებს, თვალსაზრისს (Tian Yi, 2012).

ამ პერიოდისთვის უკვე სხვადასხვა ქვეყანაში ვიზიტით მყოფი ჩინეთის დელეგაცია, რომელიც ზემოთ უკვე ვახსენეთ, თავიდან პოლიტიკური დანიშნულების დელეგაცია იყო, მაგრამ რადგან ჯერ ოფიციალურად არ იყო ამ ქვეყნების დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტი აღიარებული, მოუწიათ ვიზიტის სტატუსის შეცვლა - „სავაჭრო დანიშნულების დელეგაციად“ შეიცვალა. იმ დროს გადაწყდა რამდენიმე ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში ვიზიტის განხორციელება, ვიზიტები ტემპების დაჩქარების და შეფერხებების თავიდან აცილების მიზნით, ციენ ციენმა გადაწყვიტა 1991 წლის 27 დეკემბერსვე სსრკ-ს ყველა რესპუბლიკასთან (უკრაინა, ბელორუსია, ყაზახეთი, უზბეკეთი, ტაჯიკეთი, ყირგიზეთი, თურქმენეთი, საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი და მოლდოვა) დაკავშირება და ოფიციალურად შეტყობინება ჩინეთის მიერ მათი დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის აღიარების და მათთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების შესახებ. ცხადია, ამ ნაბიჯს ძალიან პოზიტიურად შეხვდნენ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, დელეგაციას ხვდებოდნენ თბილად, შეხვედრებმა კი წარმატებით ჩაირა.

29 დეკემბერს, ციენ ციენი ოფიციალურად ატყობინებს რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრს, რომ ჩინეთის ხელისუფლებამ გადაწყვიტა ოფიციალურად ეღიარებინა რუსეთის ფედერაციის ხელისუფლების დაარსება, ასევე აღნიშნა, რომ ჩინეთს სურს რუსეთთან მშვიდობიანი თანაარსებობის ხუთ პრინციპზე აგებული მეგობრული და თანამშრომლური ურთიერთობების შენარჩუნება და განვითარება. მხარეები დათანხმდნენ, გაეგრძელებინათ ორ ქვეყანას შორის შეთანხმების, დაკისრებული ვალდებულებების განხორციელებაზე მუშაობა და გაემძლიერებინათ სხვადასხვა დარგში სხვადასხვა დონის ურთიერთობა.

იმავე წლის სექტემბერში, როგორც კი სსრკ დათანხმდა, ელიარებინა ბალტიისპირეთის ქვეყნების დამოუკიდებლობა, ჩინეთის ხელისუფლებამ მეორე დღესვე, ანუ დაუყოვნებლივ გადადგა ანალოგიური ნაბიჯი, დელეგაცია ეწვია ბალტიისპირეთის ქვეყნებს და დაამყარა მათთან დიპლომატიური ურთიერთობები.

დელეგაციის მორიგი ვიზიტი იყო ბელარუსში, უზბეკეთში, ყაზახეთში, ტაჯიკეთში, ყირგიზეთსა და თურქმენეთში, სადაც წარიმართა დიპლომატიური ურთიერთობის შესახებ მოლაპარაკებები და ხელი მოეწერა კომუნიკეს დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარების შესახებ, ხუთ ქვეყანასთან გაფორმდა სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის შესახებ შეთანხმება.

შუა აზიის რეგიონის ქვეყნების ხელმძღვანელებთან მოხერხდა შეხვედრა, რომლებმაც გამოხატეს ჩინეთთან სხვადასხვა სფეროში ურთიერთობების დიდი სურვილი. ზოგიერთმა ქვეყანამ სთხოვა ჩინეთს მალევე მოეწყოთ ქვეყნების ხელმძღვანელებს შორის მაღალი დონის ურთიერთვიზიტები, ზოგიერთს კი ეჩქარებოდა ჩინეთიდან ელჩის მათთან წარგზავნა, ზოგიერთსაც უკვე საელჩოსთვის განსაკუთრებული ადგილიც გამოეყო.

იანვრის შუა რიცხვებში განხორციელდა ვიზიტები სომხეთში, აზერბაიჯანში, საქართველოში და მოლდოვაში. ბელარუსსა და ჩინეთს შორის კომუნიკე 20 იანვარს პეკინში გაფორმდა. ამით ჩინეთმა დაასრულა ყოფილ საბჭოთა წევრ-ქვეყნებთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების პროცესი.

ჩინეთმა სსრკ-ს რესპუბლიკების დამოუკიდებლობის აღიარების მთავარ იდეად დაასახელა ყველა ქვეყნის მიერ საკუთარი არჩევანის გაკეთებისადმი პატივისცემა. აღიარების პროცესი იმდენად სწრაფად ხდებოდა, რომ აშკარა იყო, ჩინეთისთვის უდაოდ მომგებიანი სვლები იყო, თუმცა იმავდროულად იგი განსაკუთრებულ სიფრთხილეს იჩენდა. ამას მოწმობს ჩსრ-ს საგარეო საქმეთა სამინისტროს სსრკ-ს დეპარტამენტის ყოფილი დირექტორის ჭოუ სიაოფეის სტატიაში მონათხრობი, რომ ისინი ჩინეთის ცენტრალური მთავრობისა და საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ შემუშავებული სტრატეგიისა და მითითებების მიხედვით მოქმედებდნენ, საჭირო იყო:

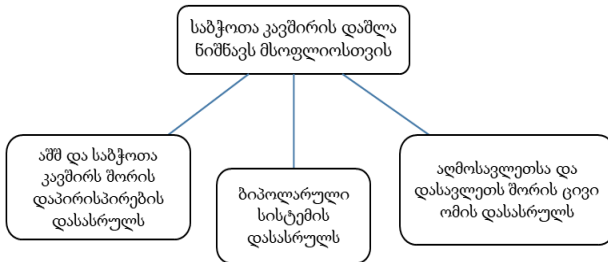
- მშვიდად დაკვირვება (冷静观察);
- გაწვიმებამდე სახლის შეკეთება (未雨绸缪);
- საგანგებო მდგომარეობაში მოქმედების გეგმის მიხედვით ნაბიჯების გადადგმა (应急预案).

როგორც კი სსრკ საჯაროდ აღიარებდა რომელიმე რესპუბლიკის დამოუკიდებლობას, მაშინვე აღიარებდა ჩინეთიც და მოამზადებდა ყველა შესაბამის დოკუმენტს მათთან დიპლომატიური ურთიერთობების გასაფორმებლად. ხელის ერთი მოსმით აგვარებდა ჩინეთი ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან პრობლემებს (Tian Yi, 2012).

ჩსრ-ს შეფასებით, საბჭოთა კავშირის დაშლა როგორც შიდა პრობლემებით - ეკონომიკური, პოლიტიკური, საზოგადოებრივი და ნაციონალური კრიზისით იყო განპირობებული, რამაც გარდაუვალი გახადა სისტემის ნგრევა, ისე გარეშე ფაქტორებითაც (განსაკუთრებით კი აშშ-თან დაპირისპირება, „ცივი ომი“) და გარეშე ძალების (მათ შორის, აშშ-ს) გავლენაც „შეიმჩნეოდა“, ანუ, კონკურენციასა და განვითარებულ ქვეყნებთან შეჯიბრებას ვერ გაუძლო (Yuan Ming, 2012).

1991 წლის 25 დეკემბერს კრებაზე საერთაშორისო მდგომარეობასა და დიპლომატიური საქმიანობის შესახებ ჩსრ-ს საგარეო საქმეთა მინისტრმა ციენ ციჩენმა გააკეთა შემდეგი შინაარსის მოხსენება: „საბჭოთა კავშირის დაშლა ნიშნავს, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ნახევარი საუკუნის განმავლობაში გამართული აშშ-სა და საბჭოთა კავშირს შორის დაპირისპირება, ცივი ომი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის და ბიპოლარული სისტემის არსებობა დასრულებულია. ჩინელ ხალხს ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან აკავშირებს ხანგრძლივი ტრადიციული მეგობრობა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ჩინეთის ხელისუფლება სხვა ქვეყნის შიდა საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპის შესაბამისად, პატივს სცემს თითოეული ქვეყნის ხალხის არჩევანს, იმავდროულად აგრძელებს ამ რესპუბლიკებთან მეგობრული და თანამშრომლური ურთიერთობების შენარჩუნებასა და განვითარებას“ (Qian Qichen, 2003).

სურათი N 7 ციენ ციჩენის განცხადების შინაარსის სქემა



ეს სქემა ციენ ციჩენის ერთი განცხადების ორაზროვნებაზე მიუთითებს:

ერთი მხრივ, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა ადასტურებს შემდეგი ფაქტების არსებობას:

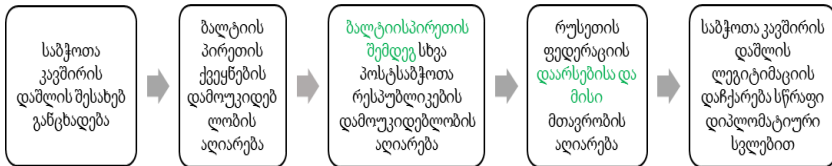
- აშშ და სსრკ-ს შორის დაპირისპირების არსებობას;
- ცივი ომის არსებობას დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის;
- ბიპოლარული სისტემის არსებობას.

ეს ყველაფერი კი გახდა შედეგის, ანუ საბჭოთა კავშირის ნგრევის გამომწვევი მიზეზი, რაც მიუთითებდა ჩამოთვლილი ფაქტების უარყოფით გავლენად აღქმაზე.

მეორე მხრივ, ციენ ციჩენი მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ეს შედეგი - საბჭოთა კავშირის ნგრევა, შეიძლება გახდეს ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტების დასრულების გამომწვევი მიზეზი, რაც გვაჩვენებს შედეგის - საბჭოთა კავშირის ნგრევის დადებით მხარეს მსოფლიოსთვის, მათ შორის ჩინეთისთვის,

ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნების აღიარებისთვის ასე სწრაფად გადადგმული ნაბიჯებიდან, ასევე ვხედავთ ჩინეთის ქმედებებს საბჭოთა კავშირის დაშლისა და რუსეთის ფედერაციის დაარსების ლეგიტიმაციის პროცესის დაჩქარებისა და უმოკლეს ვადებში დასრულების ხელშეწყობას, რაც ასევე გამომდინარეობს ციენ ციჩენის განცხადებიდან. ეს შედეგი ასევე გამომდინარეობს პირველი მიზეზიდან.

სურათი N 8 ჩინეთის პირველი დიპლომატიური სვლების სქემა



მიანგ წემინი ასე გამოეხმაურა სსრკ-ს დაშლის ფაქტს:

- იგი თვლიდა, რომ აუცილებელია სოციალიზმის შენარჩუნება, საკმარისია ეკონომიკა აღზევდეს და საშიში არაფერია.
- ხაზს უსვამდა საკუთარი ჯარის მნიშვნელობას: „ჩინეთი ეყრდნობა თავის ჯარს, მაშინ, როდესაც აღმოსავლეთ ევროპა, რომელსაც იცავდა საბჭოთა ჯარი, დაუცველი აღმოჩნდა. „ჩვენი ჯარი ბრძოლისუნარიანი და, გარდა ამისა, მისი აბსოლუტური ხელმძღვანელია პარტია“, - აღნიშნავდა მიანგი.
- გასცა განკარგულება, რომ ხელოვნებისა და ლიტერატურის წრეებს უცხოური კულტურის ათვისებასთან ერთად, თავის ნაწარმოებში მეტად ჰქონოდათ ასახული ეროვნული მახასიათებლები და ჩინური სტილი.
- ზედმეტი და ხანგრძლივი ყურადღების გამახვილება სსრკ-ს დაშლის ფაქტზე არ მიაჩნდა სწორად.
- ხაზს უსვამდა რეფორმებზე და ღიაობის პოლიტიკაზე მუშაობის გაგრძელების მნიშვნელობას, რისთვისაც აუცილებელი იყო სტაბილური მდგომარეობა. სტაბილური მდგომარეობის შენარჩუნებას კი ხელს არ შეუწყობდა ზედმეტი აქცენტები სსრკ-ს დაშლაზე.

ტენგ სიაოფინგი⁶ ადრევე ვარაუდობდა სსრკ-ს დაშლასა და ქაოსს საბჭოთა კავშირსა და აღმოსავლეთ ევროპაში, რომ ერთს

⁶ 邓小平 - ტენგ სიაოფინგი, აქ გათვალისწინებულია „ჩინური ენის მარცვალთა სისტემის ქართულ ენაზე ტრანსკრიფციატრანსლიტერაციის სახელმძღვანელო წესები“ (ჯიბლაძე et al. 2019-2020).

მეორე მოჰყვებოდა, ტალღისებრი ეფექტი ექნებოდა აღნიშნულ პროცესს. იგი სიღრმისეულად იცნობდა სსრკ-ს და ფრთხილად აკვირდებოდა მოვლენების განვითარებას ბოლო წლებში, ცდილობდა გაეთვალისწინებინა მისი შეცდომები ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში რეფორმების გატარებისას, რაზეც ჩინეთში განსხვავებული აზრი სუფევდა მემარცხენე და მემარჯვენე ძალებში.

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ადგილი ახალ გეოპოლიტიკურ ველზე. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1991 წლისთვის სიტუაცია მკვეთრად შეიცვალა: გადატრიალებებს აღმოსავლეთ ევროპაში მოჰყვა სსრკ-ს დაშლა, მსოფლიოს თვალში სოციალიზმი დიდ წარუმატებლობას განიცდის. საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად დასრულდა ბიპოლარული სისტემა, დასრულდა ცივი ომი, დაიწყო ძალების გადაჯგუფება, რაც ნიშნავდა იმას, რომ მსოფლიო განიცდიდა კარდინალურ ცვლილებებს. ნატო უკვე არის სამხედრო-პოლიტიკური ობიექტი. სსრს-ს დაშლის შემდეგ დაიწყო დაუსრულებელი დაპირისპირებები, სამხედრო შეტაკებები, ტერიტორიული პრეტენზიები. ამ დროისთვის ნატო ყურადღებით აკვირდებოდა მოვლენებს და უკვე 1994 წელს მიიღო გადაწყვეტილება გაფართოების შესახებ. „ევროპული თანამეგობრობა“ შეცვალა „ევროპის კავშირად“, რომლის მიზანიც უკვე ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპისკენ გაფართოება გახდა, სხვა რამდენიმე მნიშვნელოვან რეფორმასთან ერთად, შეიქმნა პოლიტიკური კავშირი, მათ შორის საერთო საგარეო და თავდაცვის პოლიტიკით.

სსრკ-ს ნგრევის პროცესში და შემდგომ პერიოდში ჩინეთი ყოველთვის გაურბოდა სსრკ-სა და ჩინეთს შორის მსგავსებაზე მსჯელობას და ყოველთვის ცდილობდა ზღვარი გაეწყო სსრკ-სა და ჩინეთს შორის. ძიანგ წემინი აღნიშნავდა, რომ ამაოდ ცდილობდნენ მათთან ჩინელი გორბაჩოვის აღმოჩენას. იგი აღნიშნავდა, რომ ჩსრ-სა და სსრკ-ს რეფორმებს შორის განსხვავება მდგომარეობდა შემდეგში:

- ჩინეთი სწავლობს, როგორ უნდა მართოს კომუნისტურმა პარტიამ ქვეყანა. სსრკ კი - ფიქრობდა იმას, რომ საერთოდ უნდა ემართა თუ არა კომუნისტურ პარტიას ქვეყანა.

- ჩინეთი ჯერ ეკონომიკურ რეფორმაზე ზრუნავს, პოლიტიკურზე კი - მოგვიანებით. სსრკ-მ პოლიტიკური რეფორმა ეკონომიკურ რეფორმაზე წინ დააყენა, რამაც გამოიწვია კომუნისტური ხელისუფლების ლეგიტიმურობის პრობლემა.

- ჩინეთი დასავლეთისგან „მორიდების, თავის დაცვის“ მიზნით, მისი ქმედების ლეგიტიმურობისთვის და, პარალელურად, საერთაშორისო სისტემაში „მშვიდობის დასამკვიდრებლად“, იყენებს მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპებს. სსრკ კი, ამ პრინციპებს იყენებდა დასავლეთის დროებით დასამშვიდებლად, რეალურად, იყენებდა როგორც საშუალებას შეესვენა მოძლიერებამდე, რათა მოგვიანებით საერთაშორისო სისტემაში დაბრუნებულიყო.

ჩინეთმა გლობალური წონასწორობის გადახედვისას დაინახა თავისუფალი მანევრირების საშუალება. სსრკ-ს შესუსტებამ გადააწყვეტინა ჩინეთს მოსკოვთან ახალი დიპლომატიის შექმნა და მისგან დაცვის პოლიტიკიდან გადასულიყო ურთიერთობების ნორმალიზების პოლიტიკაზე.

რაც შეეხება სსრკ-ს დაშლის შემდეგ სტრატეგიულად მნიშვნელოვან სასაზღვრო ზოლს, რომელიც მოიცავს რუსეთს, მრავალი წლის განმავლობაში რუსეთის მოკავშირეს-მონღოლეთს (Geng Xiangdong, 2014), ასევე ყოფილი საბჭოთა კავშირის სივრცეიდან შემდეგ ქვეყნებს: ყაზახეთს, ყირგიზეთს, ტაჯიკეთსა და უზბეკეთს ჯამში შეადგენს 12 000 კმ სიგრძის, ჩინეთი თვლიდა ჩრდილოეთ - დასავლური გეოპოლიტიკური მნიშვნელობის ხაზად. ამ ხაზის თავისებურება გამოიხატება იმაში, რომ ისტორიულად ეს ხაზი აკავშირებდა ჩინეთს დასავლეთთან „აბრეშუმის გზის“ სახით, ანუ სსრკ-ს დაშლის შემდეგ ეს ქვეყნები იქცა ჩინეთის ცენტრალური აზიის ქვეყნებთან (მათ შორის, თურქეთთან და ირანთან) და, ზოგადად, დასავლეთთან კავშირის ხელსაყრელი პლატფორმა. თუმცა, მეორე მხრივ, ჩინეთი იაზრებდა იმასაც, რომ ეს მაინც შეიძლება დარჩენილიყო რუსეთთან შეხების წერტილის შემქმნელ ფაქტორად, რადგან რუსეთს მაინც თავისი გავლენის სფეროდ მიაჩნდა ეს რეგიონები.

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ რუსეთი ისტორიულად წარმოადგენდა ჩინეთის უსაფრთხოებისთვის ერთ-ერთ მთავარ საშიშროებას ჩრდილოეთიდან. როგორც მმართველებისთვის, ისე ხალხისთვის რუსეთი იქცა აგრესიული და დამპყრობლური პოლიტიკის გამტარებელ სახელმწიფოდ. განსაკუთრებით კი, საბჭოთა კავშირის პერიოდში მასთან დაპირისპირების წლებში, მან საზღვრის გასწვრივ განალაგა მრავალრიცხოვანი საბჭოთა ჯარი და რაკეტები. საბჭოთა კავშირის დაშლამდე ეს მთლიანი ზოლი იყო დაკავებული საბჭოთა შეიარაღებული ჯარებით, რაც, ბუნებრივია, ხშირად იყო ჩინეთისთვის განგაშისა და მოუხვეწრობის გამომწვევი მიზეზი.

რაც შეეხება ჩინეთსა და აშშ-ს, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ერთ-ერთი დამახასიათებელი იყო კურსის სწრაფი ცვლილება, ანუ სსრკ-ს დაშლამ შექმნა ახალი გეოპოლიტიკური გარემო - აშშ და ჩსრ საერთო ინტერესების ნაკლებობას განიცდიდნენ, ანუ იმას, რამაც 70-იან წლებში მჭიდროდ დაახლოვა ისინი, ეს იყო საერთო მიზანი - ბრძოლა საბჭოთა ჰეგემონიის წინააღმდეგ. არც აშშ წავიდოდა კონფრონტაციაზე ჩინეთთან, სანამ სსრკ წარმოადგენდა სტრატეგიულ საფრთხეს. ამ საერთო მოწინააღმდეგის არსებობის გაქრობის შემდეგ, გამოიკვეთა მათი განსხვავებები ფასეულებებისა და მსოფლმხედველობის აღქმის მიმართულებით.

აშშ-სა და ჩსრ-ს შორის საერთო მოწინააღმდეგის, როგორც საერთო მაკავშირებელი ინტერესის გაქრობამ წინა პლანზე წამოწია სხვადასხვა სახის უთანხმოება, რომელიც ადრეც არსებობდა, თუმცა სსრკ-ზე ყურადღების ფოკუსირების გამო მეორეხარისხოვანი იყო.

ჩინეთისთვის სსრკ-ს დაშლა, ერთი მხრივ, დადებითი მოვლენა იყო იმ თვალსაზრისით, რომ მანამდე საბჭოთა მოწინააღმდეგე ჩინეთის წინსვლისა და თავისუფალი მოქმედების ბარიერს წარმოადგენდა. მეორე მხრივ, სსრკ-ს დაშლის გამოცდილების გაზიარება არ სურდა და ეს მოვლენა ძალაუვნებურად შიშს იწვევდა. ჩინეთი ასევე თვლიდა, რომ, მიუხედავად ჩინეთის მრავალეროვნულობისა, ხანელები, ეთნიკურად ჩინელები, ბევ-

რად უფრო მეტნი იყვნენ - შეადგენენ მოსახლეობის 90%-მდე სსრკ-სთან შედარებით, სადაც ეთნიკურად რუსები მოსახლეობის მხოლოდ ნახევარს შეადგენდნენ.

ჩინეთი კი უარყოფდა აშშ-ს გამარჯვებას, თუმცა აცნობიერებდა იმასაც, რომ მასთან უნდა ეპოვა თანამშრომლობის გზები თავისი რეფორმების წარმატებით გატარებასა და განხორციელებისთვის. ჯორჯ ბუში-უფროსი წინააღმდეგი იყო ჩინეთთან კონფრონტაციის და შიდა საქმეებში ჩარევისა, რადგან თვლიდა, რომ ეს იმოქმედებდა აშშ-ს ნაციონალურ უსაფრთხოების ინტერესებზე, მან მოხსნა აკრძალვა მაღალ დონეზე შეხვედრებზე ჩინეთთან და კონსულტაციისთვის გაგზავნა წარმომადგენელი ჩინეთში, მაგრამ მალევე სათავეში მოვიდა კლინტონი.

1993 წელს ბილ კლინტონის ადმინისტრაციის მოსვლა თეთრ სახლში არასასიამოვნო სიურპრიზი იყო ჩინეთის ხელმძღვანელობისთვის, ჯერ კიდევ 1992 წელს, ბილ კლინტონი თავის საპრეზიდენტო კამპანიის მსვლელობისას აკრიტიკებდა ბუშს ჩინეთთან პოზიტიური ურთიერთობისთვის თიენანმენის ინციდენტის ფონზე, აცხადებდა, რომ ჩინეთი ერთ დღეს დაადგებოდა ყოფილი სსრკ-ს გზას. 1993 წლიდან პრეზიდენტმა კლინტონმა საგარეო პოლიტიკის მთავარ მიზნად დაისახა მსოფლიოში დემოკრატიული პროცესების განვითარების ხელშეწყობა და დემოკრატიულ ქვეყნებთან თანამშრომლობა, ასევე ცდილობდა „დახმარებოდა“ ჩინეთს ამ მიმართულებით, რაც ჩინეთმა აღიქვა აშშ-სა და სხვა დასავლური დემოკრატიული ქვეყნების ზეწოლად. ჩინეთი მიიჩნევდა, რომ ცდილობდნენ ჩინეთის სუსტ ქვეყნად დატოვებას და შიდა საქმეებში ჩარევას; თვლიდა, რომ ეს იყო ყველა კომუნისტური ხელისუფლების ჩამოგდების მცდელობა სსრკ-ს დაშლის შემდეგ, რის ალბათობას და საფრთხეს უშვებდნენ თავის დროზე მათ წეტუნგიც და ტენგ სიოაფინგიც (Zhao Fuke, 2009).

კლინტონის ადმინისტრაცია განაგრძობდა ჩინეთთან საუბრისთვის მზაობის გამოხატვას, შიდა რეფორმების გატარების პირობებზე, რათა მოეხდინა ფართო ინტეგრირება მსოფლიო ეკონომიკაში. ამან კი, ჩინეთი აიძულა თავდაცვით პოზიციაში

გადასულიყო, ეპოვა გარე სამყაროსთან გასვლის სხვა გზები, რომლებიც არ წარმოადგენდნენ მისთვის საფრთხეს. მათ შორის იყო ჩინეთის მართვის სისტემისადმი და ტერიტორიალური საკითხებისადმი ნაკლებად პრეტენზიულ ქვეყნებთან თანამშრომლობა და რეფორმების განხორციელების გაგრძელება ეკონომიკური განვითარების მიზნით. ჩინეთი ცდილობდა ყველგან ხაზი გაესვა, რომ არ მიიღებდა ზეწოლას გარედან და „დაიცავდა ქვეყნის დამოუკიდებლობასა და ღირსებას“.

საერთაშორისო ვითარების ცვლილებების საპასუხოდ, მიანგ წემინმა გარკვეული ცვლილებები შეიტანა ჩინეთის საგარეო სტრატეგიაში:

- ჩინეთის დიპლომატიის ფუნდამენტური მიზანი ქვეყნის ინტერესების დაცვა რჩებოდა;
- „თავშეკავებულსა“ და „შესამჩნევ“ მოქმედებებს შორის ურთიერთობების სწორად დარეგულირება იმისათვის, რომ ჩინეთი გაძლიერდეს და განვითარდეს;
- მრავალმხრივი ურთიერთობების დიპლომატია მეზობლებთან; ამ დიპლომატიის აქტიურად გამოყენება ახალი ქსელის ფორმირებისთვის, რითაც ხელს შეუწყობს მსოფლიოს განვითარებას მრავალპოლარულობის მიმართულებით;
- მსოფლიოში ახალი სამხედრო რეფორმების განვითარების ტენდენციის შესაბამისად, თანამედროვე ტექნოლოგიის შესაბამისად ტექნიკის გაუმჯობესება, განსაკუთრებით კი - მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენებით ხარისხზე მუშაობა;
- თავიანთან აქტიური ეკონომიკური და კულტურული მიმოსვლა და თავიანთების შესაძლებლობების რეალიზების ხელშეწყობა.

მის მიერ წარმოდგენილმა სტრატეგიულმა იდეებმა ნაციონალური უსაფრთხოების და საგარეო პირობების უზრუნველყოფისთვის, ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი ქვეყნის მოდერნიზაციის საქმეში, რამაც ხელი შეუწყო ჩინეთის საბაზრო ეკონომიკის სისტემას სტაბილურ განვითარებაზე გადასვლაში (Zhang Hongzhi, 2014).

ჩინეთისთვის მიუღებელი რჩებოდა სსრკ-ს დაშლის შემდეგ აშშ-ს „ზესახელმწიფოდ ქცევა“. მრავალპოლარული მსოფლიოს შექმნის მცდელობა ნიშნავდა უნიპოლარული მსოფლიოს წინააღმდეგ სვლას და აშშ ზესახელმწიფოდ არ აღიარებას. ციენ ციჩენმა კისინჯერთან საუბარში ასევე ახსენა დემოგრაფიული რეალიები, რაც ეს ასევე ხელს შეუშლიდა ამ ფაქტს და პროცესს, მან ახსენა ჩინეთი, ისლამური სამყარო, ევროპა და ა.შ. და რომ მსოფლიო ზედმეტად მრავალფეროვანია ამისთვის (H. Kissinger, 2020).

კლინტონი თავიდან შეეცადა პირობები წაეყენებინა ჩინეთისთვის, რათა მიენიჭებინა მისთვის სავაჭრო სტატუსი „უპირატესობის მქონე ერი“ (**Most Favored Nation status, MFN China**) პრივილეგიებით დაბალ სავაჭრო ტარიფებზე და სხვა შეღავათებით. ამ სტატუსის პერიოდულად გაუქმებაზე აშშ-ს საუბარს ჩინეთი აღიქვამდა დაშინებად და ზეწოლად, თუმცა, ჩინეთი, თავის მხრივ, პარალელურად მუშაობდა სიტუაციის გამოსწორების საკითხებზე და ეძებდა გზას ამ ჩიხიდან გამოსასვლელად.

ადამიანთა უფლებების დაცვა ჩინეთისთვის აღმოჩნდა ძალიან სენსიტიური თემა და ყოველთვის მტკივნეულად და მძაფრად რეაგირებდა ამასთან დაკავშირებით პირობების წაყენებაზე. ჩინეთი აცხადებდა, რომ ეკონომიკური განვითარება და სოციალური სტაბილურობა პასუხობდა ჩინეთის ინტერესებს და ასევე აქცევდა მას დიდ ძალად მშვიდობისთვის და სტაბილურობისთვის აზიაში და მსოფლიოს სხვა რეგიონებში; ითხოვდა სხვა ქვეყნების შეფასებისას, გაეთვალისწინებინა მათი ღირსების გრძნობა და სუვერენიტეტი; უსაფუძვლოა შეკავების პოლიტიკა, რადგან „ჩსრ არ არის აშშ-ს მეტოქე და არ წარმოადგენს პოტენციურ საფრთხეს, არ აქვს პრეტენზია ზესახელმწიფოს სტატუსზე“. ყოველ ჯერზე, აშშ-ს უწევდა სტატუსის გაგრძელება. ბოლოს კი, უარი განაცხადა ამ პოლიტიკაზე მისი არა ეფექტურობის გამო. ამან წინააღმდეგობაში მოიყვანა აშშ-ს ადმინისტრაციის ეკონომიკური და პოლიტიკური უწყებები. ადმინისტრაცია აღმოჩნდა უხერხულ მდგომარეობაში და, საბოლოო ჯამში, ჩინეთის წინააღმდეგობისა და აშშ-ში ჩინეთთან საქმეების მწარმოე-

ბელი კომპანიების მხრიდან ზეწოლის გამო, მან შეწყვიტა პირობების წაყენება.

კლინტონმა, საბოლოოდ, შეწყვიტა კონფრონტაცია ჩინეთთან და გადაწვიტა კონსტრუქციული ნაბიჯების გადადგმა. 1993 წელს სიტუაციის სპეციფიკაც მდგომარეობდა იმაშიც, რომ ვაშინგტონში ჩინეთთან ურთიერთობების ნორმალიზებისთვის გამოვიდა თავდაცვის სამინისტრო, რომელიც განიხილავდა აშშ-ს უსაფრთხოების მთავარ გამოწვევად ჩრდილოეთ კორეაში ბირთვული კვლევების ერთობლივი ინსტიტუტის - JINR-ს გამოჩენის საშიშროებას. ჩინეთიც, თავის მხრივ, იწყებს დიალოგისთვის მზადებას, რათა დააკმაყოფილოს საერთაშორისო სავაჭო ორგანიზაციაში გაწევრიანების პირობები.

ერთი მხრივ, აშშ-სთვის ადამიანთა უფლებების დაცვის პრობლემა რჩება ბარიერად ჩსრ-თან ურთიერთობებში, ჩინეთი კი, გრძნობდა რომ აშშ-ს მას საშიშროებად აღიქვამდა, რაზეც ჩინეთი აცხადებდა, რომ ექვები უსაფუძვლო იყო, და ჩინეთისთვის ხელშეშლა ზედმეტი მცდელობა იყო. მათ აღარ ჰყავდათ საერთო მტერი - აგრესორი სსრკ, რაც უპირობოდ აერთიანებდა მათ. თუმცა აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ პირობებში, 1992 წლიდან მკვეთრად გაიზარდა ამერიკული ინვესტიციების მოცულობა ჩინეთში.

ძიანგმა აშშ-სთან ურთიერთობა 16 იეროგლიფიანი კურსით აღწერა: 增加信任, 减少麻烦, 发展合作, 不搞对抗” - ნდობის გაძლიერება, სირთულეების შემცირება, თანამშრომლობის განვითარება, კონფრონტაციის თავიდან აცილება.

ამ პერიოდისთვის, ჩინეთი სულ უფრო მეტად ცდილობს უამრავი საერთაშორისო ღონისძიების მოწყობას, მართალია იყო ხელშეშლაც და სხვადასხვა სახის ინციდენტი ამ ორ ქვეყანას შორის, რის გამოც ჩინეთში გარკვეული ძალები ითხოვდნენ საკადრისი პასუხის გაცემას აშშ-სთვის, რაზეც ძიანგი პასუხობდა, რომ „ჩინეთს ამერიკა სჭირდება ისევე, როგორც აშშ-ს ჩინეთი. თუმცა, ჩინეთს დიპლომატიაზე მეტად სჭირდება მზარდი ეკონომიკა და ინვესტიციების მოზიდვა. ამერიკულ ბიზნესმენებს საკ-

მარისი გამოცდილება და შესაძლებლობა აქვთ, არ გაუშვან შანსი ხელიდან“ (Robert Lawrence Kuhn, 2005).

ასეც აღმოჩნდა, კლინტონისა და ძიანგის შეხვედრის დროს მხარეებმა აღნიშნეს, რომ მხარეებს შორის მეტია საერთო ინტერესი, ვიდრე უთანხმოება. დანარჩენი საკითხი ეტაპობრივად დარეგულირდება. ჩინეთმა განაცხადა, რომ მისთვის მიუღებელი დარჩება ზეწოლა, ანუ „შიდა საქმეებში ურთიერთჩაურევლობისა“ და „სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის ურთიერთპატივისცემის“ პრინციპის დარღვევა. ურთიერთობების უნდა იყოს აგებული „თანასწორუფლებიანობასა და ურთიერთსარგებლიანობის“ პრინციპზე.

დასკვნა.

წინამდებარე ნაშრომის შესაქმნელად, დარგობრივ ჟურნალებთან ერთად, გამოვიყენეთ მონოგრაფიები, ელჩების, საგარეო საქმეთა მინისტრების, ქვეყნის ლიდერების და მაღალი თანამდებობის სახელმწიფო მოხელეების ინტერვიუები, სიტყვით გამოსვლები და მემუარები, ჟურნალ-გაზეთები, სტატისტიკური მონაცემები და სხვა. თემის ფარგლებში ყველა ხელმისაწვდომი მნიშვნელოვანი წყარო დამუშავებულია.

წინამდებარე ნაშრომის საკვლევი საკითხია: საბჭოთა კავშირის დაშლის გავლენა ჩინეთზე, რა გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა იგი და რა ახალი შესაძლებლობები გაუჩნდა ახალ გეოპოლიტიკურ გარემოში. ვპასუხობთ შემდეგ საკვლევ შეკითხვებზე:

სსრკ-ს დაშლის ფაქტზე ჩინეთის იმჟამინდელი ხელისუფლების რეაქცია როგორი იყო რა უარყოფით ან დადებით მხარეებს ხედავდა იგი ამ მოვლენებში?

ჩინეთის ხელისუფლება კი აცნობიერებდა, რომ მოსალოდნელი იყო საბჭოთა კავშირის დაშლა და ადრე თუ გვიან ეს მოხდებოდა, თუმცა არ ელოდა მოვლენების ასეთ სწრაფ განვითარებას. ჩინეთი ხედავდა ამ მოვლენების შესაძლო უარყოფით გავლენას მასზე, მაგრამ უფრო მეტ დადებითს ხედავდა. გამოკვეთილად უარყოფითი იყო ის, რომ სსრკ-ს დაშლამ ავტომატურად შექმნა აზრი, რომ თითქოს ჩინეთი გაიმეორებდა მის ბედს მისი

იდეოლოგიური და სახელმწიფო წყობიდან გამომდინარე. თავადაც კი ჰქონდათ ასეთი განცდა პოლიტიკურ ელიტაში, თუმცა მათ შორის განსხვავების გააზრებამ ეს ექვები გააქრო. ასევე, თუ სსრკ-ს მანამდე იყო ბიპოლარული სისტემის მსოფლიო, სსრკ-ს დაშლის შემდეგ ჩინეთი აღმოჩნდა აშშ-ს პირისპირ და ჩინეთს აშშ-სა და სსრკ-ს შორის ლავირების საშუალება აღარ ჰქონდა. თუმცა, დადებითი მხარე გაცილებით მნიშვნელოვანი იყო: უსაფრთხოება საზღვარზე და თავისუფალი მოქმედების საშუალება, გაქრა სსრკ-ს მხრიდან ყოველგვარი მუქარა და საფრთხეები, ეს კი უქმნიდა ჩინეთს განვითარებისთვის ხელსაყრელ გარემოსა და პირობებს. ჩინეთმა სწორი ტაქტიკით, დროული და სწორი სვლებით, მაქსიმალურად გამოიყენა ეს შანსი, რომელმაც ჩინეთს მალევე მოუტანა ეკონომიკური წარმატებები.

რა სახის დიპლომატიური ნაბიჯები გადადგა ჩინეთმა სსრკ-ს დაშლის პერიოდში?

სიტუაციის გაანალიზების შემდეგ, ჩინეთის პირველი დიპლომატიური ნაბიჯები იყო: საბჭოთა კავშირის დაშლის ლეგიტიმაციის დაჩქარება, ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკების სუვერენიტეტის აღიარება, ასევე რუსეთის ფედერაციის აღიარება და ყველასთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარება, რაც ჩინეთისთვის სტრატეგიულად დიდ მნიშვნელობას ატარებდა - სსრკ ხშირად იყო ჩინეთისთვის განგაშისა და მოუსვენრობის მიზეზი.

სსრკ-ს დაშლის შემდეგ როგორი იყო ჩინეთის პირველი დიპლომატიური სვლები, როგორ მოქმედებდა იგი საგარეო პოლიტიკის კუთხით ახალი გეოპოლიტიკური გარემოს გაცნობიერების შედეგად?

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თუ მანამდე იყო ბიპოლარული სისტემის მსოფლიო, სსრკ-ს დაშლის შემდეგ, ჩინეთი აღმოჩნდა აშშ-ს პირისპირ, რომლის ზესახელმწიფოებას ჩინეთი არ აღიარებდა. ჩინეთი ცდილობს მრავალპოლუსიანი სისტემის შექმნას აქტიური მრავალმხრივი დიპლომატიის წარმოების გზით. თავისუფალი მოქმედების და განვითარების საშუალება მიეცა და მალევე იქცა გავლენიან მოთამაშედ საერთაშორისო არენაზე.

სტაბილურობამ და სწორმა საგარეო პოლიტიკამ, მაქსიმალურმა კონცენტრაციამ განვითარებისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე, ჩინეთს მოუტანა ეკონომიკური აღზევება.

საგარეო პოლიტიკაში მოქმედების რა უნარები და სპეციფიკა ახასიათებს ჩინეთს?

- საგარეო პოლიტიკაში მყისიერი ცვლილებების ფრთხილად მოხდენის უნარი. თანმიმდევრული, ფრთხილი, წინდახედული. საჭიროების შემთხვევაში, სწრაფი მოქმედება და ქმედითი პოლიტიკის გატარება საერთაშორისო არენაზე:

სსრკ-ს დაშლის ოფიციალური შეტყობინების მიღებიდან მალევე გადაწყდა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების სწრაფ ტემპში აღიარება, რისთვისაც სხვადასხვა ეფექტურ ზომას მიმართა მთავრობამ, თუმცა, იმავდროულად, სიფრთხილე გამოიჩინა, და, თავის დაზღვევის მიზნით, სსრკ-ს მიერ აღიარებისთანავე, თავადაც აღიარა. მომავალ რუსეთთანაც თანამშრომლობას მალევე შეუდგა ისევ და ისევ „ურთიერთსარგებლიანობის პრინციპის“ საფუძველზე.

- საკუთარი ინტერესების პრინციპული, მაგრამ მოქნილი დაცვის მექანიზმი:

ჩინეთი, დასავლეთის მიერ წამოყენებული პირობების მიუღებლობის მიუხედავად, ცდილობს გაითვალისწინოს პირობების შინაარსი, ანუ პრობლემების მოგვარების გზები.

- საგანგებო რეჟიმში საგარეო პოლიტიკის პრობლემებზე მუშაობის სპეციფიკა:

სსრკ-ს დაშლის ოფიციალური შეტყობინების მიღებისთანავე, შეიქმნა სპეციალური კომისია მთავრობის წევრების და სსრკ-სთან დაკავშირებული ექსპერტების მონაწილეობით, სადაც მოხდა პრობლემის გაანალიზება, მოსალოდნელი შედეგების განხილვა.

- მოქმედებისთვის ხელსაყრელი სიტუაციის შექმნაზე მუშაობა ან მოთმინებით ლოდინის უნარი მოქმედებისთვის შესაფერისი მომენტის დადგომამდე:

ჩინეთი კი უარყოფდა აშშ-ს გამარჯვებას სსრკ-ს დაშლის საქმეში, თუმცა აცნობიერებდა იმასაც, რომ მასთან უნდა ეპოვა

თანამშრომლობის გზები თავისი რეფორმების წარმატებით განხორციელებისთვის. აშშ-დან წინააღმდეგობის დროს, ჩინეთში გარკვეული ძალები ითხოვდნენ საკადრისი პასუხის გაცემას აშშ-თვის, რაზეც ძიანგი პასუხობდა, რომ „ჩინეთს ამერიკა სჭირდება ისევე, როგორც აშშ-ს ჩინეთი. თუმცა, ჩინეთს დიპლომატიაზე მეტად სჭირდება მზარდი ეკონომიკა და ინვესტიციების მოზიდვა. ამერიკელ ბიზნესმენებს საკმარისი გამოცდილება და შესაძლებლობა აქვს, არ გაუშვას შანსი ხელიდან“.

ეს მოვლენა ჩაითვალა არა უბრალოდ დიპლომატიურ ველზე ტრანსფორმაციის პრობლემად, არამედ საჭიროებდა ჩინეთის მომავალი კურსის სწრაფ შემუშავებას. სსრკ-ს დაშლის შესახებ დებატები, მსჯელობები ამ თემაზე ჩინეთში ისევ გრძელდება, რადგან დროთა განმავლობაში, შედეგი უფრო თვალსაჩინო ხდება და მომავალში სიფრთხილის გამოჩენა მსგავსი კავშირის ჩამოყალიბების მიმართ უფრო იკვეთება.

პრაქტიკაში გამოყენება. პროგნოზის სახით გამოყენების შემთხვევაში, შესაძლებელია დიპლომატიურ საქმიანობაში სამომავლო შესაძლებლობების გააზრება და ინტერპრეტირება, რაც დაემყარება წინამდებარე ნაშრომში მოყვანილი მტკიცებულებების ანალიზს. წინამდებარე ნაშრომი ღირებულია როგორც თეორეტიკოსი მკვლევრებისთვის, ისე პრაქტიკოსი სპეციალისტებისთვის, საკითხი შეიძლება გაანალიზდეს სამომავლო პერსპექტივების გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Henry, Kissinger. (2014). *On China*. Moscow: AST Publishers;
- Henry, Kissinger. (2014). *The World Order*. Moscow: AST Publishers;
- Henry, Kissinger. (1994). *Diplomacy*. Moscow: AST Publishers;
- Yang, Jiemian. (2014). *China's Diplomacy: Theory and Practice*. Singapore: World Century;
- Junjing, J. (2021). *The Influence of Chinese-American Trade Relations on China's Foreign Policy Relating to the USA*. Вестник Удмуртского Университета. Социология. Политология. Меж-

дународные Отношения, from <https://doi.org/10.35634/2587-9030-2021-5-1-65-73> p. 68

Lee, W. (2018). *An inquiry into China's alignment with Russia*. MGI MO Review of International Relations, 3 (60), from <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2018-3-60-48-58>;

William, Keylor. (2011). *The Twentieth-Century World and Beyond: An International History*. New York: Oxford University Press;

Wuthnow, J. (2013). *Chinese Diplomacy and the UN Security Council: Beyond the veto* (pp. 1–220). Taylor and Francis, from <https://doi.org/10.4324/9780203082041>;

Yang, B. (1996). *Deng Xiaoping and the Making of Modern China*. Richard Evans. The China Journal, 35, from <https://doi.org/10.2307/2950291>;

Yu Han (2016), *Development of modern foreign policy of the People's Republic of China*, Nauchno- tekhnicheskiye vedomosti SPbGPU. Gumanitarnyye i obshchestvennyye nauki, No. 1 (239), pp. 84-91, (in Russian).

ჯიბლაძე, მარინე., ბოლქვაძე, თინათინ., ლიოუ, ჩაო., ლიანგ, ქუნგქუნგი., ქელბაქიანი, ნიკო., თეთრაძე, მაკა. (2019-2020). „ჩინური ენის მარცვალთა სისტემის ქართულ ენაზე ტრანსკრიფცია-ტრანსლიტერაციის სახელმძღვანელო წესები“, სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი. ბიულეტენი, II: 18-37, from http://enadep.gov.ge/uploads/Bulletin_II_2019-2020.pdf;

История Китая с древнейших времен до начала XXI века. Том 9. Реформы и модернизация (1976-2009). М., 2016;

Карпенкова, Т. В. *Кардинальные Изменения в Мире, Вызванные Распадом СССР*. Известия Тульского Государственного Университета. Гуманитарные Науки, 2013, from <https://cyberleninka.ru/article/n/kardinalnye-izmeneniya-v-mire-vyzvannye-raspadom-sssr/viewer>;

钱其琛 《外交十记》 [*Qian Qichen. Ten Stories of a Diplomat Qian Qichen*], 北京: 世界知识出版社, 2003年12月

- 郑言 《外交纪实》 [*Zheng Yan. Diplomatic Episodes*], 北京: 北京: 世界知识出版社, 2007;
- 王红续, 孙造等/著 《邓小平与中国外交》 [*Wang Hongxu. Deng Xiaoping and Foreign Affairs*], 北京: 中国民主法制出版社, 2017;
- 邓小平 《邓小平在中国共产党第十二次全国代表大会上的开幕词》 [*Deng Xiaoping. Deng Xiaoping's Speech at the 12th National Congress of the Communist Party of China*], 人民日报 1982.09.02 <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64565/65448/4429495.html>;
- 王逸 《中国外交六十年 (1949-2009)》 [*Wang Yi. Sixty Years of China's Diplomacy*], 北京: 中国社会科学出版社, 2009;
- 秦亚青 《国际体系与中国外交》 [*Qin Yaqing. The International System and Chinese Diplomacy*], 世界知识出版社, 2009 年 12;
- 杨公素, 张植荣 《当代中国外交理论与实践 (1949-2001)》 [*Yang Gongsu, Zhang Zhirong. Contemporary Chinese Diplomacy Theory and Practice*], 北京: 励志出版社, 2002;
- 耿向东 《图解中国外交》 [*Geng Xiangdong. Illustration of Chinese diplomacy*], 人民出版社, 2014 年 1 月;
- 罗伯特·劳伦斯·库恩 《他改变了中国: 江泽民传》 [*Robert Lawrence Kuhn. The Man Who Changed China: The Life and Legacy of Jiang Zemin*], 上海译文出版社, 2005;
- 袁明 《国际关系史》 [*Yuan Ming. History of International Relations*], 北京大学出版社, 2012 年 3 月;
- 田毅等 《李景贤忆苏联解体: 苏联底层群众冷漠对待其存亡》 [*Tian Yi. Li Jingxian Recalls the Disintegration of the Soviet Union*], 看天下, 2011 年, 34 期;
- 李志萍等 《邓小平军事战略思想及战略决策》 [*Li Zhiping. Deng Xiaoping's Military Strategic Thought and Strategic Decision*], 2014. <http://cpc.people.com.cn/n/2014/0723/c69113-25326384.html>;
- 张宏志 《开拓创新 13 年——江泽民对中国特色社会主义理论的坚持与发展》 [*Zhang Hongzhi. Thirteen Years of Pioneering and*

Innovation], 2014 年 <https://www.dswxyjy.org.cn/n1/2019/0228/c423720-30922012.html>;

田毅 《苏联解体时刻中国的决策》 [*Tian Yi. China's decision at the time of the collapse of the Soviet Union*], 干部文摘, 2012 月 6 日

中国外交部官网站 [*Foreign Ministry of Georgia*]: www.fmprc.gov.cn
人民日报 [*Renmin Ribao*]: www.new.cn.

REFERENCES:

- Henry, Kissinger. (2014). *On China*. Moscow: AST Publishers;
- Henry, Kissinger. (2014). *The World Order*. Moscow: AST Publishers;
- Henry, Kissinger. (1994). *Diplomacy*. Moscow: AST Publishers;
- Yang, Jiemin. (2014). *China's Diplomacy: Theory and Practice*. Singapore: World Century;
- Junjing, J. (2021). *The Influence of Chinese-American Trade Relations on China's Foreign Policy Relating to the USA*. Вестник Удмуртского Университета. Социология. Политология. Международные Отношения, from <https://doi.org/10.35634/2587-9030-2021-5-1-65-73> p. 68;
- Lee, W. (2018). *An inquiry into China's alignment with Russia*. MGIMO Review of International Relations, 3 (60), from <https://doi.org/10.24833/2071-8160-2018-3-60-48-58>;
- William, Keylor. (2011). *The Twentieth-Century World and Beyond: An International History*. New York: Oxford University Press;
- Wuthnow, J. (2013). *Chinese Diplomacy and the UN Security Council: Beyond the veto* (pp. 1–220). Taylor and Francis, from <https://doi.org/10.4324/9780203082041>;
- Yang, B. (1996). *Deng Xiaoping and the Making of Modern China*. Richard Evans. The China Journal, 35, from <https://doi.org/10.2307/2950291>;
- Yu Han (2016), *Development of modern foreign policy of the People's Republic of China*, Nauchno- tekhnicheskiye vedomosti SPb-GPU. Gumanitarnyye i obshchestvennyye nauki, No. 1 (239), pp. 84-91, (in Russian);

- Jibladze, Marine. Bolkvadze, Tinatin. Liou, Chao. Liang, Kungskungi. Kelbakiani, Nik'o. Tetradze, Mak'a. (2019-2020). „*Chinuri enis Martsvalta Sist'emis Kartul Enaze T'ransk'riftsia-T'ranslit'eratsiis Sakhelmdzghvano Ts'esebi*“ [*Guideline for Transcription-Transliteration of the Chinese Language Syllable System in Georgian*], Sakhelmts'ifo Enis Dep'art'ament'i. Biulet'eni, II: 18-37, from http://enadep.gov.ge/uploads/Bulletin_II_2019-2020.pdf);
- History of China from ancient times to the beginning of the XXI century*. Volume 9. Reforms and Modernization. (1976-2009). M., 2016;
- Karpenkova T.V. *Cardinal Changes in the World caused by the Collapse of the USSR*. Izvestia Tuskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Humanitarian sciences, 2013, from <https://cyberleninka.ru/article/n/kardinalnye-izmeneniya-v-mire-vyzvannye-raspadom-sssr/viewer>;
- 钱其琛 《外交十记》 [*Qian Qichen. Ten Stories of a Diplomat Qian Qichen*], 北京: 世界知识出版社, 2003年12月
- 郑言 《外交纪实》 [*Zheng Yan. Diplomatic Episodes*], 北京: 北京: 世界知识出版社, 2007;
- 王红续, 孙造等/著 《邓小平与中国外交》 [*Wang Hongxu. Deng Xiaoping and Foreign Affairs*], 北京: 中国民主法制出版社, 2017
- 邓小平 《邓小平在中国共产党第十二次全国代表大会上的开幕词》 [*Deng Xiaoping. Deng Xiaoping's Speech at the 12th National Congress of the Communist Party of China*], 人民日报 1982.09.02. <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64565/65448/4429495.html>
- 王逸 《中国外交六十年(1949-2009)》 [*Wang Yi. Sixty Years of China's Diplomacy*], 北京: 中国社会科学出版社, 2009;
- 秦亚青 《国际体系与中国外交》 [*Qin Yaqing. The International System and Chinese Diplomacy*], 世界知识出版社, 2009年12月
- ;

- 杨公素,张植荣《当代中国外交理论与实践 (1949-2001)》 [*Yang Gongsu, Zhang Zhirong. Contemporary Chinese Diplomacy Theory and Practice*], 北京: 励志出版社, 2002;
- 耿向东《图解中国外交》 [*Geng Xiangdong. Illustration of Chinese diplomacy*], 人民出版社, 2014年1月;
- 罗伯特·劳伦斯·库恩《他改变了中国: 江泽民传》 [*Robert Lawrence Kuhn. The Man Who Changed China: The Life and Legacy of Jiang Zemin*], 上海译文出版社, 2005;
- 袁明《国际关系史》 [*Yuan Ming. History of International Relations*], 北京大学出版社, 2012年3月;
- 田毅等《李景贤忆苏联解体: 苏联底层群众冷漠对待其存亡》 [*Tian Yi. Li Jingxian Recalls the Disintegration of the Soviet Union*], 看天下, 2011年, 34期;
- 李志萍等《邓小平军事战略思想及战略决策》 [*Li Zhiping. Deng Xiaoping's Military Strategic Thought and Strategic Decision*], 2014. <http://cpc.people.com.cn/n/2014/0723/c69113-25326384.html>;
- 张宏志《开拓创新 13 年——江泽民对中国特色社会主义理论的坚持与发展》 [*Zhang Hongzhi. Thirteen Years of Pioneering and Innovation*], 2014. <https://www.dswxyjy.org.cn/n1/2019/0228/c423720-30922012.html>
- 田毅《苏联解体时刻中国的决策》 [*Tian Yi. China's decision at the time of the collapse of the Soviet Union*], 干部文摘, 2012年6月6日
- 中国外交部官方网站 [*Foreign Ministry of Georgia*]: www.fmprc.gov.cn;
人民日报 [*Renmin Ribao*]: www.new.cn.

The Impact of the collapse of the Soviet Union on China - challenges and opportunities in a new geopolitical environment

Marine Jibladze

Doctor of Chinese Philology, Professor
Free University of Tbilisi, PhD student in History
I. Javakhishvili Tbilisi State University. Faculty of Humanities,
Tbilisi, 1 Ilia Tchavtchavadze Avenue, 0179, Georgia
+995599414716. marine.jibladze@tsu.ge,
<https://orcid.org/0000-0002-9001-0426>

Abstract.

The paper discusses the changes caused by the collapse of the USSR in Chinese foreign policy. This paper aims to analyze the impact of the collapse of the Soviet Union on China, the challenges it faced and the opportunities that arose in a new geopolitical environment. In this paper, we analyzed the reaction of the then Chinese government, as well as what negative or positive outcomes it saw during this event; the diplomatic steps China had to carry out during the collapse of the USSR including the moves that were soon made in foreign policy. In the course of the study, we observed the specifics of China's action in foreign policy. China is trying to build a multi-polar system by conducting active multilateral diplomacy. It conducts flexible diplomacy with the US, focusing on developing bilateral economic relations. China tries to consider recommendations whenever possible, but is able to solve problems without putting too much emphasis on them. The means of free action, maximum concentration on economic development and a flexible foreign policy ultimately brought economic rise to China.

The issue is relevant in the sense that the topic of China is still very interesting today. Observing China's reaction, position and actions during the collapse of the Soviet Union, to some extent; allows us to identify the peculiarities of China's actions in foreign policy, and the perception of the USSR collapse as a positive event, this shows us how undesirable it is for China to have such a "superpower" at its borders.

Keywords: China; USA; Soviet Union; Foreign Policy; Diplomacy; Geopolitics.

ჩინეთი შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ფარგლებში

მაია კაპანაძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
ქ. თბილისი, ჩარგლის ქუჩა 73, 0179,
საქართველო, +995558766887
maia.kapanadze@ciu.edu.ge.
<https://orcid.org/0000-0002-7460-5374>

მარიამ გალდავა

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორანტი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი.
ქ. თბილისი, შ. ნუცუბიძის ქ. 29. 0179.
საქართველო, +99595077163.
Mar.galdava@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0001-3443-1998>

აბსტრაქტი.

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია არის მთავრობა-თაშორისი საერთაშორისო ორგანიზაცია. იგი 22 წლის წინ შანხა-იში დაარსდა. ამ ორგანიზაციის დამფუძნებლები არიან: ჩინეთი, რუსეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი და უზბეკეთი. მას შემდეგ შეუერთდნენ ინდოეთი, პაკისტანი და ირანი. ეს ქვეყნები არიან შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის მუდმივი წევრ-ები.

გარდა ზემოთჩამოთვლილი მუდმივი წევრი ქვეყნებისა, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციაში არიან დამკვირვებ-

ლის სტატუსის მქონე სახელმწიფოები და ასევე ის ქვეყნები, რომელთაც დიალოგის პარტნიორები ეწოდებათ.

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ერთ-ერთი მთავარი წევრი ქვეყანა ჩინეთია, რომელიც არა მხოლოდ ამ ორგანიზაციის ფარგლებში, არამედ მსოფლიო მასშტაბითაც აქტიურობს. მისი აქტიურობა საკუთრივ ამ ორგანიზაციის ფარგლებში ყოველთვის გამორჩეული იყო. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჩინეთის აქტიურობის ზრდა რუსეთ-უკრაინის ომის მიმდინარეობის პერიოდში. მას შემდეგ, რაც ჰააგის სასამართლომ შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის, ასევე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წევრი ქვეყნის - რუსეთის პრეზიდენტი დამნაშავედ ცნო, პირველი, ვინც ამ ქვეყანას ესტუმრა, ჩინეთის პრეზიდენტი იყო, რომელმაც მოსკოვში ჩაიტანა რუსეთსა და უკრაინის სამშვიდობო მოლაპარაკების 12 პუნქტიანი გეგმა. ამ ვიზიტით მკაფიოდ გაესვა ხაზი შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის, ამ ორი მნიშვნელოვანი წევრი ქვეყნის მოკავშირეობის სიმყარეს.

ამავე დროს ჩინეთი ცდილობს თავისი როლი გაზარდოს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონშიც. მისი ამ პოლიტიკური მისწრაფებების მაჩვენებელია ის, რომ მისი შუამავლობით დიპლომატიური ურთიერთობა აღდგა შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ერთ-ერთ წევრ ქვეყანას - ირანსა და საუდის არაბეთის შორის.

საკვანძო სიტყვები: ორგანიზაცია; თანამშრომლობა; ჩინეთი; რეგიონი; ქვეყანა; კავშირი.

შესავალი.

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციაში მისი ერთ-ერთი უმსხვილესი წევრის - ჩინეთის როლის, ადგილის და მისი ურთიერთობების ხასიათი, ამ ორგანიზაციის სხვა წევრ ქვეყნებთან თანამშრომლობის ფარგლებში განსხვავებულია და აქედან გამომდინარე, საკმაოდ საინტერესოა.

სანამ უშუალოდ ძირითადი საკითხის განხილვაზე გადავალთ, უნდა აღინიშნოს, რომ შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია არის მთავრობათაშორისი საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც დაარსდა 2001 წლის 15 ივნისს შანხაიში. მისი დამფუძნებელი წევრი ქვეყნები არიან: ჩინეთი, რუსეთი, ყაზახეთი ყირგიზეთი, ტაჯიკეთის და უზბეკეთი. 2017 წელს ამ ორგანიზაციას შეუერთდა ინდოეთი და პაკისტანი, 2021 წელს კი ირანი.

მეთოდი.

სტატია ეფუძნება: შედარებითი ანალიზის, რეტროსპექტული ანალიზისა და სტრუქტურულ - ფუნქციონალური ანალიზის კვლევის მეთოდებს.

შედეგები.

ჩინეთი შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციაში ერთ-ერთი ძლიერი წევრი ქვეყანაა, რომელიც თავის ინტერესებს მხოლოდ ამ ორგანიზაციის შიგნით არ ატარებს. მას დიდ ანგარიშს უწყევნ ამ ორგანიზაციის სხვა წევრი ქვეყნები.

დისკუსია.

სანამ ძირითად საკითხზე გადავალთ, მანამდე აუცილებლად მოკლედ ვისაუბრებთ იმაზე, თუ როგორია შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია, რომლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ქვეყანაა ჩინეთი. შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია, არის ოფიციალურად გამოცხადებული მიზნების, ამოცანებისა და თანამშრომლობის ფართო სპექტრის მქონე ორგანიზაცია და XXI საუკუნის უკიდურესად ამბიციური პროექტი.

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის მიზნებია: წევრ ქვეყნებს შორის ურთიერთდობისა და კავშირის განმტკიცება; პოლიტიკურ, სავაჭრო, ეკონომიკურ, კვლევით, ტექნოლოგიურ, კულტურულ, საგანმანათლებლო, ენერგეტიკის, ტრანსპორტის, ტურიზმის და სხვა სფეროებში თანამშრომლობის განვითარებისთვის ხელის შეწყობა; ერთობლივი ძალისხმევით რეგიონში მშვიდობის, უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შენარჩუნება;

მოქმედება დემოკრატიული, სამართლიანი და რაციონალური ახალი საერთაშორისო პოლიტიკური და ეკონომიკური წეს-რიგის შესაქმნა (Allison, 2021:158).

ამ ორგანიზაციის შეფასებისთვის აუცილებელია ყურადღების გამახვილება იმის შესახებ, თუ რა წვლილი შეიტანეს წევრმა ქვეყნებმა, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციაში, მისი შექმნიდან დღემდე. ასევე, თვალ-ყური უნდა ვადევნოთ ცვლილებებსა და მათ მიდგომებს ორგანიზაციის საქმიანობისადმი, მისი ფორმირებისა და განვითარების დროს. ამავდროულად, მიზანშეწონილია ყურადღების გამახვილება საერთაშორისო ურთიერთობებში შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის მნიშვნელოვანი გავლენიანი აქტორის - ჩინეთის ინტერესებსა და პოზიციებზე აღნიშნულ ორგანიზაციაში, რამაც დიდწილად განსაზღვრა შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის განვითარების მიმართულება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ორგანიზაციის ასევე მნიშვნელოვანი წევრი ქვეყნა - რუსეთი ჩინეთთან ერთად მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის სტრატეგიულ მიზნებს და ამოცანებს. ეკონომიკური თანამშრომლობა ჩინეთსა და რუსეთს შორის XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დასაწყისში, ორი ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი გახდა (You, 2013:320). ბოლო პერიოდში ჩინეთმა და რუსეთმა მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწიეს სხვადასხვა სფეროში თანამშრომლობის მხრივ. მათ შორის გაღრმავდა ურთიერთობა ვაჭრობისა და ეკონომიკური ურთიერთობების მიმართულებით. ასევე სამრეწველო და სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის მიმართულებითაც. შედეგად, ტრადიციული საქონელგაცვლითი ოპერაციები გახდა რეგიონული ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების მნიშვნელოვანი საშუალება. ასე, რომ შეიძლება ითქვას, დღეს პოლიტიკური თვალსაზრისით ჩინეთისა და რუსეთს ურთიერთობები კარგ მდგომარეობაშია (Yubin, 2013: 230). მეგობრობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება ჩინეთსა და რუსეთს შორის განსაზღვრავი მრავალმხრივი პარტნიორობის შემდგომ გაღრმავებას, ორი ქვეყნის ხალხთაშორის

მეგობრულ ურთიერთობას და სტრატეგიულ პარტნიორობას (Allison, 2022:5). ჩინეთისა და რუსეთის მიერ შექმნილი პარტნიორული ურთიერთობები ეფუძნება საერთო მოთხოვნილებებს. არსებობს ამ ურთიერთობების განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობები მყარი ორმხრივად სასარგებლო თანამშრომლობის საფუძველზე. ორმაგი ძალისხმევით, როგორც ჩინეთი, ასევე რუსეთი ყველაფერს აკეთებენ, რათა განავითარონ საკუთარი ქვეყნების ეკონომიკა, აგრეთვე ორმხრივად სასარგებლო ვაჭრობა და ეკონომიკური თანამშრომლობა. ამ ურთიერთობებს აქვთ მყარი ფუნდამენტი, პერსპექტიული მიზნები და ფართო საგარეო გავლენა. ჩინეთი და რუსეთი გაეროს უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრებიც არიან, რაც იმას ნიშნავს, რომ ორ ქვეყანას შორის თანამშრომლობა გლობალური სახის ხასიათს ატარებს.

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებში ცხოვრობს პლანეტის მთლიანი მოსახლეობის მეოთხედზე მეტი და მათ ტერიტორიაზე კონცენტრირებულია მნიშვნელოვანი და ზოგიერთ შემთხვევაში იშვიათი პლანეტის მრავალფეროვანი ბუნებრივი რესურსების დიდი ნაწილი, იქნება ეს მინერალური, თუ ბიოლოგიური. ამის გარდა, ამ ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებს მნიშვნელოვანი სამხედრო პოტენციალი აქვთ. ამ მატერიალური ფაქტორების ერთობლიობა, აგრეთვე ორგანიზაციის წევრების მისწრაფებები, დაიცვან საგარეო პოლიტიკის კურსი, რომელიც აკმაყოფილებს საკუთარ ეროვნულ ინტერესებს, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია გადააქცია თანამედროვე საერთაშორისო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან და ავტორიტეტულ ალიანსად (ბაშელეიშვილი, 2021:7-8). უნდა აღინიშნოს, რომ შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის შექმნა ცივი ომის დასრულების შემდეგ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენაა (Medeiros, 209:4).

XXI საუკუნიდან გაიზარდა საერთაშორისო სამთავრობათაშორისი ორგანიზაციების მნიშვნელობა, რომლის ფარგლებშიც სახელმწიფო იძენს შესაძლებლობას, გააძლიეროს თავისი უსაფრთხოება და შეიმუშაოს ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავების სტრატეგიული გეგმა (Blank, 2005:17). ამ კუთხით

საინტერესოა შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია, როგორც თანამედროვე ევრაზიის ერთ-ერთი წამყვანი რეგიონული ორგანიზაცია. ის არის უსაფრთხოებისა და ექსტრემიზმის, სეპარატიზმის და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების თანამედროვე მნიშვნელოვანი ორგანიზაცია (Goreczky, 2019:147).

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის შექმნა პირდაპირ უკავშირდება 1991 წელს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის (სსრკ-ს) დაშლის შემდგომდროინდელ გეოპოლიტიკურ მოვლენებს ევრაზიის კონტინენტზე. პოსტსაბჭოთა სივრცეში ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების (საბჭოთა კავშირის მემკვიდრე-რუსეთის ფედერაცია, ყაზახეთი, ტაჯიკეთი, ყირგიზეთი, უზბეკეთი) ჩამოყალიბების შედეგად ჩინეთის საზღვრებზე სიტუაცია მნიშვნელოვნად შეიცვალა. ამ პირობებში აუცილებელი გახდა კეთილმეზობლური ურთიერთობების ჩამოყალიბება და რეგიონული უსაფრთხოების განმტკიცება. რეგიონში ასევე მნიშვნელოვანი იყო ავღანეთის ფაქტორის გათვალისწინებაც (Blank, 2008:256).

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის საქმიანობის გააქტიურება უკავშირდება ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში შექმნილ ტერორისტულ ორგანიზაციებს, რომლებმაც სერიოზული საფრთხე შეუქმნეს უსაფრთხოებასა და მშვიდობას რეგიონში. ამიტომ ბრძოლა სეპარატიზმის, ტერორიზმის და ექსტრემიზმის წინააღმდეგ გახდა შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის საქმიანობის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სფერო (Acharya, 2017:258).

2016 წელს ტაშკენტში გამართულ შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის სამიტზე ხელი მოეწერა შეთანხმების მემორანდუმს ინდოეთსა და პაკისტანთან, რაც ამ ორგანიზაციის გაფართოების პროცესისაკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გახდა. მანამდე, 2015 წელს უფაში ჩატარებული სამიტი შეფასდა შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ისტორიაში გადამწყვეტ მომენტად, რაც გულისხმობს ევრაზიის პოლიტიკური და

ეკონომიკური აქტიურ საქმიანობაზე გადასვლას (Acharya, 2017: 328).

2017 წლის 9 ივნისს, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის სრულყოფილებიანი წევრები გახდნენ ინდოეთი და პაკისტანი (Goreczky, 2019:269). მათ შემდეგ კი, 2021 წლის 17 სექტემბერს შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის დაარსებიდან 20 წლის თავზე, მას შეუერთდა ირანი (ბაშელეიშვილი, 2021:8-9).

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ორი დიდი ქვეყნის ჩინეთისა და რუსეთის ურთიერთობების პოზიტიური დინამიკა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ევრაზიის რეგიონში ამ ორგანიზაციის როლის გაზრდას, მის გაფართოებას და გეოპოლიტიკური წონის ფუნდამენტურ ცვლილებას თანამედროვე ევრაზიის ინტეგრაციული პროცესების პირობებში (Goreczky, 2019:169).

ერთ-ერთი აქტუალური საკითხი არის შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ორი წამყვანი სახელმწიფოს - ჩინეთი-რუსეთის და ამერიკის შეერთებული შტატების, ერთობები, ამ ორგანიზაციის ახალი როლისა და მისი წამყვანი წევრი ქვეყნების სტრატეგიის შეფასება. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩინეთსა და რუსეთს შორის დადებულია კეთილმეზობლური და მრავალმხრივი ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, რომელთა განხილვას აქ არ მოვახდენთ. ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ ბოლო დროინდელ მოვლენებზე.

მიმდინარე წლის 20 მარტს ჩინეთის პრეზიდენტი სი ძინ პინი მოსკოვში ჩავიდა. ამ ვიზიტის დროს ორივე ქვეყნის პრეზიდენტმა განცხადა, რომ ჩინეთი და რუსეთი სტრატეგიული პარტნიორები არიან. რუსეთთან ურთიერთობას ჩინეთის პრეზიდენტი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს. ამის მაჩვენებელია ის, რომ სი ძინ პინი პირველი სახელმწიფო ლიდერია, რომელიც ჰააგის ტრიბუნალის ორდერის გაცემის შემდეგ, რითაც რუსეთის პრეზიდენტი ვლადიმერ პუტინი ძებნილადაა გამოცხადებული და მასზე დაპატიმრების სანქციაა გაცემული, საკმაოდ დიდი დელეგაციით ჩავიდა რუსეთში. ჩინეთის პრეზიდენტმა რუსეთის

პრეზიდენტს, ძვირფასი მეგობარი. უწოდა. ეს ვიზიტი სამი დღე გაგრძელდა. ჩინეთის პრეზიდენტმა მოსკოვში რუსეთ-უკრაინის ომის სამშვიდობო მოგვარების 12 პუნქტიანი გეგმა ჩაიტანა, რასაც სკეპტიკურად უყურებენ დასავლეთში. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთ-უკრაინის ომს სი ძინ პინი უკრაინის კრიზისს უწოდებს. აღნიშნული ვიზიტის ერთ-ერთი მიზანია ამ ქვეყნებს შორის სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობის უფრო მეტად გაფართოება. სი ძინ პინიმ ჩინეთი და რუსეთი დიდ მეზობელ ძალებად მოიხსენია.

შეხვედრაზე პუტინმა ჩინელ კოლეგას უთხრა, რომ რუსეთისათვის საერთაშორისო სანქციების დაწესების გამო ქვეყნიდან გასულ დასავლურ კომპანიებს ჩინური ჩანაცვლებს.

რუსეთში ჩინეთის პრეზიდენტის ვიზიტამდე ერთი კვირით ადრე შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის სამმა ქვეყანას; ჩინეთმა, რუსეთმა და ირანმა ერთობლივი სამხედრო წვრთნები გამართეს ომანის ყურეში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სი ძინ პინის რუსეთში ვიზიტამდე ცოტა ხნის ადრე, კერძოდ, 10 მარტს შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ერთ-ერთი წევრი ქვეყანა - ირანი და საუდის არაბეთი დიპლომატიური ურთიერთობის აღდგენაზე შეთანხმდნენ. ამ შეთანხმების პირობაში ასევე შედის ორმხრივი სუფერენიტეტის პატივისცემა და ერთმანეთს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობა. აქვე მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ ამ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიური ურთიერთობა 2016 წელს გაწყდა, მას შემდეგ, რაც საუდის არაბეთში შიიტი სასულიერო ლიდერის სიკვდილით დასჯის გამო თეირანში თავს დაესივნენ საუდის არაბეთის საელჩოს.

ახლო აღმოსავლეთის რეგიონის ამ ორ მნიშვნელოვან ქვეყნებს შორის დიპლომატიური კავშირის აღდგენაში შუამავლის როლი ჩინეთმა შეასრულა. აღნიშნული ნაბიჯით ჩინეთმა, როგორც შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ერთ-ერთმა მთავარმა წევრმა ქვეყანამ - ხაზი გაუსვა თავისი პოზიციის განმტკიცებას ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში. ჩინეთის ეს ნაბიჯი არც

რუსეთისთვის, როგორც ამ ორგანიზაციის ასევე მნიშვნელოვანი წევრი ქვეყნისა და არც ამერიკის შეერთებული შტატებისათვის არის მისაღები. ფაქტუა, რომ ამით ჩინეთმა დაანახა ორივე ამ ქვეყანას, რომ მისთვის მნიშვნელოვანია ამ რეგიონში პოზიციების განმტკიცება და რომ ის უკვე მნიშვნელოვანი მოთამაშე გახდა ახლო აღმოსავლეთში.

უნდა აღინიშნოს, რომ შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია არ არის სამხედრო-პოლიტიკური ალიანსი ნატოს მსგავსად. თუმცა ამ ორგანიზაციაში მასში ყურადღება გამახვილებულია უსაფრთხოების საკითხებზე, ტერორისტული ჯგუფების საფრთხეებისაგან რეაგირებაზე და სხვა. თანდათან შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია გახდა ექსტრემიზმისა და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი ცენტრალურ აზიაში (Acharya, 2017:216).

შემუშავებული საერთაშორისო სამართლებრივი და რეგიონული ანტიტერორისტული სტრუქტურის ბაზა შესაძლებლობას აძლევს შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციას განახორციელოს ანტიტერორისტული ღონისძიებები საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ფარგლებში (Acharya, 2017:216).

რუსეთს უნდა ცენტრალური აზიის რეგიონი გადააქციოს გლობალური პოლიტიკის მნიშვნელოვან რეგიონად. სხვა სახელმწიფოებისთვის შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია არის რესურსების წყარო და ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის პლატფორმი. რუსეთისთვის რეგიონი სტრატეგიული მნიშვნელობისაა, ვინაიდან ის მიიჩნევს, რომ ცენტრალური აზია არის რუსული გავლენისა და ინტერესების სფერო.

ჩინეთის ხელმძღვანელობისთვის შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროებში მისი წევრების თანამშრომლობის პერსპექტივების გამო, არამედ ვაჭრობისა და ეკონომიკური თანამშრომლობის შემდგომი განვითარებისათვისაც. შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციაში წევრობა ჩინეთს საშუალებას აძლევს ქვეყნის სწრაფად მზარდი ეკონომიკისთვის

მის საექსპორტო პროდუქციის მსხვილ სამომხმარებლო ბაზრებზე ხელმისაწვდომობას. მას, როგორც ბუნებრივი რესურსების ლიდერ მომხმარებელ ქვეყანას, შესაძლებლობა აქვს ექსპორტიორის ფარგლებში ყველა საჭირო პროდუქტის მიღებისა და გამოყენებისა ორგანიზაციის წევრი ქვეყნების პოტენციალის გათვალისწინებით (Allison, 2022:251).

აღნიშნული რეგიონული ორგანიზაცია მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური მოთამაშე გახდა, რომელიც აერთიანებს ოთხი ბირთვული იარაღის მქონე ქვეყანას: ჩინეთს, რუსეთს ინდოეთი, პაკისტანს და ბირთვული პროგრამის მქონე ირანს.

ორგანიზაციის წევრ სახელმწიფოებს შორის ორმხრივი ურთიერთობების ნორმალიზაციას ხელს უწყობს ლიდერების ოფიციალური გაცვლითი ვიზიტები. 2001 წელს ჩინეთისა და რუსეთის ხელმძღვანელებმა ხელი მოაწერეს კეთილმეზობლობის, მეგობრობისა და თანამშრომლობის ხელშეკრულებას, რომელშიც ხაზი არის გასმული ორმხრივი ტერიტორიული პრეტენზიების არარსებობაზე სახელმწიფო საზღვრების ურღვევობის ზოგადად მიღებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების შესაბამისად. მაშინდელმა რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილემ თავის გამოსვლაში აღნიშნა, რომ რუსეთსა და ჩინეთს არ აქვთ საზღვრებზე სადავო მონაკვეთები. რაც შეეხება საზღვრის ორ არაკოორდინირებულ მონაკვეთს, რომლის საერთო სიგრძე 2%-ზე ნაკლებია, ორივე მხარე მიზნად ისახავს ოპტიმალურ, ორმხრივად მისაღებ გადაწყვეტილებას ამ მიმართულებით (Blank, 2005:97).

2004 წელს ჩინეთში ვ. ვ. პუტინის ოფიციალური ვიზიტის დროს ხელი მოეწერა დამატებით შეთანხმებას რუსეთ-ჩინეთის საზღვრის აღმოსავლეთ სეგმენტზე. ჩინეთის მაშინდელმა ლიდერმა ხუც ზინ ტაომ აღნიშნა, რომ ეს ნიშნავს ორ ქვეყანას შორის სასაზღვრო საკითხების საბოლოოდ მოგვარებას (Blank, 2008: 152). ამასთან დაკავშირებით თავის მხრივ, ვ. ვ. პუტინმა კომენტარი გააკეთა: „ყველაზე მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ნაბიჯი

გადაიდგა - სასაზღვრო საკითხი ჩვენს ქვეყნებს შორის დასრულდა“ (Blank, 2008:152).

ჩინეთისთვის პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკებთან სასაზღვრო პრობლემა ეტაპობრივად მოგვარდა. ჩინელმა დიპლომატებმა მოლაპარაკებების სერია გამართეს (1994, 1997-1998 წწ.), რის შედეგადაც საბოლოოდ გადაწყდა ყველა სადავო სასაზღვრო თემა ჩინეთსა და ყაზახეთს შორის. მათ საბოლოოდ, მიაღწიეს „საზღვრის დემარკაციის პროტოკოლის“ ხელმოწერას. ის 2002 წელს. დამტკიცდა, რომლითაც ჩინეთის და ყაზახეთის ხალხთა ინტერესები იქნა გათვალისწინებული. ეს ნიშნავდა მათ შორის საზღვრის პრობლემების სრულ მოგვარებას (Blank, 2005:103).

ჩინეთსა და ყირგიზეთს შორის სასაზღვრო საკითხები გადაწყდა მხარეთა შორის მოლაპარაკებების შედეგად, რომელიც ორ ეტაპად შედგა. 1996 წელს მათ შორის გაფორმდა საზღვრის შესახებ შეთანხმება. 1999 წელს კი დაიდო სამი ქვეყნის სახელმწიფო საზღვრების (ჩინეთი, ყირგიზეთი და ყაზახეთის) შეთანხმება, რომელიც გახდა მეზობელ ქვეყნებს შორის ცალკე შეთანხმების საფუძველი. 1999 წლის დეკემბერში ხელი მოეწერა შეთანხმებას ტაჯიკეთსა და ჩინეთს შორის. 2000 წელს კი ჩინელი დიპლომატები ზემოხსენებული სამი ქვეყნის სახელმწიფო საზღვრების გადაკვეთაზე შეთანხმების შესახებ ყირგიზეთისა და ტაჯიკეთის კოლეგებთან შეთანხმდნენ (You Bin, 2013:99-100).

ამრიგად, ყოფილ საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებსა და ჩინეთს შორის სახელმწიფო საზღვრის დემარკაციის საკითხები XX საუკუნის 90-იან წლებში გადაწყდა,

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია დასავლელი ექსპერტების მიერ ხშირად ცენტრალური აზიის ნატო-ს ალტერნატივად აღიქმება. ეს ორგანიზაცია არ განიხილებოდა წევრი სახელმწიფოების მიერ ამ კუთხით. არა მხოლოდ ჩინეთი, არამედ სხვა სახელმწიფოები, რომლებსაც ცენტრალურ აზიაში საკუთარი ინტერესები აქვთ, ცდილობენ რეგიონული მასშტაბის ბალანსის მოდელის აღდგენას (ჩინეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს, ჩინეთსა და რუსეთს, ამერიკის შეერთებულ შტატებსა

და რუსეთს შორის). ამდენად, დასტურდება, რომ ცენტრალური აზია მსოფლიო საკითხებში თავისი პერიფერიული პოზიციიდან გამოვიდა. ამ კონტექსტში XXI საუკუნის მეორე ათწლეულის ძირითადი ამოცანაა იმის უზრუნველყოფა, რომ „ცივი ომის“ პერიოდში დამახასიათებელი კონფრონტაციული ურთიერთქმედებები დომინანტური არ იყოს, რადგან არსებობს ტერორიზმის და ბევრი სხვა საფრთხეები, რომელიც აერთიანებს ყველა ძირითად მოთამაშეს, როგორც რეგიონულს, ისე არარეგიონულს, დაწყებული 2001 წლის 11 სექტემბერიდან და ასე გრძელდება სისტემატიურად მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში. მათ შორის ცენტრალურ აზიაშიც. თუმცა, არსებობს მთელი რიგი რისკ-ფაქტორები, რომლებიც საჭიროებენ სერიოზულ განხილვას.

ახალი მსოფლიო წესრიგის რღული ფორმირების გათვალისწინებით ჩინეთი, ამერიკის შეერთებული შტატები და რუსეთი ობიექტურად კონკურენტები არიან რეგიონში. მიუხედავად ამისა, ბოლო პერიოდში მიღწეულია დიალოგი ტერორიზმის, ექსტრემიზმის, ტრანსსასაზღვრო დანაშაულის, ნარკოტრაფიკის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროებში რუსეთისა და დასავლეთის ქვეყნების ურთიერთობებში გარკვეული კრიზისის მიუხედავად. მაგალითად, ე.წ. „ისლამური სახელმწიფოს“ ტერორისტული საქმიანობის გაძლიერებამ რუსეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს ამ სახიფათო ფენომენთან დასაპირისპირებლად ერთობლივი ძალისხმევისკენ მოუწოდა. ამისდა მიუხედავად რუსეთ-უკრაინის იმმა ბევრი რამ შეცვალა ქვეყნებს შორის ურთიერთობებში.

აქედან გამომდინარე, არსებული პრობლემები ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და რუსეთს შორის მსოფლიო არენაზე, ისევე როგორც ჩინეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესების შეჯახება ზოგიერთ სფეროში ძალზე რთული გადასალახია, ვინაიდან თითოეული მათგანის ამოცანაა, კონკურენტი ქვეყნის „განდევნა“ რეგიონიდან. ერთ-ერთი ასეთი „განდევნის“ მექანიზმია ზემოაღნიშნული ზესახელმწიფოსათვის რეგიონში თავისი გეოეკონომიკური პროექტების განხორციელება: რუსეთი ხელს უწყობს ევრაზიის ეკონომიკური კავშირის, ჩინე-

თის პროექტის „ერთი სარტყელი - ერთი გზა“ განვითარებას. ამერიკის შეერთებული შტატები კი აგრძელებს მეორე პროექტის - „ახალი აბრემუმის გზა“-ს ლობირებას.

ამ რეგიონში არსებული მეტოქეობა შანხაის თანამშრომლობის ორგანოგანიზაციის წევრებს - ჩინეთსა და რუსეთს და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის განპირობებულია სხვადასხვა ინტერესებით. ცენტრალურ აზიას ამერიკის შეერთებული შტატები მიიჩნევენ, როგორც მნიშვნელოვან რეგიონს იმ თვალსაზრისით, რომ მსოფლიო ლიდერობას შეინარჩუნებს ერთპოლარული მსოფლიო წესრიგის თვალსაზრისით. რუსეთს ტრადიციულად ამ რეგიონში აქვს პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კავშირები და ინტერესები. რაც შეეხება ჩინეთის, მისთვის ეს რეგიონი არის საკუთარი პროდუქციისა და რესურსების წყაროების პერსპექტიული ბაზარი. შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ფარგლებში ჩინეთი (მასთან ერთად რუსეთიც) მიზნად ისახავს თანამშრომლობას სეპარატიზმის, ექსტრემიზმისა, ტერორიზმის და სხვა საფრთხეების თავიდან აცილების მიზნით და პრობლემების მოგვარებას ცდილობს შესაძლებლობების ფარგლებში მაქსიმალურად საკუთარი ძალებით.

დასკვნა.

ჩინეთის თანამშრომლობა ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და რუსეთთან მომავლის პერსპექტივაა. ამ ეტაპზე ჩინეთი შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ფარგლებში ახორციელებს რეგიონული და საერთაშორისო უსაფრთხოების წესრიგის დამყარებას. იქ, სადაც ცენტრალური აზიის რესპუბლიკებს შორის გაფორმებულია შეთანხმებები, ტარდება სამხედრო წვრთნები, კონსულტაციები და სხვადასხვა ღონისძიებები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბაშელიევილო, მ. (2021). *ირანი და შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია*. „თანამედროვე ახლო აღმოსავლეთი“. №14.

<https://library.iliauni.edu.ge/tanamedrove-akhlo-agmosa-vleti/>.

- Acharya, A. (2014). *Global International Relations and Regional Worlds: A New Agenda for international Studies*. International Studies Quarterly 58, no 4. https://www.researchgate.net/publication/269041431_Global_International_Relations_IR_and_Regional_Worlds_A_New_Agenda_for_International_Studies.
- Acharya, A. (2017). *After Liberal Hegemony The Advent of a Multiple Multiplex World Order*. „Ethics International Affairs“ 31, no 3, 2017. doi:10.1017/S0889267941700020x.
- Goreczky, P., Kizekova, A., Jakobowski, J., Brezani, P. (2019). *China in Central and Eastern Europe*. Expectations, Threats and Opportunities in Search of Joined V. 4 Priorities. Think Visegrad.
- Allison, R. (2022). *Regionalism, regional structures and security management in Central Asia*. International affairs 80, no. 2.
- Blank, S. (2005). *The Shanghai cooperative Organisation: Post-Northern or Prohecy*. CEF The Journal of the China-Eurasia. <http://www.chinaeurasia.org/files/CEFOuartetlyAugust2005>.
- Blank, S. (2008). *The Strategic Importance of Central Asia: An American Views*. S. Blank Parameters. Spring 2008.
- You, Bin. (2013). *The relations between China and Russia in the period after the cold war*. „International politics studies“. 2013.
- Medeiros, E. (2009). *China's International Behavior*, E. Medeiros. Rand Corporation. 2009. http://www.rand.org/pubs/monographs/2009/RAND_MG.

References:

- Basheleishvili, M. (2021). *Iran da Shankhais Tanamshromlobis Organizatsia (Iran and the Shanghai Cooperation Organization)*.

„Tanamedrove Akhlo Aghmosavleti“. №14. <https://library.iliauni.edu.ge/tanamedrove-akhlo-agmosavleti/>.

Acharya, A. (2014). *Global International Relations and Regional Worlds: A New Agenda for international Studies*. International Studies Quarterly 58, no.4. https://www.researchgate.net/publication/269041431_Global_International_Relations_IR_and_Regional_Worlds_A_New_Agenda_for_International_Studies.

Acharya, A. (2017). *After Liberal Hegemony The Advent of a Multiple World Order*. „Ethics International Affairs“ 31, no 3, 2017. doi:10.1017/S0889267941700020x.

Goreczky, P., Kizekova, A., Jakobowski, J., Brezani, P. (2019). *China in Central and Eastern Europe*. Expectations, Threats and Opportunities in Search of Joined V. 4 Priorities. Think Visegrad.

Allison, R. (2022). *Regionalism, regional structures and security management in Central Asia*. International Affairs 80, no. 2.

Blank, S. (2005). *The Shanghai cooperative Organisation: Post-Northern or Prohecy*. CEF The Journal of the China-Eurasia. <http://www.chinaeurasia.org/files/CEFOuartetlyAugust2005>.

Blank, S. (2008). *The Strategic Importance of Central Asia: An American Views*. S. Blank Parameters. Spring 2008.

You, Bin. (2013). *The relations between China and Russia in the period after the cold war*. „International politics studies“. 2013.

Medeiros, E. (2009). *China's International Behavior*, E. Medeiros. Rand Corporation. 2009. http://www.rand.org/pubs/monographs/2009/RAND_MG.

China within the Shanghai Cooperation Organisation

Maia Kapanadze

Doctor of History, Associate Professor,
Caucasus International University,
Tbilisi Chargli Street 73, 0179, Georgia,
+995558766887. maia.kapanadze@ciu.edu.ge.
<https://orcid.org/0000-0002-7460-5374>

Mariam Galdava

Ph.D. candidate in Political Science
Caucasus International University
Tbilisi, st. Nutsubidze 29. Georgia, 0179.
+9950770163. Mar.galdava@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0001-3443-1998>

Abstract.

The Shanghai Cooperation Organisation is an international intergovernmental organisation. It was founded in Shanghai 22 years ago. The founders of this organisation are: China, Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. India, Pakistan and Iran have since joined. These countries are permanent members of the Shanghai Cooperation Organisation.

In addition to the permanent member states listed above, the Shanghai Cooperation Organisation includes states with observer status as well as countries called dialogue partners.

One of the main member countries of the Shanghai Cooperation Organisation is China, which is active not only within this organisation, but also on a global scale. His activity within this organisation has always been outstanding. The growth of China's activity during the Russia-Ukraine war is especially noteworthy. After the Hague Court found the president of Russia, the only important member of the Shanghai Cooperation Organisation, guilty, the first person to visit this country was the Chinese president, who brought a 12-point plan for

peace talks between Russia and Ukraine to Moscow. This visit clearly emphasized the strength of the alliance between these two important member countries of the Shanghai Cooperation Organisation.

At the same time, China is trying to increase its role in the Middle East region. The indicator of his political aspirations is that through his mediation, diplomatic relations were established between one of the member countries of the Shanghai Cooperation Organisation - Iran and Saudi Arabia.

Keywords: Organisation; Cooperation; China; Region; Country; Union.

რუსული მედიის დამოკიდებულება ჩინეთისადმი
2000-2014 წლებში (ყირიმის ანექსიამდე)

დავით ანდგულაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ
მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიის
მიმართულების დოქტორანტი. საქართველო,
თბილისი, ი.ჭავჭავაძის გამზ. 1. 0179.

+995555450101. davit.andguladze230@hum.tsu.edu.ge

ORCID identifier 0000-0002-4899-0096

აბსტრაქტი.

რუსეთი და ჩინეთი თანამედროვე მსოფლიოს უმნიშვნელოვანესი აქტორებია. დღევანდელი რუსეთის პოლიტიკური ვექტორი, აშკარად, ჩინეთისაკენ არის გადახრილი, მაგრამ ეს ყოველთვის ასე არ ყოფილა. მედიასივრცეში არსებული დისკურსების ანალიზი კი იძლევა საერთაშორისო-პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული ვექტორების გადახრის მიზეზების, მიზეზებისა და შედეგების განსაზღვრის შესაძლებლობას.

საკითხი აქტუალურია, იმდენად რამდენადაც ჩინეთი და რუსეთი წლების განმავლობაში, თანმიმდევრულად გამოდიოდნენ ე.წ. PAX AMERICANA-ს წინააღმდეგ, ერთად პოზიციონებენ სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებში და, მათ შორის, უშიშროების საბჭოში. დღევანდელი რეალობის გათვალისწინებით მნიშვნელოვანია განისაზღვროს თუ რამდენად რეალურია მეგობრობა თუ სტრატეგიული პარტნიორობა ამ ორ ქვეყანას შორის.

საკვანძო სიტყვები: ჩინეთი; რუსეთი; მედია; დემარკაცია.

შესავალი.

ჩინეთისა და რუსეთის ურთიერთობები თანამედროვე მსოფლიოსთვის ძალიან მნიშვნელოვანი და აქტუალური საკითხია. შეიძლება ითქვას, რომ ორ ქვეყანას შორის რამდენიმე საუკუნოვანი ურთიერთობის განმავლობაში ახლა ვხედავთ საუკეთესო პერიოდს, ე.წ. „ოქროს ხანას“. მსხვილი საერთაშორისო აქტორების დაახლოება, ბუნებრივია, დაკავშირებულია საერთო ინტერესებთან ან/და საფრთხეებთან. დასავლეთთან კონფრონტაციას, რა თქმა უნდა, უკანასკნელი როლი არ უჭირავს ამ დაახლოებაში.

რუსული მედიასივრცე აქტიურად ცდილობს ჩინეთის პოზიტიური იმიჯის დანერგვას მოსახლეობაში. რადგანაც რუსეთში მედია თითქმის სრულად სახელმწიფო კონტროლის ქვეშაა, შესაბამისად, მედიაში არსებული დისკურსები, როგორც წესი, კრემლის მიერ არის ნაკარნახევი.

2000-იანი წლების დასაწყისში რუსეთში მომხდარი პოლიტიკური ცვლილებები, ცხადია, საგარეო პოლიტიკურ ვექტორებზეც აისახა. ახალი პრეზიდენტის ახალი კურსში აზიას, კერძოდ, ჩინეთს, განსაკუთრებული როლი ენიჭებოდა, თუმცა საწყის ეტაპზე ამის რეალიზება საკმაოდ მდორედ მიმდინარეობდა. შესაბამისადვე აისახებოდა ეს მოვლენები მედიაში - ჩინეთს გაცილებით მცირე ყურადღება ეთმობოდა, ვიდრე დასავლურ ქვეყნებს.

ცვლილებები დაიწყო ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ, რომელიც რუსეთმა ჩინეთზე გაცილებით რთულად გადაიტანა. უნდა აღინიშნოს, რომ შემდგომ პერიოდში, ყოველი კრიზისი (პოლიტიკური თუ ეკონომიკური) სულ უფრო მეტად აახლოებდა რუსეთს ჩინეთთან და, შესაბამისად, ააქტიურებდა პროჩინურ ნარატივებს მედიაში.

ჩინეთთან დაახლოება ცალსახად პოზიტიურად არ აღიქმებოდა რუსეთში. მედიაში გაცილებით უფრო ხშირი იყო ანტიჩინური განწყობები, ვიდრე ეს დღეს არის შესაძლებელი. შესაბამისად, ამ პერიოდში მედიაში არსებული დისკურსების კვლევა

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თანამედროვე რეალობის უკეთ შეფასებისთვის.

მეთოდი.

სტატიაში კრიტიკული ანალიზის მეთოდით შესწავლილია ჩინეთისა და რუსეთის ურთიერთობების ასახვა შესაბამისი პერიოდის რუსულ მედიასივრცეში.

შედეგები.

ორმხრივი ურთიერთობების მედიაში ასახვის კვლევამ გამოავლინა, რომ რუსულ მედიაში ჩინეთის პოზიტიური როლის ზრდა მჭიდროდა დაკავშირებული რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური პრობლემებთან.

გამოიკვეთა, რომ საკვლევი პერიოდის ოფიციალური მესიჯბოქსი და საზოგადოებრივი განწყობები არ მოდის ერთმანეთთან თანხვედრაში.

მსჯელობა.

ხელისუფლებაში ვ. პუტინის მოსვლის შემდგომ ურთიერთობა რუსეთსა და ჩინეთს შორის ახალ ფაზაში გადავიდა. ჩინეთი განიხილებოდა როგორც უმთავრესი აზიელი პარტნიორი. 2000 წლის ივლისში პეკინში ვიზიტის ფარგლებში ვ. პუტინი „ჟენმინ ჟიპაო“-ს, „სინხუას“ სააგენტოსა და „ერტეერისთვის“ მიცემულ ინტერვიუში ამბობდა: „რუსეთი ევროდნობდა და ყოველთვის დაეყრდნობა ორ ფრთას - ევროპულსა და აზიურს, მითუმეტეს, როცა საქმე ეხება ისეთ ძლიერ ქვეყანას. როგორცაა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა, მითუმეტეს, როცა საუბარი ეხება ქვეყანას, რომელიც ასე ინტენსიურად ეფექტურად ვითარდება. [...] ჩვენ ვიცით, რომ რუსეთი ევროპული და აზიური სახელმწიფოა. ჩვენ პატივს მივავებთ ევროპულ პრაგმატიზმსაც და აღმოსავლურ სიბრძნესაც. ამიტომ, რუსეთის საგარეო პოლიტიკა იქნება დაბალანსებული. ამ მხრივ, ურთიერთობა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, პრიორიტეტული იქნება“ (Лукин, 2007:485).

2001 წელს, საგარეო საქმეთა სამინისტროში სიტყვით გამოსვლისას პუტინმა ისევ აღნიშნა, რომ რუსეთს ევროპისა და აზიისადმი დაბალანსებული პოლიტიკა უნდა ჰქონდეს - „პირდაპირ

ვიტყვი, არ იქნებოდა სწორი გაგვეზომა სად გვაქვს უფრო მეტი პრიორიტეტი - ევროპაში თუ აზიაში. ჩვენ არ შეიძლება გადახრილი ვიყოთ არც დასავლეთის არც აღმოსავლეთისაკენ. რეალობა ისაა, რომ რუსეთისნაირი გეოპოლიტიკური მდებარეობის მქონე ქვეყანას, ეროვნული ინტერესები აქვს ყველგან. ასეთი ხაზი უნდა გავაგრძელოთ“ (Выступление на совещании руководящего состава сотрудников дипломатической службы России 2001). მსგავსი განცხადებები და, ზოგადად, აზიისაკენ მიბრუნება აღიქმებოდა, როგორც რუსეთის „გლობალური სახელმწიფოს მოდელთან“ დაბრუნება.

მხარეებმა არაერთხელ განაცხადეს, რომ მათ შორის არ არსებობს არავითარი პრობლემები, რომ 21-ე საუკუნე მათ შორის სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარების საუკუნე უნდა გამხდარიყო, რისი ობიექტური შედეგიც იყო 2001 წელსვე დადებული შეთანხმება რუსეთის ფედერაციასა და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკას შორის კეთილმეზობლობის, მეგობრობისა და თანამშრომლობის შესახებ, რომლის პირველივე პუნქტი იუწყება, რომ ორივე ქვეყანა განავითარებს სტრატეგიულ თანამშრომლობას (Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой 2001).

მიუხედავად რუსეთის მიერ გაცხადებული ახალი ევრო-აზიური კურსისა, მოსახლეობის განწყობები ჩინეთის მიმართ, განსაკუთრებით, საზღვრისპირა რეგიონებში ნეგატიური რჩებოდა. მოსახლეობის უმრავლესობას ისევ დასავლეთი ერჩივნა, ერთადერთი აღმოსავლური ქვეყანა, რომელიც პოზიტიურად აღიქმებოდა იყო იაპონია, ისიც, გასაგებია, დასავლეთთან აფილირებულობის გამო. (იხ. ცხრ. 1)

ცხრ. 1. სხვადასხვა ქვეყნების პოპულარობის დინამიკა, რუსეთის შორეულ აღმოსავლეთში

ქვეყანა	1995	1997	2000	2002
იაპონია	42	40	34	36
აშშ	45	33	32	25
ავსტრალია	37	34	23	32

საფრანგეთი	36	32	20	21
სამხ. კორეა	12	11	13	9
ჩინეთი	4	6	3	6
ჩრდ. კორეა	3	1	2	2

წყარო: (Лукин, 2007:314).

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ჩინეთი მხოლოდ ჩრდილო კორეაზე უფრო სასურველი ქვეყანა აღმოჩნდა. ეს იმის გათვალისწინებით, რომ საზღვრისპირა რეგიონების მოსახლეობა სისტემატიურად გადადიოდა ჩინეთში სავაჭროდ თუ სხვა მიზნით და აქტიური შეხება ჰქონდა ჩინელებთანაც.

როგორც ქვემოთ მოცემულ ცხრილში ჩანს, ჩინეთი არცერთი პარამეტრით - არც სამუშაოს, არც ტურიზმის, არც საცხოვრებლის - თვალსაზრისით არ წარმოადგენდა პრიორიტეტს ადგილობრივებისათვის.

ცხრ. 2 სხვადასხვა ქვეყნების მიმზიდველობის ხარისხი რუსეთის შორეული აღმოსავლეთის მოსახლეობისათვის 2002 წელს.

ქვეყანა	კეთილგანწყობის ზოგადი დონე	ტურიზმი	სამსახური	მუდმივი საცხოვრებელი
იაპონია	36	32	14	4
აშშ	25	15	27	9
ავსტრალია	32	32	24	23
საფრანგეთი	21	30	8	10
სამხ.კორეა	8	10	4	1
ჩინეთი	6	6	3	0
ჩრდ. კორეა	2	2	0	0

წყარო: (Лукин, 2007:315).

ასეთი განწყობები განპირობებული იყო იმით, რომ საზღვრისპირა რეგიონებში ჩინელებისადმი დამოკიდებულება საკმაოდ ნეგატიური იყო. ამას ერთვოდა ის, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება და მის მიერ წახალისებული მედიასაშუალებები აქტიურად ნერგავდნენ ჩინეთიდან მომავალი საფრთხის შიშს და ლამის ყველა ჩინელს კრიმინალად, კანონდამრღვევად და პოტ-

ენციურ ოკუპანტად წარმოაჩენდნენ. ჩინური მიგრაციის საკითხი სერიოზულად იყო გაზვიადებული ადგილობრივ პრესაში.

რეალური დამოკიდებულება ჩინელების მიმართ არ იყო ასახული იმდროინდელ პრესაში. საზოგადოებრივი აზრის კვლევები ცხადჰყოფს, რომ მოსახლეობის უმრავლესობა არასწორ მოვლენად მიიჩნევდა ჩინეთთან საზღვრის ჩაკვეტვას სსრკ-ს პერიოდში, თვლიდნენ, რომ ჩინელების შემოსვლა ხელს უწყობს ვაჭრობის განვითარებას და, შესაბამისად, ცხოვრების დონის ზრდას. მართალია, უმუშაოდ ჩინელებთან დამოკიდებულება ისევ ქსენოფობიური რჩებოდა, მაგრამ ეს ზოგად ფონს არ ცვლიდა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე გასაკვირი არ არის, რომ ერთ-ერთი პირველი მნიშვნელოვანი საკადრო ცვლილება რაც პუტინმა პრეზიდენტის რანგში მოახდინა იყო სადემარკაციო პროცესების მოწინააღმდეგე პრიმორსკის გუბერნატორ ე. ნაზდრატენკოს თანამდებობიდან მოხსნა (Образ Китая в России и внешняя политика России в конце XX - начале XXI века 2008), რაც ცალსახად ანიშნებდა იმაზე, რომ რეგიონებისათვის კრემლისაგან დამოუკიდებლობის ეპოქა დასრულდა.

ზოგადად, ელცინის დროინდელი ადმინისტრაციული ქაოსის დაძლევა პუტინის სამინაო პოლიტიკის უმთავრესი ვექტორი იყო. ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე მან დაიწყო ადმინისტრაციული რეფორმის გატარება. მან მოახდინა ზეწოლა პარლამენტზე, იმისათვის რომ შეემცირებინა ფედერაციის სუბიექტების დამოუკიდებლობის ხარისხი. ახალი კანონების მიხედვით, პრეზიდენტმა მიიღო უფლება გაეთავისუფლებინა თანამდებობებიდან ადგილობრივი ლიდერები და დაეთხოვა ადგილობრივი საკანონმდებლო ყრილობები. მან დანიშნა საკუთარი სრულუფლებიანი წარმომადგენლები შვიდ ახალ ფედერალურ ოლქში, შესაბამისად, ახალი წესრიგის პირობებში გუბერნატორების უმრავლესობა ვეღარ ბედავდა ოფიციალური კურსისი გაკრიტიკებას, მათ შორის, ბუნებრივია, ვერც ჩინეთთან მიმართებაში. ცენტრალიზაციის ხარისხის მატებამ პოზიტიური როლი შეასრულა ჩინეთთან ურთიერთობების სტაბილიზაციის თვალსაზ-

რისით. ერთის მხრივ, პეკინისთვის გასაგები გახდა რომ რეგიონების ხმის ჩახშობა დემარკაციის პროცესისათვის ცალსახად პოზიტიური მოვლენა იყო და, მეორეს მხრივ, ცენტრალიზაციის ხარისხის ზრდა პეკინში რუსეთის სტაბილიზაციის ფაქტორად აღიქმებოდა, რაც, თავის მხრივ, ორმხრივ ურთიერთობებს გაცილებით უფრო პროგნოზირებადად აქცევდა.

ცენტრალიზაციის ხარისხის ზრდა, ბუნებრივია, არ შეეხება მხოლოდ პოლიტიკოსებს. პუტინის რუსეთი პოზიციონირებს როგორც ერთიანი, მყარი სისტემა, სადაც იმდენი თავისუფლებაა რამდენსაც კრემლი დაუშვებს.

შესაბამისად, პირველი სახელმწიფო კონტროლის ქვეშ სატელევიზიო მედია აღმოჩნდა. ამ პერიოდიდან ოფიციალური პირები ძალიან თავშეკავებულნი გახდნენ ჩინეთის მიმართ (თვით ვლადიმერ ჟირინოვსკიც კი), ხოლო გადაცემები ე.წ. „ჩინური საფრთხის“ შესახებ მკვეთრად შემცირდა. ამ თემაზე ძირითადად საუბრობდნენ ისეთი რანგის პოლიტიკოსები, რომლებსაც არანაირი გავლენა საზოგადოებრივ აზრზე არ გააჩნდათ. გარდა ამისა, მიუხედავად პრეზიდენტის მიერ გაცხადებული ევრო-აზიური კურსისა, პოლიტიკოსების ძირითადი დისკურსი მაინც დასავლეთზე იყო ორიენტირებული და ამას თავისი ობიექტური მიზეზებიც აქვს - რუსეთის ორივე დედაქალაქი დასავლეთშია განლაგებული.

რაც შეეხება ბეჭდვით მედიას - ბუნებრივია, საზოგადოებრივ აზრზე გავლენის მოხდენის თვალსაზრისით ის ვერ შეედრება ტელევიზიას, ამასთანავე, სახელმწიფო ცენზურა, ცხადია, მათაც შეეხოთ, ამიტომ ჩინეთით დაინტერესებულობა არც ბეჭდვით მედიაშია დიდად შესამჩნევი.

მაგალითად, მთელი 2005 წლის განმავლობაში (და ეს მნიშვნელოვანი წელია რუსეთ-ჩინეთის ურთიერთობებში, იმიტომ რომ ამ პერიოდში მიმდინარეობდა საზღვრის დემარკაცია, შესაბამისად, ეს საკითხი საკმაოდ აქტუალური უნდა ყოფილიყო მედიაშიც) მხოლოდ რვა პუბლიკაცია ეძღვნებოდა „ჩინურ საფრთხეს“. ამას რომც დაემატოს სტატიები, სადაც საუბარია ჩინელებზე/ჩინეთზე ნეგატიურ კონტექსტში, მაგალითად, ნარკოტრავ-

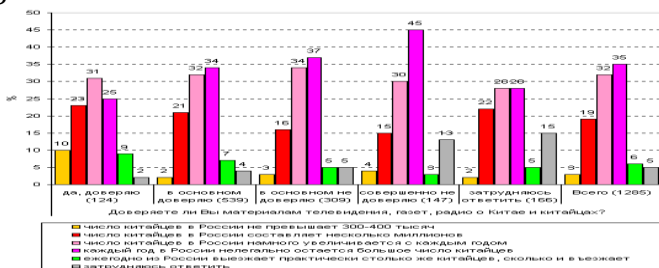
იკზე, კონტრაბანდაზე, ჯაშუშობაზე და ა.შ. ჯამში გამოდის თორმეტი სტატია, ეს იმის ფონზე, რომ ყოველთვიურად ჩინეთის შესახებ იბეჭდებოდა 15-20 სტატია, პლიუს სპეციალური ჟურნალები „შორეული აღმოსავლეთის პრობლემები (Проблемы Дальнего Востока)“ და რუსეთი-ჩინეთი XXI საუკუნე (Россия-Китай XXI век)“, რომლებიც შესაბამისი თემატიკიც კრებულებს წარმოადგენდნენ.

რუსეთის შორეული აღმოსავლეთის მედიის სტატისტიკურ მონაცემებთან წვდომა საკმაოდ რთულია, მაგრამ, ცალსახად შეიძლება ითქვას, რომ როგორც ადგილობრივი პოლიტიკოსები, ისე ადგილობრივი გამოცემები (მაგ. „ამურ. ინფო (Амур. Инфо)“ და „Vladivostok.Ru“) საკმაოდ ფრთხილად ეხებიან „დემოგრაფიული ექსპანსიის“ თემას.

საქმე ის არის, რომ ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით მიგრაციას არ აქვს საგანგაშო მაჩვენებელი. 2006 წლისთვის, ექსპერტთა მოსაზრებით, რუსეთში მცხოვრებ ჩინელთა რაოდენობა არ აღემატებოდა 300-400 ათასს, ხოლო ყოველწლიური ზრდა კი მაქსიმუმს 2006 წელს აღწევს და 36 500 კაცს შეადგენს. თუმცა თავის დროზე მედიისა და პოლიტიკოსების მიერ აღარმისტული განწყობების თესვამ თავისი შედეგი გამოიღო. 2008 წელს ჩატარებული კვლევის მიხედვით, რესპოდენტთა ძალიან მცირე ნაწილი ეთანხმება ოფიციალურ მონაცემებს, უმრავლესობა თვლიდა, რომ რუსეთში იმ დროისათვის უკვე მილიონობით ჩინელი ცხოვრობდა.

მნიშვნელოვანია ის, რომ ამავე კვლევაში შეფასდა მედიის გავლენა ადამიანების შეხედულებებზე ჩინურ მიგრაციასთან დაკავშირებით და აღმოჩნდა, რომ მედიას, რეალური გავლენა ამ პროცესებზე არ ჰქონდა - ადამიანები რომლებიც ენდობიან და არ ენდობიან მედიას მეტნაკლებად ერთნაირად უყურებენ ამ საკითხებს. (იხ. ცხრ. 4)

ცხრ. 4



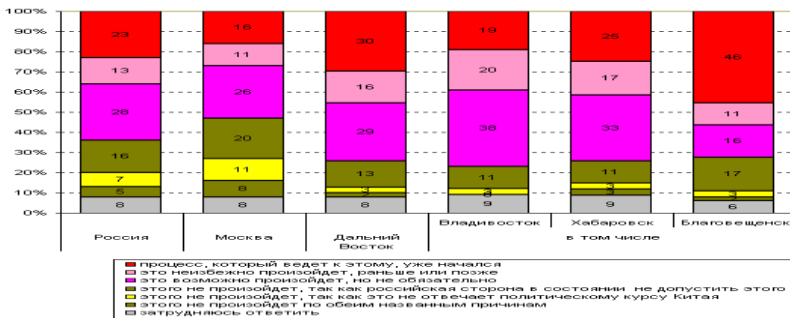
წყარო: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0333/tema01.php>

მართალია, მედიისადმი ნდობის ხარისხის მაჩვენებელ ყველა სეგმენტში დომინირებს პოზიცია, რომ რუსეთში ყოველწლიურად დიდი რაოდენობით ჩინელი რჩება არალეგალურად, მაგრამ ეს მაჩვენებელი ყველაზე მაღალია იმ სეგმენტში, რომელიც კატეგორიულად არ ენდობა მედიას, შესაბამისად, ცხრილიდან შეგვიძლია გამოვიტანოთ ზემოთ გამოთქმული მოსაზრების გამამყარებელი ირიბი დასკვნა იმის შესახებ, რომ ამ პერიოდის მედია ან ნაკლებად ეხება ჩინეთის საკითხებს ან ძირითადად პოზიტიურ მესიჯბოქსს აყდერებს.

მაგრამ ფაქტად რჩება ისიც, რომ მედიის როლი თუ არის, ის მინიმალურია, შესაბამისად, ადამიანების შიშებს უკვე არა მედია და პოლიტიკოსები არამედ რაღაც სხვა კვებავს. ბუნებრივია, ეს „სხვა“ არის ჩინეთის დემოგრაფიული ფაქტორი და პოლიტიკური სიძლიერე, მაშინ როდესაც რუსეთი ამ ორივე პარამეტრით გაცილებით სუსტია. თუ დემოგრაფიულ საკითხში ყველაფერი ცალსახაა, პოლიტიკურში ეს შეიძლება სადავო იყოს - რუსეთი ორიათასიანი წლების დასაწყისში სერიოზულ პოლიტიკურ ძალად აღიქმებოდა. ისეთი გავლენიანი ამერიკელი პოლიტოლოგი, როგორც არის ჯონ მარშმაიერი 2006 წელს აღნიშნავდა, რომ „ჩვენ ვცხოვრობთ მრავალპორალურ სამყაროში, სადაც არის სამი დიდი სახელმწიფო - ჩინეთი, რუსეთი და აშშ“ (Mearsheimer, 2006:113) თუმცა, რუსეთში არსებობდა იმის გააზრება, რომ ამ სამეულში ის ყველაზე სუსტი რგოლია. ამას, რა

თქმა უნდა, ერთვის ისიც, რომ რუსეთის შორეული აღმოსავლეთის საკმაოდ ჩამორჩენილი და განუვითარებელი რეგიონია, რომელიც, ფაქტობრივად, უყურადღებოდაა მიტოვებული. ყოველივე ეს ერთობაში ზრდის სიფრთხელეს ჩინეთის მიმართაც. ქვემოთ მოცემული ცხრილი ნათლად წარმოაჩენს ამ ტენდენციას.

ცხრ. 5 ჩინეთი რუსეთზე სწრაფად ვითარდება. მისი მოსახლეობა ძალიან დიდია. აქედან გამომდინარე რას ფიქრობთ ჩინეთისა და ჩინური გავლენის ზრდის შესახებ რუსეთის შორეულ აღმოსავლეთში.



წყარო: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0333/tema01.php>

ნიშანდობლივია ის, რომ ეს საფრთხე საკმაოდ რეალურად მოიაზრება ყველა რეგიონში, თუმცა ყველაზე შეშფოთებული ამ საკითხით მოსკოვის მოსახლეობა ჩანს, რომელსაც რეალური შეხება ჩინელ მიგრანტებთან, ფაქტობრივად, არ აქვს.

მიუხედავად იმისა, რომ შორეულ აღმოსავლეთთან დაკავშირებული საფრთხე პირდაპირ კავშირშია ჩინეთთან, რესპოდენტთა უდიდესი ნაწილი, უმთავრეს საფრთხედ რუსეთის ეკონომიკურ ჩამორჩენილობას მიიჩნევს, ხოლო თითქმის ყველა რეგიონში აშშ უფრო მეტ საფრთხედ აღიქმება, ვიდრე ჩინეთი (Ларин, 2008).

დიდი გამოხმაურება მოჰყვა რუსეთ-ჩინეთს შორის საზღვარზე საბოლოო შეთანხმებას, რომლის მიხედვითაც სადავო ტერიტორიები შუაზე გაიყო. (2005-2008 წწ.), მიუხედავად დიდი

საზოგადოებრივი პროტესტისა, კრემლთან აფილირებულმა მედიასაშუალებებმა თავშეკავებული პოზიცია გამოხატეს (ანდლულაძე, 2021:65).

პროტესტი საკმაოდ ძლიერი იყო. ხაზაროვსკის მხარეში არ წყდებოდა გამოსვლები, ხოლო დუმაში დემარკაციის პროცესს აქტიურად ეწინააღმდეგებოდნენ მხოლოდ კომუნისტები. 2005 წლის პირველი ივნისით დათარიღებულ სტატიაში, გაზეტა.რუ იუწყებოდა, რომ „პუტინმა გადასცა კუნძულები ჩინეთს“. დუმის ერთ-ერთი დეპუტატი აღნიშნავდა, რომ „(ჩინეთს) გადასცეს 337 კვ.კმ! ეს ძალიან დიდი ტერიტორია, მასზე განლაგებულია რუსეთის მოქალაქეების სააგარაკო ნაკვეთები, რომლებისთვისაც კომპენსაციაზე არავინ საუბრობს“. სკეპტიკურად განწყობილი ექსპერტების ვარაუდით, ეს დათმობა მხოლოდ წახალისებდა ჩინეთისა და სხვა მეზობელი ქვეყნების პრეტენზიებს (Жегулев, 2005).

2008 წლის ეკონომიკურმა კრიზისმა დიდი დარტყმა მიაცენა დასავლეთს და რუსეთსაც, მაგრამ, როგორც აღმოჩნდა, ჩინეთმა მას თავი ძალიან კარგად გაართვა და ეკონომიკურად კიდევ უფრო გაძლიერებული გამოვიდა კრიზისიდან. კრიზისისადმი ჩინეთის ასეთ რეზისტენტულობას რუსეთის მხრიდან ძალიან დიდი და პოზიტიური გამოხმაურებები მოჰყვა.

2008 წლის 26 ოქტომბრით დათარიღებულ სტატიაში „მსოფლიო ფინანსური კრიზისი არ შეეხო ჩინეთს“ „РБК“-ს ჟურნალისტი ხაზს უსვამს იმას, რომ, ჩინეთს, მიუხედავად იმისა რომ განიცდის გარკვეულ დანაკარგებს, სხვა ქვეყნებთან შედარებით გაცილებით მოქნილია შექმნილ ვითარებაში. სტატიაში აღნიშნულია რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი სერგეი ლავროვის პრესკონფერენცია, სადაც მან განაცხადა, რომ რუსეთი ფინანსური კრიზისის დამლევის საკუთარ ნაბიჯებს შეათანხმებს ინდოეთსა და ჩინეთთან (Мировой финансовый кризис не затронул Китай 2008).

„რუსკაია გაზეტას“ კორესპონდენტი, ეკონომიკის დოქტორი და რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის შორეული აღმოსავლეთის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე ა. ოსტროვსკი

სტატიაში „ჩინეთის ეკონომიკა დაბეჯითებით ძლევს მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შედეგებს“ აღნიშნავს, რომ „... თუ მსოფლიოს სხვა უდიდესი ეკონომიკები დაასრულებენ ამ წელს უარყოფითი ან მინიმალური ზრდით, ჩინური მშპ ისევ გაიზრდება 8 %-ით.“

სტატიაში ასევე აღნიშნულია, რომ „დაზიანდა რუსეთ-ჩინეთის ვაჭრობაც. ასახვა ჰპოვა რუბლის გაუფასურებამ იუენთან მიმართებაში, რუსულ ბაზარზე შიდა მოთხოვნის კლებამ, [...] თუმცა, მიუხედავად რუსეთ-ჩინეთის ვაჭრობის მოცულობის კლებისა, 2009 წელს ჩინეთი რუსეთის პირველს სავაჭრო პარტნიორად იქცა, და ჩააჩოჩა ბოლო წლების უპირობო ლიდერი გერმანია“ (Островский, 2009).

მედიასაშუალებების კონტროლის მიუხედავად, ბუნებრივია, ალტერნატიული შეხედულებების მქონე სტატიებიც იბეჭდებოდა. მაგალითად, 2008 წლის ნოემბერში, რუსულ გაზეთ „The New Times“-ში გამოქვეყნდა სტატია სახელწოდებით „ჩინეთის ნედლეულის დანამატი: რუსი და ჩინელი ისევ საუკუნო მეგობრები არიან?“, სადაც ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობა საკმაოდ მუქ ფერებშია აღწერილი.

კერძოდ, ავტორი, ე. მასიუკი სტატიას იწყებს სსრკ-ჩინეთის ურთიერთობებითა და ჩინეთის „უფროსი ძმისადმი“ უმადურობით და შემდეგ უშუალოდ გადადის ნედლეულის საკითხზე. ის აღნიშნავს, რომ 2008 წლისათვის მანქანების ექსპორტმა ჩინეთში მხოლოდ 1.5 % შეადგინა და ძირითადი საექსპორტო მასალა რუსული ნედლეულია, მათ შორის, ხე-ტყე, რომლის ჭრაც, სტატიის თანახმად, ჩინეთმა ათი წლის წინ აკრძალა საკუთარ ტერიტორიაზე და ახლა რუსეთისაგან „ნაქურდალ“ ხე-ტყეს ყიდულობს, რაც ჯამში, რუსეთის სახელმწიფოს 40 მლრდ დოლარით აზარალებს. ჩინეთის სურვილი ხანგრძლივ ექსპლუატაციაში მიიღოს 1 მლნ ჰა სატყევე ფაქტორი აბსოლუტურად მიუღებლად არის მიჩნეული. ამასთან დაკავშირებით მოყვანილია ხაზაროვსკის მხარის გუბერნატორის ვ. იშაევის კომენტარი „ამ მილიონი ჰექტრისაგან ათ წელიწადში ჩვენ მივიღებთ

უდაბნოს. ისინი იღებენ ყველაფერს, ნიადაგის ნაყოფიერ ფენასაც კი“.

2008 წლის ოქტომბერში პრემიერები პუტინი და ვენი შეთანხმდნენ ახალი მრავალმილიონიანი ნავთობსადენის მშენებლობის შესახებ (სკოვოროდინო), რასაც ცენტრალური ბანკის ყოფილი მაღალჩინოსნის ს. ალექსაშენკოს ნეგატიური შეფასება მოჰყვა. მისი აზრით, ჩინელები მოიწვევენ საკუთარ მუშახელს და დანადგარებს და, საბოლოოდ, „როსნეფტი“ გახდება დამოკიდებული ჩინურ ბაზარზე. „აქედან გამომდინარეობს რომ კრედიტები ჩვენ არ გვაწყობს: ნავთობი ჩინეთს იაფად გადაეცემა“.

სტატიაში ავტორი ეხმაურება სადემარკაციო პროცესების დასრულებასაც, რასაც, ფაქტობრივად ღალატად მიიჩნევს. ავტორის თქმით, კუნძულ დამანსკის გადაცემის შემდეგ, იქ აღიმართა საბჭოელ მესაზღვრეებთან მეომარ ჩინელ ჯარისკაცთა მემორიალი და მთელი ჩინეთის მესაზღვრეები სადღეისოდ იქ დებენ ფიცს (რაც, ავტორის აზრით, რუსეთის „სულში ჩასაფურთხებლად“ კეთდება). ნეგატიურადაა შეფასებული ზემოხსენებული გუბერნატორის იშაევის მდუმარე პოზიცია, რომელიც 2004 წლამდე ამ პროცესების სასტიკი მოწინააღმდეგე იყო, ხოლო მას შემდეგ რაც გუბერნატორი დანიშნად თანამდებობად იქცა ხმას აღარ იღებდა. მოსიუკის ინფორმაციით მედიას აეკრძალა ამ საკითხების აქტიურად გაშუქება.

სტატია სრულდება ჩინელი დისიდენტი მეწრლის პო იანგის ციტირებით, მისივე წიგნიდან „ამაზრზენი ჩინელი“ – „ჩინელები ძალიან ჭკვიანები არიან, ვერავინ ვერ იტყვის საწინააღმდეგოს. მაგრამ რა დონემდე არიან ისინი ჭკვიანები? ეს ჭკუა მათ ჰყოფნის იმისათვის, რომ ფასზე დავა დაიწყოს საკუთარი თავის სასაკლაოზე გაყიდვის შემთხვევაშიც კი, და გამოითხოვს რა 500 მონეტით მეტს ის უსაზღვროდ ბედნიერია. ასეთ „სიჭკვიანეს“ მიჰყავს ჩინელები უკიდურეს ეგოიზმამდე. [...] „

მოსიუკის სტატიის თითქმის ყოველი აბზაცი სავსეა 90-იანი წლების ნარატივებით, რომლებსაც, მართალია, ოფიციალურ დონეზე ბლოკავდნენ, მაგრამ პერიოდულად მაინც ჩნდებოდნენ ხოლმე (Масюк, 2008).

მიუხედავად იმისა, რომ პუტინის მმართველობის პერიოდში პეკინთან ურთიერთობები არსებითად ახალ ეტაპზე გადავიდა, სინოლოგია ან, თუნდაც, ზოგადად, ჩინეთით დაინტერესებულობა რუსეთში საკმაოდ დაბალ დონეზე იყო. ამასთან დაკავშირებით ნიშანდობლივია ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი თანამედროვე რუსი სინოლოგის ალექსანდრე გაბუევის აზრი, რომელიც მან ჟურნალ კომერსანტში, 2012 წლის ნოემბერში გამოთქვა.

სტატის ეწოდება „ჩინური უწიგნურობა (Китайская неграмота)“ და მასში ავტორი დეტალურად აღწერს რუსულ სინოლოგიაში არსებულ სავალალო მდგომარეობას, რაც ასევე აისახება ორმხრივ ურთიერთობებზე.

გაბუევი მიიჩნევს, რომ რუსეთი საერთოდ არ იცნობს თავის მეზობელს და პრობლემა ინფორმაციის მოძიების საფეხურიდანვე იწყება. კერძოდ, იმ დროისათვის რუსული მედიასაშუალებები, ფაქტობრივად, არ ინტერესდებოდნენ ჩინეთში მიმდინარე მოვლენებით, არ ჰყავდათ იქ წარმომადგენლობები განსხვავებით დასავლური მედიასაშუალებებისაგან, რომლებიც 15-20 კაციანი წარმომადგენლობებს გზავნიდნენ ჩინეთში.

სინოლოგების რაოდენობა რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებში 200-ზე ნაკლებია, მაშინ როდესაც აშშ-ში ეს რიცხვი 15 000-ს აღემატება. ეს ნიშნავს იმას, რომ ჩინეთის შესახებ სტატიები თუ მონოგრაფიები არამხოლოდ რაოდენობრივად, არამედ ხარისხობრივადც საგრძნობლად ჩამოუვარდებიან შესაბამის ინგლისურენოვან ლიტერატურას. ხშირად, ჩინეთი თვითონ აფინანსებს რუსულენოვანი ლიტერატურის გამოცემას, მაგრამ, გასაგებია, რომ ეს ნაშრომები პოლიტიკური და ანალიტიკური თვალსაზრისით ცალსახად პეკინისათვის მისაღებ პოზიციას ტრანსლირებს.

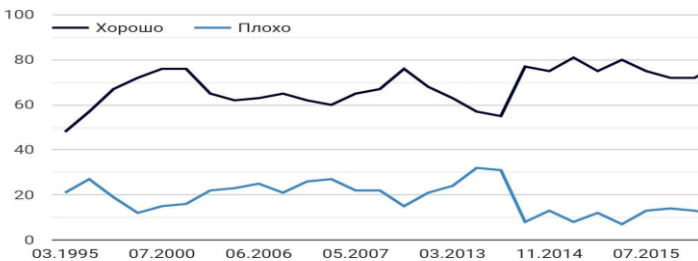
სახელმწიფო სტრუქტურებში არ არის უკეთესი მდგომარეობა, კერძოდ, გენშტაბის სახელმწიფო სადაზვერვო სამსახურში ჩინეთის შეირაღებული ძალების ერთადერთი ანალიტიკოსი მუშაობდა. თავის მხრივ, 2012 წელს ჩატარებული საერთო საზღ-

ვაო წვრთნებისას ჩინეთმა რუსულის მცოდნე 200 ოფიცერი ჩამოიყვანა, რუსეთის მხრიდან კი მხოლოდ სამი თარჯიმანი იყო.

უკეთესი ვითარება არაა არც ბიზნეს და არც სხვა სფეროებში. გაბუევი აღნიშნავს, რომ ეს ყველაფერი საგანგაშოა, განსაკუთრებით იმის ფონზე, რომ ჩინეთი ძალიან სერიოზულად აფინანსებს რუსისტიკის განვითარებას (Габуев, 2012).

ლევადაცენტრის მიერ მოწოდებული სტატისტიკური კვლევები გვიჩვენებს, რომ ბოლო წლების განმავლობაში ჩინეთისადმი დამოკიდებულება ყოველთვის უფრო მეტად პოზიტიური იყო, ვიდრე ნეგატიური თუმცა, ტეხილზე კარგად ჩანს მომენტები, როდესაც დამოკიდებულება მნიშვნელოვნად იცვლებოდა.

Отношение к Китаю



წყარო: [https://www.levada.ru/2021/03/30/rossijsko-kitajskie-otnoshe niya/print/](https://www.levada.ru/2021/03/30/rossijsko-kitajskie-otnoshe-niya/print/)

1995 წლის პოზიტიური დამოკიდებულების მაჩვენებელი მზარდია, ხოლო კლებას იწყებს 2004-2005 წლებიდან, ეს სწორედ ის პერიოდია, როდესაც ხდებოდა დემარკაციის საბოლოო პროცესი და რუსეთმა დათმო სსრკ-ს გარკვეული ტერიტორიები, რასაც გარკვეული ასახვა მოჰყვა მედიაშიც.

დამოკიდებულების მორიგი გაუმჯობესება იწყება 2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ, რომელსაც ჩინეთი დასავლური ქვეყნებისაგან განსხვავებით გაცილებით მარტივად გაუმკლავდა, რაც რუსეთში ჩინეთის სიძლიერედ აღიქმებოდა.

შემდეგ, 2014 წლამდე დამოკიდებულება ისევ უარესდება, მაგრამ 2014 წლიდან ის იმ დროისათვის ისტორიულ მაქსიმუმს (75%) აღწევს. ამის განმაპირობებელი მიზეზი არის დასავლეთთან ურთიერთობების დამაბზა, რაც უკრაინაში რუსეთის შეჭრას და ყირიმის ანექსიას მოჰყვა. დასავლეთთან კონფრონტაციის ფონზე, ჩინეთის პოზიტიური აღქმა, ბუნებრივია, გაიზარდა. ამ დროისათვის ის ერთადერთ სანდო პარტნიორად აღიქმებოდა, რადგანაც მედია უზრუნველყოფდა „მთელი მსოფლიო/დასავლეთი რუსეთის წინააღმდეგაა“ ნარატივის ტირაჟირებას, რაც შესაბამის ასახვას ჰპოვებდა საზოგადოებრივ აზრზეც.

მნიშვნელოვანია ისიც, რომ 2013 წლის ნოემბერში ჩინეთისადმი პოზიტიური დამოკიდებულების მაჩვენებელი მხოლოდ 55%-ს შეადგენდა, რაც 1995 წლის შემდეგ ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი იყო (Волков, 2021).

2000-იან წლების პირველ დეკადაში რუსული მედიასივრცე შედარებით ნაკლებად ინტერესდებოდა ჩინეთის თემით, ხოლო დისკურსი, სახელმწიფოს ჩარევის წყალობითაც, ყოველთვის, ან თითქმის ყოველთვის პოზიტიური იყო. რუსული მედია ცდილობდა წარმოეჩინა ჩინეთთან ურთიერთობის დადებითი მხარეები და არ ესაუბრა ან ნაკლებად ესაუბრა დამაბზლობებსა და გაუგებრობებზე.

90-იანებში არსებული პლურალიზმი და მედიათავისუფლება ორიათასიანებში ჯერ ნელ-ნელა შეიზღუდა, ხოლო, მოგვიანებით კი საერთოდ გაქრა, შესაბამისად, მედიასივრცის უდიდესი ნაწილი (ნაწილი რომელიც ყველაზე დიდ გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაზე) ჩინეთის თემას მხოლოდ ხელისუფლებისთვის მისაღები კუთხით უყურებდა.

დასკვნა.

ვლადიმერ პუტინის გაპრეზიდენტების შემდეგ დაიწყო ცენტრალიზაციის ძლიერი პროცესი, რამაც, ბუნებრივია შეზღუდა ადგილობრივი თვითმმართველობების ავტონომიის ხარისხი და ყველაფერი კრემლს დაუქვემდებარა. ეს აისახა მედიაზეც, ამიტომ, 2000-იანი წლების მედიაში (მის უდიდეს ნაწილში) დამოკიდებულება ჩინეთისადმი გაცილებით უფრო „დავარცხნი-

ლია“. თუმცა, ცხადია, ეს არ გულისხმობს იმას, რომ ჩინეთისადმი ფრთხილი, უნდო ან, თუნდაც, მტრული დამოკიდებულება გაქრა. საზოგადოებრივი აზრის კვლევები აჩვენებს, რომ საზოგადოების დამოკიდებულება ნაკლებად არის შეცვლილი, მაგალითად, ჩინური დემოგრაფიული საფრთხის მიმართ.

პლურალისტული ოთხმოცდაათიანების პროჩინური ავტორებიც კი ჩინეთს პოტენციურ საფრთხედ აღიქვამდნენ, და მიიჩნევდნენ რომ რუსეთი უნდა ყოფილიყო საკმაოდ ძლიერი იმისათვის, რომ ამ გამოწვევას გამკლავებოდა. ეს, მართალია, ყოველთვის არ გამორიცხავდა პარტნიორულ ურთიერთობებს, მაგრამ ხაზს უსვამდა იმას, რომ რეალური კეთილმეზობლური ურთიერთობები, მხოლოდ „ძლიერი რუსეთის“ არსებობის შემთხვევაშია შესაძლებელი.

აქედან გამომდინარე, გასაგები ხდება რატომ იყო სსრკ-ს დაშლის შემდგომი რუსული პრესა აჭრელებული სინოფობიური ხასიათის სტატიებით - დასუსტებულ რუსეთში ძლიერი მეზობლის ემინიათ. თუ ავიღებთ ფაქტად იმ მოცემულობას, რომ საზოგადოებრივი აზრი ჩინეთის მიმართ არსებითად არ შეცვლილა, შეგვიძლია თამამად ვივარაუდოთ, რომ რუსეთის დასუსტების შემთხვევაში „ჩინეთი-საფრთხის“ დისკურსი ისევ ჩაანაცვლებს „ჩინეთ-პარტნიორისას“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდლულაძე, დავით. (2021). *„ჩინეთისადმი დამოკიდებულების ცვლილება ოცდამეერთე საუკუნის რუსულ მედიასივრცეში“*. „აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე“. ტომ. 4.
- Mearsheimer, John J.(2006). *«Conversations in international relations: Interview with John J. Mearsheimer.»* International relations.
- Выступление на совещании руководящего состава сотрудников дипломатической службы России.* 26 01 2001 г. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21169>.
- Габуев, Александр. (2012). *«Китайская неграмота.»* Коммерсантъ Власть, 11.

- ВОЛКОВ, Д., ГОНЧАРОВ, С., СМЕЛТЦ, Д., ХЕЛМ. Б. (2021). *РОССИЙСКО - КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ*. 30.03.2021 г. <https://www.levada.ru/2021/03/30/rossijsko-kitajskie-otnosh-eniya/>.
- „Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой.“ Kremlin. 2001 წლის 16 ოგოსი. <http://www.kremlin.ru/supplement/3418>.
- ЛАРИН, Александр. (2008). «Китайские мигранты глазами россиян.» Демоскоп, 06. 2008.
- Лукин, А. В.(2007). *Медведь наблюдает за драконом. Образ Китая в России в XVII—XXI веках*. Москва: Восток-Запад.
- Масюк, Елена.(2008). «СЫРЬЕВОЙ ПРИДАТОК Китая Русский с китайцем снова братья навек?» NEW TMES, 11. 2008.
- «Мировой финансовый кризис не затронул Китай.» РБК, 10 2008.
- Образ Китая в России и внешняя политика России в конце XX – начале XXI века*. 23 05 2008 г. http://russian.china.org.cn/international/archive/china-russian/txt/2008-05/23/content_15421980.htm.
- Островский, Андрей.(2009). «Китайская экономика уверенно преодолевает последствия мирового финансового кризиса.» Российская газета, 10. 2009.

Referances:

- Andghuladze, Davit. (2021). „*Chinetisadmi Damokidebulebis Tslileba OtsdameerTe Sauk'unis Rusul Mediasivrtsheshi*“ („*Change of attitude towards China in the Russian media space of the twenty-first century*“). „Aghmosavletmtsodneobis Matsne“. Т. 4.
- Mearsheimer, jhon J.(2006). «*Conversations in international relations: Interview with John J. Mearsheimer.*» International relations.
- „*Vystuplenie na Soveshanii Pukovodyashhefo Sostava Sotrudnikov Diplomaticheskoy Sluzhby Rossii*“ (*Speech at a meeting of senior officials of the Russian diplomatic service*). 26 01 2001 г. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21169>.

- Gabuev, Aleksandr. (2012). „*Kitajskaya Negramota*“ („*Chinese illiteracy*“). Kommersant. Vlast, 11.
- Volkov, D., Goncharov, S., Smeglc, D., Helm, B. (2021). *Rossijsko – Kitajskie Otnosheniya (RUSSIAN - CHINESE RELATIONS)*. 30 03 2021 г. <https://www.levada.ru/2021/03/30/rossijsko-kitajskie-otnosheniya/>.
- „*Dogovor o Dobrososedstve, Druzhbe I Sotrudbichestve Mezhdru Possijkoj Federaciej I Kitajskoj Narodnoj Respublikoj*“ (“*Treaty of Good Neighborliness, Friendship and Cooperation between the Russian Federation and the People's Republic of China*”). Kremlin. 2001 Tslis 16 Ivlisi. <http://www.kremlin.ru/supplement/3418>.
- Larin, A. (2008). „*Kitajskie Migranty Glazami Rossiyan*“ („*Chinese migrants through the eyes of Russians*“). Demoskop, 06. 2008.
- Lukin, A.B. (2007). *Medved' Nablyudaet za Drakonom (The bear is watching the dragon)*. Obraz Kitaya v Rossii v XVII-XXI vekah. Moskva: Vostok-Zapad.
- Masyuk, E. (2008). *Syrevoj Pridatok Kitaya Russkij s Kitajcem Snova Bratya Nvek?* (“*CHINA'S RAW MATERIAL ADDITION Russian and Chinese again brothers forever?*”). NEW TMES, 11. 2008.
- „Miravoj Financovyj Krizis ne Zatronul Kitaj“ (“The global financial crisis has not affected China”). RBK , 10. 2008.
- „*Obraz Kitaya v Rossii I Vneshnyaya Politika Rossii v Konce XX – Na#ale XXI veka*“ (*The Image of China in Russia and Russia's Foreign Policy in the Late 20th – Early 21st Century*). 23 05 2008. http://russian.china.org.cn/international/archive/china-russian/txt/2008-05/23/content_15421980.htm.
- Ostrovskij, A. (2009). „*Kitajskaya Jekonomika Uverenno Preodolevaet Posledstviya Mirovogo Finansovogo Krizisa*“ („*The Chinese economy is confidently overcoming the consequences of the global financial crisis*“). Rossijskaya Gazeta, 10. 2009.

**Russian media's attitude towards China in 2000-2014
(before the annexation of Crimea)**

Davit Andguladze

PhD student in History

Faculty of Humanities

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Georgia, Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue 1. 0179.

+995555450101. davit.andguladze230@hum.tsu.edu.ge

ORCID identifieris 0000-0002-4899-0096

Abstract.

Russia and China are the most important actors in the modern world. The political vector of today's Russia is obviously skewed towards China, but it has not always been this way. The analysis of media discourse provides an opportunity to determine the causes, goals and results of the deviation of the international-political and socio-cultural vectors.

The issue is relevant, to the extent that China and Russia have consistently opposed the so-called of PAX AMERICANA. Their positions coincide in various international organizations, including the Security Council. Considering today's reality, it is important to determine how real is friendship or strategic partnership between these two countries.

Keywords: China; Russia; Media; Demarcation.

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტი და ნატოს მისია ავღანეთში

გიორგი დობორჯგინიძე
ისტორიის დოქტორანტი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, საქართველო, 6010
ნინოშვილის32/35 +995599156486
giorgidoborjginidze92@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8713-6610>

აბსტრაქტი.

2001 წლის 11 სექტემბერს აშშ-ში მომხდარმა ტერაქტმა, რომელმაც შეიწირა სამი ათასამდე ადამიანის სიცოცხლე, მთელი მსოფლიო საგონებელში ჩააგდო და დააყენა ტერორიზმის საფრთხის წინაშე, დაირღვა მოსახლეობის ჩვეული მშვიდი ყოფა, აშშ-ს მწუხარებას იზიარებდა მთელი მსოფლიო და მოსახლეობა ელოდა მართმსაჯულების აღსრულებას, მართმსაჯულების აღსრულება კი პირველ რიგში გულისხმობდა ტერაქტის ორგანიზატორების პოვნასა და დასჯას, ეს ტერორისტული აქტი ავღანეთში, ისლამური ექსტრემისტული ქსელური ორგანიზაციის „ალ-ქაიდას“ მიერ დაიგეგმა, აშშ-სა და მისი მოკავშირეების რეაქცია იყო მყისიერი, პირველად NATO-ს ისტორიაში ამოქმედდა ვაშინგტონის ხელშეკრულების მე-5 მუხლი (კოლექტიური თავდაცვის მუხლი). ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის ისტორიაში კი დაიწყო ყველაზე მასშტაბური სამხედრო ოპერაცია ტერორიზმთან ბრძოლის წინააღმდეგ.

სტატიაში განხილულია ყველაზე მასშტაბური ტერაქტი მსოფლიოში და მისი შედეგები, ტერორიზმთან შეურიგებელი ბრძოლა, ISAF-ის სამხედრო მისია ავღანეთში თალიბანის დამარცხება და მშვიდობის დამყარება

საძიებო სიტყვები: NATO; OEF; ISAF; 11 სექტემბრის ტერაქტი; ავღანეთი; საომარი მოქმედებები; ალ-ქაიდა; თალიბანი.

შესავალი.

2001 წლის 11 სექტემბერს ტერორისტებმა აშშ-ში განლაგებული სხვადასხვა სამიზნეების წინააღმდეგ სამგზავრო თვითმფრინავების მეშვეობით განახორციელეს თავდასხმა, ეს იყო უპრეცედენტო მასშტაბის ტერაქტი, რომლის დროსაც ტერორისტებმა გაიტაცეს სამგზავრო ლაინერები და მიზანში ამოიღეს ნიუ-იორკსა და ვაშინგტონში სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ობიექტები, ორი ლაინერი დაეჯახა ნიუ-იორკში მდებარე ტყუპ ცათამბჯენს, მესამე ლაინერი ვაშინგტონთან მდებარე აშშ-ს თავდაცვის დეპარტამენტის შენობის-პენტაგონის დასავლეთ ფასადს, მეოთხე ლაინერის მგზავრებმა კი ტერორისტებს წინააღმდეგობა გაუწიეს, რის შედეგადაც იგი პენსილვანიის შტატში ჩამოვარდა. ტერაქტის შედეგად დაიღუპა 2977 ადამიანი მათ შორის 19 ტერორისტი. ეს ტერაქტი იყო თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე ტრაგიკული მოვლენა მთელ მსოფლიოში.

ტერორისტული აქტი ავღანეთში, ისლამური ექსტრემისტული ორგანიზაციის „ალ - ქაიდას“ მიერ იქნა დაგეგმილი, საუდელი ოსამა ბინ ლადენის მეთაურობით.

ამ ტრაგიკული ტერორისტული აქტის შემდეგ, ისტორიაში პირველად გააქტიურდა NATO-ს ქარტიის მეხუთე მუხლი, (კოლექტიური თავდაცვის მუხლი), რომლის მიხედვითაც ნატოს ერთ წევრზე თავდასხმა ითვლება მთლიან ალიასნზე თავდასხმად.

ნატომ ოპერატიულად განათავსა ხომალდები ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში, რათა დროულად გამოეშვარავენ ბინათ გემები, რომლებიც ტერორისტულ საქმიანობაში იყვნენ

ჩართულნი.

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ 2001 წლის 7 ოქტომბერს ამ ტერაქტის საპასუხოდ ავღანეთში დაიწყო ოპერაცია მდგრადი თავისუფლება (OEF), აშშ-ს ძალებმა OEF-ის მეშვეობით შეძლეს „ხელი შეეშალათ ავღანეთის, როგორც ტერორისტული ოპერაციების ბაზის გამოყენებას და იერიში მიეტანათ თალიბანის რეჟიმის სამხედრო შესაძლებლობებზე“ (Bush, 2001).

სამხედრო გამარჯვება კიდევ უფრო გაძლიერდა გაეროს მიერ მხარდაჭერილი ბონის სამშვიდობო შეთანხმებით, რომლის მიხედვითაც გაეროს მანდატით საერთაშორისო უსაფრთხოების ძალები - ოფიციალური სახელწოდებით საერთაშორისო უსაფრთხოების მხარდამჭერი ძალები (ISAF) - შეიქმნებოდა, რათა დახმარებოდა ავღანეთის გარდამავალ ხელისუფლებას - ავღანეთის შუალედურ მთავრობას, ქაბულში და მის გარშემო უსაფრთხოების შენარჩუნებაში.

მეთოდი.

მოცემულ სტატიაში გამოყენებულია თეორიული მეთოდოლოგია: მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ანალიზი, სინთეზი, შედარება, ისტორიული წყაროების მოძიება და დამუშავება, სხვადასხვა სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზი.

დისკუსია.

2001 წლის 11 სექტემბერს მთელი მსოფლიო საგონებელში ჩააგდო აშშ-ში მომხდარმა ტერაქტმა, ტერორისტებმა გაიტაცეს ამერიკული სამგზავრო ლაინერები, რომელთა მიზანი იყო ნიუ იორკსა და ვაშინგტონში სტრატეგიულიად მნიშვნელოვანი ნაგებობების ნგრევა. ორი ლაინერი დაეჯახა ნიუ იორკში მდებარე ტყუპ ცათამბჯენს. პირველი თვითმფრინავი ჩრდილოეთ ცათამბჯენს ადგილობრივი დროით 08:46 საათზე დაეჯახა, მეორე კი სამხრეთ ცათამბჯენს 09:03 საათზე. ორ საათზე ნაკლებ დროში კი ცათამბჯენები ჩამოინგრა, 09:37 საათზე მესამე ლაინერი ვაშინგტონთან მდებარე აშშ-ს თავდაცვის დეპარტამენტის უზარმაზარი შენობის-პენტაგონის დასავლეთ ფასადს დაეჯახა, მეოთხე თვითმფრინავში კი მგზავრებმა ტერორისტებს წინააღმდეგობა

გაუწიეს და ლაინერი 10:03 საათზე, პენსილვანიის შტატში ჩამოვარდა, ეს თვითმფრინავი, სავარაუდოდ ვაშინგტონში კაპიტოლიუმს უნდა დაჯახებოდა. ტერაქტის შედეგად დაიღუპა 2977 ადამიანი (მათ შორის 19 ტერორისტი).

ეს ტერორისტული აქტი ავღანეთში, ისლამური ექსტრემისტული ქსელური ორგანიზაციის „ალ-ქაიდას“ მიერ დაიგეგმა, ავღანეთს მაშინ თალიბები აკონტროლებდნენ. „ალ-ქაიდა“ საუდელი ოსამა ბინ ლადენის მეთაურობით აშშ-სა და მის მოკავშირეებს ისლამურ სამყაროში კონფლიქტების გაღვივებაში ადანაშაულებდა.

ტერაქტების უშუალო შემსრულებელი იყო 19 ადამიანი: სამი ჯგუფი ხუთ-ხუთი ადამიანის შემადგენლობით და ერთი ოთხკაციანი (ეს უკანასკნელი იმყოფებოდა იმ ლაინერში, რომელიც პენსილვანიაში ჩამოვარდა. ყოველ ჯგუფში კი იყო ერთი ადამიანი, რომელმაც თვითმფრინავის მართვა იცოდა, ყველა მათგანს გავლილი ჰქონდა სწავლება აშშ-ს კერძო საავიაციო სკოლებში. მათგან 15 საუდის არაბეთიდან იყო, 2 არაბეთის გაერთიანებული საამიროებიდან ერთი ეგვიპტიდან და ერთი ლიბანიდან. „ალ-ქაიდა“ წლების განმავლობაში გაძლიერდა და საბოლოოდ 1996 წელს ამ დაჯგუფებამ შეიძლება ითქვას აშშ-ს ომი გამოუცხადა, იმავე წელს ოსამა ბინ ლადენმა გამოსცა ფატვა. ფატვას სახელად ერქვა „ომის გამოცხადება ამერიკელების წინააღმდეგ, რომლებსაც ოკუპირებული აქვთ ორი წმინდა ადგილის მიწები“. ოსამა ბინ ლადენი ითხოვდა, რომ აშშ-ს საუდის არაბეთიდან გაეყვანა ჯარი, რომელიც აქ 1990-1991 წლის სპარსეთის ყურის კრიზისის მერე იყო დარჩენილი.

მიუხედავად იმისა, რომ ოსამა ბინ ლადენი რადიკალური ანტიამერიკული ნარატივებით გამოირჩეოდა, ის გეგმა, რომელიც 11 სექტემბერს შესრულდა მას სხვა ტერორისტმა მიაწოდა. თავდასხმების იდეის ავტორი იყო პაკისტანელი ხალიდ შეიხ მუჰამედი. საინტერესოა, რომ მას აქამდეც ჰქონდა მონაწილეობა მიღებული მსოფლიო სავაჭრო ცენტრზე მოწყობილ თავდასხმაში. ის იყო მსოფლიო სავაჭრო ცენტრში მომხდარი 1993 წლის ტერაქტის დამფინანსებელი და მრჩეველი. ამას გარდა ის იყო

რამსი იუსუფის ბიძა, იმ ადამიანის, რომელმაც 1993 წლის აფეთქება მოაწყო. ასაფეთქებლებით საცხე მანქანა მაშინ ჩრდილოეთ ცათამბჯენის ქვეშ აფეთქდა. ტერორისტების მიზანი შენობის საყრდენის განადგურება და მისი ჩამონგრევა იყო, რაც არ გამოუვიდათ. ალ-ქაიდას 1998 წლის აშშ-ს საელჩოებზე განხორციელებულმა ტერაქტებმა შეიხ მუჰამედი დაარწმუნა იმაში, რომ ოსამა ბინ ლადენი ბოლომდე მზად იყო ამერიკელთა წინააღმდეგ საბრძოლველად. მან დაჯგუფებასთან არაფორმალური თანამშრომლობა და დახმარება განაგრძო და არც საკუთარი გეგმის თავიდან შეთავაზება გამორჩენია. 11 სექტემბრის კომისიის ანგარიშის მიხედვით, ბინ ლადენი თვითმფრინავების გეგმას, სავარაუდოდ, 1998 წლის ბოლოს, ან 1999 წლის დასაწყისში დათანხმდა, საკუთარი თანაგუნდელის, ატეფის თხოვნის საფუძველზე. შეიხ მუჰამედი ალ-ქაიდაში უკვე ოფიციალურად გაწევრიანდა.

შეიხ მუჰამედი და ოსამა ბინ ლადენი ოპერაციისთვის ალ-ქაიდას გამოცდილ წევრებს არჩევდნენ, თუმცა 1999 წლის ბოლოს გამოჩნდა 4 ახალგაზრდა ჯიჰადისტი, რომელთაც განათლება გერმანიაში ჰქონდათ მიღებული. ეს იყო ე.წ. ჰამბურგის ჯგუფი: მუჰამედ ატტა, რამზი ბინ ალ-შიბი, მარვან ალ-შეჰი და ზიად ჯარა. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ახალწვეულები იყვნენ და ალ-ქაიდას ტერაქტისთვის სტაჟიანი წევრები სჭრიდებოდა, ჰამბურგის ჯგუფი 9/11-ის ტრაგედიის ერთ-ერთი მთავარი განმხორციელებელი გახდა. მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ მათ კარგად იცოდნენ ინგლისური და ჰქონდათ დასავლეთში ცხოვრების გამოცდილება.

ჰამბურგის ჯგუფის და ზოგადად 9/11-ის ტერაქტების მთავარ შემსრულებლად მუჰამედ ატტას მოიაზრებენ, ის 1968 წელს, ეგვიპტეში, ადვოკატის ოჯახში დაიბადა. ის კაიროს უნივერსიტეტში ინჟინერიას სწავლობდა და ბაკალავრიატი კარგი ქულებით დაასრულა. შემდგომში ატტა 1992 წელს კაიროში გოეთეს ინსტიტუტის გერმანული ენის შემსწავლელ პროგრამაში ჩაერთო. საბოლოოდ ატტა გერმანიაში მოხვდა და ჰამბურგის ტექნოლოგიურ უნივერსიტეტში დაიწყო სწავლა. თანდათან ის

უფრო და უფრო რადიკალური ისლამიზმის გზას ადგებოდა. მის გარშემო გერმანიაში შეიკრიბნენ მისი თანამოაზრეები, რომლებიც იკრიბებოდნენ ხოლმე და ერთმანეთს აზრებს უცვლიდნენ. ბოლოს ისე მოხდა, რომ ალ-ქაიდას რიგებშიც კი მოხვდა, როდესაც ჰამბურგის ჯგუფი 9/11-ის გეგმაში ჩაერთო, ატტა იყო ის, ვინც ცდილობდა აშშ-ში თავად და მის რამდენიმე თანამზრახველს თვითმფრინავის მართვის შესწავლის კურსები ეპოვათ. მან აშშ-ს ვიზა გერმანიაში ცხოვრების გამოცდილებისა და უნივერსიტეტის მაღალი ქულების მეშვეობით მარტივად მიიღო. ოთხი კაციდან ვიზა მხოლოდ ბინ ალ-შეჰის არ მისცეს, ამიტომაც მას მოუწია თანამზრახველებს დისტანციურად დახმარებოდა. ჰამბურგის ჯგუფი ალ-ქაიდას დანარჩენ წევრებს აშშ-ში შემოსვლაში დაეხმარა. 19 გამტაცებლიდან 15 საუდის არაბეთის მოქალაქე იყო, აშშ-ში 9/11-ის გეგმის რამდენიმე ბოროტმოქმედმა ისწავლა, თუ როგორ ემართათ თვითმფრინავი. 9/11-ის ტერაქტების შემდეგ, მომენტალურად ივარაუდეს კავშირი ოსამა ბინ ლადენთან და ალ-ქაიდასთან და უკვე ორი კვირის შემდეგ კი, FBI-იმ დაადგინა ეს კავშირი.

ოსამა ბინ ლადენმა ტერაქტებზე პასუხისმგებლობა ფაქტობრივად 2004 წელს აღიარა, მან გამოაქვეყნა ჩანაწერი, რომელშიც ის 9/11-ის თავდასხმის მიზეზებს განმარტავდა „გეტყვი, ალაჰმა უწყის, რომ ცათამბჯენებს არასდროს დავესხმებოდით თავს, მაგრამ მას შემდეგ, რაც ეს აუტანელი გახდა, როცა ამერიკისა და ისრაელის კოალიციის მიერ პალესტინასა და ლიბანში ჩვენი ხალხის წინააღმდეგ შევიწროებისა და ტირანის მოწმე გავხდით, ეს აზრად მომივიდა“. - ამბობდა ოსამა ბინ ლადენი ჩანაწერში. ჩადენილი ხალიდ შეიხ მუჰამედმაც აღიარა. 2003 წლის მარტში აშშ-სა და პაკისტანის დაზვერვის ჯგუფებმა ის პაკისტანში დააკავეს.

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტმა შეძრა მსოფლიო, აღსანიშნავია ის, რომ ისტორიაში პირველად გააქტიურდა NATO-ს ქარტიის მეხუთე მუხლი, რაც გულისხმობს, ნატოს წევრ ქვეყანაზე თავდასხმა გულისხმობს მთელ ალიანსზე თავდასხმას. ცნობილი იყო, რომ ოსამა ბინ ლადენი ამ დროს ავღანეთში იმყოფებოდა.

ფებოდა. პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა თალიბანს ბინ ლადენის გადმოცემა და ალ-ქაიდას ბაზების დახურვა მოსთხოვა, რაზეც უარი მიიღო. ამის შემდეგ, გადაწყდა ავღანეთში შეჭრა, რათა ტერორისტული საფრთხე უვნებლყოფინებინათ. 2001 წლის 7 ოქტომბერს აშშ-მ ეს ოპერაცია NATO-ს მოკავშირეებთან ერთად დაიწყო.

მას შემდეგ რაც აშშ-მ გამოაცხადა ავღანეთში ფართომასშტაბიანი ოპერაციების განვითარება კერძოდ ოპერაცია მდგრადი თავისუფლება (OEF), რომელიც უნდა დაწყებულიყო 2001 წლის 7 ოქტომბერს, OEF-ის თავდაპირველი გეგმა იყო საჰაერო და საკრუიზო რაკეტების სერიის განხორციელება თალიბების საკვანძო პოზიციებზე ქაბულში, ყანდაჰარსა და ალ-ქაიდას სხვა ბაზებზე, არსებობდა დიდი იმედი, რომ 11 სექტემბერი მისცემდა ნატოს შესაძლებლობას გამოეჩინა თავისი შესაძლებლობები და მზადყოფნა, შეებრძოლოს საერთაშორისო ტერორიზმის მიერ შექმნილ საფრთხეებს - მისია, რომელსაც ნატო ადრე 1999 წლის „ახალ სტრატეგიულ კონცეფციაში“ მთავარ პრიორიტეტად განსაზღვრავდა (Graham, Simonian, 2002).

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ აშშ-მ მოკავშირეებთან ერთად მოახდინა სწრაფი რეაგირება, მალევე გაირკვა თვითმკველელი ტერორისტების იდენტობა და წარმომავლობა, აშშ და მთელი მსოფლიო აღმოჩნდა ისეთი საფრთხის წინაშე როგორცაა ტერორიზმი, აშშ სამხედრო ძალებს ნატოს სხვა წევრ სახელმწიფოებთან ერთად მოუწიათ ომი ტერორიზმის წინააღმდეგ, ეროვნული ძალაუფლების ყველა ელემენტი-დაზვერვა, დიპლომატია, ჯანდაცვა უშიშროება ფინანსური და ეკონომიკური ინსტიტუტები ყველა ჩაერთო ამ საქმეში, აშშ-ს ლიდერები აღნიშნავდნენ, რომ მათ უნდა ამოეშროთ ის ჭაობი, სადაც ბინადრობდნენ ტეროსრისტები, ტერორისტების მდებარეობა კი იყო ავღანეთი. ავღანეთში პირველი საბრძოლო ოპერაციის განმავლობაში „ოპერაცია მდგრადი თავისუფლებისათვის“ სპეციალური სახმედრო ძალების ჯარისკაცებს ჩამოსხდომა მოუწიათ მტრის ტერიტორიაზე, საბრძოლო ოპერაციის დროს სამხედრო ძალებს, თავიანთი საქმიანობები პირველი რიგში უნდა მიემართათ იერი-

შისაკენ, ასევე აშშ-ს საჰაერო ძალების მთელი ძალა თალიბანისა და ალ-ქაიდას ზეწოლისაკენ, რათა ავღანეთი აღარ ყოფილიყო ტერორისტების ნავსაყუდელი.

2001 წლის შემოდგომაზე აშშ-ს ძალებმა დაიწყეს ჩამოსხდომა კარში, კანდაბანდთან ახლოს, უზბეკეთის ჩრდილო-ცენტრალურ ნაწილში, სადაც ადრე საბჭოთა ჯარები იყო განლაგებული, აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ავღანეთის ტერიტორიის დიდ ნაწილს შეადგენს მთები და მათ შორის მდებარე ხეობები, რაც ტერორისტებისათვის კარგ სამალავს წარმოადგენდა, ოპერაცია მდგრადი თავისუფლებისათვის განხორციელებისას სამხედრო ძალებს უწევდათ მთებში გაფანტული მტრის განადგურება სხვადასხვა გზებით, ავღანეთში სამხედრო ოპერაციის მთავარ პრობლემას წარმოადგენდა სამხედრო ძალების გადასხმა. სამხედრო ოპერაციები ფოკუსირებული იყო შეექმნათ სათანადო ოპერაციული ბაზა ქვეყნის გარეთ თუმცა იმდენად ახლოს, რომ სპეციალური ძალები ადვილად ჩართულიყო ოპერაციის სამიზნე ტერიტორიებში, რაც ძალიან სწრაფად მოხდა უზბეკეთთან კავშირის წყალობით, 2001 წლის შემოდგომაზე აშშ-ს ძალებმა დაიწყეს ჩამოსხდომა კარში უზბეკეთის ჩრდილო-ცენტრალურ ნაწილში. ადგილზე განთავსების შემდეგ სამუშაო ჯგუფი DAGGER გააგზავნეს ჩრდილოატლანტიკური ძალების ხელმძღვანელების დასახმარებლად და ერთობლივი სამუშაოების დასაწყებად თალიბანის ავღანეთიდან გასაძევებლად, მთავარი დატვირთვა მოდიოდა სპეციალურ ძალებზე, მათ დაგეგმეს მალევე დაემყარებინათ კავშირი ჩრდილო-ატლანტიკური ალიანსის ფრაქციულ ლიდერებთან, როგორებიც იყვნენ გენერალი აბდულ რაშიდ დოსტუმი, მულა დაუდი და ფაჰიმ ხანი. აშშ-ს საჰაერო ძალების დახმარებით, თითოეულ მათგანს ეძლეოდა შესაძლებლობა მყარად მოეკიდა ფეხი ჩრდილოეთ ავღანეთში და უზრუნველყოთ აშშ-ს სპეციალური ძალების შემდგომი ოპერაცია სამხედრო ბაზით ზამთრის დადგომამდე. ავღანეთში სამხედრო ოპერაციის მთავარი კონცეფცია იყო ჩამოესხა ჯარები მანარ-ე-შარიფში და ბაგრამ-ქაბულის ტერიტორიაზე, რომელსაც იმავდროულად მოყვებოდა ჯარების გადასხმა კონდოზ-ტალოქანის რეგიონში, როცა

ეს ტერიტორიები იქნებოდა მთლიანად დაცული, შემდგომი ნაბიჯი იყო გაგზავნილიყო ჯგუფები კანდაჰარის განსათავისუფლებლად, რომელიც იყო თალიბანთა მოძრაობის ცენტრი, ასევე ყურადღება იქნებოდა გამახვილებული ტორა-ბორას მთებზე სადაც თავს აფარებდნენ ტერორისტები.

21 ოქტომბრიდან 14 ნოემბრის განმავლობაში, სპეციალური ძალები მიმართავდა მუდმოვ საჰაერო შეტევებს, რამაც მნიშვნელოვნად შეასუსტა თალიბან/ალ-ქაიდას მეთაურები და მათი კონტროლი, მოკლულ იქნა ბევრი მოწინავე სამხედრო და იერიშის მიტანა დაიწყო ავღანეთის დედაქალაქ ქაბულზე. შეტევა გადაწყდა 13 ნოემბერს, მტრის თავდაცვა უკვე დანგრეული იყო, შეტევის დაწყებიდან 24 საათის შემდეგ მსოფლიო პრესის გასაკვირად აღებულ იქნა ქაბული, თალიბანი და ალ ქაიდას წევრები გაიქცნენ ხოლო უკვე დეკემბერში აშშ-ს ჯარები მონაწილეობდნენ ავღანეთში აშშ-ს საელჩოს ხელმეორედ გახსნაში. მაზარ-ე შარიფის და ტალოქან-კონდოზის კამპანიების განმავლობაში, გათავისუფლებულ იქნა ავღანეთის პროვინციები, მათ შორის მაზარ-ე შარიფის მთავარი ქალაქი მეიმანა, სარ-ე პოლი, შებერგანი, ჰეირათანი, აიუბაკი, კონდოზი, ხანაბადი, ტალოქანი და კიდევ 50 ქალაქი, ამ ოპერაციის სისრულეში მოსაყვანად მათ მოუწიათ ევლოთ ცხენით, რელიეფის შესაბამისი ტრანსპორტით, პიკაპის ტიპის სატვირთო მანქანებით და ფეხითაც კი რთულ მთიან რელიეფზე და შეძლეს მტრის დამარცხება ერთ თვეში მინიმალური დანაკარგებით, მტრის მხრიდან იყო მნიშვნელოვანი დანაკარგი და თალიბანისა და ალ-ქაიდას თავდაცვითი პოზიციების განადგურება, მათ შორის ქაბულის გათავისუფლება. ავღანეთის ნაწილის სრულ გათავისუფლებასთან ერთად აშშ ცდილობდა მოეგვარებინა ჰუმანიტარული საკითხებიც და ცდილობდა დახმარებოდა დანგრეული ქვეყნის მოსახლეობას, ბრძოლებისას მიმდინარეობისას C-17 სატვირთო თვითმფრინავით, რომელიც დატვირთული იყო დღიური რაციონით (სპეციალური საკვებით, ხორცპროდუქტების გარეშე, რომელიც განკუთვნილი იყო მუსულმანებისათვის), გადმოყრილ იქნა ათასობით საკვების პაკეტები ლტოლვილთა ბანაკებში, რათა მცირე-

დით მაინც შეემსუბუქებინათ მათი მდგომარეობა, ამასთანავე ყრიდნენ ბუკლეტებს სხვადასხვა ლოკაციებზე, თავაზობდნენ ჯილდოს გაქცეულ თალიბანისა და ალქაიდას ლიდერებზე, ატყობინებდნენ მომავალი თავისუფლების შესახებ და აფრთხილებდნენ აუფეთქებელი არტილერიისა და ნაღმების შესახებ.

ჩრდილოეთ ავღანეთში ტაქტიკური წარმატებების შემდეგ, სამხრეთით კანდაჰარი იყო აშშ-ს შემდეგი სამიზნე. ქალაქი იყო განლაგებული შორს და შედგებოდა სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფებისაგან, კანდაჰარი წარმოადგენდა თალიბანთა მოძრაობის სულიერ და პოლიტიკურ ცენტრს, მისი აღება შეიძლება გაზაფხულამდეც კი გაგრძელებულიყო, თუმცა სპეციალური ძალების ნაწილებმა შეაღწიეს რეგიონში და მიუახლოვდნენ ქალაქს ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან, მათ შეუერთდნენ ადგილობრივი სამხედროებიც. პირველი ჯგუფი განლაგდა კანდაჰარის ჩრდილოეთით 14 ნოემბერს, აქ ისინი შეუერთდნენ ჰამიდ კარზაისა და მისი მიმდევრების ჯგუფს, კარზაი იყო პუშტუნთა ტომის ლიდერი, რომელიც იყო პროდასავლური და ანტითალიბანური პოზიციის იშვიათი კომბინაცია, რაც იყო სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი აშშ-ს სამომავლო გეგმებისათვის ანტითალიბანური ფრონტის ჩამოყალიბების საქმეში. SF ჯგუფმა დაიწყო კარზაისთან უფრო ახლოს მუშაობა, მისი მცირე დანაყოფის აღსაჭურვად და გასაწვრთნელად სამხრეთით საბრძოლველად, კანდაჰართან ბრძოლებში ასევე ჩაერთო გულ შარზაი, რომელიც იყო ადგილობრივი ანტითალიბანთა ლიდერი და ასევე კანდაჰარის ყოფილი მმართველი, შარზაიმ გამოიჩინა მზადყოფნა და 21 ნოემბერს გაგზავნა დელეგაცია თავისი ძმის მეთაურობით თალიბანთან მოსალაპარაკებლად, სამწუხაროდ ამ მისიამ მარცხი იწვნია, რადგანაც თალიბანელებმა მათ ცეცხლი გაუხსნეს, მსხვერპლი არ მოყოლია თუმცა შარზაი იძულებული გახდა შეეცვალა გეგმები, 24 ნოემბერს შარზაის ძალები შევიდნენ ტახტე პოლში და დაიკავეს მთავარი მაგისტრალი კანდაჰარსა და ჩამანს (პაკისტანი) შორის, დეკემბრის დასაწყისში შარზაიმ განალაგა პოზიციები აეროპორტზე საბოლოო შეტევისათვის, შარზაი აშშ-ს საჰაერო ძალის მხარდაჭერის იმედით იგერიებდა

მტერს, საბოლოოდ 7 დეკემბერს, შარზაიმ დაიწყო შეტევა აერო-პორტისაკენ, თუმცა მან მიიღო ზარი ტელეფონზე, რითაც შეატყობინეს, რომ თალიბანმა მოახდინა ძალების ევაკუაცია კარზაისთან მოლაპარაკებების შემდეგ, შარზაი გაემართა ქალაქისაკენ, მმართველის რეზიდენციისაკენ მას მიეცა SF ძალებიც, ქალაქი დაეცა კარზაიმ კი ქალაქის მმართველად დაამტკიცა გულ შარზაი.

2002 წლის 2 მარტიდან 19 მარტამდე განხორციელდა ოპერაცია „ანაკონდა“ შაჰი კოუტის ველზე, ამ ოპერაციის მიზანი იყო 200-დან 500 ტერორისტამდე ლიკვიდაცია, რომლებიც განლაგებულნი იყვნენ ქალაქ გარ დიზის სამხრეთით გადაჭიმულ მთათა კომპლექსში შაჰი კოუტის ველზე. ოპერაცია „ანაკონდას“ განხორციელებაში მონაწილეობდნენ როგორც ამერიკელი ჯარისკაცები ისე ავღანეთის ადგილობრივი დანაყოფები. ოპერაციის სირთულეს პირველ რიგში განაპირობებდა გეოგრაფიული მდებარეობა, შაჰი კოუტის ველი იყო ამალეებულ ადგილზე, ველი გარშემორტყმულია ცუდი რელიეფით რაც ფაქტიურად მიუდგომელს ხდიდა, თავდაპირველად დანაყოფი DAGGER განიხილავდა თავდასხმის შესაძლებლობას სპეციალური ჯგუფის ძალების გამოყენებით, რომელსაც წინ წარუძღვებოდა ადგილობრივი ავღანური ძალები, თუმცა ეს გეგმა შეიცვალა და საჭირო გახდა დამატებითი საჭაერო ძალების ჩართვაც, ოპერაციის ფარგლებში ძალების დაგეგმარება, მართვა და კონტროლი დაევალა გაერთიანებული ძალების „MOUNTAIN“ მე -10 სამთო დივიზიის მეთაურს გენერალ ჰაგენბეკს.

„ანაკონდას“ ოპერაციის მანევრული გეგმა მიმართული იყო ველის ტერიტორიის იზოლაციისაკენ და ალყის შემორტყმისკენ, რასაც თავისთავად მოყვებოდა შეტევები ალ-ქაიდას ტერორისტების გასანადგურებლად, ავღანეთის პოლიცია, აშშ-ს და კოალიციის სპეციალური ძალები შექმნიდნენ სამ კონცენტრაციულ რგოლს მტრის წინააღმდეგ, შეტევის მიზანი იყო მოეკლათ ან ტყვედ ჩაეგდოთ იმდენი ალ ქაიდას წევრი რამდენიც იქნებოდა შესაძლებელი, არ მიეცათ მათთვის გაქცევის საშუალება „შავი გასასვლელით“.

ოპერაცია „ანაკონდა“ მიმდინარეობდა 2 მარტიდან 19 მარტის ჩათვლით ამ პერიოდში ტერორისტების წინააღმდეგ განხორციელდა არაერთი შეტევა, როგორც სახმელეთო ასევე საჰაერო, თავდაპირველად ბრძოლაში ალ-ქაიდა თითქოსდა მედგრად იდგა, მათ ჰქონდათ კარგად გათხრილი და აღჭურვილი სახერხები საჭმლისა და შეიარაღების დიდი მარაგით, ქონდათ საუკეთესო დაკვირვების პოსტები, თავდაპირველი აშშ-ს მართული ავღანელთა შეტევა ჩაიშალა ცუდი საჰაერო მხარდაჭერის გამო, არტილერიის ნაკლებობის გამო და ასევე მტერი ბევრად უფრო მეტი აღმოჩნდა ვიდრე მოელოდნენ, მიუხედავად ამ პრობლემებისა „ოპერაცია ანაკონდა“ იყო წარმატებული, რადგანაც ლიკვიდირებულ იქნა ალ-ქაიდას ბევრი წევრი, მტრის მსხვერპლი მერყეობდა 100-დან 1000 ტერორისტამდე, მტრის ნაწილმა შეძლო გაქცევა და ახლომახლო გორაკებს შეაფარა თავი ასევე პაკისტანის ტომებს შეერივნენ. ალ-ქაიდამ დაკარგა ბევრი გამოცდილი და ძლიერი მებრძოლი, აშშ-ს ძალებმა (დამატებითი სპეციალური ძალების ერთეულები, 82-ე საჰაერო დივიზიის და 18 საჰაერო კორპუსის ნაწილები) დიდი დანაკარგის გარეშე შეძლეს ოპერაცია წარმატებით ჩაეტარებინათ, ეს ოპერაცია კი სამომავლოდ უნდა ყოფილიყო პოლიტიკური სტაბილურობის და ეკონომიკური რეკონსტრუქციის დაწყების გარანტი.

სამხედრო გამარჯვება კიდევ უფრო გაძლიერდა გაეროს მიერ მხარდაჭერილი ბონის სამშვიდობო შეთანხმებით, რომლის მიხედვითაც გაეროს მანდატით საერთაშორისო უსაფრთხოების ძალები - ოფიციალური სახელწოდებით საერთაშორისო უსაფრთხოების მხარდამჭერი ძალები (ISAF) - შეიქმნებოდა, რათა დახმარებოდა ავღანეთის გარდამავალ ხელისუფლებას - ავღანეთის შუალედურ მთავრობას, ქაბულში და მის გარშემო უსაფრთხოების შენარჩუნებაში.

ოპერაცია მდგრადი თავისუფლება (OEF) და „ანაკონდა“ წარმატებულად გაართვა თავი დაკისრებულ მისიას და ტერორიზმთან ბრძოლა გადავიდა ახალ ფაზაში. 2001 წლის დეკემბერში ავღანეთის ოპოზიციის ლიდერებმა გერმანიაში ქ. ბონში გამართეს კონფერენცია, სადაც განხილულ იქნა ქვეყნის აღდგე-

ნისა და სამომავლო განვითარების პროცესი.

ამ შეხვედრაზე გადაწყდა ავღანეთში ახალი სახელმწიფო სტრუქტურის ჩამოყალიბება და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად საერთაშორისო უსაფრთხოების მხარდაჭერის ძალების ფორმირება (International Security Assistance Force-ISAF)

ნატოს სარდლობის ქვეშ მყოფი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საერთაშორისო ძალებმა ISAF ავღანეთში მოღვაწეობა დაიწყეს 2003 წლის აგვისტოდან, ISAF წარამოადგენდა საერთაშორისო ძალებს, რომელიც მოქმედებდა გაეროს მანდატით და აერთიანებდა სამხედრო მოსამსახურეებს 51 ქვეყნიდან.

ამ მნიშვნელოვანი მისიის მიზანი იყო ავღანეთის მთავრობისათვის გაეწიათ დახმარება, უსაფრთხო გარემოს ჩამოყალიბებაში და ქვეყნის წინსვლაში.

ISAF-ის მისიის დავალება იყო ავღანეთის ეროვნული უსაფრთხოების ძალებთან ერთად სხვადასხვა სამხედრო ოპერაციების ჩატარება, ავღანეთის პოლიციის, უსაფრთხოების ძალებისა და არმიის განვითარების მხარდაჭერა, სხვადასხვა ჰუმანიტარული ოპერაციების მხარდაჭერა, ავღანეთის მთავრობის მიერ სამოქალაქო და სამხედრო პროექტების განხორციელებაში მხარდაჭერა, ეროვნული უსაფრთხოების ძალების მხარდაჭერა ნარკოტიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში და ა.შ. ISAF-ის მისია მიმდინარეობდა ავღანეთის ჩრდილოეთით ცხრა პროვინციაში, რომელიც მოიცავდა 185 ათას კვადრატულ კილომეტრს.

ISAF-ის მისია იყო ნატოს პირველი სამხედრო სახმელეთო ოპერაცია, ნატო საზღვრებს გარეთ 1999 წელს კოსოვოშიც ომობდა, მაგრამ მაშინდელი სამხედრო კამპანია იყო მხოლოდ საჰაერო, ნატოს სახმელეთო ჯარები კი კოსოვოში წინააღმდეგობის გარეშე შევიდნენ მას შემდეგ რაც საომარი მოქმედებები დასრულდა. 2006 წლიდან ნატომ ავღანეთის „სამხრეთიც“ ჩაიბარა. გარდა სამხედრო მისიისა ნატო ავღანეთში ზრუნავდა მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებაზეც, ნატოს მისი ავღანეთში, რომელიც 13 წელი გაგრძელდა, 2014 წლის 28

დეკემბერს ოფიციალურად დასრულდა, თუმცა ეს არ ნიშნავდა იმას, რომ ნატო ტოვებდა ავღანეთს. 2015 წელს დაიწყო ნატოს ახალი პროგრამა მტკიცე თანამშრომლობის მისია (RSM - Resolute Support Mission in Afghanistan). ეს მისია ატარებდა სასწავლო და საკონსულტაციო ხასიათს და დახმარებას უწევდა ავღანელ სამხედროებს ქვეყანაში მშვიდობისა და სტაბილურობის შესანარჩუნებლად.

დასკვნა.

ამრიგად, 2001 წლი 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ NATO-ს მიერ უმოკლეს ვადებში დაიგეგმა ოპერაცია მდგრადი თავისუფლება და ოპერაცია ანაკონდა, ამ ორი ურთულესი ოპერაციის შედეგად დამარცხებულ იქნა თალიბანი და ავღანეთის ხელისუფლებაში მოვიდა ჰამიდ კარზაი, 2003 წლის აგვისტოდან გაეროს ეგიდით ავღანეთში დაიწყო მისია ISAF, ამ მისიის მიზანი იყო ტერორიზმთან შეურიგებელი ბრძოლა, აღიანსმა იტვირთა ამ რთული მისიის სარდლობა, ამ მისიაში ჩართულობამ აღმოფხვრა ტერორიზმის საფრთხე და გახდა მშვიდობის გარანტი მთელი მსოფლიოსათვის. ISAF-ის მისია ავღანეთში ოფიციალურად დასრულდა 2014 წლის 28 დეკემბერს, 2015 წლიდან კი ამოქმედდა (RSM - Resolute Support Mission in Afghanistan) სასწავლო მისია, გადამწყვეტი მხარდაჭერის მისიის ფარგლებში ოპერაციაში მონაწილეობდა 42 ქვეყანა სულ 13.195 სამხედრო მოსამსახურე ამ მისიაში თავისი წვლილი შეიტანა საქართველომაც და სამხედრო მოსამსახურეთა რაოდენობით რიგით მეორე კონტრიბუტორი იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ჩიტაძე, ნიკა. (2008). *ჩრდილოატლანტიკური ალიანსი მსოფლიოში მშვიდობისა და სტაბილურობის გარანტი*. თბილისი.
- აბაშიძე, ზურაბ. (2000). *„ნატო და საქართველო. უტოპიიდან რეალობისკენ“*. თბილისი.

- წიქარიშვილი, გიორგი. (2021). *20 წელი 9/11-ის შემდეგ - ყველაზე სისხლისმღვრელი ტერაქტის ისტორია*. [https:// tabula.ge/en /news/672828-20-celi-911-shemdeg-qvelaze-sikhliis mgh vrelis](https://tabula.ge/en/news/672828-20-celi-911-shemdeg-qvelaze-sikhliis mgh vrelis).
- Graham, Robert., Simonian, Haig. (2002), „*Chirac Cautions Washington Against Unilateral Use of Force*“. The Financial Times.
- Hallams, Ellen. (2010). *The United States and NATO*. since 9/11: the Transatlantic Alliance Renewed, London: Routledge.
- George, W. Bush. (2001). „*Presidential Address to the Nation*“. 7 October.
<https://old.infocenter.gov.ge/peacekeeping-missions/#1>.
<https://catalog.libraries.psu.edu/catalog/40543655>.

References:

- Chitadze, Nika. (2008). *Chrdiloatlantikuri Aliansi Msoflioshi Mshvidobisa da Stabilurobis Garant'i (North Atlantic Alliance, the guarantor of peace and stability in the world)*. Tbilisi.
- Abashidze, Zurab. (2000). *Nato sa Sakartvelo, Utopiidan Realobisken (NATO and Georgia". From Utopia to Reality)*. Tbilisi.
- Tsikarishvili, Giorgi. (2021). *20 Tseli 9/11-is Shemdeg – Qvelaze Siskhlismghvrelis Teraktis Istoeia (20 years after 9/11 - the Bloodiest Terrorist Attack in History)*. <https://tabula.ge/en/news/672828-20-celi-911-shemdeg-qvelaze-siskhlismghvrelis>.
- Graham, Robert., Simonian, Haig. (2002), „*Chirac Cautions Washington Against Unilateral Use of Force*“. The Financial Times.
- Hallams, Ellen. (2010). *The United States and NATO*. since 9/11: the Transatlantic Alliance Renewed, London: Routledge.
- George, W. Bush. (2001). „*Presidential Address to the Nation*“. 7 October.
<https://old.infocenter.gov.ge/peacekeeping-missions/#1>.
<https://catalog.libraries.psu.edu/catalog/40543655>.

The terrorist attack of September 11, 2001 and the NATO mission in Afghanistan

Giorgi Doborjginidze

PhD of History,
Batumi Shota Rustaveli State University,
Georgia 6010, Batumi. Ninoshvili 32/35.
+995599156486. giorgidoborjginidze92@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8713-6610>

Abstract.

The terrorist attack in the USA on September 11, 2001, which killed up to three thousand people, puzzled the whole world and put it in danger of terrorism, the usual peaceful existence of the population was disturbed, the grief of the USA was shared by the whole world and the population was waiting for justice to be served. Execution of justice primarily meant finding and punishing the organizers of the terrorist attack, this terrorist act was planned by the Islamic extremist network organization "Al-Qaeda" in Afghanistan. The reaction of the USA and its allies was immediate, for the first time in the history of NATO, Article 5 of the Washington Treaty (Collective Defense Article) was invoked. In the history of the NATO the largest military operation against terrorism began.

The article discusses the world's largest terrorist attack and its consequences, the uncompromising fight against terrorism, ISAF's military mission in Afghanistan to defeat the Taliban and establish peace.

Keywords: NATO; OEF; ISAF; September 11 terrorist attack; Afghanistan; military operations; Al-Qaeda; Taliban.

„სახალხო რესპუბლიკური პარტია“

მაია მანჩხაშვილი

პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორი,
ასისტენტ პროფესორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი,
საქართველო, 0171 თბილისი, მ.კოსტავას ქ. 77.
+995 557323227; maia.manchkhashvili@tsu.ge
ORCID: 0000-0002-4321-977X

აბსტრაქტი.

ნაშრომი „სახალხო რესპუბლიკური პარტია“ ეხება თურქეთის რესპუბლიკის დაფუძნების პერიოდისათვის ერთპარტიული მმართველობის პერიოდს, როდესაც რესპუბლიკის დამფუძნებელი მუსტაფა ქემალი ცდილობს ახლადშექმნილ სახელმწიფოში პოლიტიკურ პროცესებს მისცეს ისეთი სახე, როგორც ეს დემოკრატიულ რესპუბლიკებს ახასიათებთ და აფუძნებს პოლიტიკურ პარტიას.

ნაშრომში მოკლედაა აღწერილი ამ პარტიის შექმნის წინაპირობები და მის პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის ისტორია.

პოლიტიკური პარტიის შექმნას დიდი მნიშვნელობა ქონდა ამ ქვეყნის განვითარების ისტორიაში.

მიუხედავად იმისა, რომ დიდი ხნის განმავლობაში, 1950 წლამდე, ერთპარტიული მმართველობის პერიოდი ქვეყანაში, ამ პარტიის არსებობა საფუძველს უყრის მრავალპარტიულ მოძრაობას და მომავალში მის საფუძველზე არაერთი პოლიტიკური პარტია აღმოცენდება.

ზოგიერთი მკვლევარი საუბრობს ერთპარტიული პერიოდის პრობლემებზე და არადემოკრატიული მმართველობის ფორმაზე ამ პერიოდის თურქეთში, რაც სრულიად გასაგები კრიტიკაა და მას ობიექტური საფუძველი აქვს, მაგრამ გასათვალისწინებელია მრავალი გარემოება, რამაც განაპირობა ერთპარტიული რეჟიმის არსებობა ქვეყანაში; მათგან ყველაზე მთავარი გახლდათ ის, რომ ქვეყანას არ გააჩნდა პარტიული და ინსტიტუციური მმართველობის გამოცდილება, რაც ნიშნავდა იმას, რომ საფუძველი იყო მოსამზადებელი მრავალპარტიული, დემოკრატიული სახელმწიფოს ასაშენებლად. სწორედ ამ საფუძველის მომზადებას ქონდა დიდი მნიშვნელობა და სწორედ ამ ერთი პარტიის არსებობაა უკვე საფუძველი დემოკრატიული სისტემის ასაშენებლად.

პარტიების წარმოშობის ისტორია თურქეთის რესპუბლიკაში ჯერ კიდევ ოსმალეთის იმპერიის პერიოდიდან იწყება, როცა პირველი პოლიტიკური გაერთიანება „ახალგაზრდა ოსმალთა მოძრაობა“ შეიქმნა, მოგვიანებით კი პოლიტიკური პარტია „ერთიანობა და პროგრესი“. მართალია, მათ თანამედროვე შინაარსით პოლიტიკურ პარტიას და მოძრაობას ვერ ვუწოდებთ, მაგრამ სწორედ მათი არსებობით იწყება თურქული რეალობისათვის პოლიტიკური პარტიების არსებობის ისტორიები.

საკვანძო სიტყვები: სახალხო რესპუბლიკური პარტია; თურქეთის რესპუბლიკა; პოლიტიკური პარტია; არჩევნები; ერთპარტიული სისტემა; მრავალპარტიული არჩევნები.

შესავალი.

პოლიტიკური პარტიები სახელმწიფოების განვითარებაში დიდ როლს ასრულებენ. პოლიტიკური პარტია მოქალაქეთა მიერ საერთო მსოფლმხედველობრივ და ორგანიზაციულ საფუძველზე შექმნილი ნებაყოფლობითი გაერთიანებაა.

პოლიტიკური პარტიების მიზანია არჩევნების გზით სახელმწიფოს ხელისუფლებაში მოსვლა და საკუთარი სამოქმედო პროგრამის/გეგმების განხორციელება. პოლიტიკური პარტია

თავისუფალი, დემოკრატიული სახელმწიფოსა და საზოგადოების აუცილებელი და განუყოფელი ნაწილია. იგი არჩევნების მეშვეობით (ან სახელმწიფო კანონმდებლობით ნებადართული სხვა საშუალებებით) მონაწილეობას იღებს ქვეყნის მოქალაქეების პოლიტიკური ნების ფორმირებასა და გამოხატვაში. მნიშვნელოვანია, რომ ქვეყანაში დემოკრატიის დონეს ხშირად სწორედ პოლიტიკურ პარტიათა არსებობა და პოლიტიკურ პროცესებში მათი მონაწილეობის ხარისხი განსაზღვრავს.

პოლიტიკური პარტიის წარმოშობამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა თურქეთის რესპუბლიკის განვითარებაში; რატომ? იმიტომ, რომ მე-XX საუკუნის პირველ ნახევარში თურქეთი მრავალი სერიოზული გამოწვევის წინაშე იდგა: ეს იყო ბრძოლა დემოკრატიული ფასეულობების დამკვიდრებისათვის, არასტაბილური საშინაო და საგარეო პოლიტიკური მდგომარეობა სხვა. სწორედ ასეთ პოლიტიკურ გარემოში, რესპუბლიკის დაფუძნების პერიოდისათვის, მოხდა თურქეთში ჯერ ერთი პოლიტიკური პარტიის ჩამოყალიბება და განვითარება, სამომავლოდ კი, არაერთი პოლიტიკური პარტია დაფუძნდა.

თანამედროვე თურქეთის პოლიტიკის შესწავლისათვის მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ საწყისები, თუ როგორ ეყრებოდა საფუძველი მარავლპარტიულ პოლიტიკურ გარემოს ამ ქვეყანაში.

წინამდებარე ნაშრომში მიმოხილულია და გაანალიზებულია თურქეთის პირველი პოლიტიკური პარტიის, ერთპარტიული სისტემის შექმნისა და არსებობის საკითხები, შეფასებულია მისი როლი ქვეყნის პოლიტიკურ განვითარებაში XX საუკუნის პირველ ნახევარში და არა მხოლოდ პერიოდისათვის.

თურქეთის რესპუბლიკის პოლიტიკური პარტიების მოღვაწეობის შესასწავლად ნაშრომში გამოყენებულია ამ პოლიტიკური პარტიის წესდება (აღებული პარტიის ოფიციალური საიტებიდან) და სხვა ოფიციალური მასალა, რომელიც არსებობს მის შესახებ. ასევე, სამეცნიერო ლიტერატურა ქართულ, თურქულ და ინგლისურ ენებზე, რომელიც ამ საკითხებს ეხება. გავეცანით ტარიელ ლებანიძის, ემზარ მაკარაძის, მიხეილ სვანიძის და სხვათა შრომებს, რომლებიც, თავის მხრივ, მნიშვნელოვან წყარო-

თმცოდნეობით ბაზას ეყრდნობიან. ასევე, ტონი ელერანტას, ფეროზ აჰმადის, ილტერ თურანის, ქურსატ ჯინარის, მერალ ჯინარის, ალი აჯიკგოზის, ნეჯათ დოღანის, უილიამ ჰეილის და სხვათა შრომებს, რომლებიც პირველი თურქული პოლიტიკური პარტიის დაფუძნებასა და არსებობას ეხება, მის როლს თურქეთში პოლიტიკური პროცესების განვითარებაში და მის დღევანდელობას.

გამოყენებული ლიტერატურა მოძიებულია როგორც უნივერსიტეტების, ასევე, ენციკლოპედიურ გამოცემებსა და ინტერნეტ გამოცემებში.

მეთოდები.

ნაშრომზე მუშაობისას ვიყენებდით თვისებრივი კვლევის მეთოდებს, მათ შორის დოკუმენტების ანალიზის მეთოდს, რომელიც დაგვეხმარა მოძიებული სამეცნიერო ლიტერატურის სათანადოდ გამოყენება/დამუშავებაში.

მსჯელობა.

თურქეთში პოლიტიკური პროცესების საუკეთესო მიმართულებით განვითარების სცენარში მუსტაფა ქემალს სჭირდებოდა პოლიტიკური პარტიების არსებობა ქვეყანაში. მაგრამ, საქმე ისაა, რომ იმპერიის ნანგრევებზე ძნელი აღმოჩნდა პოლიტიკოსთა და საზოგადოებრივად აქტიური ადამიანების მობილიზება პარტიების გარშემო. მუსტაფა ქემალს მოუწია ხელოვნურად ემართა ეს პროცესები და ქვეყანაში შეექმნა გარემო, რომელიც კითხვის ნიშნებს არ დასვამდა ქვეყნის გარედან ამ პროცესების მაცქერალი დაინტერესებული მხარის მიერ. ოსმალეთის იმპერიის ნანგრევებზე ახალი სახელმწიფო ისეთი ფორმით უნდა ყოფილიყო აღმოცენებული, რომ მსოფლიოს თანასაზოგადოება დარწმუნებული ყოფილიყო მისი არსებობის სისწორეში. ამ კრიტიკულ დროს აუცილებელი იყო სწორი გათვლები მათი ნდობის მოსაპოვებლად. როგორც კიდევ ერთხელ ამ კურთხითაც აღმოჩნდა მუსტაფა ქემალს წინასწარ კარგად ქონდა გათვლილი სვლები და მიუხედავად ყველაფერისა, მიხედავად გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ერთპარტიული მმართველობისა, მისმა ამ ნაბიჯმა დასაბამი მისცა პოლიტიკური პარტიების აღმოცენებას და

პარტიული ცხოვრების დაწყებას ახლადდაფუძნებულ ქვეყანაში. ეს უმნიშვნელოვანესი ფაქტია და ის ფარავს ყველა იმ პრობლემას, რომელზეც შეიძლება მკვლევარმა ისაუბროს ამ პერიოდში. გამოწვევები ნებისმიერ დროსაა ქვეყნისა და პარტიის ცხოვრებაში. მაგრამ, როცა სახელმწიფო ახლა იწყებს ჩამოყალიბებას და ფაქტობრივად ყველა მიმართულებით გამოწვევაა, ყველა დარგი, ყველა ინსტიტუცია ახლიდან ყალიბდება, შეცდომებიც არის. ამ ე.წ. შეცდომებს კი ხსნის მიზანი ქვეყნის მმართველისა, რომელსაც მხოლოდ მისი ქვეყნის ინტერესების გაძლიერება ამოძრავებს.

დისკუსია.

1918 წელს, „ერთიანობისა და პროგრესის პარტიის“ დაშლის შემდეგ (რომელიც ჯერ კიდევ ოსმალეთის იმპერიის პეიოდში იყო შექმნილი) მისი წევრების ნაწილმა უცხოეთში გააგრძელა პოლიტიკური მოღვაწეობა, ნაწილმა კი, იგივე პრინციპებისა და იდეოლოგიის დაცვით, თურქეთშივე შექმნა სხვა სახელწოდების ორგანიზაციები. ეს პროცესი თურქეთში მიმდინარეობდა პირველი მსოფლიო ომის მერე, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ფონზე. მთელ ქვეყანაში ჩამოყალიბდა პატარა გასამხედროებული დაჯგუფებები - ე.წ. „სამართლის დაცვის საზოგადოებები“, რომელთაგანაც შემდეგ „შეადგინეს რესპუბლიკური თურქეთის მთავარი საყრდენი პარტიის - „სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის“ ბირთვი“ (ლებანიძე, 2011:25).

სამართლის დაცვის გაერთიანებებს თავდაპირველად არ გააჩნდათ არავითარი იდეოლოგია. მათი მიზნები და პროგრამა გამოიკვეთა მხოლოდ 1919 წლიდან მუსტაფა ქემალ ფაშას პოლიტიკურ ბრძოლაში აქტიური ჩართვის შედეგად.

1919 წლის ერზურუმის კონგრესზე მუსტაფა ქემალი წინააღმდეგობის მოძრაობამ მის ოფიციალურ ლიდერად გამოცხადა. ამავე კონგრესზე მისივე თავმჯდომარეობით აირჩიეს აღმასრულებელი ორგანო - „წარმომადგენელთა პალატა“. კონგრესზე მიიღეს ათმუხლიანი რეზოლუცია, რომლის მიხედვითაც „წარმომადგენელთა პალატის“ მოქმედებებში აქცენტი გაკეთდებოდა თურქეთის შიდა ტერიტორიული განუყოფლობის დაცვაზე და

უცხოელ დამპყრობელთა წინაღმდეგ მოქმედებაზე. 1919 წლის სივასის კონგრესზე მოხდა სამართლის დაცვის ყველა გაერთიანების ერთ ორგანიზაციად გადაქცევა. მას ეწოდა „ანატოლიის და თრაკიის სამართლის დაცვის გაერთიანება“ და რომელსაც მართვდა ქემალ ფაშას თავმჯდომარეობით შექმნილი 16 კაციანი „წარმომადგენლობითი პალატა“. მუსტაფა ქემალი იქცა წინააღმდეგობის მოძრაობის ლიდერად, რაც სულთნის საწინააღმდეგო მოქმედებად - აჯანყებად ჩაუთვალეს და სამხედრო სამსახურიდან დაითხოვეს, თუმცა, ამან ვერ შეაჩერა ქემალის საქმიანობა. აქვე უნდა ითქვას, რომ თავდაპირველად მუსტაფა „ერთიანობისა და პროგრესის პარტიის“ წევრი იყო, სადაც ენვერ ფაშას კონკურენტს წარმოადგენდა. შემდეგში მუსტაფა ქემალი მწვავედ აკრიტიკებდა ამ პარტიას (მაკარაძე, 2009:35).

1920 წლის 23 აპრილს თურქეთის დიდი ეროვნული კრების პირველი სხდომაზე მუსტაფა ქემალის ხელმძღვანელობით ახალი სახელმწიფო სისტემის საფუძვლები ჩამოყალიბდა. პარლამენტის თავმჯდომარე ითავსებდა მთავრობის თავმჯდომარის მოვალეობასაც. სახელმწიფო მეთაურის თანამდებობა გათვალისწინებული არ იყო. აღსანიშნავია, რომ ეს პრინციპები დაედო საფუძვლად 1921 წლის 20 იანვარს მიღებულ ახალ კონსტიტუციას. ასე შეიქმნა თურქეთში „საპარლამენტო მთავრობის“ სისტემა.

პირველი მოწვევის დიდ ეროვნულ კრებას შეადგენდა „ერთიანობისა და პროგრესის“ და „თავისუფლებისა და ერთიანობის პარტიის“ ყოფილი წევრები, მათ შორის ქურთების წარმომადგენლებიც. ამ მრავალფეროვნებამ ხელი შეუშალა პარლამენტის ერთსულოვნებას და მალე გამოიკვეთა დაპირისპირებული პოლიტიკური ძალებიც - „სოლიდარობის ჯგუფი“ და „სამართლის დაცვის ჯგუფი“.

მუსტაფა ქემალმა პარლამენტში განხეთქილების თავიდან ასაცილებლად ამ ჯგუფებს 1921 წელს შესთავაზა გაერთიანება ე.წ. „ანატოლიისა და თრაკიის სამართლის დაცვის პოლიტიკურ ფრაქციად“, რომელსაც პირობითად „პირველ ფრაქციას“ უწოდებდნენ. 1922 წელს ამ ფრაქციაში მოხდა განხეთქილება და მას

არაერთი დეპუტატი გამოეყო. ცალკე გასული დეპუტატები ქმნიან ახალ ოპოზიციურ ფრაქციას - „ანატოლიისა და თრაკიის სამართლის დაცვის მეორე ფრაქცია“, ანუ ე.წ. „მეორე ფრაქცია“.

1923 წელს მუსტაფა ქემალის დიდი მცდელობის შედეგად „ანატოლიისა და თრაკიის სამართლის დაცვის ორგანიზაცია“ და მის საფუძველზე ჩამოყალიბებული პირველი ფრაქცია „სახალხო პარტია“ ჩამოაყალიბა. ამ პარტიის შექმნა უდიდესი მნიშვნელობის მქონეა. ეს პარტია ფუნდამენტურ ცვლილებებს გეგმავდა ქვეყნისათვის.

ოფიციალურად „სახალხო პარტიის“ (მომავალში: სახალხო რესპუბლიკური პარტიის დაფუძნების ათვლის თარიღად მიიჩნევა 1922 წლის 6 დეკემბერი, როცა მუსტაფა ქემალმა ამ პოლიტიკური პარტიის დაფუძნება გამოაცხადა.

„სახალხო პარტია“ იმუშავებს ყველა კლასის უფლებების, განვითარებისა და კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად“ (<https://en.chp.org.tr/chp-tarihi>) - განაცხადა მუსტაფა ქემალმა პარტიის დაფუძნების დროს მის მიმართვაში.

1923 წელს ახალ პარლამენტში მეორე ფრაქციის წევრები ვერ მოხვდნენ, რამაც გამოიწვია ის, რომ ამ ფრაქციამ არსებობა შეწყვეტა. შესაბამისად, „სახალხო პარტია“ რჩება ერთადერთ პარტიად, რომელიც მართვის სადავეებთანაა. ბუნებრივია, ეს ერთპარტიულ მმართველობას ნიშნავდა, მაგრამ აქ მთავარი ისაა, რომ პარტია არ გეგმავდა ერთპარტიული სისტემით მართვას. ეს მის თავდაპირველ გეგმებში არ შედიოდა. პირიქით, ათათურს კარგად ესმოდა, რაოდენ მნიშვნელოვანი იყო რამდენიმე პარტიის მუშაობა ქვეყანაში.

„სახალხო პარტია“ გახდა უალტერნატივო ძალაუფლების მქონე პარტია. პარტიის პირველი თავმჯდომარე კი მუსტაფა ქემალი იყო (1919-1938 წლებში).

1924 წელს სახალხო პარტიის რამდენიმე წევრმა ქაზიმ ქარაბექირის თავმჯდომარეობით შექმნა ახალი ოპოზიციური პარტია - „პროგრესისტულ-რესპუბლიკური პარტია“. ისინი მუსტაფა ქემალის ერთპიროვნული დიქტატურის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. ეს პარტია იდეოლოგიურადაც განსხვავდებოდა სახა-

ლხო პარტიისგან, რადგან უფრო მეტად ლიბერალურ, დემოკრატიულ პრინციპებს აღიარებდა. ქემალ ათათურქის „სახლხო პარტიამ“ ამ ოპოზიციური პარტიის მოქმედება რესპუბლიკისათვის სახიფათოდ ჩათვალა და 1925 წელს ქურთების აჯანყების მხარდაჭერის საბაზით იგი გააუქმა, ხოლო თვით ათათურქზე მომხდარი თავდასხმის საბაზით ოპოზიციონერთა ნაწილი სიკვდილით დასაჯა, ნაწილი კი დააპატიმრა.

ამ ფაქტის გამო მუსტაფა ქემალს ხშირად აკრიტიკებენ, რომ მას მიზანმიმართულად შეუწყო ხელი მეორე ოპოზიციური პარტიის გაუქმებას.

1925 წლიდან მუსტაფა ქემალის „სახლხო პარტიამ“, რომელიც 1924 წლის 10 დეკემბრიდან „სახლხო-რესპუბლიკურ პარტიად“ იწოდებოდა, კვლავ ერთადერთი პარტია იყო პოლიტიკურ ველზე. ამ ფაქტმა ქვეყანაში ეტაპ-ეტაპ დაამკვიდრა ერთპარტიული მმართველობა.

20-იანი წლების ბოლომდე ქემალმა განახორციელა თავისი პარტიის პროგრამით დაგეგმილი ყველა ქემალისტური რეფორმა - რევოლუციური ცვლილებები, რის შედეგადაც თურქეთში ახალი საზოგადოებრივი და კულტურული გარემო ჩამოყალიბდა. მიუხედავად ამისა, ქემალის ერთპარტიული პოლიტიკის წარმოების გამო ქვეყანაში საზოგადოების ყველა ფენაში უკმაყოფილება იზრდებოდა. ამას დაემატა მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, რომელიც თურქეთსაც შეეხო.

საზოგადოებაში უკმაყოფილების თავიდან ასაცილებლად ქემალმა 1930 წელს შექმნა ხელოვნური, მართვადი ოპოზიციური პარტია - „თავისუფლების რესპუბლიკური პარტია“ და მას სათავეში ჩაუყენა თავისი უახლოესი მეგობარი - ფათჰი ბეი. მაგრამ ამ პარტიაში მრავალი ნამდვილი ოპოზიციონერის თავმოყრის გამო ათათურქმა მალე პარტიას თვითლიკვიდაცია გამოაცხადებინა და თურქეთში ისევ ერთპარტიული დიქტატურა და ცენზურა აგრძელებს არსებობას. იგივე ბედი გაიზიარა სხვა პარტიებმაც: კერძოდ, 1930 წლის სექტემბერში დაარსებული „ახალი სახლხო-რესპუბლიკური პარტია“ ორ თვეში დახურეს; 1930 წელს თურქეთის რესპუბლიკის „მუშათა და ფერმერთა პარტიის“

შექმნის მსურველებს „კომუნისტურის“ ბრალდებით საქმიანობა არ დააწყებინეს, არც ლაიცისტური რესპუბლიკის „მშრომელთა და ფერმერთა პარტიას“ მისცეს დაფუძნების ნება 1931 წელს (<https://en.chp.org.tr/chp-tarihi>). მუსტაფა ქემალის მთავრობა ზღუდავდა საკონსტიტუციო მონარქიის პერიოდიდან არსებული დამოუკიდებელი საზოგადოებრივი და კულტურული ორგანიზაციების მუშაობასაც.

1931 წელს სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის ყრილობაზე ერთპარტიული სისტემა საბოლოოდ დაკანონდა ოფიციალურადაც: პარტიის პროგრამაშიც შეტანილი იქნა ქემალისტური იდეოლოგიის განსმარებელი ექვსი ძირითადი პრინციპი (რესპუბლიკანიზმი, ნაციონალიზმი, ხალხოსნობა, ეტატიზმი, ლაიციაზმი და რევოლუციურობა).

თურქეთში მიღებული და დამკვიდრებული იყო პარტიული წყობის გამომხატველი ლოზუნგი - „ერთი პარტია, ერთი ერი, ერთი ლიდერი“ (Tek parti, Tek Millet, Tek Lider).

ამრიგად, ერთპარტიული მმართველობის დროს თურქეთის რესპუბლიკაში ერთ მხარეს იდგა მმართველი „სახალხო-რესპუბლიკური პარტია“, ხოლო მეორე მხარეს-სხვადასხვა დროს წარმოქმნილი პოლიტიკური პარტიები და კულტურული გაერთიანებები, მაგრამ მათ აქტიური მოქმედების საშუალება არ ქონდათ. თუმცა, არც იმას გამოვრიცხავთ, მზად არ იყვნენ უფრო აქტიურად ემოქმედათ. ერთპარტიული მმართველობა თურქეთში 1945 წლამდე გაგრძელდა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მსოფლიოში პოლიტიკური ცვლილებების პერიოდი დადგა, რამაც ევროპაშიც, და მათ შორის თურქეთშიც, პოლიტიკურ პროცესებში გარდატეხა შეიტანა: საზოგადოების გარკვეულმა ნაწილმა აქტიურად დაიწყო მოქმედება მისი ინტერესების დასაცავად. გაიზარდა საჯაროობისა და გამჭვირვალობის ხარისხი.

ამ ვითარების გათვალისწინებით „სახალხო-რესპუბლიკურმა“ პარტიამ 1945 წლიდან, ისმეთ ინონუს თავმჯდომარეობის დროს (იგი პარტიას მართვდა 1938-1972 წლებში) დაიწყო ძალ-

აუფლებების ლიბერალიზაცია. შეიქმნა ნიადაგი მრავალპარტიული სისიტემის ჩამოყალიბებისათვის.

1945 წელს სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის შიგნით ოთხი ოპოზიციონერი დეპუტატის მიერ მომზადდა “ოთხთა ინიციატივად” წოდებული წონადადებების პაკეტი დემოკრატიული ფასეულობების განვითარების მოთხოვნით, მაგრამ მმართველმა პარტიამ პაკეტი არ მიიღო და ოთხეულის სამი წევრი (მენდერესი, ქოფრულე და ქორალთანი) პარტიიდან გარიცხა, რის პასუხადაც მეოთხე - ჯელალ ბაიარმა თვითონ დატოვა ჯერ პარლამენტი, მერე კი პარტიაც. პარტიიდან წასულმა ჯ. ბაიარმა 1946 წელს შექმნა ახალი, „დემოკრატიული პარტია“, რომელშიც „სახალხო-რესპუბლიკური“ პარტიის ზოგიერთი წევრიც კი გადავიდა. ეს პარტია თავის პროგრამაში იზიარებდა ქემალ ათათურქის ექვსივე პრინციპს. ი. ინონუმ და ჯელალ ბაიარმა გარკვეულ პრინციპებზე მორიგეობაც შექმლეს.

საკმაოდ მოკლე პერიოდის განმავლობაში „სახალხო-რესპუბლიკურმა პარტიამ“ განახორციელა პოლიტიკური წყობის ლიბერალიზაციისაკენ მიმართული ცვლილებები: გამოცხადდა ახალი ოპოზიციური პარტიის სამართლებრივი უსაფრთხოება, შემცირდა ზეწოლა პრესასა და უმაღლეს სასწავლებლებზე, გაუქმდა პარტიის „მუდმივი თავმჯდომარისა“ და „ეროვნული ლიდერის“ წოდებები და სხვა.

ყოველივე ამან კი თურქეთში შედეგად მოიტანა ახალი პარტიების ჩამოყალიბება: „ეროვნული აღორძინების პარტია“ (1945), „თურქეთის სოციალისტური პარტია“ (1946) და „თურქეთის სოციალისტური გლეხთა პარტია“ (1946)(ლუბანიძე, 2013:65).

„სახალხო რესპუბლიკურმა პარტიამ“ 1947 წელს გამოსცა „12 ივლისის დეკლარაცია“, რომელიც მნიშვნელოვანი დადგენილება იყო, ვინაიდან იცავდა ოპოზიციური პარტიების უსაფრთხოებას. თუმცა, ამ ფაქტმა გაანაწყენა პრემიერ-მინისტრი რ. ფეჟერი და ის თანამდებობიდან გადადგა. ამასთანავე, „სახალხო-რესპუბლიკურმა პარტიამ“ დემოკრატიის განსამტკიცებლად გატარებული რეფორმების დროს უარი თქვა ისლამის წინააღმდეგ ძალისმიერი პოლიტიკის გატარებაზე. მიუხედავად შიდაპარტ-

იული რეფორმებისა, „სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის რეიტინგი დიდად არ გაზრდილა, „დემოკრატიული პარტიის“ ავტორიტეტი კი საკამოდ პოპულარული გახდა.

„დემოკრატიული პარტია“ 1950 წლის არჩევნების შედეგად აბსოლუტური უმრავლესობით მოვიდა ხელისუფლებაში. მან მოახერხა და მოიპოვა 408 მანდატი. „სახალხო-რესპუბლიკურმა პარტიამ“ მხოლოდ 69 მანდატი. ეს ფაქტი დემოკრატიული ცვლილებების დაწყებაზე მიუთითებდა თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი, რომ მშვიდობიანი გზით მოხდა მმართველი რეჟიმის შეცვლა. პარლამენტმა პრეზიდენტად ჯელალ ბაიარი აირჩია, პრემიერ-მინისტრად კი ადნან მენდერსი. მრავალპარტიულ სისტემაზე გადასვლამ საინტერესო გადახა პოლიტიკური ბრძოლა ამ ქვეყანაში.

„სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის“ მომდევნო ლიდერი გახდა ბიულენტ ეჯევითი. ამ პარტიის ხელმძღვანელობა მოუწია პოლიტიკოსებს: დენიზ ბაიკალს, ჰიქმეთ ჩეთინსა და ალთან ეიმელს. პარტია აგრძელებს ტრადიციულ ბრძოლას მისი პრინციპებიდან გამომდინარე და რჩება ერთ-ერთი დიდ პარტიად თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

დასკვნები.

ამრიგად, თურქეთის პოლიტიკურმა პარტიების ისტორიამ განვითარების რთული გზა გაიარეს და ის გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება.

ჯერ კიდევ ოსმალეთი იმპერიის დროს „ახალგაზრდა ოსმალთა მოძრაობამ“ და „ერთიანობა და პროგრესის“ პარტიებმა ჩაუყარეს საფუძველი რესპუბლიკურ პერიოდში პოლიტიკური პარტიების ისტორიას, რომელზეც დაშენდა პარტიული სისტემა მომავალში.

პირველმა პოლიტიკურმა პარტიამ მართალია ბოლომდე ვერ მოახერხეს საზოგადოებრივი მოთხოვნების ფართოდ დაკმაყოფილება, ყველა მათი მოთხოვნის გააზრება/რეალიზება, ხშირად მათი ლოზუნგები და მოთხოვნები არც ხალხისაგან მოდიოდა, მაგრამ მისი დაფუძება მაინც უდიდესი მნიშვნელობის

მქონე იყო. ამ პარტიაზე დაყრდნობით მუსტაფა ქემალმა განახორციელა რევოლუციური ცვლილებები ქვეყანაში.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ „სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის“ მიერ (ყოფილი „სახალხო პარტია“) განხორციელებული ძალაუფლების ლიბერალიზაციის შედეგად შეიქმნა ახალი, მაგრამ, უფრო მეტად, „კონტროლირებადი პარტიები,“ რითაც მოხდა დემოკრატიის ფორმალურად აღიარება.

1950 წლის არჩევნებით კი ხელისუფლების სათავეში მოვიდა ოპოზიციური პარტია - „დემოკრატიული პარტია“, რაც მიუთითებდა დემოკრატიული ცვლილებებისაკენ რეალურ სვლაზე. მნიშვნელოვანი იყო ისიც რომ მმართველი რეჟიმი მშვიდობიანი გზით შეიცვალა ოპოზიციური ძალებით.

1950 წლიდან თურქეთის რესპუბლიკაში იწყება მრავალპარტიული პოლიტიკური სისტემის მუშაობა. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ 1950-1960 წლებში მართალია არსებობდა მრავალი პარტია, მაგრამ არჩევნებში მარტო ერთი იმარჯვებდა - „დემოკრატიული პარტიის“ სახით.

დღეისათვის თურქეთის „სახალხო რესპუბლიკურ პარტიას“ ცნობლი პოლიტიკოსი, მუსტაფა ქემალის მემკვიდრე - ქემალ ქირიჩდაროღლუ უდგას სათავეში 2010 წლიდან. ეს პარტია საკამოდ დიდი მხარდაჭერით სარგებლოს თურქეთის რესპუბლიკაში და ეს ჩანს ყოველ არჩევნებზე, საპრეზიდენტო იქნება ეს თუ საპარლამენტო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბოჭორიშვილი, მ., ქანთარია, გ. (2014). *პოლიტიკური პარტიები*.

გამომცემლობა: „ილიაუნი“. თბილისი.

ლებანიძე, ტ. (2013). *თურქეთის შიდა პოლიტიკა 1945-1980 წლებში და პოლიტიკური პარტიები*. გამომცემლობა: „თსუ“. თბილისი.

ლებანიძე, ტ. (2011). *თურქეთის პოლიტიკური პარტიების ისტორიული მიმოხილვა ოსმალეთის იმპერიიდან დღემდე*. გამომცემლობა: „უნივერსალი“. თბილისი.

- მაკარაძე, ე. (2009). *მუსტაფა ქემალ ათათურქის როლი რესპუბლიკურ თურქეთში*. გამომცემლობა: „ბათუმის უნივერსიტეტი“. ბათუმი.
- მანჩხაშვილი, მ., მაკარაძე, ე. (2014). *ქემალიზმი და დემოკრატიზაცია თურქეთში*. გამომცემლობა: „სახლი ქართული ელიტა“. თბილისი.
- CHP. (1994). *Cumhuriyet Halk Partisi programı: Yeni Hedefler Yeni Türkiye*. Ankara, CHP.
- CHP. (1995), *CHP-SHP Bütünleşme Genel Kurulu, Ana İlkeler ve Temel Hedefler Bildirgesi*. 18 Şubat 1995, Ankara.
- Daglı, Nuran ve Belma Atatürk. (1988), *Hükümetler ve programları*, III, Cilt: 1980- 1987, Ankara, TBMM Basımevi.
- Doğan, Nejat., Mahir, Nakip. (2006). „*Türk Siyasal Partilerinin Uluslararası İlişkilere Yaklaşımı, 1923-1980: Partilerin Benimsedikleri Dışışleri, Güvenlik ve Savunma Politikaları*“. Ankara, Seçkin, s. 117-154.
- Doğan, Nejat., Mahir, Nakip. (2006). Giriş, Doğan Nejat ve Mahir Nakip, (der.), *Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri*. Ankara, Seçkin, s. 9-33.
- Toni, Alaranta. (2019). *Turkey's Republican people's party an the EU*. December, 2019, https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2019/11/wp112_turkey_chp_eu.pdf.
- Feroz, Ahmed. *Politics and political parties in Republican Turkey*. https://psi204.Cankaya.edu.tr/uploads/files/Kasaba%20%28ed%29%2C%20The_Cambridge_History_of_Turkey_Vo%28BookFi.org%29_1.pdf.
- İlter, Turan. *Old Soldiers Never Die: The Republican People's Party of Turkey*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13608740600856587?journalCode=fses20>.
- Turkey's Republican People's Party (CHP): A Longue Durée Analysis*. https://www.researchgate.net/publication/363566867Turkey%27s_Republican_People%27s_Party_CHP_A_Longue_Duree_Analysis.

William, Hal. (1999). *Turkey's Domestic Political Landscape: A Glance at the Past and the Future*, THE INTERNATIONAL SPECTATOR, VOLUME XXXIV, No. 1, January – March 1999, <https://www.files.ethz.ch/isn/125003/hale.pdf>.

REFERENCES:

- Bochorishvili, M., Kantaria, G. (2014). *Politikuri Partiebi (Political parties)*. Gamomtsemloba: „Iliauni“. Tbilisi.
- Lebanidze, T. (2013). *Turketis Shida Politik' 1945-1980 TslebSi da Politikuri Partiebi (Turkish domestic politics in 1945-1980 and political parties)*. Gamomtsemloba: „TSU“. Tbilisi.
- Lebanidze, T. (2011). *Turketis Politikuri Partiebis Istoriuli Mimokhilva Osmaletis Imperiidan Dghemde (A historical overview of Turkish political parties from the Ottoman Empire to the present day)*. Gamomtsemloba: „Universali“. Tbilisi.
- Makaradze, E. (2009). *Mustafa Kemal Atatürkis Roli Respublikur Turketshi (The role of Mustafa Kemal Atatürk in Republican Turkey)*. Gamomtsemloba: „Batumis Universiteti“. Batumi.
- Manchkhavshvili, M., Makaradze, E. (2014). *Kemalizmi da Demokratizatsia Turketshi (Kemalism and democratization in Turkey)*. Gamomtsemloba: „Sakhli Kartuli Elita“. Tbilisi.
- CHP. (1994). *Cumhuriyet Halk Partisi programı: Yeni Hedefler Yeni Türkiye*. Ankara, CHP.
- CHP. (1995), *CHP-SHP Bütünleşme Genel Kurulu, Ana İlkeler ve Temel Hedefler Bildirgesi*. 18 Şubat 1995, Ankara.
- Daglı, Nuran ve Belma Atatürk. (1988), *Hükümetler ve programları*, III, Cilt: 1980- 1987, Ankara, TBMM Basımevi.
- Doğan, Nejat., Mahir, Nakip. (2006). „*Türk Siyasal Partilerinin Uluslararası İlişkilere Yaklaşımı, 1923-1980: Partilerin Benimsedikleri Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikaları*“. Ankara, Seçkin, s. 117-154.
- Doğan, Nejat., Mahir, Nakip. (2006). Giriş, Doğan Nejat ve Mahir Nakip, (der.), *Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri*. Ankara, Seçkin, s. 9-33.

- Toni, Alaranta. (2019). *Turkey's Republican people's party an the EU*. December, 2019, https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2019/11/wp112_turkey_chp_eu.pdf.
- Feroz, Ahmed. *Politics and political parties in Republican Turkey*. https://psi204.Cankaya.edu.tr/uploads/files/Kasaba%20%28ed%29%2C%20The_Cambridge_History_of_Turkey_Vo%28BookFi.org%29_1.pdf.
- Ilter, Turan. *Old Soldiers Never Die: The Republican People's Party of Turkey*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13608740600856587?journalCode=fses20>.
- Turkey's Republican People's Party (CHP): A Longue Durée Analysis*. https://www.researchgate.net/publication/363566867Turkey%27s_Republican_People%27s_Party_CHP_A_Longue_Duree_Analysis.
- William, Hal. (1999). *Turkey's Domestic Political Landscape: A Glance at the Past and the Future*, THE INTERNATIONAL SPECTATOR, VOLUME XXXIV, No. 1, January – March 1999, <https://www.files.ethz.ch/isn/125003/hale.pdf>.

„Republican People’s Party“ (CHP)

Maia Manchkhashvili

Doctor of political science,
Assisant Professor, Georgian Technical University,
Georgia, 0171, Tbilisi, M. Kostava st.77.
+995 557323227; maia.manchkhashvili@tsu.ge
ORCID: 0000-0002-4321-977X

Abstract.

The work “Republican People’s Party (CHP)” refers to the period of one-party rule for the period of the establishment of the Republic of Turkey, when the founder of the republic, Mustafa Kemal, tries to give the political processes in the newly created state the appearance that characterizes democratic republics and establishes a political party.

The paper briefly describes the prerequisites for the creation of this party and the history of its participation in political processes.

The creation of a political party was of great importance in the history of the development of this country.

Although there was a period of one-party rule in the country for a long time, until 1950, the existence of this party lays the foundation for a multi-party movement, and in the future, many political parties will emerge based on it.

Some researchers talk about the problems of the one-party period and the form of non-democratic government in Turkey during this period, which is a completely understandable criticism and has an objective basis, but many circumstances that led to the existence of a one-party regime in the country should be taken into account; The most important of these was that the country had no experience of party and institutional governance, which meant that the ground was ripe for building a multi-party, democratic state. It was the preparation

of this foundation that was of great importance, and the existence of this one party is already the foundation for building a democratic system.

The history of the origin of parties in the Republic of Turkey dates back to the period of the Ottoman Empire, when the first political association "Young Ottoman Movement" was created, and later the political party "Unity and Progress". It is true that we cannot call them a political party and movement with modern content, but it is with their existence that the stories of the existence of political parties for the Turkish reality begin.

Keywords: Republic of Turkiye; political party; elections; one-party system; multi-party elections.

უდეტრები თურქეთის საქართველოს ერთი ხეობის
მკვიდრთა მეტყველებაში

ნათელა ფართენაძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის
დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი,
საქართველო, ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35
+995 577 179 744. natia.phartenadze@bsu.edu.ge
ORCID identifieris0000-0001-7919-8635

აბსტრაქტი.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში კლარჯეთის ერთ-ერთი მხარე - „ნიგალი“ შეიძლება შეგვხვდეს სხვადასხვა სახელით, კერძოდ: ლიგანი, ლივანა, ნიგალი.

ნიგალი ისტორიულად ტაო-კლარჯეთის ერთ-ერთი კულტურულად და ეკონომიურად დაწინაურებული მხარე იყო. მეცხრე-მეათე საუკუნეებში აქ ყვაოდა ქართული კულტურა. ბერთის, ოპიზის, ხანძთის, შატბერდის, ფორთის, კორიდეთის საეკლესიო-სამონასტრო ცენტრებში იწერებოდა ორიგინალური ნაწარმოებები, უცხოური ენებიდან ითარგმნებოდა ლიტერატურა.

ლივანური მეტყველება მდიდარია კილოკავებით, თქმებითა და ქცევებით, რასაც კარგად ამჩნევენ თვით აქაური მცხოვრებნიც. საუბრის კილოთი გამოიცნობენ ხოლმე ქლასკურელებს, დევსქელებს, ხებელებს, მარადიდელებს, მურლულელებს.

ჩვენი კვლევს ობიექტს წარმოადგენს ნიგალის ხეობის მკვიდრთა მეტყველებაში უდეტრების ხმარებასთან დაკავშირებული თავისებურებების გამოკვეთა და ანალიზი.

ნიგალის ხეობის ქართულში საინტერესო ნიუანსები შეინიშნება უდეტრების გამოყენების შემთხვევებში.

ადგილის ზმნიზედის ფუნქციით გვხვდება -ში' თანდებულ-ლიანი პირველი და მეორე პირის ნაცვალსახელების მრავლობითი რიცხვის ფორმები: **ჩვენში; თქვენში..**

ადგილის ზმნიზედები ზემოთ', ქვემოთ' გვხვდება ფონეტიკური სახეცვლილებით: **ზომოთ; ქომოთ...**

ხშირად გამოიყენება საშუალო ქართულისთვის დამახასიათებელი შიგან' ზმნიზედის ფუნქციით: სახლში **შიგან** არ შევსულვართ...

აქ', იქ' ზმნიზედებს დაერთვის თანდებულები -ში და -ზე, რის საფუძველზეც მიიღება რთულფუძიანი ზმნიზედები: აქში', იქში', აგზე' (← აქზე), იგზე (← იქზე):

-ზე' თანდებულისა ადგილის ზმნიზედებმა აქ, იქ შეიძლება დაირთონ თანდებული -დამ: **აგზედამ, იქნამდი...**

ანალოგიურ მაგალითებში თავს იჩენს ორი ა: **აქნობამდი...** იქაურობაში' ფორმა შეცვლილია სიტყვით **იქნობაში'**.

-კე//კენ თანდებული ერთვის ზმნიზედების უჩვეულო ფორმებს: **წინესკე, ზეისკე, ზედეთკენ, შიგნითკე...**

ზმნიზედების გასართულებლად გამოყენებულია თანდებული -დამ': **ზეიდამ; იქიდამ...**

კითხვითი ზმნიზედა სად' გვხვდება ჰა'ს სახით (ს→ჰ, -დ იკარგება).

დროის ზმნიზედად ზოგჯერ გვხვდება სიტყვათა ოდენ ფუძე ან ფუძეთა გაორკვეების შემთხვევები: **ზაფხულ, მალ... ზაფხულ-ზაფხულ მალ-მალ; საღამ-საღამ...**

დროის ზმნიზედა მერმე' მეტათეზისის შედეგად სახეს იცვლის და წარმოდგება მემრე' ფორმით.

ზმნიზედები - გაისად', მერმის' ფორმებს ცვლის მიორეთ'//მიერთ', მიერეზე' - დროის ზმნიზედის მნიშვნელობით...

დიდხანს' ზმნიზედას ენაცვლება ბარსახან (←ბარე სამ ხან).

ვითარების ზმნიზედების - ამოდ', ტყუილუბრალოდ' - შინაარსს გადმოსცემს არქაული სიტყვა **ცუდედ** (შდრ. ძვ. ქ. ცუდად' - ამოდ, უსარგებლოდ).

-**ებრ** თანდებულიან ვითარებითს ზმნიზედებში ფუძის ბოლოკიდური -**რ** იკარგება: **მათურებ...**

-**ვით** თანდებულიან ფორმებში - **ვით** სახეცვლილი წარმოგვიდგება: **ჩემსავენ, ჩვენსავენ, თქვენსავენ, მათსავენ** (ჩვენ-ს-ავით→ჩვენ-ს-ა-ვენ):

ვითარების ზმნიზედის შინაარსი ახლავს სიტყვას **აქსავენ'** //**აქსავეთ'**

კითხვით ზმნიზედას როგორ' ცვლის **რავლი'** ფორმა: **რავლი** ხარა? **რავლი** მოხუელით? **რავლი** ხართა ჩვენებურები?!...

ჯერობის გამომხატველი ზმნიზედების მაწარმოებელ ნაწილაკ **ჯერ'**-ს ცვლის სიტყვა **პირი'**. იგი რიცხვით სახელებს დაერთვის: **ორპირ, ერთპირ, ათპირ...**

ნიგალურ ქართულში თავისებური ელფერი შემოაქვს მდინარე მურღულის ხეობის კალთებზე გაშენებული სოფლების (კაბარჯეთი, ყავრიეთი, ჭილაგრი, ქურა, ჯუანი, ბუჯური, ბაშქოი, არხვა, კორიდეთი, ძანცული, გურბინი...) მეტყველებას. ეს შეინიშნება ზმნიზედათა წარმოებაშიც. კერძოდ: ერთად' ზმნიზედის ნაცვლად გამოიყენება **ერთხელაჲ'**.

ზმნიზედების სფეროში იშვითად წარმოჩნდება ხოლმე თურქულის გზით შემოსული ფორმები: **თექთუქ** (tek-tek), **ბაშთან** (baştan), **ბირზამან** (bir zaman), **ებბედი** (არაბ.ebedien) **ზაათი** (არაბ. zaten), **თექრარ** (არაბ. Tekrar), **ჰემენ** (სპარს. Hemen), **აზბიშეი** (az birşey)...

დიალექტური ელფერი დაჰკრავს **თანდებულებსაც**. კერძოდ, **-ვით** თანდებული გვაძლევს **-ვენ, -ვეთ, -ვეფ** ვარიანტებს: **თქვენსავეთ, ქვასავენ, ტურასავეფ...**

-**თვის** თანდებული წარმოდგენილია - **თვინ** // -**თინ** ვარიანტებით: **გოგოსთვინ, ბაქლავასთინ...**

-**კენ** თანდებული უმთავრესად **-კე** ფორმით გვხვდება: **თქვენკე, ბორჩხისკე** არი; **ხიდისკე** წესულან...

-**კე** გვხვდება ზმნიზედებთანაც: **უკნისკე, წინისკე...**

ნათესაობითის ფორმას დაერთვის ზმნიზედა უკან და გამოხატავს თანაობას, -თან' (ერთად) თანდებულის ფუნქციით წარმოდგება: **პურის უკან, ჭადის უკან, გურჯების უკან...**

არ გვხვდება -მდე' თანდებული. ნიგალის ქართულისთვის დამახასიათებელია -მდი' და -მდინ' ვარიანტები: **სოფლამდი, ქალაქამდინ...**

კავშირი. რომ' კავშირი უმეტესად გვხვდება **რომე'** ფორმით.

მაგრამ' გამარტივებულია **მარა'** ფორმით.

მაგრამ' მაპირისპირებელ კავშირს ხშირად ცვლის თურქულიდან შემოსული **ჰამა'**.

რომ' მაქვემდებარებელი კავშირის ნაცვლად გამოიყენება თურქულის გზით შემოსული სპარსული წარმოშობის კავშირი **ქი'**, რომელსაც მრავალნაირი ნიუანსი (კი - რომ, რომელი, რათა, ვინაიდან, ხოლო, განა) ახლავს.

ნაწილაკი. ნიგალის ხეობის ქართულში კითხვითი ნაწილაკის სიცოცხლისუნარიანობა განპირობებულია მახვილით. ა' კითხვით ნაწილაკზე მოდის ყოველთვის კითხვითი წინადადების მახვილი. შენ აქა **ხარა?**; ტანზე რასა **ვიცვამთა?!**; შენა ვისი გოგო **ხარა?...**

თურმე'-ს ცვლის თურქულის გზით შემოსული სპარსული ნაწილაკი **მეგერ'**.

თურქულიდან შემოსული **აჯაბ'** (არაბ. acap) გამოიყენება ნეტავი', ნუთუ', მართლა', განა' ნაწილაკების მნიშვნელობით.

საკვანძო სიტყვები: დიალექტი; უდეტრები; ზმნიზედა; თანდებული; კავშირი; ნაწილაკი.

შესავალი.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში კლარჯეთის ერთ-ერთი მხარე - „**ნიგალი**“ შეიძლება შეგვხვდეს სხვადასხვა სახელით, კერძოდ: ლიგანი, ლივანა, ნიგალი.

მეთექვსმეტე საუკუნის ბოლოდან ოსმალურ წყაროებში „ნიგალის“ მაგივრად მკვიდრდება გეოგრაფიული სახელი „ლივანა“. დღეს ნიგალისხეველების შთამომავლებმა იციან მხოლოდ „ლივანა“, ძველი სახელი „ნიგალი||ლივანი“ აღარავის ახსოვს. საგულისხმოა, რომ ნიგალის ხევის დასაწყისში, იმერხევისა და ნიგალის ხევის საზღვართან, არის სოფელი „ლივანი“. იქნებ უძველეს ხანაში მისი სახელი „ლივანი“ იყო და ტოპონიმი „ნიგალი“ გვიანდელი წარმონაქმნია ფონეტიკურ ნიადაგზე, თანხმოდანთა გადანაცვლების (მეტათეზისის (ბ-გ) შედეგად მიღებული.

„ნიგალის ხეობის თურქული ნაწილი მოქცეულია ბორჩხის, მურღულისა და ართვინის რაიონებში, რომლებიც დღევანდელი თურქეთის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის მიხედვით მიეკუთვნება ართვინის ვილაიეთს“ (ბერიძე, 2009:9).

ნიგალის სოფლები გაშენებულია მდინარე ჭოროხისა და მისი მრავალრიცხოვანი შენაკადების: მურღულის, ბედლევანის, იჩხალის, ხატილის, ბაგენის, ქლასკურის, დევსკელის, კაბარჯეთის, ბაშქოის, ბერთისწყლისა და კარჩხლისწყლის ხეობებში. ეს სოფლებია: კაბარჯეთი, წყალყა, ყავრიეთი, აგარა, ისკები, მანცული/მანსული, ხახური, ბაგა, გურბინი, ქურა, ბაშქოი, ჩხალეთი, ლომიკეთი, ფოროსეთი, გოგლიეთი, ჭილაგრი, ქორთუკეთი, ქვამჩირეთი, დურჩა, კორიდეთი, ოზმალი, ბუჯური, ხოსროლი, გველი, არხვა, ერეგუნა, ქამილეთი, ჯუანი, დიალეთი, ტრაპენი, კასიმეთი, ქობეკეთი, ადუჩა, ქართლა, ომანა, უზრუმა, ნიგია, თხილაზორი, ავანა, ზელიეთი, ორჯი, დამფლა, ებრიკა, პეტრული, ადაგული, ვალაშენი, ოხორჯი, ბაგენი, ვინტავლი, დევსქელი, ხება, ქლასკური, კატაფხია, ბედლევანი, მურკივეთი, ზედუბანი, არჰავეთი, ახალდაბა, სინკოთი, ჩარბიეთი, კვარჩხანი, ბეშავლი, კირსა, ნეძვი, ოფუჯა, საბავრი, კინცხურეთი, ჭინკური, შუახევი, უკანმერე, ვაზრია, ბანაკნა, ღვია, მარადიდი, ხინწყანა (ფუტკარაძე, 2016:18-19).

ნიგალი ისტორიულად ტაო-კლარჯეთის ერთ-ერთი კულტურულად და ეკონომიურად დაწინაურებული მხარე იყო. მეცხრე-მეათე საუკუნეებში აქ ყვაოდა ქართული კულტურა. ბერთის, ოპიზის, ხანძთის, შატბერდის, ფორთის, კორიდეთის საეკ-

ლესიო-სამონასტრო ცენტრებში იწერებოდა ორიგინალური ნაწარმოებები, უცხოური ენებიდან ითარგმნებოდა ლიტერატურა.

„ლივანური მეტყველება მდიდარია კილოკავებით, თქმებითა და ქცევებით, რასაც კარგად ამჩნევენ თვით აქაური მცხოვრებნიც. საუბრის კილოთი გამოიცნობენ ხოლმე ქლასკურელებს, დევსქელებს, ხებელებს, მარადიდელებს, მურლულელებს“ (ფუტკარაძე, 1995:214).

ჩვენი კვლევს ობიექტს წარმოადგენს ნიგალის ხეობის მკვიდრთა მეტყველებაში უდეტრების ხმარებასთან დაკავშირებული თავისებურებების გამოკვეთა და ანალიზი. საანალიზო მასალად ავიღეთ ნიგალის მეტყველების ნიმუშები (ბერიძე, 2009: 142-170) და ექსპედიციის ფარგლებში ჩვენ მიერ ჩაწერილი ტექტები (მარადიდი, 2020: 799-912).

მეთოდები.

წარმოდგენილი ნაშრომი ეფუძნება კვლევის შემდეგ მეთოდებს: დიალექტური მასალის ლინგვისტური ანალიზი სინქრონიისა და დიაქრონიის ჭრილში, სტრუქტურული ანალიზი, აღწერისა და შედარება-შეპირისპირების მეთოდი, დედუქცია, ინდუქცია, ლექსიკურ-სემანტიკური ანალიზი.

მსჯელობა და შედეგები.

ნიგალის ხეობის ქართულში საინტერესო ნიუანსები შეინიშნება უდეტრების გამოყენების შემთხვევებში.

ზმნიზედა. ადგილის ზმნიზედის ფუნქციით გვხვდება -ში' თანდებულიანი პირველი და მეორე პირის ნაცვალსახელების მრავლობითი რიცხვის ფორმები:

ფათათესს (კარტოფილს) **ჩვენში** „ძირი“ ქვია; **თქვენში** ძირსა რას ეტყვიან? (უწოდებენ)...

ადგილის ზმნიზედები ზემოთ', ქვემოთ' გვხვდება ფონეტიკური სახეცვლილებით: ჩვენი სოფელი გურბინი **ზომოთ** არი; **ქომოთ** არი ერთი სახლი...

ხშირად გამოიყენება საშუალი ქართულისთვის დამახასიათებელი შიგან' ზმნიზედის ფუნქციით (შანიძე, 1973:601): თივას ინახვენ **შიგან**; სახლში **შიგან** არ შევსულვართ... შიგან' დამახასიათებელია იმერხეულისთვისაც. იგი 1904 წელს დადასტურებ-

ული აქვს ნ. მარს (მარი, 2012:48), გამოიყენება თანამედროვე იმერხელშიც (ფუტკარაძე, 1993:99).

აქ', იქ' ზმნიზედებს დაერთვის თანდებულები -ში და -ზე, რის საფუძველზეც მიიღება რთულფუძიანი ზმნიზედები: აქში', იქში', აგზე' (← აქზე), იგზე' (← იქზე):

იქში ასხმენ ძესა; **აქში** რამე აღარ დარჩა; **აგზე** გააკეთეს სახლი; **იგზე** მეგონა კიდვენ...

მსგავსი ფორმები დამახასიათებელია ზემოაჭარულისა და იმერხელისათვის (ნიჟარაძე, 1975:127). როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურაშია მითითებული, ეს მოვლენა სათავეს იღებს ძველი ქართულიდან, მოგვაგონებს აქაშინა', მუნშინა' ფორმებს (მარტიროსოვი, 1956:218; ნიჟარაძე, 1975:27).

-ზე' თანდებულებიანმა ადგილის ზმნიზედებმა **აქ, იქ** შეიძლება დაირთონ თანდებული -**დამ**: **აგზედამ** იწყება (აქზედამ→აგზედამ. პროგრესული ნაწილობრივი ასიმილაცია)... ეს ზმნიზედები გავრცობილ ფუძეზე დაირთავენ -**მდი** (←მდის) თანდებულს, რომლებიც შეიძლება შეგვხვდეს დროის ზმნიზედის ფუნქციითაც: **იქნამდი** (ჩართულია ნ') არ ვუშავთ; **აქნობამდი** მოველით...

ანალოგიურ მაგალითებში თავს იჩენს ორი ა: ჩვენა **აქნობამდი** ყაყლაში (იალაღებზე) ვიყავით... მსგავსი ფორმები - **აქნამდი, იქნამდი, აქნობამდი** დადასტურებულია ქვემოიმერულში, კახურსა და ზემოაჭარულში (კუბლაშვილი, 1986:105; ჩიქობავა, 1937:214 – 217; მარტიროსოვი, 1956:85).

იქაურობაში' ფორმა შეცვლილია სიტყვით იქნობაში': **იქნობაში** ყოფილან; **იქნობაში** ვნახევით...

-კე/-კენ თანდებული ერთვის ზმნიზედების უჩვეულო ფორმებს: **წინესკე** წამოსულა; **ზეისკე** წახვალთ; იმ **ზედეტკენ** გზა მივა; **შიგნითკე** წებვალ, წებვალ და ნახავ...

ზმნიზედების გასართულებლად გამოყენებულია თანდებული -**დამ**:

მოცოცხეთ (მოკურცხლეთ) **აქედამო**; ფაფრიკის **აქეთიდამ** მივა გზა; ძალი (ერბო) მუასხან **ზეიდამ**; **იქიდამ** წყალი მოდის...

კითხვითი **ზმნიზედა** სად' გვხვდება ჰა'ს სახით (ს→ჰ, -დ იკარგება):

ჰა ზიხარ (ცხოვრობ), ბათუმში?...

კითხვით ზმნიზედას სად' შეიძლება დაერთოს -ღა' ნაწილაკი. ეს ნაწილაკი ფუძესთან შეზრდილიც შეიძლება იყოს და შეუზრდელიც. ამასთანავე სად' უცვლელადაა შენარჩუნებული: ახლა **საღღა** არი ძველებური სიღმერები?!; ბათუმ გადასლა მაშინ **საღღად** იყო, ჩეიკლიტა გზა...

დროის ზმნიზედად ზოგჯერ სიტყვათა ოდენ ფუძეა წარმოდგენილი: ყველ **ზაფხულ** თაზეა წასული, ბარში ვერ დგება; **მალ** მოსულიყავ, ბევრ ჩაწერევი, დიდვანები ცოცხალ იყვენ; დილაჲ **მალ** ავდგები, საღამოზე **მალ** დავწვები...

გვხვდება ასეთ ფუძეთა გაორკეცების შემთხვევებიც: **ზაფხულ-ზაფხულ** თაზე სიარულ არ ვიკლებდი; ჩუნსა **მალ-მალ** მოდიოდა; **საღამ-საღამ** მოვდოდა ჩვენსა სალაპარიკოთ...

და' კავშირით ფუძეგაორკეცებული ზმნიზედა ხანდახან' შეიძლება შეგვხვდეს **ხანდებან'** ფორმით:

გაკვითხევდით **ხანდებან'**; **ხანდებან'** რამეს არ იტყოდა...

იმერხეულის მსგავსად, ნიგალურშიაც დასტურდება დროის ზმნიზედის ფუნქციით მასკან' (←მას უკან'): მურკივეთ (მურკივეთი სოფელია), **მასკან'** (მას შემდეგ) მოიღეს ჭანები (მოვიდნენ ჭანები); **მასკან'** არსა წასულა ქალი...

მასკან' (მას შემდეგ, იმის შემდეგ) დადასტურებულია სხვა დალექტებშიაც (კუბლაშვილი, 1986:115).

თვლიპირში' (←რთველის პირში) გამოდის დროის ზმნიზედის როლში, რაც, უმთავრესად, შემოდგომის მიწურულს ნიშნავს: **თვლიპირში** ყოჩებსა გავყიდავთ; **თვლიპირში** ქორწილები მთავრდება...

დროის ზმნიზედა მერმე' მეტათეზისის შედეგად სახეს იცვლის და წარმოდგება მემრე' ფორმით: **მემრე** გეტყვი მაგასა; **მემრე** მეგვიტანეს სხუა საჭმელი; ამის **მემრე** არი ბორჩხა...

დროის ზმნიზედად გამოიყენება **აქშამ მალღა**' (თურქ. akşam – საღამო) - გვიან საღამოს, საღამოს შემდეგ: **აქშამ მალღა**

ბასხი მუუცემიან (დაუპატიმრებიათ); **აქშამ მალლა** ვახშამი იკმება (შდრ. ხვალზევით' (შანიძე, 1973:590).

დროის ზმნიზედის შინაარსი აქვს, აგრეთვე, გამოთქმას - მალალი სადილობა', რომელიც დაახლოებით საათის ორიდან სამამდე დროს აღნიშნავს: თიდან **მალალსადილობიხან** წამოსულა...

დროის ზმნიზედაა **ამეზლამ** (ამალამ' მომდინარეობს ამასლამ' - რთული სიტყვისაგან ფონეტიკური სახეცვლილებით (**ამასლამ**→**ამესლამ**→**ამეზლამ**, ხმოვანთა პროგრესული დისიმილაცია: ა-ა → ა-ე; თანხმოვანთა რეგრესული ასიმილაცია: სდ→ზღ): **ამეზლამ** ჩემთან დარჩით; **ამეზლამ** ბევრი მასკლავი ჩანს; **ამეზლამიდან** იწყობა მარხვა...

ამეზლამ დადასტურებულია ზემოაჭარულსა და მის მიმდებარე იმერხეულში (ნიჟარაძე, 1961: 84).

ზმნიზედები - გაისად', მერმის' ფორმებს ცვლის მიორეთ'//მიერეთ', მიერეზე' - დროის ზმნიზედის მნიშვნელობით: **მიერეზე** მინდა ჩამოსლა თქვენთან; ღმერთით, **მიერეთ** გნახავთ კიდევნ...

დიდხანს' ზმნიზედას ენაცვლება ბარსახან (←ბარე სამ ხან): **ბარსახან** აქ იყო; **ბარსახან** ამფრა ამბობდა...

ბოლოს' დროის ზმნიზედას ნაკლებად იყენებენ. მის მაგივრად გვხვდება უკანიხან'//უკანდიხან': **უკანიხან** გადმეიყვანეს ჩუენსა; **უკანდიხან** სულ ველარ დადგა ფეხზე...

ამასობაში', ამ ხანში', ამ დროს' ზმნიზედების მნიშვნელობით გამოიყენება უჩვეულო ფორმები - მარობაში', მახანში', მახანთი': **მარობაში** მისი მმაც გამოჩნდა; **მახანში** ხმა გავარდა, მოკლეს კაციო; **მახანთი** ისაც მოიდა...

ვითარების ზმნიზედების - ამაოდ', ტყუილუბრალოდ' - შინაარსს გადმოსცემს არქაული სიტყვა ცუდედ': **ცუდედ** მე ნუ მიყურავ; **ცუდედ** დუურჩა ყველამფერი... (შდრ. ძვ. ქ. ცუდად' - ამაოდ, უსარგებლოდ, აგრეთვე ცუდედ' - საბა).

ვითარების ზმნიზედაა იმფოსერთი'. იგი გამოიყენება უმეტესად', უმთავრესად' სიტყვების მაგივრად: ამასა **იმფოსერთი** ჟავე საჭმელები უყვარს...

-**ებრ** თანდებულისან ვითარებითს ზმნიზედებში ფუძის ბოლოკიდური -**რ** იკარგება: **მათურებ** დავცინევდდით...

-**ვით** თანდებულისან ფორმებში -**ვით** სახეცვლილი წარმოგვიდგება: **ჩემსავენ, ჩვენსავენ, თქვენსავენ, მათსავენ** (**ჩვენ-ს-ა-ვით→ჩვენ-ს-ა-ვენ**):

ჩვენსავენ არ ლაპარიკობთ თქვენა, გადაქცეველა თქვენი ენა; **თქვენსავენ** ვაკეთავთ ძველ საჭმელებსა; **მათსავენ** არვინ იცის ესა...

ვითარების ზმნიზედის შინაარსი ახლავს სიტყვას **აქსავენ'** //**აქსავეთ'** (ა-ქ-ა-ს-ა-ვით→ა-ქ-ა-ს-ა-ვეთ // ა-ქ-ა-ს-ა-ვენ): **აქსავეთ** მან იძახის; **აქსავენ** არი იმ სოფელშიც... **აქსავეთ'** // **აქსავენ/-ნიშნავს აქაურსავით.**

კითხვით ზმნიზედას როგორ' ცვლის **რავლი'** ფორმა: **რავლი** ხარა? **რავლი** მოხუელით? **რავლი** ხართა ჩვენებურები?!...

ჯერობის გამომხატველი ზმნიზედების მაწარმოებელ ნაწილაკ ჯერ'-ს ცვლის სიტყვა პირი'. იგი რიცხვით სახელებს დაერთვის: **ორპირ, ერთპირ, ათპირ...**

ზოგან **ორპირ** იჯებთან გათოხნასა; ჩვენა **ერთპირ** ვაკეთავთ; **ათპირ** ვუთხარი იმათა...

ნიგალურ ქართულში თავისებური ელფერი შემოაქვს მდინარე მურღულის ხეობის კალთებზე გაშენებული სოფლების (კაბარჯეთი, ყავრიეთი, ჭილაფრი, ქურა, ჯუანი, ბუჯური, ბაშქოი, არხვა, კორიდეთი, მანცული, გურბინი...) მეტყველებას. ეს შეინიშნება ზმნიზედათა წარმოებაშიც. კერძოდ: ერთად' ზმნიზედის ნაცვლად გამოიყენება **ერთხელაჲ**: ჩემ მაზლის უკან **ერთხელაჲ** საქმობენ; **ერთხელაჲ** გაზდილი ვართ; არ დაწვენ **ერთხელაჲ**; ისტამბოლ წევდენ **ერთხელაჲ**...

-ურთ' თანდებულისანი სიტყვის შინაარსს, ერთად ყოფნას, გადმოგვცემს უკან' ზმნიზედა: **ვის უკან** (ვისთან ერთად) მოხველ? **ქალების უკან** მოსულა; **ძმის უკან** ვიარები; **ნენეს უკან** წასულა; ჩემ **ცოლის უკან** მის ბაბოს სახლში მივალ; საჭმელი ვჭამდით ჩემ **ხალაშვილების უკან**...

ზმნიზედების სფეროში იშვითად წარმოჩნდება ხოლმე თურქულის გზით შემოსული ფორმები: **თექთუქ, ბაშთან, ბირზ-**

ამან, ებბედი, ზაათი, თექრარ, ჰემენ, დუნიადა, სოვნი, აზბიში, გერჩექ, მესხუზ // მახსუზ, ყარშიბერ, ჰალა, ბოშუნა, ექსერი, ევადი... : თექთუქ გამოჩინდება თოვლში მიწა (tek-tek - აქა-იქ); ზაშთან ასე იცოდენ ჩვენ ძველებმა (baştan - თავიდან, ადრე); ბირზამან ავადველი იარებოდა (bir zaman - ერთხანს, რამდენიმე ხანს); ებედი არ წავსულვარ ისტანბულ (არაბ. ebedien - მუღამ, მარად, ყოველთვის. აქ, არასდროს); ზაათი ამფრა იყო საქმე (არაბ. zaten - საერთოდ); თექრარ დეიწყენ ამაზე ლაპარაკი (არაბ. tekrar - განმეორებით, კიდევ); ჰემენ გამეიქვენ ჩემკე (სპარს. hemen - მაშინვე, დაუყოვნებლივ); დუნიადა რენგი არ გუშუშებს (mümkün değil - არასდროს, არავითარ შემთხვევაში); სოვნი გათავდა ეს საქმეც (son-ბოლო, დასასრული); აზბიში ეტყობოდა მუცელი (az birşey - ოდნავ, ცოტათი); გერჩექ იქნა ეს საქმე სოფელში (gerçek - ნამდვილად); მესხუზ ქნეს ეს სიგონჯე (არაბ. mahsuz - სპეციალურად, განზრახ); ყარბიშერ დადგებოდენ მოლექსიები (karşiberi - მოპირდაპირე, პირისპირ); ჰალა იქ არი ნათესავებში (არაბ. Hala - ჯერ კიდევ, აქამდე); ბოშუნა დავრჩით ისტანბულ ჩასული (başuna - ამაოდ, ტყუილუბრალოდ); ექსერი სომეხები არიან იმ სოფლებში (არაბ. Esker - უმეტესად); ანჯაქ მეღირსენ ჩემიანების ნახვა (ancak - ძლივს; მხოლოდ).

თანდებული. დიალექტური ელფერი დაჰკრავს თანდებულებსაც. კერძოდ, -ვით თანდებული გვაძლევს -ვენ, -ვით, -ვეფ ვარიანტებს: ჩვენც თქვენსავით ვიცით ქართული ლაპარაკი; დიდვანი დილიმები იყვენ ქვასავენ; ამასა მოხარშავ ბრინჯსავენ; ტურასავეფ ევბენ იმ კაპანში...

მსგავსი ვარიანტები დადასტურებულია ქართული ენის სხვა დიალექტებშიც (კუბლაშვილი, 1986:103; ნიჟარაძე, 1975:129; ძოწენიძე, 1973:80).

მიცემით ბრუნვაში -ში თანდებულთან ერთად გვაქვს არქაული შიგან: ერბოს შიგან (ერბოში) ხახვ დაწვავ...

იგი შეიძლება დაერთოს ნათესაობითის ფორმასაც: უწინ მეგემ (თურმე) ტბის შიგან მოზვერი ყოფილა... არის შემთხვევები, როცა -ში თანდებულთან მიცემითის შინაარსს აძლ-

იერებს შიგან//შიან: სიტყვებ ფესვში უნა ჩახედო შიგან; მოკდა კაცი ჩაკაში შიგან...

-თვის თანდებული წარმოდგენილია -თვინ // -თინ ვარია-ნტებით:

ერთ გოგოსთვინ უთქვია; ბაქლაგასთინ სხვა წყალი უნდა; ხორცი შიგანასთვინ კაი არაა; ერთიც თურქიესთინ გამუ-უგზავნია...

მარადიდულ კლარჯულში მსგავსი ფორმების გვერდით დასტურდება თვინ//თინ//ზა: შვილიშვილიზა ჰა მეცალენ, რომ დეგემინა, ყანა თხრიზა; ყველაფერიზა იცოდეს, ქითაბიზა დაჭირდება (ზემო მარადიდი) (მარადიდი, 2020:595)...

-კენ თანდებული უმთავრესად -კე ფორმით გვხვდება:

თქვენკე ვიყურებით სულა; ეგ სოფელი ბორჩხისკე არი; ხიდისკე წესულან...

-კე გვხვდება ზმნიზედებთანაც: უკნისკე იყურებიან სულა, წინისკე უნდა გეიხედოს კაცმა...

გულობაი, ბარობაი' გამოთქმები ხშირად ენაცვლება მაგივრად', ნაცვლად' თანდებულებს: ბაბას გულობაი შვილი დეიჭირეს; თქვენ ბარზე მუელით აქა...

ასევე ახლავს -თვის' თანდებულის შინაარსიც: გემრიელი იყოსო, იმის გულობაი ჩაგყარე შიან...

ნათესაობითის ფორმას დაერთვის ზმნიზედა უკან და გამოხატავს თანაობას, -თან' (ერთად) თანდებულის ფუნქციით წარმოდგება: გადნობილ ერბოსა პურის უკან, ჭადის უკან ვჭამთა (პურით, მჭადით; პურთან ერთად, მჭადთან ერთად); სომხების უკან ერთნაირათ ლაპარიკობენ ჰემშილები; საქმელი ვჭამდით ჩემ ხალაშვილების უკან... ეფეი ვილაპარიკეთ გურჯების უკან; ჩემ მაზლის უკან საქმობენ...

თანდებული -ურთ ნიგალის ქართულმა არ იცის, ისევე როგორც აჭარულმა და იმერხეულმა. -ურთ თანდებულიან მოქმედებითს ცვლის -იან სუფიქსიანი ვითარებითი, ოღონდ ბრუნვის ნიშნად მხოლოდ -ა' ხმოვანია წარმოდგენილი:

მოსკდა თა და **სოფლებიანა** წამეილო ხრამში; წვანილი **ბალახებიანა** ჩაყარა კოვამი (ვედროში); ცხვრის ტყავი **გულ-ღვიძლიანა** შეეჭამეს ძაღლებსა...

-**დამ** (**დაღმა//დაღმე**) თანდებული გვხვდება თითქმის უგამონაკლისოდ, ისე, როგორც საერთოდ კლარჯულში: ამასა **ხიდიდამ** გუდუჟყურია ისენი; ჩვენა ერთი **სახლიდამ** დევპანტევით; ჩვენი ადგილი **ჰუდუდიდამ** (საზღვრიდან) შორ არ არი; **თქვენიდამ** გადმოდინა ქალები; მე სოფელ **ბაგენიდამ** ვარა; ამის **ლაშიდამ** ბევრ რამეს ვერ გამეიღებ; ჩვენა **სხვაგენიდამ** მოსული არა ვართა; ხაჭო ფურის **ნაწველიდამ** კეთდება... ასევე შავშურში, აჭარულში, ტაოურში, მთელ სამხრულ მეტყველებაში და ქართული ენის მრავალ დიალექტში (ფაღავა, 2011:235-241).

არ გვხვდება -მდე' თანდებული. ნიგალის ქართულისთვის დამახასიათებელია -მდი' და -მდინ' ვარიანტები: **სოფლამდი** ველარ მისულა; ორი დღე უვლია და **ქალაქამდინ** ძვილაჲ ჩასულა...

კავშირი. რომ' კავშირი უმეტესად გვხვდება რომე' ფორმით: გაღმა თა **რომე** ჩანს, ისა ბოგნარია; ხოჯამ (მასწავლებელმა) **რომე** ჭაკვა (მარცხენა) თერეფ (მხარეს) მასწავლა, მე მარჯვენა თერეფ წაველი; ჰუდუდი (საზღვარი) **რომე** გეილო, ჩვენთვინაც კაია; ბათუმ **რომე** გადმუალთ, არ მექნებიან დერდი...

მაგრამ' გამარტივებულია მარა' ფორმით: ისტამბოლ მოსულხართ, **მარა** ბორჩხას აღარა; გეტყვი, **მარა** გეწყინებიან; ძუელათ ხალხი ფუხარა იყუნ, **მარა** გული ზენგინი ქონდენ; მოვლენ აქა, **მარა** წასლას აღარ მეიწადინებენ; დემინახეს, მარა ვერ მემეწიეს...

მაგრამ' მაპირისპირებელ კავშირს ხშირად ცვლის თურქულიდან შემოსული ჰამა' (არაბ. hama): მინდანან გადმოსლა, **ჰამა** ყაშლი (მოხუცი) ვარ და მეშინია; **ჰამა** თუ უნდა წახვიდეთ, ჰაცხა გინდა წადითო...

მაცალკევებელი კავშირი ან-ან' თითქმის აღარ გამოიყენება. იგი შეუცვლია თურქულ კავშირს ყა-ს (ყა):

ამასა **ყა** ხარით გავლენავთ, **ყა** ცხენით; **ყა** შენ იყვირე, **ყა** მე ვიყვირებ; **ყა** ისინი უნდა წევდენ აქედან, **ყადა** ჩვენ უნდა წევდეთო...

თუნდ', გინდ' მაცალკევებელი კავშირების ნაცვლად გამოიყენება თურქული ისტარ' (ister): ისტარ რუსიეს წაი, ისტარ ალმანიეს წაი; ისტარ თქვი; ისტარ ნუ იტყვი...

რომ' მაქვემდებარებელი კავშირის ნაცვლად გამოიყენება თურქულის გზით შემოსული სპარსული წარმოშობის კავშირი ქი', რომელსაც მრავალნაირი ნიუანსი (კი - რომ, რომელი, რათა, ვინაიდან, ხოლო, განა) ახლავს:

ჰუდუდი ქი ჩუუჭრიან, გარიგებულან ძმიებიც, ერთი იქით დარჩენილა, ერთი - აქეთ; სქულში ქი იარებიან ბალები, ავიწყდებიან გურჯიჯა... ხალხი ფეხზე ადგენ, ეხვეწენ, ქი შერიგდითო: ერთი შევხედე, ქი გზაზე ხუთი - ექსი კაცი დაჟდომილა; ჩემ ცოლ ვუთხარ, ქი შენ წორეთ სახლში წადი-მეთქი; მე ქი მეკვლა, შენ უკნისკე ნუ მიეხედავ-მეთქი...

დროულობის შინაარსის გამოსახატავად გამოიყენება თურქული მი', რომელიც ხან უარყოფის გამომხატველი ნაწილაკია, ხანაც კავშირის ფუნქციით წარმოჩნდება ხოლმე და უახლოვდება როცა', თუ არა, რაწამს', როგორც კი' კავშირებს:

ძეს შედგამ მი ცეცხლზე, გამეიჭრება, ყველი გახდება; ქინძი ბოსტანში გაჩნდა მი, იქ აღარ შევალ; შვებულება მექნება მი, წამულ გურჯისტანში...

ნაწილაკი. ნიგალის ქართულში დღესაც ცოცხალია კითხვითი ნაწილაკი ა', რომელიც ძველ ქართულში იხმარებოდა, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ წინადადებაში არ იყო კითხვის გამომხატველი სიტყვა (ვინ, რა, რომელი, სადა, ოდეს და სხვ.). იგი ერთოდა ყოველგვარ სიტყვას (სახელს, ზმნას, უდეტერს), უმეტესად მაინც ზმნას (შანიძე, 1973, 608). ნიგალის ქართულში კითხვითი ა' იშვიათად გვხვდება კითხვითსიტყვიან წინადადებაშიც.

ნიგალის ხეობის ქართულში კითხვითი ნაწილაკის სიცოცხლისუნარიანობა განპირობებულია მახვილით. ა' კითხვით ნაწილაკზე მოდის ყოველთვის კითხვითი წინადადების მახვილი. შენ აქა ხარა?; ტანზე რასა ვიცვამთა?!; ვის კითხულობ, მეა თუ?; დღეს ქორწილი არია?!; შენა ვისი გოგო ხარა?...

დიალექტთაგან კითხვითი ნაწილაკი ა' დასტურდება როგორც კლარჯულში (კლარჯეთი, 2016:568), ტაოურსა (ტაო, 2020: 758) და შავშურშიც (შავშეთი, 2011:103-104), იშვიათად აჭარელ მუჭაჯირთა მეტყველებაში. ის დღესაც მოქმედი ნაწილაკია ქართული ენის მთის კილოებსა (შანიძე, 1973:608) და სვანურ ენაში. ჩანს, რომ კითხვითი ა' საერთოქართველური კუთვნილებაა (ფაღავა, 2011:29-39).

თურმე'-ს ცვლის თურქულის გზით შემოსული სპარსული ნაწილაკი მეგერ' (სპარს. meger - თურმე): **მეგერ** უწინ კლდის შიგან მაღარა იყო... **მეგერ** გვხვდება **მეგემ** ფორმითაც: გზაში ერთი ხოჯა ნავხე, **მეგემ** ქრისტიანი გურჯი იყო; მე ისტანბულ გასული მეგონა, **მეგემ** აქ არი გაწოლილი...

კლარჯულ მეტყველებაში საერთოდ, მათ შორის ნიგალურშიც, გამოიყენება თურქული წარმოშობის ნაწილაკი ართუხ // ართიქ (artik- აი, უკვე; აი, ახლა):

ართუხ, გუუწორებდით ლაპარაკსა; დეინახეს, რომე **ართუხ** მოდის დათვი...

უნდა' ზმნის პირიანი ფორმა, აჭარულისა და იმერხეულის მსგავსად, ნაწილაკად არის ქცეული. იგი გვხვდება უნდა', ნდა', ნა', და' ვარიანტების სახით. უნა' წინადადებაში ცალკე დგას დანარჩენები კი ენკლიტიკად არიან ქცეულნი და გაბმულ მეტყველებაში წინ მდგომ სიტყვასთანაა შერწყმული:

თხუთმეტი დღე **უნა** დავრჩეთაო, ვუთხარით იმათა; **ბათუმნა** ვუყურო შორიდანა; **ბათუმიდა** მევარო წრეველაი; ძე აადულა, **მაწონიდა** შააყენოს ქალმა...

ნეტავი', იქნებ' ნაწილაკების მნიშვნელობით გამოყენებულია თურქულიდან შემოსული სიტყვა ქეშკე (სპარს. keşke - ნეტავი, ეგებ, იქნებ), რომელიც უმეტესად ქეშკამ' ფორმით გვხვდება: **ქეშკამ** მას-ემდეს წყალსა; **ქეშკამ** მოსულიყო ბორჩხას...

თურქულიდან შემოსული **აჯაბ**' (არაბ. acap) გამოიყენება ნეტავი', ნუთუ', მართლა', განა' ნაწილაკების მნიშვნელობით: **აჯაბა** ჩვენი ვინ არიან იმათში?; **აჯაბ** მოვდენ სალამოზე?...

ნიგალის ქართულში გვხვდება ნაწილაკი დია // დიე' (შდრ. საბა **დია** - დიად, დიამც"): თურქე კაი დეილაპარიკოს **დიე**,

გურჯიჯას აღარ ველაპარიკვებით ბაღღებსა; კიდვენ მეიტანოს დიე, ამათზე რამე აღარ ვთქვი...

დასკვნა.

ამრიგად, ნიგალის ხეობის მკვიდრთა მეტყველებაში უდეტრების ხმარებასთან დაკავშირებით გამოვლენილ თავისებურებათა დიდი ნაწილი ფონეტიკური ფაქტორითაა განპირობებული, ნაწილი თურქული ენის გავლენით და ნაწილშიც ჩანს არქაული კვალი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბერიძე, ე. (2009). *ნიგალი, ისტორიულ-ეთნოლოგიური და ლინგვისტური (ტოპონიმიკური) ასპექტები*, თბილისი.
- კუბლაშვილი, კ. (1986). *ქართული ენის ქვემოთმერული დიალექტი*, თბილისი.
- მარტიროსოვი, არ. (1946). *თანდებული ქართულში*, იკე, I, თბილისი.
- მარტიროსოვი, არ. (1956). *ქართული ენის კახური დიალექტი*, თბილისი.
- ნიჟარაძე, შ. (1975). *ქართული ენის აჭარული დიალექტი*, ბათუმი.
- ნიჟარაძე, შ. (1961). *ქართული ენის ზემოაჭარული დიალექტი*, ბათუმი.
- ფაღავა, მ. (2011). *თანდებული შავშურში*, ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები, ტ. III, თბილისი.
- ფუტყარაძე, შ. (1993). *ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებანი ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და მუჰაჯირი ქართველების მეტყველების მიხედვით*, თბილისი.
- ფუტყარაძე, შ. (1995). *ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებები ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და მუჰაჯირი ქართველების მეტყველების მიხედვით*, სადისერტაციო მაცნე, თბილისი.

- ფუტკარაძე, შ. (2016). *ჩვენებურების ქართული*, წიგნი მეორე, ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და მუჰაჯირი ქართველების მეტყველების ლინგვისტური ანალიზი. თბილისი.
- შანიძე, ა. (1973). *ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები*, I, თბილისი.
- ჩიქობავა, არნ. (1937). *ერთი უცნობი თანდებული ახალ ქართულში*, ენიმკის მოამბე, ტ. I, თბილისი.
- ძოწენიძე, ქ. (1973). *ზემოიმერული კილოკავი*, თბილისი.
- მარი, ნ. (2012). *შავშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობის დღიურები*, რუსულიდან თარგმნა რევაზ დიასამიძემ. ბათუმი.
- ფალავა, მ., ცინცაძე, მ., ბარამიძე, მ., ჩოხარაძე, მ., შიოშვილი, თ., ხალვაში, რ., მგელაძე, ნ., შაშიკაძე, ზ., ხალვაში, მ., ჩხვიმიანი, ჯ., კარალიძე, ჯ. (2020). „*ტაო*“. თბილისი.
- ჩოხარაძე, მ., შიოშვილი, თ., ფალავა, მ., ფარტენაძე, ნ., შაშიკაძე, ზ., ბარამიძე, რ., ჩოხარაძე, თ. (2020). „*მარადიდი*“. თბილისი.
- ფალავა, მ., ცინცაძე, მ., ბარამიძე, მ., ჩოხარაძე, მ., შიოშვილი, თ., მამულაძე, შ., ხალვაში, რ., მგელაძე, ნ., შაშიკაძე, ზ., კარალიძე, ჯ. (2016). „*კლარჯეთი*“. თბილისი.
- ფალავა, მ., შიოშვილი, თ., მამულაძე, შ., ცინცაძე, მ., ჩოხარაძე, მ., შაშიკაძე, ზ., ცეცხლაძე, ნუგზარ, ფუტკარაძე, თ., ბარამიძე, მ., კარალიძე, ჯ., ჩოხარაძე, ვ. (2011). „*შავშეთი*“. შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ინსტიტუტი, მონოგრაფია, თბილისი.

REFERENCES:

- Beridze, E. (2009). *Nigali. Istoriul-Etnografiuli da lingvisturi (T'op'animikuri) Aspektebi*. Tbilisi.
- K'ublashvili, K'. (1986). *Kartuli Enis Kvemoimeruli Dialekt'i*. Tbilisi.
- Martirosovi, Ar. (1946). *Tandebuli kartulshi*. Ik'e, I, Tbilisi.
- Martirosovi, Ar. (1956). *Kartuli Enis Kakhuri Dialekt'i*. Tbilisi.
- Nizharadze, Sh. (1975). *Kartuli Enis Acharuli Dialekt'i*. Batumi.

- Nizharadze, Sh. (1961). *Kartuli Enis Zemoacharuli Dialekt'i*. Batumi.
- Faghava, M. (2011). *Tandebuli Shavshurshi*. lingvist'uri Kartvelologiisa da Afkhazologiis P'roblemebi. T. III, Tbilisi.
- Put'k'aradze, Sh. (1993). *Kartuli Enis Samkhrul-Dasavluri Dialektebis Taviseburebani Istoriuli Tao-Klarjetisa da Mukhajiri Kartvelebis Metqvelebis Mikhedvit*. Tbilisi.
- Put'k'aradze, Sh. (1995). *Kartuli Enis Samkhrul-Dasavluri Dialektebis Taviseburebani Istoriuli Tao-Klarjetisa da Mukhajiri Kartvelebis Metqvelebis Mikhedvit*. Sadisert'acio Matsne. Tbilisi.
- Put'k'aradze, Sh. (2016). *Chveneburebis Kartuli*. Tsigni Meore, Istoriuli Tao-Klarjetisa da Muhajiri Kartvelebis Metqvelebis lingvist'uri analizi. Tbilisi.
- Shanidze, A. (1973). *Kartuli Enis Gramat'ikis Sapudzvlebi*, I, Tbilisi.
- Chikobava, Arn. (1937). *Erti Utsnobi Tandebuli Akhal Kartulshi*. Enimkis Moambe. T. I, Tbilisi.
- Dzotsenidze, K. (1973). *Zemoimeruli Kilokavi*. Tbilisi.
- Mari, N. (2012). *Shavshetsa da Klarjetshi Mogzaurobis Dghiurebi*. Rusulidan Targmna Revaz Diasamidzem. Batumi;
- Paghava, M., Tsintsadze, M., Baramidze, M., Chokharadze, M., Shioshvili, T., Khalvashi, R., Mgeladze, N., Shashikadze, Z., Khalvashi, M., Chkhvimiani, J., Karalidze, J. (2020). „TAO“. Tbilisi.
- Chokharadze, M., Shioshvili, T., Paghava, M., Phartenadze, N., Shashikadze, Z., Baramidze, R., Chokharadze, T. (2020). „MARADIDI“. Tbilisi.
- Paghava M., Tsintsadze M., Baramidze M., Chokharadze M., Shioshvili T., Mamuladze Sh., Khalvashi R., Mgeladze N., Shashikadze Z., Karalidze J. (2016). „KLARJETI“. Tbilisi.
- Paghava, M., Shioshvili, T., Mamuladze, Sh., Tsintsadze, M., Chokharadze, M., Shashikadze, Z., Tsetskhladze, Nugzar, Put'k'aradze, T., Baramidze, M., Karalidze J., Chokharadze, V. (2011). „SHAVSHETI“. Batumis Shota Rustavelis Sakhelmts'ifo Universtit'et'is Kartvelologiis Inst'it'ut'i. Monograpia. Tbilisi.

Udetrebi in the speech of the Georgian inhabitants of one of the valleys in Turkey

Natela Phartenadze

Assoc. Professor

Department of Georgian Philology,

Batumi Shota Rustaveli State University

Georgia, 6010. Batumi, Ninoshvili st. 32/35

+995 577 179 744. natia.phartenadze@bsu.edu.ge

ORCID identifieris0000-0001-7919-8635

Abstract.

In Georgian historiography, one of the districts of Klarjeti – „**Nigali**” can be found under different names, particularly: Ligani, Livana, Nigali. Historically, Nigali was one of the culturally and economically developed parts of Tao-Klarjeti. Georgian culture flourished here in the 9th-10th centuries. The monastic centers of Berti, Opiza, Khandzta, Shatberdi, Forti, Korideti keep written original works, as well as the literature translated from foreign languages.

Lebanese speech is rich in dialects, sayings and proverbs, which are well noticed even by the locals themselves. People from Claskuri, Deveshkeli, Hebeli, Maradidi, Murguli can be guessed by their special dialect.

The purpose of our study is to outline and analyze the features associated with the use of udetrebi (in Georgian grammar, it is a united term for adverb, postposition, conjunction, particle and interjection) in the speech of the inhabitants of the Nigali valley.

Interesting nuances can be observed in the udetrebi of the Georgian language, which is spoken by the inhabitants of the Nigali Valley.

Having a function of an adverb of place, there are plural forms of first and second person pronouns with ending -ში: **ჩვენში; თქვენში**.

Adverbs of place “ზემოთ” (above), “ქვემოთ” (below) occur with phonetic changes: **ზომოთ; ქომოთ...**

The word შიგან is often used with the function of an adverb typical of the Georgian language: **სახლში შიგან არ შევსულვართ..**

Adverbs აქ, იქ have the endings -ში and -ზე (functioning as prepositions), on the basis of which complex-root adverbs are obtained: **აქში, იქში, აგზე' (← აქზე), იგზე (← იქზე)**.

Adverbs of place აქ, იქ ending in -ზე' can also add the suffix -დამ: **აგზედამ, იქნამდი...**

In similar examples, two letters ა appear: **აქნობამდი...**

The form **იქაურობაში** is replaced by the word **იქნობაში**'.

The endings -კე// -კენ are added to unusual adverb forms: **წინესკე, ზეისკე, ზედეთკენ, შიგნით კე...**

To complicate adverbs, the ending -დამ' is used: **ზეიდამ; იქიდამ...**

The interrogative adverb **სად**' occurs in the form **ჰა' (ს→ჰ, -დ იკარგება)**.

As an adverb of time, there are sometimes cases of doubling the stems: **ზაფხულ, მალ... ზაფხულ-ზაფხულ მალ-მალ; საღამ-საღამ...**

As a result of metathesis, the adverb of time **მერმე**' has changed its form and is presented in the form **მემრე**'.

Adverbs **გაისად** ', **მერმის**' changed their forms into **მიორეთ** '// **მიერეთ**', **მიერეზე**' with the meaning of the adverb of time ...

The adverb **დიდხანს**' changed into **ბარსახან** (←**ბარე სამ ხან**).

The meaning of the adverbs of circumstance **ამაოდ**', **ტყუილუბრალოდ**' is conveyed by an archaic word **ცუდედ** (comp. old Georgian **ცუდად**' - **ამაოდ, უსარგებლოდ**).

The suffix -რ is lost in the circumstantial adverbs ending with -ებრ: **მათურებ...**

The forms with ending -ვით are changed into -ვენ: ჩემსავენ, ჩვენსავენ, თქვენსავენ, მათსავენ (ჩვენ-ს-ა-ვით→ჩვენ-ს-ა-ვენ):

The word აქსავენ' //აქსავეთ' has the meaning of the circumstantial adverb.

The question adverb როგორ'(how) is replaced by the form რავლი': რავლი ხარა? რავლი მოხუელით? რავლი ხართა ჩვენ-ბურები?!...

Adverbs denoting the number of times with the particle ჯერ' are replaced by the word პირი'. They are attached to a numeral: ორპირ, ერთპირ, ათპირ...

The speech of the inhabitants of the villages (Kabarjeti, Kavrieti, Chilavri, Kura, Zhuani, Buzhuri, Bashkoi, Arkhva, Korideti, Dzantsuli, Gurbini...) built on the slopes of the Murguli river valley gives a special flavor to the Nigali Georgian dialect. This is also observed in the formation of adverbs. Namely, instead of the adverb ერთად', ერთხელად' is used.

Among the adverbs, the forms introduced through the Turkish language rarely appear: თექთუქ (tek-tek), ბაშთან (baştan), ბირზამან (bir zaman), ებბელი (არაბ.ebedien) ზაათი (არაბ. zaten), თექრარ (არაბ. Tekrar), ჰემენ (სპარს. Hemen), აზბიშეი (az birşey)...

Dialectical coloring is also given to suffixes that play the role of prepositions. In particular, the suffix -ვით gives variants with -ვენ, -ვეთ, -ვეფ: თქვენსავეთ, ქვასავენ, ტურასავეფ...

The suffix -თვის is presented by variants -თვინ // -თინ: გოგოსთვინ, ბაქლავასთინ...

The suffix -ვენ can be found in the form of -კე: თქვენკე, ბორჩხისკე არი; ხიდისკე წესულან...

The suffix -კე is met in the adverbs as well: უკნისკე, წინისკე...

The adverb უკან is added to the words in Genitive case and expresses unity; it has a function of the suffix -თან' (together): პურის უკან, ჭადის უკან, გურჯების უკან...

The suffix -მდე' is not found in the speech of the Nigali Georgian. There are -მდი' and -მდინ' options: სოფლამდი, ქალაქამდინ...

The conjunction. The conjunction რომ' is mostly found in the form of რომე'.

A simplified form of მაგრამ' is მარა'.

The oppositional conjunction მაგრამ' is often replaced by the Turkish borrowing ჰამა'.

Instead of the subordinating conjunction რომ', there is used ქი', the conjunction of Persian origin, introduced through Turkish and accompanied by many nuances (კი - რომ, რომელი, რათა, ვინაიდან, ხოლო, განა).

The particle. The vitality of the interrogative particle in the Nigali Georgian language is determined by stress. In an interrogative sentence, the stress is always on the interrogative particle ა': შენ აქა ხარა?; ტანზე რასა ვიცვამთა?!; შენა ვისი გოგო ხარა?...

თურმე' is replaced by the particle მეგერ' of Persian origin, introduced through Turkish.

The Turkish borrowing აჯაბ' (Arab. acap) is used in the meaning of ნეტავი', ნუთუ', მართლა', განა' (really).

Keywords: Dialect; Adjectives; Adverbs; Conjunctions; Conjunctions; Particles.

REPRESENTATION OF THE ORIENTAL WORLD IN
THE LITERARY TEXTS OF XIX CENTURY EUROPEAN WRITERS

Marine Sioridze

PhD, Associate Professor

Faculty of Humanity, Department of European Studies

Batumi Shota Rustaveli State University

Batumi, Georgia. 6010, Ninoshvili 32/35.

+995599 240 656 E-mail: marine.sioridze@bsu.edu.ge

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2189-523X>

Abstract.

Interest in the Eastern world has a long history. Back in the middle Ages, during the Crusades, the differences between the West and the East became clear. One of the outstanding figures of the Middle Ages, Jacques de Vitry, a participant and eyewitness of the Fifth Crusade, who described the historical events in his most important work “History of the East” or “History of Jerusalem”, confirms the sharp differences between the Eastern and Western worlds in the Middle Ages, which should be studied, it has a long tradition in European historiography. The problems of the West and the East are the subject of many scientific studies and are still relevant today.

The theme of the East has always occupied a special place in the works of European writers. Based on the relevance of the research topic, we set the task of studying the literary texts of the 19th century European writers. As research material, we selected the works of

Chateaubriand, Lamartine, Nerval, Gautier, Maupassant, Goethe, Byron, Shelley, Moore and Flaubert on the theme of the East. Also, our task is to reveal and emphasize similarities and differences in travel literature created by European writers, to show the East seen through the eyes of Western authors.

The present study is conducted based on the basic principles of comparative analysis and imagology. Imagology is a relatively new field of humanitarian research, which studies the face of the “foreigner”, “other” in the public or cultural consciousness of this or that country, ethnos. Comparative literature is interested in imagological studies. Literary imagology has its specific goals. It is a doctrine about faces, about those solid faces of ethnically, culturally different peoples that are presented in artistic texts.

The purpose of our research is to reveal cultural markers in Western literary texts. The imagological aspects of comparative literary studies are most clearly revealed in the literary texts created on the theme of the “other”, “foreign” nation. In the end, this kind of approach will be a kind of novelty in the process of researching works on the subject of the East. Also, our goal is to study the imagology of the East as a cultural space in Western literature, since any text dedicated to the life, civilization, culture, traditions, customs, beliefs, representative of a “other” nation and The action takes place on the territory of “another” nation.

Keywords: East; civilization; culture; identity; image; exotic; west; literature.

Introduction.

The problems of the West and the East are the subject of many scientific studies and are still relevant today. Interest in the Eastern world has a long history. This interest has intensified especially in recent decades. The problem of the East and the West is the subject of many scientific studies. Important social and cultural theories were created on this topic. Against the background of globalization and growing migrations, the topic of dialogue between civilizations and

cultures is becoming even more relevant. The possibility of dialogue and finding a common language between these two radically different, Eastern and Western, Muslim and Christian worlds is primarily dictated by political urgency, however, the discussion has moved from the field of social sciences to humanities and has been fruitfully reflected in fiction. The theme of the East has always occupied a special place in the works of European writers.

What is the relationship between Orientalism and literature, and how does it aid us in our research? *Orientalism and Literature* sets out to interrogate a key critical concept in literary studies and has the aim of reviewing the evolution of the concept as it has been explored, imagined and narrated in literature. Building upon existing scholarship, the aim is to give readers a comprehensive grasp of the origins and present contours of Orientalism and to point out future directions in this field. In the early eighteenth century the term designated scholarship on the East, as well as a style in the arts. Interest in the study of Oriental languages led to the establishment of Orientalism as a profession. Although it continued as a discipline for well over two centuries, its scope developed beyond its philological beginnings and its vaguely defined existence as a literary or artistic topic or style.

The Holy Land occupies a privileged place in the imagological repertoire of our travel writers, given their Christian background. In this case, we are going to dwell on two representative images: that of the Jordan and the Holy Sepulchre. On the banks of the biblical Jordan River, Lamartine romanticizes its colors by evoking Swiss landscapes: “we bathe our heads, feet and hands in its soft waters, warm and blue like the waters of the Rhône when it escapes from the lake from Geneva. The same “aquatic” reminiscence will be awakened in Constantinople, under the walls of the grand seraglio “where the perpetual current of the Bosphorus forms small murmuring blue waves like the waters of the Rhône in Geneva” (Lamartine 2011, 306, 681). With more realistic precision than romantic imagination, Flaubert (2006, 263) sees the Jordan whose width at this point corresponds to

the width of the Touques at Pont-l'Évêque; a similar insight he had upon seeing the river Alpheus in Greece where "it is as wide as the Seine at Nogent" (Ibid, 462). In this intertext naturally joins Chateaubriand who in his amplified imagination makes the theatricality.

In fact, the 18th century was the century of Orientalism in France: the Arab world is now a world with which the Kings of France maintain diplomatic relations, a world increasingly known thanks to the intensification of commercial exchanges, relations policies and also to the increase in the production of travelogues. On the other hand, in Italy in the 18th century, travel literature, which nevertheless presents a certain originality compared to French and English travel literature, remains relegated to an inferior rank. In the 19th century the image of the Arab world will change radically; first in French literature and then also in Italian literature, it will gradually deteriorate perhaps not so much because of its "otherness", but, on the contrary, precisely because of the secular, intrinsic, familiarity. At the same time, the Arab world will be the object of particularly violent and systematic colonization practices.

In all the travel accounts of European Orientalist writers of the 19th century, the attraction of the cities of this Orient is beyond doubt. The young travelers left with the intention of discovering mythical places that are the cities celebrated and shaped in large part by their meticulous readings of the precursors writers travelers and by the stories told by their friends, either on their return to Europe, or in letters sent by each other. Thus, Maxime du Camp had described to his friend Flaubert the delights of the Orient during his trip to Constantinople in 1844; four years later, he even dedicated his book *Souvenirs and Landscapes Oriental* to her. Once there, these cities do not bring the same happiness to each traveler and it is important to emphasize that the disenchantment of the moment is one of the symptoms of the traveler who has too high expectations, as is often the case with Flaubert. There disillusionment is all the greater the farther reality is from the imaginary vision.

Methods.

The research methodology provides for the analysis of literary texts written on the Eastern theme by famous Western writers based on narratology and hermeneutics. The present research is conducted based on the main principles of the field of comparative literary studies, imagology. Imagology is a relatively new field of humanitarian research, which studies the face of the “foreigner”, “other” in the literary, public or cultural consciousness of this or that country. Comparative literature is interested in imagological studies. Literary imagology has its specific goals. It is a doctrine about images about the solid images of ethnically, culturally different people, which are presented in literary texts. The ethnoimagological aspects of comparative literary studies are most clearly manifested in the artistic works created on a foreign theme.

Results.

As a result of the research, we identified the cultural markers of the Eastern world in the literary texts of famous European writers. Ultimately, this kind of approach is a kind of innovation in the process of researching texts created on the subject of the East. Also, as a result of the research, we studied the imagology of the East as a cultural space in Western literature and determined that works created on foreign themes are considered works of any genre, which are fully or partially dedicated to the life of another nation, present one or more foreign characters, the action takes place on the territory of another nation, etc.

Through a comparative and imagological analysis, this article examines the vision of the Orient, rather imaginary than documentary, of European writers such as Chateaubriand, Lamartine, Nerval, Gautier, Maupassant, Goethe, Byron, Shelley, Moore and Flaubert. The purpose of this article will then be to identify and underline the differences as well as the nuances in the images created by these great authors and travelers of the time who left us extraordinary travel stories. That said, we propose to show various referent images such as

those of the Jordan, Turkey, Iran, Balkans, Greece, Egypt and Palestine where the different reflections of our travel writers intersect. We will end by noting that there is always an omnipresent civilizing idea in the East that our authors highlight.

Discussion.

The content of the concepts of East and West needs to be clarified from the point of view that neither one nor the other represents time and space. Once and for all defined totality. In addition, they are not homogeneous and unchanged from the point of view of civilization. It is possible to talk about Western civilization as an integrated unity, but the East has historically not been homogeneous in terms of civilization; within its framework, several civilizations are considered in any era (Chikovani, 2005: 94).

Back in the middle Ages, during the Crusades, the differences between the West and the East became clear. One of the prominent figures of the XII-XIII centuries, Jacques de Vitry, a participant and eyewitness of the Fifth Crusade, who described the historical events in his most important work "History of the East" or "History of Jerusalem", confirms the sharp differences between the Eastern and Western worlds in the Middle Ages, The study of which has a long tradition in European historiography. Jacques de Vitry, bishop of the crusading city of Acre and dean of the College of Cardinals, who has contributed greatly to the historiography of the Crusades, uses the terms "the East", "the countries of the East and the West" in his writings, but it does not appear that either it is more "privileged" for the author. In his letters, he draws attention to the distinguishing features of the cities of Europe and the Crusader East. For the author, European cities represent a very homogeneous and well-defined reality, while talking about Eastern cities, a radically different impression is created. It is interesting that Jacques de Vitry also writes about Georgians: "In the East there is another Christian people... very warlike, brave in war, strong in stature and powerful, they have countless warriors, and they sound the bell of fear to the Sarkinoses. With his attacks, he often inflicts great damage on the Persians, Medes

and Assyrians, in whose border regions he dwells surrounded by unbelieving peoples. These people are called Georgians, because they treat and worship Saint George with special reverence, they consider him as their protector and standard bearer in the fight against the unbelievers, and they respect him more than all other saints... People who go to bless the Lord's tomb enter the holy city with unfurled flags and do not pay toll to anyone. Women of Georgians, like Amazons, have drawn weapons like knights in war..." (2008:134).

We cannot talk about the Orient and its imaginary geography without addressing the capital work of the Frenchman Antoine Galland, a true intercultural ferryman as the first translator of *the Koran* and of the founding story *The Thousand and One Nights*. This late 17th century scholar wanted to introduce his contemporaries to Eastern philosophies. This traveler, who traveled the Mediterranean East for fifteen years on "working" trips, had the merit of having opened the horizons of men of subsequent centuries to the splendor of a modern East, which he will try to transmit in *The Thousand and One Nights* the most remarkable elements. The Orient he describes is a marvelous Orient. The aesthetic emotion he felt during his travels combined with the shock of the discoveries linked to his scholarly wanderings. It was while looking for the disappeared cities and the dismantled civilization of ancient Greece that this traveler discovered another world, that of the East.

At the turn of the 19th and 20th centuries, during the era of colonialism, the confrontation between the West and the East intensified and became irreconcilable; the famous English writer Rudyard Kipling wrote: "West is west and East is east and the twain shall never meet." As a result of the comparison and analysis of the cultures of these two different spaces, the categories: democracy, freedom, equality, scientific knowledge, rationality, dynamism, development, modernization, innovation, individualism, personality, active technical-technological transformation of the world, capitalism, etc. Sh. The "East" embodied other values: despotism, mysticism, intuition, access to the world, immobility, stability, traditionalism,

ritual, collectivism, meditation, achieving harmony with the true natural environment, etc.” (Kipling, 1974: 35).

Edward Said, an American corporatist of Palestinian origin, in his famous monograph “Orientalism” (1978) uses different terms to denote East and West as a geographical and cultural construct: “East-West” and “Orient-Occident”, the first pair is a geographical signifier, the second yes - cultural. Said considers the Orient as a cultural phenomenon to be almost entirely a European invention. „Since ancient times, the East has been for the West a place of romance, exotic creatures, haunting and fascinating memories and landscapes, amazing feelings. According to Said, East and West are conditional, artificial concepts. The East is “Orientalized”, artificially created. The relationship between the East and the West is a relationship of power, power (Said, 2006:7). For Said, the opposition: East-West is false and extremely undesirable. According to him: Cultures and civilizations are so interconnected that any generalized or simply schematic description of their individuality is doomed to failure. One of the aims of “Orientalism” was to show that any attempt to “stuff” cultures and peoples into separate differentiated types not only distorts and falsifies, but also reveals the way in which knowledge cooperates with power and gives rise to such abstractions as “the Orient” and “West” (2006: 536).

Europe inherited this perception from ancient times: the West-Europeans and the East - foreigners. At first, the East was of interest to Europe only from a practical point of view. For the Europeans, the East - India, China and Africa - was full of mystery, saturated with wealth and luxury. Later, for the European colonizers, the East became a means of acquiring property and wealth. The colonial policy in the eastern countries contributed to the formation of orientalism. If at first Orientalism was perceived as an attempt to understand another culture, another civilization, and then it represents an attempt to know one's own superiority at the expense of comparison with others. The East helps Western Europe to define its own distinctive and superior place and importance in the world and in modern civilization.

Despite the incredible development of the media, the extraordinary dissemination of international and intercontinental travel, the knowledge that most European citizens have of the Arab world is probably based on images that have become fixed in our imagination in the 18th century, when the great European travel literature, the vast corpus of “Voyages en Orient” and “Oriental” studies, especially French and English, preceded, accompanied and favored French, English and successively colonial expansion Italian also in North Africa and the Middle East. As E. Said asserts, during this historical period an idea of Europe took hold, in the European imagination, a collective notion which defines us, “we” Europeans, in front of all “those” who are non-European; we can well remember that the essential feature of European culture is precisely what has made it hegemonic in Europe and outside Europe: the idea of a European identity superior to all peoples and to all cultures which do not are not European (Said, 1980: 19).

The study of the image of the Oriental World offered by French and Italian literature of the 19th century can help to shed light on the mechanisms through which the perception of the Other was structured and constructed, which is still today , the most widespread in Italian and French public opinion, and which does not fail to weigh in the identity crisis that the two countries are going through, not so much because the Arab represents for Italian or French culture the Other par excellence, but precisely because, as we will often see in Italian literature, it was in the 19th century that this “orientalism” of a world was structured which for centuries had not been experienced as radically foreign, but with which reports and exchanges had been intense and frequent.

The study of the texts of European travel literature of the 19th century and, in general, of the texts in which was formed, fixed and spread in Europe and throughout the Western world an image that could be defined as “paradigmatic” of the Arab world, is not of exclusively literary interest. These are indeed texts for the most part without great aesthetic value which, now deprived of the halo of

charm and mystery that everything related to the Orient exerted on the imagination of Europeans of the 19th century, have lost much of their appeal and are now almost completely forgotten. However, their study can be useful and interesting not so much under the linguistic or formal profile, but rather under the “anthropological” profile. Literature, in fact, does not only have an aesthetic value; although it does not provide demonstrations and truths of a general character, it provides specific knowledge and therefore exercises a form of action on the world which does not oppose argument and theory, but makes it explicit and evident thanks to emotional participation. The concrete stories that literature and in particular travel literature have offered to a much wider audience than those who read theoretical texts, owe a much greater power and diffusion to the emotional participation which has in itself a value. Specific and irreplaceable cognitive. As Solange Chavel argues: “Emotions tell us something about the world: they are a tool of knowledge for a human being who is dependent on the world. Reading a novel therefore means developing a knowledge of the individual through the emotions that the author offers us to feel. The knowledge acquired is less an objective knowledge than, than a knowledge of “the effect that it has” to be in such and such a situation. But on this particular point, work is not only important for ethics; it is also crucial for political philosophy. Nussbaum maintains, in fact, that literature is a privileged instrument for constituting a political community. The novel does not only help us to acquire a finer vision of our moral situation; he is also an important medium in political matters, because he makes us sensitive to the diversity of situations of life” (2012:79).

Nineteenth-century literature certainly played an essential role in the constitution of this European “political community” which, convinced of its own objective superiority, supported both imperialism and colonization with the same conviction. The study of these texts can allow us, today, to be aware of the way in which the “European” and Western gaze was placed on the Arab world, and more in general on the extra-European world, during this crucial period and can,

therefore, lead us to be aware of the mistakes he made when he came into contact with the Other and tried to represent him. The “European” and Western imagination is still felt today in a decisive way by this image, which is all the more powerful in that it was formed at a time when European travel literature had no real rivals. In the representation of the world and in the dissemination of this representation.

Awareness of these errors can help us modify this distorted image of the Arab world and, more generally, of the non-European other which still today pollutes our representation of the world and even our civil cohabitation in our societies of increasingly multi-ethnic. At the same time, among the prejudices, stereotypes and platitudes, it is also possible to find in this vast literary corpus traces of a sincere interest, of a search for authentic and disinterested knowledge, of an attempt to understand not distorted. And although these glimpses of Truth through which it is possible to hear the voice of the Other, unrecognized and distant, are rare, they can provide us with useful indications on how to confront ourselves today with the Other who is among us and within us. As Solange Chavel affirms: “Literature [...] is an adventure of perception and imagination: in this, it is itself a moral process” (2012: 97).

The difficulty of precisely defining such a vast and complex world, or simply identifying the various factors which form its basis (languages, ethnic groups, religions, culture, etc.) which is still considerable today, was, in many respects, insurmountable for 19th century Europeans, even educated ones. This is why terms like “Arabs”, “Turks”, and “Muslims” in XIX century travel literature have varying meanings or are used as equivalents. For example, Felice Caronni uses the terms “Turks”, “Arabs” and “Muslims” as perfect equivalents; Chateaubriand, as we shall see, quite clearly distinguishes “Turks” from “Arabs”, Lamartine on the contrary designates with the term “Turks” not those who belong to a defined ethnic group, but all Muslims of high status and of a particular cultural and spiritual quality.

The term “Arabs”, in Lamartine's text as well as in the texts of many other authors, designates more precisely, with a certain pejorative nuance, the nomads. The term “Moor” (from the Latin “Maurus”, African) which in Roman times designated the Berbers of North-West Africa, often changed its meaning: in the middle Ages the term had become synonymous with “Muslim living in Andalusia”, whether Berber, Arab or Iberian; later some authors use the term to designate the black Muslims of the Sahara. Filippo Pananti, as we will see, uses this term to indicate the part of the Tunisian population that does not fit into any of the categories such as “Blacks”, “Arabs”, “Turks”, etc. because it results from a mixture of different ethnic groups.

In the evolution of the image of the Arab world from the Middle Ages to the 19th century, we can distinguish five periods: in the first period, that of the Middle Ages, we can find, in Italian literature above all, but also in French, many traces of a centuries-old relationship of familiarity and exchanges. Between the 15th and 16th centuries, while in French literature all references to the Arab world disappeared, Italian literature was characterized by the development of a humanist and secular image of the Arab world. On the contrary, in the 17th century, following the economic, political and cultural crisis of the Italian States, Italian literature seemed to completely turn its back on the sea which surrounded the Peninsula as France opened up to the Mediterranean world and travel relations in French are multiplying.

According to a proposition by Lamartine “to travel is to translate; it is to translate to the eye, to the thought, to the soul of the reader, the places, the colors, the impressions, the feelings that nature or human monuments give to the traveler. It takes both knowing how to look, feel and express” (2011: 171). That said, the writer-traveler would be a translator of foreign lands and mentalities, an active mediator between his own culture of origin and one foreign culture. It directly directs our sight to places where we are not, and causes our spiritual eyes to recreate them in our imagination. As a result, more than a hundred years before the theories of the famous immanologist

and comparatist Daniel-Henri Pageaux, Lamartine had already recognized the intermediary character of the journey and of its written transposition which is a travelogue. Lamartine emphasizes the importance of the gaze, namely the interaction between the eye of the reader and that of the traveling author, as well as the importance of “knowing how to look” on which D.-H. Pageaux is about to title one of his books in metaphor the *Eye in hand* (“for a poetics of mediation”, in the subtitle). By consequently, this literary and cultural mediation integrates observation with writing and its supreme goal is the promotion of otherness: “the joint work of the hand and the eye is to bring the reader, the spectator to see something else in what he thinks he sees or looks at. [...] The function of the intermediary is therefore to offer the reader something never seen, read, thought about...” (2009: 18).

Therefore, it is a complex of outer empirical experience and inner ethical experience fundamentally determined by the viewing culture in contact with other different cultures which becomes the object of the critical eye, these are then the cultures studied. The key element of cultural mediation is the traveling writer whom Pageaux (1994: 28-29) metaphorically calls “intellectual Proteus”, “a transmitter of ideas and knowledge”. It is characterized by “freedom of spirit, openness of thought, listening to others, a taste for adventure, great culture... a spirit nomadic. He is a witness to the historical moment of a foreign country, and his writings are specific testimony that he transmits in his mother tongue to his readers, that is to say to those who share the same cultural values as him. All the same, the first trigger for the trip is its openness to the foreign reality that the traveler begins to adopt little by little through analogies that he reconstructs according to his previous trips and experiences. Since this is his personal confession of the trip, where meticulous observation is mixed with an often fertile imagination, the writer-traveler has the right to lie to us, to invent and sometimes to hide certain impressions, because he has the privilege of having been there, unlike us, his readers. Finally, the writer-traveler is not at all a simple passer-by in

the gallery of living images, he is not the slave of superficial impressions nor of his fragile memory either: “what the traveler is looking for is not a landscape, but an idea of civilization that will have to be examined, analyzed, and judged” (Pageaux, 2007: 20).

The authors we have chosen to research in this article demonstrate such a protean traveler, each in their own unique way. Their common point is obvious: they are all victims of the oriental exoticism that was in full vogue during the Romantic era. Where did this exuberant enchantment come from? It may be that “this exoticism is above all the expression of the absolute antithesis of the West. An antinomic West, the East is an inverted West: not reason, but passion, the marvelous, cruelty, not progress or modernity, not the near daily life, but the distant enchantment, lost garden or regained paradise...” (Pageaux, 1994: 74). This is the fact that Edward Said underlines in the introduction to his seminal book *Orientalism*: “The Orient was undoubtedly a European invention; for a long time it was the place of romantic adventures, exotic beings, memories and landscapes that live in human memory nourished by singular experiences” (2000: 19). This is why the West tried in vain to “civilize” the magical and wild Orient, because it is precisely the enchanting Orient that “tamed”, on the contrary, Western thought and imagination. The best example is undoubtedly Victor Hugo, who never traveled to the Orient, although he excelled in *Orientalism* (1829). In the words of Said “European culture reinforced its own power and identity by profiling itself against the Orient as its substitute, even its hidden self” (2000: 12).

Throughout the 19th century, the East, especially the Middle East, was a favorite place of travel and literary inspiration for Europeans. Moreover, European literature was created an important corpus in the oriental style, often based on personal travel experiences.

Lamartine considers the Orient as the homeland of his imagination, which had always “been in love with the sea, the deserts, the mountains, the customs and the traces of God in the Orient. All my life the Orient had been the dream of my days of darkness in the autumn and winter mists of my native valley” (2011: 91). Gautier has

the impression of having really lived there: “It seems to me that I lived in the Orient, and when during the carnival I disguise myself in some caftan and some authentic tarbouch, I think I am resuming my real clothes” (2013: 10). Nerval is fascinated by the richness of religious alterities so that he felt “pagan in Greece, Muslim in Egypt, and pantheist among the Druses...” (1998: 90). Monsieur Ohmlyn de Flaubert (*Rage and impotence*) goes further in his oriental bovarysm: “He dreamed of the Orient! The Orient, with its burning sun, its blue sky, its golden minarets, its stone pagodas; the Orient! With his poetry full of love and incense; the Orient! With its perfumes, its emeralds, its flowers, its gardens with golden apples; the Orient! With its fairies, its caravans in the sands; the Orient! With its seraglios, abode of fresh voluptuousness” (2006: 37). All the statements quoted testify to an impeccable orientophilia, and yet certain authors will more or less openly express their repugnance towards this often illiterate and barbaric Orient.

In the preface to his *Itinerary from Paris to Jerusalem* (1811), Chateaubriand had already suggested that he was going to “look for images, that’s all”. But these images will not be an ethnological or anthropological study as with Gautier, because Chateaubriand refuses to know distant peoples and their mores: “I do not claim to have known peoples among whom I have only passed“. Therefore, he asks the reader to hear his story “less like a journey than like memoirs of a year of my life” (2005: 55). Indeed, the real subject of the story is the author himself who speaks only of himself, “eternally”, “safely”, “in perfect sincerity”. He is not interested in people of different races and colors, but in exotic landscapes, monuments, ruins, and above all the imprints that French genius left on “uncivilized” territories.

Moreover, Chateaubriand refuses to learn the language of the people where he stays; he also refuses to take off his shoes or his hat according to the mores of the country, because a true Frenchman must respect the rules of his country wherever he is; he hates the Turks, because they only devastate the world or sleep with women; the Arabs resemble animals with their crude language; the Islamic religion was

retrograde for the whole Near East, for the Lights go out where the Muslims set foot; finally, what could be more beautiful in Egypt than the monuments that the French left there during the Napoleonic campaigns? This is how Chateaubriand, in the disproportionate elevation of himself and of his French identity, adheres to the cultural model of “phobia” which seeks the differentiation of otherness. It would undoubtedly be the best example of French orientalism in the 19th century.

On the other hand, we will see later that Lamartine and Nerval, unlike Chateaubriand, create a favorable, albeit idealized, image of the Turks and the Muslim religion. What is common for all our travel writers when they land on the soil of ancient civilizations is the bitter disappointment of what they see compared to what they have “seen” in books, heard in the tales or imagined in their heads. So there appears a huge break between the real and the imaginary, between the real and the fictionalized, making the enchanted Orient a disenchanted Orient.

Athens, this altar to the gods, today has “a dark, sad, black, arid, desolate appearance; a weight on the heart; nothing living, green, graceful, animated; exhausted nature... Apocalyptic land, which seems struck by some divine curse”. The effect of Parthenon “does not correspond in any way to what one expects of it, seen thus; and the pompous words of travelers, painters or poets, fall sadly on your heart when you see this reality so far from their images” (Lamartine 2011, 161-162). Chateaubriand evokes the crows hovering around the citadel of the Acropolis, and yet the image is not at all dark or gloomy as with Lamartine, because “Athens, the Acropolis and the debris of the Parthenon were colored with the most beautiful colors of the peach blossom” and the sculptures of Phidias “came to life and seemed to move...” (2005: 186). In fact, he was disillusioned by the image of Sparta which he had first visited, and this is why the image of Athens provides him with a desired counterpoint: “Sparta and Athens have preserved their different characters even in the ruins: those of the first are sad, grave and solitary; those of the second are cheerful, light,

inhabited” (Ibid.166). And, Gautier's counterpoint seems the most interesting: not only does he remain amazed at the images offered to him by the Parthenon, but he gives primacy to reality over what any imagination would be capable of creating, because in front of this ancient monument all our dreams disperse and “reality appears to you with its sovereign power a thousand times greater than imagination” (2013:132). In addition, he abhors the imbecile perversity of the barbarians who for centuries destroyed masterpieces of plastic arts without destroying the imperishable beauty that always emanates from mutilated statues, often decapitated. Fortunately, “the imagination reconstructs the absent body, perhaps more beautiful than it had emerged from the pure block of Paros or Pentelica” (Ibid, 126).

Even if he never set foot on the island of Cythera, in his imaginary journey to the native land of Venus, Gérard de Nerval makes a clear difference between dream and reality, between Cythera imagined in myths or paintings by Antoine Watteau, and the one that is really bare, “not a tree..., not a rose, alas! Not a shell... I was looking for the shepherds and shepherdesses of Watteau”. The awareness is abrupt and relentless, which can be seen in the following parallelism: “Here is my dream... and here is my awakening! [...] the eastern sky, the sea of Ionia give each other the holy kiss of love each morning; but the earth is dead, dead under the hand of man, and the gods have flown away! (1998: 114).

Although he had never seen it, Nerval accurately imagines his disappointment at the image that “modern” Cythera would offer him, because he deeply feels the painful impression that invades us at the sight of cities and lands distant. To see with his eyes means the disappearance of our “castles in Spain”, that is to say of a marvelous world that we created for ourselves in our early youth, getting drunk on readings, paintings, dreams. It is the impression felt by Lamartine at the sight of Athens, and of Chateaubriand at the sight of Sparta, of which we have just spoken. Now, Nerval has gone a step further, for he has exactly described to us in his fantasy the real disappointment of Chateaubriand and Lamartine.

Although fascinated by the Egyptian pyramids to such an extent that he asked a traveling companion to engrave his name on them. But Chateaubriand appears very disappointed in front of Alexandria which “seemed to him the saddest and most desolate of the earth” where the new Alexandria mixes “its ruins with the ruins of the ancient city; [...] a few skinny dogs devouring carcasses of camels on the beach...” (2005: 479). All the same, Egypt remains the cradle of sciences, religions, laws, in a word – of the human race, but today this country suffers under the yoke of modern illiteracy. Nevertheless, in the eyes of Chateaubriand, the exotic nature, the palms restores the old brilliance to this civilization because it recalls the sweet enlightened France: “The palm trees seemed lined up on the bank like those avenues with which the castles of France are decorated: nature thus takes pleasure in recalling the ideas of civilization, in the country where this civilization was born and where today reign ignorance and barbarism” (Ibid, 59).

Of this civilizing supremacy of the West speaks the meeting of Nerval (1998: 98) with a Prussian officer under the pyramid of Cheops where the officer immediately recognized a Frenchman, being happy to have crossed someone “civilized“. It is significant to point out that in Nerval's story we will find no trace of his ethnic or European superiority, except for the moment when he compares Ethiopian women to monkeys. “Otherwise, no aristocratic condescension,” concludes Claude Pichois (Ibid, 118).

As we have already mentioned, in the fertile imagination of our travelers the oriental landscapes evoke the native land or a region close to them. As he crosses the Nile River, Flaubert (2006: 84) notices the desert on the right, and the green meadow on the left: “with its sycamores it looks like from afar a plain in Normandy with its apple trees”. In addition to the castles of France already mentioned, while he goes up the Nile, Chateaubriand (2005: 163) contemplates sparse palm trees indicating “here and there villages, like the trees planted around huts in the plains of Flanders”. These reminiscences will be frequent in Palestine as we will show below.

If we except from the bewitching power of exotic landscapes, the dominant impression we have after reading the Itinerary is that Chateaubriand hates illiterate people who live and die, without knowing it, precisely at the source of any “literate” civilization. On the other hand, with Nerval we feel the tender concern and anguish in front of the men and women most threatened, be they the little people of Vienna and Cairo, prostitutes of Syra, slaves of Egypt: never with Nerval does the picturesque outweigh sympathy for the most miserable (1998: 112). Of the Jordan where the holy river in his eyes becomes a real theater of religious scenes: “I cannot say what I felt at the sight of the Jordan. Not only did this river remind me of a famous antiquity..., but its banks still offered me the theater of the miracles of my religion”. For, according to the intimate conviction of the author of *The Genius of Christianity*, it is “with the Bible and the Gospel in hand that one must travel through the Holy Land” (Chateaubriand, 2005: 349), and that means with the Bible and the Gospel before spiritual eyes.

The travel literary texts of European writers caused interest in Eastern themes. The East became a place of imaginative escape and refuge from the reality of the pragmatic West, an exotic world for many Western writers, including Chateaubriand, Lamartine, Gautier, Montesquieu, Goethe, Hugo, Byron, Flaubert, Maupassant, and others.

Jean-Baptiste Chardin, a French traveler and jeweler, wrote *“Travels in Persia and other Oriental Countries”* that influenced the French writer Charles Louis Montesquieu, who authored the novel *“Persian Letters.”* The epistolary form of the novel and the spicy news of Persian harems, the peculiar description of exotic trifles allow the author, with this novel to interest a public of completely different tastes (Montesquieu, 2015: 2). Montesquieu's *“Persian Letters”* are one of the examples of European literature that took up Eastern themes with great interest. Montesquieu responds to the interest of the European society at that time and uses oriental characters and themes, already established stereotypes, to criticize the European society. It

often mocks socio-political stupidity and it is well masked by the correspondence of Persians in Europe.

Victor Hugo composed a series of poems on the theme of the East, *Les Orientales* (1829). Hugo's interest in the East was determined by the exoticism of the East. He wanted to discover something new, to escape and a kind of relief from Europe's troubles. Hugo's poems are full of local colors. One can feel the great influence of famous Greek songs, Spanish, Arabic and Persian poetry. Some poems convey already clichéd images – baths, chadors, deserts, sexual intrigues, murders, tyrants.

The inspiration of the German writer Johann Wolfgang Goethe in the East was not caused by direct contact with it, but by reading about it and tracing it. He was fascinated by the East from his youth and wanted to translate *the Mualaq*s, a collection of samples of preislamic poetry (from the English translation of William Jones). In 1774, he published a short poem “*Mahomets Gesang*” (*Song of Muhammad*), which is a dialogue between the apostle's son-in-law and his daughter Fatima. He paints with admiration and love the life of Muhammad, who cannot be swayed by any temptation from his chosen path - this is a significant difference from the European view of the life of Muhammad before him.

Goethe published a rather extensive cycle of poems on the theme of the East, *West-Östlicher Divan* (*West-Eastern Diwan*), which was inspired by the poetry of the Persian poet Hafez. For Goethe, the East represented an exotic world, a place to escape from reality and an atmosphere where he freely expressed everything, including love themes. The romanticized and idealized image of the East, the exoticism seen by the Germans as a quest for peace, refuge and love in an imaginary East, was repeated in many other literary works (Hofwood 1999: 30).

Goethe's “*West-Eastern Diwan*” is one of the brilliant examples of East-Western literary synthesis, which is not “Saturated with patriarchal air” a simple longing for the East. The author is based on a deep knowledge of the East, including Eastern classical literature,

which is clearly palpable and tangible for the reader. Goethe wrote about the "*West- Eastern Diwan*": "My aim is to joyfully connect the West with the East, the past with the present, the Persian with the German, and grasp their manners and mentality, understand them through and in relation to each other" (Kessel 1973: 29) and indeed, this aim Justifies both the "West-Eastern Diwan" and his surprisingly interesting and informative comments, which clearly show deep knowledge of Arabic-Persian classical literature and Eastern civilization and culture in general (Gardavadze, 2009: 143-144).

George Gordon Byron formulated a similar view in England. He established the icon of the Orient as a place of romantic experiences. Lord Byron was the only poet romantic who traveled to the Orient, he was fascinated by the Orient from an early age, reading the Koran, One Thousand and One Nights, Lady Mary's letters, aiming at the true depiction of a foreign culture. Lady Mary campaigned against Western prejudices about the Turkish-Muslim community. That's what Byron loved and tried to do. Byron lived in Greece, Albania and Turkey, he felt at home in the East because he had the opportunity to escape the restrictive society of the West (Hofwood, 1999: 31).

Byron not only used oriental themes, but was distinguished by deep knowledge of the East. He creates a cycle of oriental poems ("*The Giaour*", "*The Bride of Abydos*", "*The Corsair*", "*Lara*", "*The Siege of Corinth*", "*Parisina*"). The plot of these typical romantic poems unfolds against the background of the exotic East (Sharafuddin, 1994: 223). Influenced by Byron, English poet, romanticist, Byron's friend Percy Shelley writes the poem "The Revolt of Islam".

Byron's *The Giaour* influenced one of the most important representatives of Irish romanticism, Thomas Moore, who is known for his romantic story "*Lalla Rookh*" written in verse and prose based on oriental themes. Moore delights in describing the luxury of the East and uses Oriental clichés. Moore made the main theme of his poems romantic love, which could be experienced in the East. Like others, he thought that love in the East was fundamentally different from that in the North. Because of the warm climate, he considered oriental love to

be more passionate and sensitive. Moreover, he thought that polygamy and the institution of the harem were created to overcome this situation. Middle Eastern love, according to Moore, is more direct than Western love, more down-to-earth and free of any element of idealism.

In *Lalla Rookh*, Moore's relationship with the oriental landscape is noteworthy. It is idealized as "an artificial paradise, like a theatrical production, where all the arts of sexual seduction are presented." When describing the countries, Moore uses the following comparisons: "Yemen with its blissful climate", "Syria - the land of roses", "Jordan - a sweet beach and trees full of nightingales". This is followed by the harsh air of the desert, where feelings are awakened and relationships may become more intense (Hopwood, 1999: 32).

Guy de Maupassant visited as a journalist Algeria and Tunisia. Maupassant looked at Arab society through French colonial eyes. To him, all Arabs were "thieves, strange people, childish, still primitive, as at the birth of races." The Arabs charmed him with their hospitality and he lived in their tents, although he believed that these two peoples living side by side had nothing in common. According to him, it is impossible to cross "the immeasurable and mysterious barrier that inexplicable nature has erected between the races." He was fascinated by the oriental dances and the adornment of the Arab girls, but he left North Africa so that the Arab women could not make a deep impression on him with their seductive beauty (Hopwood, 1999: 105-106).

When Byron created a cycle of oriental poems at the beginning of the 19th century, English interest in the exotic East reached its peak. It is true that the 18th century was the most fruitful in this respect, but the traces of connections between the two worlds lead back to the Anglo-Saxon period. After the spread of Christianity in England, starting from the 5th century, pilgrims and travelers moved from west to east. The first travelers from the West to the East were Christian pilgrims and scholars who flocked to the Holy Land to learn the wisdom of the East. They knew Syriac, Hebrew, Arabic languages.

Those who returned to the West spread imaginary and unrealistic representations of the East, which were then reflected in Western literature. The creation of an unreal Eastern icon corresponded to the heroic epic and mythological aesthetics of that time. The image of the East in Anglo-Saxon literature was imaginative but positive. East It was associated with heroic deeds, supernatural events, and exotic nature, however, the positive image of the East changed with the rise of Islam and turned into a negative one, which was further strengthened during the Crusades in the middle Ages and acquired special dimensions. Thus, travelers returning from the East to the West wrote accounts of the people of the East and their lands. Such early works served political and religious propaganda and did not represent the real face of the East. Moreover, the distorted representation of Eastern peoples and their cultures was done on purpose. The reason was Islam, which Europeans perceived as a threat.

The writings of European travelers about the Eastern world, which presented false and negative images of the East, influenced Western literature. Such solid stereotypes existed until the middle of the 18th century. The Middle East, the birthplace of Christianity and Islam, ancient cultures and civilizations, was perceived as a land of ignorance, wars, strange creatures and monsters while the region was flourishing politically, economically, religiously and culturally. Most British writers who had not traveled to the East themselves drew on the imaginary and unrealistic representations of the East created by early travelers as sources for their writings. They were consciously or unconsciously promoting false representations of the East. Their goal was not to show the real face of the East, but to interest the readers in the exotic East (Oueijan 1996: 4).

Edward Said distinguishes between English and French authors in terms of perception of the East. For the British, the East was India under British rule. Traveling to the Middle East meant exploring the road to the main colony. The essence of the East was defined by material possessions, so to speak, by material imagination. England defeated Napoleon, expelled France: what appeared to the English as

the East was part of the Empire. From the 1880s, Britain controlled the territory from the Mediterranean Sea to India. Writing about Egypt, Syria, Turkey, or traveling there meant expressing political will and political definition.

The European writers traveled, dreamed, and thought of places that existed primarily in their minds, memories of Orient, forgotten mysteries, veiled messages, and an almost virtuosic style whose highest literary forms are found in Flaubert, Goethe, Hugo, Byron and Nerval. The works of these western writers are entirely in the realm of imagination and are inaccessible to realization except for aesthetics. To a certain extent, the same is true of the European scientific travelers who studied the East.

Conclusion.

Through a comparative and imagological analysis, this article has examined the vision of the Orient, rather imaginary than documentary, of European writers such as Chateaubriand, Lamartine, Nerval, Gautier, Flaubert, Goethe, Byron, Hugo, Moore, Shelley, and Maupassant. The purpose of this article was then to identify and highlight the differences as well as the nuances in the images created by these great authors and travelers of the time who left us extraordinary travel stories. That said, we have proposed to show various referent images such as those of Turkey, Jordan, Iran, Greece, Egypt and Palestine where the different reflections of our travel writers intersect. We will end by noting that there is always an omnipresent civilizing idea in the East that our authors highlight.

Although they share the same taste for oriental exoticism, which is moreover a commonplace in the literature of the time, the representations of the Orient of our writer-travellers are, as we have just shown, very more varied and complex than expected. This complexity is due to the reality that they saw on the spot, but much more to what they “saw” in their individual imagination nourished by prodigious readings on the Orient specific to romantic enthusiasm. Although figments of the imagination, their stories have largely shaped the actual perception of the East in the eyes of the West. Despite

Orientalism, namely a Eurocentric and colonialist superiority that they express here and there more or less openly, as was the case with Gautier and in particular Chateaubriand, there is always an idea of civilization that all authors carry in their cultural baggage: at Chateaubriand it is the French glory of times gone by; with Gautier, in accordance with his poetics of art for art's sake, it is imperishable beauty; in Lamartine, Hugo and Goethe as poets and philosophers "born oriental", it is the idealization of the places and peoples of the enchanted Orient despite the disillusionments experienced; in Nerval, Maupassant and Byron it is concern for humanity, especially for those seriously affected by poverty; finally, with Flaubert and Byron, it is precisely the bewitching charm and magical sensuality of the landscapes, the sun, the perfumes, the flowers, the oriental princesses. As a result, even if they share the same European cultural code, each of them looks and fantasizes with their material and spiritual eyes at the same time, what a diversity of different images of the same places produces, in this case the East. The same is always different.

All reflection done, we would like to point out the edifying value resulting from the meeting of the West and the East. Traveling deepens our knowledge of others and of ourselves, because we cannot build our identity without knowing and understanding otherness. Whether it is assimilation or differentiation, favorable or deprecated image, an attitude towards the other is necessary in order to constitute the relationship of mutual respect and tolerance. The travel stories of our writers demonstrate this, because they ennoble our knowledge and sensitize our hearts to embrace the other and their difference.

Works Cited:

- Chateaubriand, F. de, (2005). *Itinéraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris [1811]* par Jean-Claude Berchet, Paris, Gallimard.
- Chavel, S. (2012). *Martha Nussbaum et les usages de la littérature en Philosophie morale*. Revue philosophique de la France et de l'étranger, P.U.F., 137, 1.

- Chikovani, N. (2005). *Sakartvelos kulturuli raoba da civilizaciuri kutvniloba civilizaciata teoriis kontekstshi*. Tbilisi: TSU gamomcemloba,
- Flaubert, G. (2006). *Voyage en Orient*. Préface de Claudine Gothot-Mersch. Paris, Gallimard.
- გარდავაძე, დ. (2009). *ქართველი ქალის სახე გოეთეს „აღმოსავლურ - დასავლურ“ დივანის კომენტარებში და პიეტრო დელა ვალეს საოცარი სიყვარულის ისტორია ირანში*. ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, (II საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები, ნაწილი I). რედ. ირმა რატანი, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- Gautier, Th. (2013). *L'Orient*. Édition présentée, établie et annotée par Sophie Basch. Paris, Gallimard.
- Hopwood, D. (1999). *Sexual Encounters in the Middle East: The British, the French and the Arabs*. Ithaca Press.
- Kessel, L. M. (1973). *Goethe and the "West-East Divan"*. Ed. Moscow: Science, 1973.
- Kipling, R. (1974). *Letters of Travel (1892–1920)*. Ed. Macmillan & Co.
- Lamartine, A. de, (2011). *Voyage en Orient*. Édition présentée, établie et annotée par Sophie Basch. Paris, Gallimard.
- Maupassant, G. de, (2011). *Cette brume de la mer me caressait comme un Bonheur*. Chroniques méditerranéennes, par Henri Mitterand, Paris, Librairie générale française.
- Nerval, G. de, (1998). *Voyage en Orient. Préface d'André Miquel*. Texte établi et annoté par Jean Guillaume et Claude Pichois. Présenté par Claude Pichois. Paris, Gallimard.
- Oueijan, N.B. (1996). *The Progress of an image: the East in English Literature*. Peter Lang Publishing, New York.
- Pageaux, D-H. (1994). *La littérature générale et comparée*. Paris, Armand Colin.
- Pageaux, D-H. (2007). *Littératures et cultures en dialogue*. Paris, L'Harmattan.

- Pageaux, D-H. (2009). *L'œil en main: Pour une poétique de la médiation*. Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient Jean Maisonneuve.
- Ricoeur, P. (1990). *Soi-même comme un autre*, Paris, Édition du Seuil.
- Said, E.W. (1980). *L'Orientalisme*, trad. de l'américain par Catherine Malamoud, Paris, Édition du Seuil.
- Sharafuddin, M. (1994). *Islam and Romantic Orientalism, Literary Encounters with the Orient*, London: Tauris, 1994.
- Vitry, J. de, (2008). *Historia Orientalis*. Edition de Jean Donnadiou

REFERANCES:

- Chateaubriand, F. de, (2005). *Itinéraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris [1811]* par Jean-Claude Berchet, Paris, Gallimard.
- Chavel, S. (2012). *Martha Nussbaum et les usages de la littérature en Philosophie morale*. Revue philosophique de la France et de l'étranger, P.U.F., 137, 1.
- Chikovani, N. (2005). *Sakartvelos kulturuli raoba da civilizaciuri kutvniloba civilizaciata teoriis kontekstshi*. Tbilisi: TSU gamomcemloba.
- Flaubert, G. (2006). *Voyage en Orient*. Préface de Claudine Gothot-Mersch. Paris, Gallimard.
- Gardavadze, D. (2009). *Kartveli kalis sakhe Goetes "Aghmosavlur-Dasavluri" Divanis K'oment'arebshi da P'iet'ro Dela Vales Saocari Siqvarulis Ist'oria Iranshi*. Lit'erat'uratmcdoneobis Tanamedrove P'roblemebi (II Saertashoriso Simp'oziumis Masalebi. Nats'ili I). Red. Irma Rat'iani, Tbilisi: lit'erat'uris Inst'it'ut'is Gamomcemloba.
- Gautier, Th. (2013). *L'Orient*. Édition présentée, établie et annotée par Sophie Basch. Paris, Gallimard.
- Hopwood, D. (1999). *Sexual Encounters in the Middle East: The British, the French and the Arabs*. Ithaca Press.

- Kessel, L. M. (1973). *Goethe and the "West-East Divan"*. Ed. Moscow: Science.
- Kipling, R. (1974). *Letters of Travel (1892–1920)*. Ed. Macmillan & Co.
- Lamartine, A. de, (2011). *Voyage en Orient*. Édition présentée, établie et annotée par Sophie Basch. Paris, Gallimard.
- Maupassant, G. de, (2011). *Cette brume de la mer me caressait comme un Bonheur. Chroniques méditerranéennes*, par Henri Mitterand, Paris, Librairie générale française.
- Nerval, G. de, (1998). *Voyage en Orient. Préface d'André Miquel*. Texte établi et annoté par Jean Guillaume et Claude Pichois. Présenté par Claude Pichois. Paris, Gallimard.
- Oueijan, N.B. (1996). *The Progress of an image: the East in English Literature*. Peter Lang Publishing, New York.
- Pageaux, D-H. (1994). *La littérature générale et comparée*. Paris, Armand Colin.
- Pageaux, D-H. (2007). *Littérature et cultures en dialogue*. Paris, L'Harmattan.
- Pageaux, D-H. (2009). *L'œil en main: Pour une poétique de la médiation*. Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient Jean Maisonneuve.
- Ricoeur, P. (1990). *Soi-même comme un autre*, Paris, Édition du Seuil.
- Said, E.W. (1980). *L'Orientalisme*, trad. de l'américain par Catherine Malamoud, Paris, Édition du Seuil.
- Sharafuddin, M. (1994). *Islam and Romantic Orientalism*, Literary Encounters with the Orient, London: Tauris, 1994.
- Vitry, J. de, (2008). *Historia Orientalis*. Edition de Jean Donnadiou.

**აღმოსავლური სამყაროს რეპრეზენტაცია XIX საუკუნის
ევროპელი მწერლების ლიტერატურულ ტექსტებში**

მარინე სიორიძე

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
ევროპეისტიკის დეპარტამენტის ასოცირებული
პროფესორი ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი. ბათუმი, საქართველო, 0610
რუსთაველის/ნინოშვილის ქ.32/35,
+995599 240 656. marine.sioridze@bsu.edu.ge
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2189-523X>

აბსტრაქტი.

აღმოსავლური სამყაროს მიმართ ინტერესს დიდი ხნის ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში, ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს ნათლად გამოიკვეთა განსხვავებები დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის. შუა საუკუნეების ერთ-ერთი გამოჩენილი მოღვაწე, ჟაკ დე ვიტრი, მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის მონაწილე და თვითმხილველი, რომელმაც ისტორიული მოვლენები აღწერა თავის უმნიშვნელოვანეს ნაშრომში „აღმოსავლეთის ისტორია“ ანუ „იერუსალიმის ისტორია“, ადასტურებს შუა საუკუნეებში აღმოსავლურ და დასავლურ სამყაროს შორის არსებულ მკვეთრ განსხვავებებს, რომელთა შესწავლას ევროპულ ისტორიოგრაფიაში დიდი ხნის ტრადიცია აქვს. დასავლეთისა და აღმოსავლეთის პრობლემატიკა მრავალი სამეცნიერო კვლევის საგანია და აქტუალურია დღესაც.

აღმოსავლეთის თემას ყოველთვის განსაკუთრებული ადგილი ეკავა ევროპელი მწერლების შემოქმედებაში. საკვლევი თემის აქტუალობიდან გამომდინარე, ამოცანად დავისახეთ XIX საუკუნის ევროპელი მწერლების ლიტერატურული ტექსტების შესწავლა. საკვლევ მასალად შევარჩიეთ შატობრიანის, ლამარტინის, ნერვალის, გოტიეს, მოპასანის, გოეთეს, ბაირონის, შელის,

მურისა და ფლობერის აღმოსავლეთის თემაზე შექმნილი ნაშრომები. ასევე, ჩვენი ამოცანაა გამოვავლინოთ და ხაზი გავუსვათ მსგავსებებსა და განსხვავებებს ევროპელი მწერლების მიერ შექმნილ სამოგზაურო ლიტერატურაში, ვაჩვენოთ დასავლელი ავტორების თვალთ დასახული აღმოსავლეთი.

წინამდებარე კვლევა წარმართულია შედარებითი ანალიზისა და იმაგოლოგიის ძირითად პრინციპებზე დაყრდნობით. იმაგოლოგია ჰუმანიტარული კვლევის შედარებით ახალი სფეროა, რომელიც შეისწავლის „უცხო“, „სხვის“ სახეს ამა თუ იმ ქვეყნის, ეთნოსის საზოგადოებრივ თუ კულტურულ ცნობიერებაში. იმაგოლოგიური კვლევებით დაინტერესებულია შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობა. ლიტერატურულ იმაგოლოგიას თავისი კონკრეტული მიზნები აქვს. იგი წარმოადგენს მოძღვრებას სახეების შესახებ, ეთნიკურად, კულტურული თვალსაზრისით განსხვავებული ხალხის იმ მყარი სახეების შესახებ, რომლებიც წარმოჩენილია მხატვრულ ტექსტებში.

ჩვენი კვლევის მიზანია დასავლურ ლიტერატურულ ტექსტებში კულტურული მარკერების გამოვლენა. „სხვა“, „უცხო“ ერის თემაზე შექმნილ ლიტერატურულ ტექსტებში ყველაზე ნათლად ვლინდება შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის იმაგოლოგიური ასპექტები. საბოლოო ჯამში, ამგვარი მიდგომა იქნება ერთგვარი სიახლე აღმოსავლეთის თემაზე შექმნილი ნაშრომების კვლევის პროცესში. ასევე, ჩვენი მიზანია შევისწავლოთ აღმოსავლეთის, როგორც კულტურული სივრცის იმაგოლოგია დასავლურ ლიტერატურაში, რადგან „უცხო“ ერის თემატიკაზე შექმნილ ნაწარმოებად ითვლება ნებისმიერი ტექსტი, რომელიც ეძღვნება სხვა ერის ცხოვრებას, ცივილიზაციას, კულტურას, ტრადიციებს, ადათ-წესებს, სარწმუნოებას, წარმოაჩენს „უცხო“ ერის წარმომადგენელს და მოქმედება მიმდინარეობს „სხვა“ ერის ტერიტორიაზე.

საკვანძო სიტყვები: აღმოსავლეთი; ცივილიზაცია; კულტურა; იდენტობა; ხატი; ეგზოტიკა; დასავლეთი; ლიტერატურა.

სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელი
ლექსიკური ერთეულები „რუსუდანთანში“

თამარ გასიტაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო, 0179, თბილისი,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1.

+995599 80 68 78. tamar.gasitashvili566@hum.tsu.edu.ge

Orcid ID : 0009-0000-4282-5797

აბსტრაქტი.

„რუსუდანთან“ ქართული მწერლობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლთაგანია, რომელიც XVII საუკუნით თარიღდება. მისი ავტორი უცნობია. ეს საგმირო-სათავგადასავლო თხზულება მეტად საინტერესოა ენობრივი თვალსაზრისით და აღმოსავლური ლექსიკის შესასწავლად უხვ მასალას იძლევა.

ჩვენი ნაშრომიც სწორედ დარგობრივ, კერძოდ, ჭურჭლის აღმნიშვნელ აღმოსავლურ ლექსიკას ეძღვნება.

„რუსუდანთანის“ სრულ ტექსტში მოძიებულ ჭურჭლის აღმნიშვნელ ლექსემათა შორის გვხვდება „მათარა“, „მუჯამფარი“ // „მუჯაფარი“ // „მუჯამარი“, „ოყა“, „ფისოსი“ და „ფიდანო“ რომელიც ფუნქცია-დანიშნულების მიხედვით სხვადასხვა დანიშნულების სპეციალურ დამხმარე ჭურჭელთა ჯგუფში გავაერთიანეთ.

განხილული ლექსიკური ერთეულები, ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, საინტერესო სურათს ჰქმნიან. ამ ლექსიკური ერთეულების ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სემანტიკური და, ამავე დროს, ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ანალიზის შედეგად

გაირკვა, რომ სიტყვები შემოსულია გარკვეული ფონეტიკური და სემანტიკური ცვლილებებით, რომლებიც ქართული ენის დიალექტებში გვხვდება სხვადასხვა ვარიანტებით.

მათარა არაბულ-სპარსული ლექსიკური ერთეულია. სპარსულში წყლისთვის განკუთვნილი ტყავის ჭურჭელია, რომელსაც მოგზაურები ატარებენ რიტუალური განბანვისათვის. ქართულში დამკვიდრდა სპარსულიდან, ვინაიდან ქართული ფორმა უფრო ახლოსაა სპარსულთან. „რუსუდანიანშიც“ სამგზავრო წყლის ჭურჭლის მნიშვნელობით გვხვდება.

მუჯამფარი //მუჯაფარი// მუჯამარი – ლექსემა ქართულ ძეგლებში იგივე მნიშვნელობით გვხვდება როგორც არაბულ-სპარსულში. სიტყვას სპარსულ ენაშიც სხვადასხვა ფონეტიკური ვარიანტებით ვხვდებით. ის დიდებულებისათვის ლხინში სურნელოვანი ნივთიერებების (ალვა, მუშკი, ამზარი) დასაკმევ ჭურჭელს წარმოადგენს.

„რუსუდანიანში“ **ოყა** ჭურჭლის აღსანიშნავი ტერმინია და გვხვდება იმ სახლის აღწერისას, სადაც სამედიცინო სითხეები ინახება. როგორც ჩანს, **ოყა** განეკუთვნება სამედიცინო მიქსტურების სათავსოებს.

„რუსუდანიანში“ **ფიდანი ფისოსთან** ერთად სხვადასხვა სახის ჭურჭლის ჩამონათვალში სახელდება. კონტექსტის მიხედვით, **ფისოსი** და **ფიდანი** სემანტიკურად ერთი რიგის ლექსემები არიან და მნიშვნელობით უახლოვდებიან „სანთელს“. ორივე ლექსემა სპარსული ენიდან დამკვიდრდა ქართულში.

სადიებო სიტყვები: „რუსუდანიანი“; ენათმეცნიერება; დარგობრივი ლექსიკა; ჭურჭელი.

შესავალი.

„რუსუდანიანი“ ქართული მწერლობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლთაგანია, რომელიც XVII საუკუნით თარიღდება. მისი ავტორი უცნობია. ამ საგმირო-სათავგადასავლო თხზულებაში მოთხრობილია იამანეთის დედოფლის რუსუდანის თავგადასავალი. თხრობაში ჩასმულია თორმეტი სხვადასხვა ამბავი,

რომელთაც დედოფალს გასართობად და სანუგეშოდ მოუთხრობენ მისი ძმები.

„რუსუდანია“ მეტად საინტერესო ძეგლია ენობრივი თვალსაზრისით. მისი ლექსიკა მრავალფეროვანია და აღმოსავლური ლექსიკის შესასწავლად საინტერესო მასალას იძლევა. უხვად ვხვდებით სამოხელეო და სოციალური ურთიერთობების გამომხატველ ტერმინებს, ბრძოლის იარაღების სახელწოდებებს, ფულის, ძვირფასი ლითონებისა და პატოსანი თვლების, ტანსაცმლის, საომარი საჭურველის, სუფრის იარაღის სახელებს და სხვა.

მეთოდი.

ჩვენი ნაშრომი დარგობრივ, კერძოდ, ჭურჭლის აღმნიშვნელ აღმოსავლურ ლექსიკას ეძღვნება. განვიხილავთ სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელ აქამდე შეუსწავლელ იმ აღმოსავლურ ლექსიკურ ერთეულებს, რომელიც გვხდება ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთ მხატვრულ ძეგლში, „რუსუდანიაში“.

თითოეული ლექსიკური ერთეული მოყვანილი გვაქვს კონტექსტითურთ, იმ რაოდენობით რა რაოდენობითაც გვხდება იგი „რუსუდანიაში“.

ასევე კონტექსტითურთ მოგვაქვს ისინი სხვადასხვა ქართული წერილობითი წყაროებიდან და ქართული ენის დიალექტებიდან.

ვეყრდნობით ჯერ ქართულ, შემდეგ სპარსულ და სხვა ლექსიკოგრაფიულ ლიტერატურას. ვაანალიზებთ სპარსულ თუ არაბულ-სპარსულ წარმომავლობას და იმ ენობრივ ცვლილებებს, რომლებიც მათ განიცადეს ქართულში.

შედეგები.

აღნიშნული კვლევის შედეგად გამოვავლინეთ სხვადასხვა დანიშნულების ჭურჭლის აღმნიშვნელი ტერმინები, რომელიც გვხდება აღორძინების ხანის ერთ-ერთ მხატვრულ ძეგლში, „რუსუდანიაში“. შევისწავლეთ ისინი თუ რა ფუნქცია-დანიშნულებით არიან მოხსენიებული ძეგლში. აღნიშნულ ლექსებებს სპარსულ ენაში თავისი შესატყვისები მოეძებნებათ. დავადგინეთ

ნასესხობების წარმომავლობა. კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ სიტყვები ქართულ ენაში შემოსულია რეგულარული ხასიათის ფონეტიკური ცვლილებებით.

დისკუსია.

„რუსუდანიანის“ სრულ ტექსტში მოძიებულ ჭურჭლის აღმნიშვნელ ლექსემათა შორის გვხვდება „მათარა“, „მუჯამფარი //მუჯაფარი//მუჯამარი“, „ოყა“, „ფისოსი“ და „ფიდანი“ რომელიც ფუნქცია-დანიშნულების მიხედვით სხვადასხვა დანიშნულების სპეციალურ დამხმარე ჭურჭელთა ჯგუფში გავაერთიანეთ.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი სიტყვები ყურადღებას იქცევს თავისი საინტერესო ეტიმოლოგიით. კვლევის მიზანია, ვაჩვენოთ თუ როგორი ფონეტიკური, სემანტიკური და მორფოლოგიური ცვლილებებით შემოდის და მკვიდრდება აღნიშნული სიტყვები ქართულ ენაში.

ქართულ ენაში შემოსულია როგორც ძველი, ისე საშუალო და განსაკუთრებით ახალი სპარსული ლექსიკა. ახალი სპარსული ლექსიკის შემოდინება ქართულში ძირითადად ორ ნაკადად მოხდა, პირველად XI-XII, ხოლო მეორედ – XVI-XVIII საუკუნეებში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ VII საუკუნის შუა ხანებიდან არაბების მიერ ირანის დაპყრობამ და იქ ისლამის გავრცელებამ სპარსულ ენაში არაბული ლექსიკის შესვლა განაპირობა, რამაც სპარსულ ენაზე დიდი გავლენა მოახდინა. უამრავი არაბული ლექსიკური ერთეული სპარსული ლექსიკური ფონდის კუთვნილება გახდა და მეცნიერებაში პირობითად, არაბულ-სპარსული ლექსიკის სახელით არის ცნობილი. სწორედ ამ ფონდს ეკუთვნის სიტყვა „მათარა“.

„რუსუდანიანში“ **მათარა** ერთხელ სახელდება:

„მიველ წყალზე, მათარით წყალი მოვიტანე, დავჯე, თავი კალთაზე დავიდე, თვალსა და პირზე მოუსვი, გული მოვბანე“ (რუსუდანიანი, 1957: 450₁₅).

გარდა „რუსუდანიანისა“ „მათარა“ სახელდება „ბაქარიანში“, სულხან-საბა ორბელიანის „ქილილა და დამანაში“, „შაჰ-ნამეს“ ანუ „მეფეთა წიგნის“ ქართულ ვერსიებში.

„... არავის სმია იმ დღესა,
რომ ქართველთ დაემართა რა,
სისხლი სწყურიან ურუმთა,
აივსეს, შესვეს მათარა” (ბაქარ., 1544) (XVIII საუკუნის I ნახევარი);

„... გველშაპი ... რა მეაფჳანდემა ნახა ... ესე საქმე მეფეს მოახსენა, და მათართთ თასი იგი აავსო და მეფეს მიართვა“ (საბა, II₂ 541) (XVIII საუკუნე);

„მსწრაფლად წავიდა და სანოვაგე და ერთი მათარა წყალი მოუტანა ...“ (შაჰნ., III, 372₅) (XVIII / XVIII საუკუნის დასასრული).

„რუსუდანიაანის“ ბოლოს დართულ ლექსიკონში საბასეული განმარტებაა მოყვანილი: „ნატის სასმისი“ (საბა) ტყავისაგან შეკერილი დასაკეცი სასმისი, სამგზავროდ წასაღები (რუსუდან-იანი, 1957: 740). საბას „სარწყულ ჭურჭელთან“ აქვს მოხსენიებული: „სარწყული არს ჭურჭელი წყალთა: იათული, გოვზაკი, სტამნი, კუტალი, წურწუმა, წყლის-საქანელი, მათარა, თასუხა და მისთანანი“ (საბა, 1991-1993: 409).

არნ. ჩიქობავას მიერ რედაქტირებულ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ვკითხულობთ: „მათარა - 1) პატარა სამგზავრო წყლის ჭურჭელი, რომელსაც ჩვეულებრივ იკიდებენ ქამარზე, ძველად კეთდებოდა ტყავის, ახლა ლითონის ან მინისაა და მოთავსებულია ტყავის ან ქსოვილის ბუდეში; 2) კუთბ. (ქართ.) ხის ქერქის ჭურჭელი მარცვლეულის ან ხილეულის ჩასაყრელად (პატარა კალათივით)“ (ქეგლი, 1950-1964: V, 19).

რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით **ماتاره** [matāre] მოძვ. ტყავის მათარა წყლისათვის (რუბინჩიკი, 1985: 452).

მ. მოინის ლექსიკონში **ماتاره** matāra(-e) მათარა||მათარე [არაბულიდან **مطهره**] I მნიშვნელობაა ჭურჭელი, რომელსაც ტყავისაგან კერავენ; II იგივეა, რაც **آفتابه** [āftābe] სპილენძის ჭურჭელი (დოქი) გრძელი, ვიწრო ყელით, რომლითაც ხელ-პირს იბანდნენ (მოინი, 1998 : 3780). ამავე ლექსიკონში **مطهره** mathara(-e), met [= arabuli **مطهرة**] I. **آفتابه** [āftābe]; II. ჭურჭელი რიტუალური განწმენ-

დისათვის; III. ადგილი, სადაც რიტუალურ განბანვას ასრულებენ, ლოცვის წინ ხელ-პირსა და ფეხებს იბანენ (მოინი, 1998: 4206).

ალი-აქბარ დეჰხოდას ლექსიკონში კიდევ უფრო დაზუსტებულია, რომ სპარსული **ماتره** [matāra || matāre] წარმოადგენს „წყლისათვის განკუთვნილ ტყავის ჭურჭელს, რომელსაც მოგზაურები ატარებენ“. ლექსემა არაბული ძირიდან მომდინარეობს (დეჰხოდა, 1993-94: 17764). ამავე ლექსიკონში **مطهرة** [mathara] არის „ჭურჭელი, ალთაფა, რომლითაც ბუნებრივი მოთხოვნილებების მერე რიტუალურ განბანვას ასრულებენ“. ამ ჭურჭელს ამაგრებენ სასაპალნე ცხოველს ან პალანზე, ან გადასაკიდ ღია დასაჯდომზე, ან ურემსა და ოთხთვალაზე (დეჰხოდა, 1993-94: 18614). არაბულად **مطهرة** [mathara] მრ. რ. **مطاهر** [matahīr] ნიშნავს „ჭურჭელს, რომლითაც განიბანებოდნენ, განიწმინდებოდნენ“, არაბულ ენაში ასევე გვხვდება **مطهرة** [mutahhara] „ინსტრუმენტი, აპარატი, რომლის საშუალებითაც ავადმყოფის ტანსაცმლისა და ნივთების განწმენდა ხდებოდა ინფექციისაგან“ (ალ-მუნჯიდი, 1986: 474) და **طهور** [tahūr] „წყალი, ქვიშა და სხვ. რომლის საშუალებითაც განიწმინდებიან“ (ლოცვის წინ) (წერეთელი, 2000: 265).

მათარა გვხვდება ქართული ენის დიალექტებშიც: **მათარა** მოხეურში, ზემო იმერულსა და გურულში არის „ტყავის (აგრეთვე ხისა) ჭურჭელი სასმელი წყლისათვის“; **მათარაჲ** (მოხეურში) „ხის ჭურჭელი, რომელიც ოც გირვანქა ქერს იტევს“; **მათარა** (ქსნის ხეობაში) „ხის ქერქისაგან გაკეთებული პატარა კალათი, იყენებენ მარწყვის ან მაცვლის ნაყოფის ჩასაყრელად“ (ლლონტი, 1984: 339).

დაკვირვება ცხადყოფს, რომ სიტყვა „**მათარა**“-ს ქართული ფორმა სპარსულთან უფრო ახლოსაა და ქართულში უშუალოდ სპარსული ენიდან შემოსულ ლექსიკურ ნასესხობად უნდა განვიხილოთ.

როგორც სემანტიკურმა კვლევამ აჩვენა, სიტყვა „**მათარა**“-ს ქართული და სპარსული მნიშვნელობები ერთნაირია. განსხვავება მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის კუთხურ მეტყველებაში შეინიშნება.

„რუსუდანიანი“ მათარა სამგზავრო წყლის ჭურჭელია.

მუჯამფარი // მუჯაფარი // მუჯამარი

მეგლში **მუჯამფარი** ხუთჯერ სახელდება სხვადასხვა ფონ-ეტიკური ვარიანტებით:

მუჯამფარი // მუჯაფარი // მუჯამარი.

„ეგრევე დარიგებითა იდგენ მონანი, ტურფად დაკაზმულნი, და ხელთა ეჭირათ ოქროს **მუჯამფარნი**, აკმევდიან მუშკსა და სურნელსა“ (რუსუდანიანი, 1957: 1038);

„ზავისა სახლითა მოკიდებული მავრიდისა სასახლემდი სულად ბერძული და ხატური სტავრა ევინა და იქით და აქათ ხადუმნი და მონანი დგეს, ხელთ ეჭირათ ოქროს **მუჯაფარნი** და აკმევდნენ ალვასა, მუშკსა და ამბარსა“ (რუსუდანიანი, 1957: 114);

„გზა ოქროს აგურით დაუფინეს, იქით-აქათ სულ მონანი დააყენეს, ხელთა მუშკისა და ამბრის **მუჯამრები** მისცეს და იმას უკმევდენ“ (რუსუდანიანი, 1957: 3138);

„რა ქალაქისა კარნი შევიარეთ, გზანი ვერცხლის აგურით მოეფიქლათ და ხოჯებსა ზოგსა **მუჯამრები** ეჭირათ, ზოგთა – მუშკ-ანბარი და აყრიდენ თავსა,“ (რუსუდანიანი, 1957: 4807);

„ხადუმთა და ხოჯათა მუშკი და ამბარი დაეჭირათ და სამს კაცს ოქროს **მუჯამრები** ეჭირათ და სურნელს აკმევდენ“ (რუსუდანიანი, 1957: 4959).

„ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის სალექსიკონო ფონდის მასალებში გარდა „რუსუდანიანისა“ **მუჯამარი** გვხვდება „შაჰ-ნამეს“ ანუ „მეფეთა წიგნის“ ქართულ ვერსიებში:

„ალვა-ამბარი ეკმევის და მუშკი **მუჯამართა**“ (შაჰნ., I, 11733);

„სრათაგან მოეგებიან, ჩანგსა კვრენ პირად მთვარები ალვას აკმევდეს, კელთ ქონდათ ოქროსი **მუჯამარები**“ (შაჰნ., I, 11782);

ლექსემას აგრეთვე ვხვდებით „ვისრამიანი“:

„... რაც მიართვა, თითო-თითოს ვერ დაიტევს წერით ქარტა ... მურასას **მუჯამრებითა** სულთ სულნელთ აღმოსავალი” (არჩ., I, ვისრ., 3953).

თეიმურაზის განმარტება ამ სიტყვის შესახებ ასეთია: „**მუჯამრი** ანუ **მუჯამარი** - სასაკმეველე ალვა თლილი - ალვა დათლილი დანითა ხისა მისგან ალვისა სულნელისა დასაკმეველად“ (თეიმ. განმარტ., 4719).

„რუსუდანის“ ბოლოს დართულ ივ. გიგინეიშვილის ლექსიკონში **მუჯამვარი** || **მუჯამარი** განმარტებულია, როგორც საცეცხლური, სურნელოვანი ნივთიერებების დასაკმევეი მოწყობილობა; ჭურჭელი, რომელში იწვის და რომლითაც აკმევენ სურნელოვან ნივთიერებებს.

საბას ეს ლექსემა შეტანილი აქვს ლექსიკონში: **მუჯამარი** (**მუჯამბარი** CE) საცეცხლური ZAB. საცეცხლურივით C (საბა, 1991-1993: 532). საცეცხლური – სამღვდელოთა ცეცხლის ჭურჭელი სუ(ლ)ნელთა საკმეველთა დასაკმეველად; **მუჯამარი** – აგრეთვე საცეცხლეთა დიდებულთა წინაშე სადგმელთა სუ(ლ)ნელთა დასაკმეველად (საბა, 1991-1993: 67). **მუჯამარი** თურქულად. ბუურდან BC, ბუურდანი E, გიმტასუზ C (საბა, 1991-1993: 537).

მუჯამარი „ვეფხისტყაოსანშიც” გვხვდება:

„დღე და ღამე **მუჯამრითა** ეკმეოდის ალვა თლილი“ (ვეფხისტყაოსანი, 1957: 3301).

დ. ჩუბინაშვილი მიუთითებს, რომ **მუჯამარი** არაბულია (ჩუბინაშვილი, 1984: 912).

ი. რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით, **مجر** [mejmar||majmar] და **مجره** [mejmare||majmare] მრავლობითი **مجامر** [majāmer] არის საცეცხლური (რუბინჩიკი, 1985: 470).

მ. მოინის ლექსიკონშიც ასევეა განმარტებული: **مجر** mejmar [არაბულია] 1) მყალი, საცეცხლური; 2) მყალი, რომელშიც სურნელოვან, არომატულ ნივთიერებებს (ალოე და ა.შ.) წვავენ. აქვეა შენიშვნა, რომ სასუბრო ენაში წარმოთქვამენ majmar ფორმით. **مجره** mejmara(-e) = არაბ. **مجره**, მნიშვნელობები იგივეა, რაც **مجر**

mejmar (მოინი 1998: 3882). არაბულ ენაში *مجمرة* [mijmara] *მრ. რ.* *مجامر* [majāmīr] არის „საცეცხლური“ < *جمر* [jamr] „ნაკვერჩხალი“ (ზარანოვი, 1994: 126).

მ. ანდრონიკაშვილი ნაშრომში „არაბული სიტყვების სპარსული გზით შემოსვლის შესახებ ქართულში“ აღნიშნავს: „არაბული წარმოშობის ლექსიკური ელემენტები, რომლებიც საკმაოდ დიდი რაოდენობით გვხვდებიან ქართული ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში, ფეხს იკიდებენ ქართულში დაახლოებით VIII საუკუნიდან; პირველად არაბული წარმოშობის საკუთარი სახელებისა და სამოხელეო ტერმინების სახით, რომელთაც უკვე IX საუკუნიდან დაწყებული მოსდევს რამდენიმე ზოგადი სახელი. ეს სიტყვები თავისი ფონეტიკური სახის მიხედვით ახლოს არიან არაბულ ფორმებთან. მათგან უმრავლესობა შემოსულია, როგორც ჩანს, უშუალოდ არაბულიდან, ნაწილი კი ახ. სპარსულის მეშვეობით, სადაც არაბული წარმოთქმა ზუსტად იყო დაცული და მათი შეგუება სპარსული ენის ფონეტიკასთან დასრულებული არ იყო. XI საუკუნიდან იწყება, უკვე ახალი სპარსულის მეშვეობით, არაბული სიტყვების მოძალევა, განსაკუთრებით მრავლად კი ისინი კლასიკური საერო ლიტერატურის ძეგლებში გვხვდებიან. ქართულში შეთვისებულ არაბულ სიტყვებში მეტყველების ნაწილებს შორის უმეტესობას შეადგენენ მიმღეობისა და მასდარის ფორმები და *ا* პრეფიქსით (რომელიც მრავალთანხმოვნისა და ძირებიდან ადგილის, ჭურჭლისა და იარაღის სახელებს აწარმოებს) დაწყებული სიტყვები *مُفَعَّل* – ის ტიპისა, ამით აიხსნება განსაკუთრებული სიმრავლე მ-ზე დაწყებული არაბული სიტყვებისა ქართულში (მუზარადი, მუფარაბი, მუხაერი, მუჯამარი და სხვა)“ (ანდრონიკაშვილი, 1965: 326-328).

ამრიგად, **მუჯამფარი // მუჯაფარი // მუჯამარი** – ქართულში არის „საცეცხლური, სურნელოვანი ნივთიერებების დასაკმევი მოწყობილობა; ჭურჭელი, რომელშიც იწვის და რომლითაც აკმევენ სურნელოვან ნივთიერებებს“ < არაბ.-სპ. *مجمر* [მეჯმარ // მაჯმარ] და *مجمره* [მეჯმარე // მაჯმარე] *მრ. რ.* *مجامر* [მაჯმერ] „საცეცხლური“, „მაყალი, რომელშიც სურნელოვან, არომატულ ნივ-

თიერებებს (ალოე და ა. შ.) წვავენ“, (სასაუბრო ენაში წარმო-
თქვამენ majmar ფორმით) შდრ. არაბული **مجمر** [მიჯმარა] *მრ. რ.*
مجامر [მაჯამირ] „საცეცხლური“ < **جر** [ჯამრ] „ნაკვერჩხალი“. ლექ-
სემა ქართულ ძეგლებში იგივე მნიშვნელობით გვხვდება როგ-
ორც არაბულ-სპარსულში. სიტყვას სპარსულ ენაშიც სხვადასხვა
ფონეტიკური ვარიანტებით ვხვდებით.

გამოყენებული მასალის მიხედვით „რუსუდანიანში“ სახე-
ლდება ოქროს მუჯამფარნი, ასევე მუჯამფარნი და მუჯამრები. ის
დიდებულებისთავის ლხინში სურნელოვანი ნივთიერებების
(აღვა, მუშვი, ამბარი) დასაკმევ ჭურჭელს წარმოადგენს.

ოყა

„რუსუდანიანში“ **ოყა** ორჯერ სახელდება:

„ზოგან **ოყა** იდგა, ზოგან ქუზა“ (რუსუდანიანი, 1957: 455¹²);

„ერთი **ოყა** სიცოცხლის არაყი ჩამოვიღე ...“ (რუსუდანიანი,
1957: 455³²).

ძეგლის ბოლოს ივ. გიგინეიშვილის მიერ შედგენილ ლექს-
იკონში **ოყა** განმარტებულია, როგორც წონის ერთეული, სამი
გირვანქა; აქ; ჭურჭელი (სითხის ჩასასხამად) (რუსუდანიანი,
1957: 758).

ორივე მაგალითში **ოყა** ჭურჭლის აღსანიშნავი ტერმინია.
მეორე შემთხვევაში ეს ჭურჭელი არაყის საწყაოდ მოჩანს (არაყი
შეიძლება იყოს სურნელოვანი მცენარის გამოხდილი ნაყენი, ესე-
ნცია, სამედიცინო მიქსტურა. არაბული წარმომავლობის **عرق**
[araq] ძვ. სამედიცინო ტერმინი (მოინი, 1998: 2292)).

ორივე შემთხვევაში **ოყა** მოიხსენიება იმ სახლის აღწერი-
სას, სადაც „სააქიმო არაყები თუ ზეთები, რაც კაცისათვის სარ-
გოდ მცენიერის აქიმისაგან თქმულა და ანუ გაკეთებულა, ყოვლ-
ისფერისთანა იყო და თავ-თავისი სახელი ინდოურად ზედ
ეწერა, თუ ეს არი და ამ და ამ სენს არგებსო“ (რუსუდანიანი, 1957:
455).

არნ. ჩიქოზავას მიერ რედაქტირებული ქართული ენის
განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით **ოყა** – წონის ერთეულია,
უდრის 3 გირვანქას, ანუ დაახლოებით 1200 გრამს (იხმარებოდა
ზომის მეტრული სისტემის შემოღებამდე). „ჩვეულებრივი იარ-

ალი მას (= ამირანს) ვერ უძლებდა და ამიტომ ... 9 ოყა რკინა წაიღო და გამოაჭედინა თავისთვის ხმალი” (ივ. ჯავახ.); „[მამინაცვალი] ადგება უხმოდ შეჭამს რამდენიმე თავ ხახვს და ერთი ოყა შავ პურს (რ. გვეტ.); „ბიჭმა ოყა ... ხორცი იყიდა“ (გ. წერეთ.) (ქეგლი, 1950-1964: VI, 88).

დ. ჩუბინაშვილს მითითებული აქვს სიტყვის ოსმალური წარმომავლობის შესახებ. გარდა წონის ერთეულისა, შეიძლება იყოს ჭურჭელიც. მიუთითებს „რუსუდანაინსა“ და „ტეხნოლო-ლიურ ქიმიას“, დაწერილს ვახუშტის ხელით“ (ჩუბინაშვილი, 1984: 1000).

სულხა-საბა ორბელიანის ლექსიკონში ოყა 8 თუხთით არის განსაზღვრული. ამ წონის ერთეულს საბა „თათართა ენას“ უწოდებს (საბა, 1991-1993: 610).

ი. რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით اوقية [owqiye] არის მოძვ. უნცია (რუბინჩიკი, 1985: 142).

მ. მოინის განმარტებით ლექსიკონში اوقية (ow) awqiya [= არაბული اوقية] ვხვდებით მხოლოდ წონის ერთეულის აღმნიშვნელ სიტყვას (მოინი, 1998: 404).

წონის არაბული ერთეულიდან اوقية, რომელიც სპარსულ ენაშიც არის შესული, ქართულში მივიღეთ უკია და ოყა, იმ განსხვავებით, რომ უკია უმუალოდ არაბულიდან არის შემოსული ფონეტიკური კანონზომიერებების დაცვით: არაბული ق ქართულში გადმოდის როგორც კ და როგორც ყ (ანდრონიკაშვილი, 1965: 302).

გ. ჯაფარიძე მიუთითებს, რომ უკია, რომელიც ქართული წყაროებიდან გვხვდება XI-XV სს. სამედიცინო ძეგლებში, „უსწორო კარაბადინში“, „წიგნი სააქიმოჲ“-ში, ზაზა ფანასკერტელიციციშვილის „სამკურნალო წიგნში“, თავის მხრივ, ბერძნული უნციიდან მომდინარეობს, არაბული წონით სისტემაში რატლის 1/12 ნაწილს შეადგენდა (ჯაფარიძე, 1973: 64).

გ. ჯაფარიძის იმავე ნაშრომში ოყა ოსმალური წონის ერთეულია (حقة), ასევე არაბული ვარიანტიდან. საქართველოში ოყა XVI ს-დან ვრცელდება. XVI-XVIII სს. წყაროებში ვხვდებით ამ

ტერმინის სხვა ფორმებსაც: ჰოყას და ოკას: „იადიგარ დაუდი“, „ქართული სამართლის ძეგლები“, „მასალები საქართველოს ეკონომიური ისტორიისათვის“. გ. ჯაფარიძე ასახელებს ამ საწონის გავრცელების არედა, ძირითადად, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს. საზომ ერთეულთა ურთიერთმიმართების საფუძველზე გამოაქვს დასკვნა, რომ ეს ერთეული უშუალოდ ოსმალეთიდან დამკვიდრდა ჩვენში. XIX ს. I ნახევარში ოყა ქუთაისის, რაჭის, ოზურგეთის და ახალციხის მაზრებში მარცვლეულის საწყაოც ყოფილა (ჯაფარიძე, 1973: 74).

ამრიგად, **ოყა** – ქართულში „წონის ერთეულია, უდრის 3 გირვანქას, ანუ დაახლოებით 1200 გრამს (იხმარებოდა ზომის მეტრული სისტემის შემოღებამდე)“ < ბერძ. უნცია < არაბ.-სპ. **أوقية** [owqiye]], არაბ. **أوقية** [ukia]. დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში გავრცელებული ოყა < თურქული **حقة** [hoqa].

ზემო იმერულ დიალექტში გვხვდება ჭურჭლის აღმნიშვნელი ლექსემა **ოყიანი** – ოყის (3 გირვანქის) ტევადობის ხის ჭურჭელი. ოყიანში მარილს ყრიდნენ.

„რუსუდანიაში“ ორივე შემთხვევაში ოყა ჭურჭლის აღსანიშნავი ტერმინია და გვხვდება იმ სახლის აღწერისას, სადაც სამედიცინო სითხეები ინახება. როგორც ჩანს, ოყა განეკუთვნება სამედიცინო მიქსტურების სათავსოებს.

ფისოსი

ლექსემა **ფისოსი** „რუსუდანიაში“ სამჯერ გვხვდება:

„იქიდან კარი შევიდოდა და კიდევ უფრო დიდი სახლი იყო და იმაში ისევ რიგის-რიგისად დაწყობილი ხალასის სირმით ნაკერი სევანი, თეჯირი, ოთაღი, სკლატისა და ატლასისა, ქამხისა ალაჩუყები ეწყო. ისევ იქიდან კარი შემოვიდოდა. ერთი ამდონი სახლი სხვა იყო, სულ ოქროსა და ვერცხლის **ფისოსი** და ფიდანო ეწყო, ტაშტი, ალთაფა, თუნგი, ქვაბი. დიდროვანი ტაშტები იყო, რომ ფეხი არ წაიდგმოდა“ (რუსუდანიანი, 1957: 1114).

მეოთხე კარის ერთ-ერთ თავში „აქა დაბადება ხელმწიფის შვილის ყასარისა“, ვკითხულობთ:

„ეს ხომ თვალი მომცა ღმერთმან დანახვისათვის და ყური გაგონებისათვის, ჭკუა უბოძებია ჩემთვის და გონება მაქვს, ეს

საჭმელი აქ ხომ არა მოვა რა და არა გაკეთდება რა და ეს სანთელი და **ფისოსი** ენთების, სადა არს ქვეყანა და ქვეყნის ნათელი, - ეს მართალი მითხარ, თორემ თავს მოვიკლავო“ (რუსუდანიანი, 1957: 328ა).

თავში „აქა ყაისარისა და მისთა მშობელთა შეყრა“ ანალოგიურად ვხვდებით სიტყვა **ფისოსს** სანთელთან ერთად:

„ტახტი იყო ოქროსა და შიგან ისხდეს მრავალი გათლილი უცხო თვალი ქალის სახე და კაცისა, ნადირისა და ფრივლისა. ფერადად შემკობილი იყო და ოთხი ფერხნი ეყარნეს, ლომისა სახენი, და მას ლომებსა ზედა თვითო სვეტი იყო ამართული ყვითლის იაგუნდისა. ესრეთ ნათობდის იგი ოთხი სვეტი, რომელ უკუნს ღამეს, სადაც იდგის, იქ სანთელი და **ფისოსი** აღარ უნდოდის“ (რუსუდანიანი, 1957: 397²¹).

„ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის დამდგენი კომისიის მასალებში, გარდა „რუსუდანიანისა“, ლექსემა „ფისოსი“ გვხვდება პარალელური ფორმებით: **ფისოსი//ფისოზი//ფიზოზი:**

ფისოსი

„... გამოგვიტანებ(ი)ა პატიოსანი გამდელი მისის საყბურითა, ოქროს ყელის ჯაჭვითა, ცხრის ოქროს ღილითა, რვის ბეჭდითა ზურმუხტისა, იაგუნდისა და ფირუზისა და მარგალიტითა, ტყავითა, ტყავაკბითა და შვიდის კელის ტანისამოსითა ... ერთის სათბობის თუნგითა, ქვაბითა, ტაშტითა და ალთაფითა და **ფისოსითა** ...“ (სიძვ., II, 434¹⁶) (1692-1703 წწ.);

„ ... ჩვენც დაგემოყურენით და მოგათხოვეთ ... და ჩვენი ბატონი ანა და გამოვატანეთ ზითვად ... : ... საფარემოს იარაღისაგან: ორხოვა ჯუფთი ერთი, ... ფანარი ერთი, **ფისოსი** ერთი, ფიდანო მისის კოვზითა ერთი ...“ (სიძვ., II, 435¹) (1692-1703 წწ.);

ფისოზი

„ ... მოგვიძვანებია ... აგრეთვე **ფისოზი** სპილენძისა ორი, მისი ზირანდაზებით ...“ (სიძვ., III, 499⁴) (1713 წ.);

ფიზოზი

„წარგვიტანებია ... **ფიზოზი** ვერცხლისა ერთი; ფიდანო და კოვზი ვერცხლისა ერთი ზირანდაზითა“ (სიძვ., III, 491⁷) (1712 წ.).

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში **ფისოსი** განმარტებული არ არის.

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში წარმოდგენილია: **ფისოსი** [სპარ. ფიზუს] ძვ. 1) ძირფართო შანდალი (დ. ჩუბინაშვილი); 2) ჭრაქის თასი. „ფისოსი ქონის ჭურჭელი უნდა ყოფილიყო..., ჭრაქი რკინის ან სპილენძის ფიალას, ანუ ჯამს ეწოდებოდა” (ივ. ჯავახიშვილი) (ქეგლი, 1950-1964: VII, 118).

განმარტებითი ლექსიკონის **ფიზუს** ალბათ მიღებულია კორექტურული უზუსტობის გამო. უნდა იყოს `ფისუზ` **پی سوز** [pīsūz] // **پی سوز** [pīhsūz]. ეს არის ლამპა ან სანათი, რომელიც ანთია (იწვის) ქონზე. ნათელია, რომ ორივე პარალელური ფორმა შედგება ორი კომპონენტისაგან: ფიჰ + სუზ, აქედან **پی** [pīh] ქონი, ცხიმი; ნატურალური ქონი (რუბინჩივი 1985: 326-338); **سوختن** [sūxtan] „წვა, დაწვა“, აწმყო დროის ფუზე **سوز** [sūz]. **سوز** [sūz] არის რთული სიტყვის მეორე კომპონენტი „მწველის” მნიშვნელობით (რუბინჩივი, 1985: 66-68).

მ. მოინის განმარტებით ლექსიკონში **ფისოსის** მნიშვნელობა ასეთია: **پی سوز** pīhsuz [پی سوز = بیسوس (ბისუს)] ← □ არაბიზებული ფორმა] - თიხის ან ლითონის ჭურჭლის სახეობა, რომელშიც ნატურალურ ქონს ან აბუსალათინის ზეთს, ან სელის ზეთს ასხამდნენ და ანათებდნენ, პატრუქი კი ბამბისა ჰქონდა.

پی pīh [= **په** (peh) = **پی** (pī) ძველსპარსულად pīhu, ავესტურული pitu `საკვები, საჭმელი`, ფალაური pīh] (მოინი, 1998: 984-85).

ი. იაგელოს განმარტებით **ფიჰსუზ** არის „სამგზავრო სასანთლე, შანდალი“ (იაგელო, 1910: 356).

ივ. ჯავახიშვილი საკუთრივ აღმოსავლეთ საქართველოში მიღებული წონის საზომებში განიხილავს ფისოსსაც. იგი აღნიშნავს, რომ „საერთო საზომებს გარდა, განკერძოებისა და შინაური კარჩაკეტილობის წყალობით, ამას გარდა ამერეთში სპარსეთისა, იმერეთში კი - ოსმალეთის ბატონობა-გავლენის გამოისობით, აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოში განსაკუთრებული საზომებიც გაჩნდა, რომელნიც მხოლოდ ერთ-ერთ მათგანში, თვით მხოლოდ ერთს რომელსამე თემშიც კი იყო მიღებული“. ფისოსი ვახტანგ მეფის დასტურლამალში გვხვდება. იქ ნათქვა-

მია, რომ ფემქამის აღმწერელს „ფემქამნივის“-ს ჯამაგირს და ულ-უფას გარდა, უნდა აგრეთვე „ერთი ფისოსი ქონი მიელო“, მოლარეთხუცის სარგოშიაც შედიოდა „ერთი ფისოსი ქონი“. როგორც ამ ამონა-წერებითგანა ჩანს, ფისოსი ქონის ჭურჭელი უნდა ყოფილიყო და უკვე პ. უმიკაშვილსა ჰქონდა დასტურლამალის ლექსიკონში აღნიშნული (ჯავახიშვილი, 1925: 89).

ომკის ტაძრის წარწერებში (X ს.) გვხვდება ქარაგმიანი სიტყვა „ფ ~ სი“: „ღვნოდ ფ ~ სი: ჭ (5000). მ. ბროსე ამ სიტყვას კითხულობდა, როგორც „ფასს“ (იგულისხმება „დრამა“-ო). ხოლო ე. თაყაიშვილის აზრით კი, ეს ქარაგმიანი სიტყვა აღნიშნავს „ფისოსს“. ომკის ტაძრის წარწერიდან და ვახტანგ მეფის „დასთურლამალ“-ში აღნიშნული მნიშვნელობიდან (**ფისოსი**, როგორც „ქონის ჭურჭელი“) გამომდინარე, ე. თაყაიშვილი დაასკვნის, რომ **ფისოსი** ღვინის და საზოგადოდ თხევადი ნივთიერების საწყაოც ყოფილა. ე. თაყაიშვილს მოჰყავს ი. მეგრელიძის ცნობა **ფისოსის** შესახებ: გურიაში (სოფ. ბახვში, ასკანაში და სხვ.) ეს სიტყვა „**ფისუსაი**“-ს ფორმით, ხმარებაში ყოფილა და ნიშნავს საღამურ მცირე ჭრახს, რომელსაც ბავშვიანი ქალი ან ავადმყოფი იდგამს ხოლმე. ამასთანავე „**ფისუსა**“ შეიძლება იყოს თუნუქის, თიხის ან შუში-საც (თაყაიშვილი, 1960: 48-49).

ჩვენი აზრით, **ფისოსის** „ღვინის საწყაოდ“ განხილვის საკითხი სათუთა და შემდგომ კვლევას მოითხოვს.

ლექსემა სპარსულიდან ქართულ ენაში რეგულარული ხასიათის ფონეტიკური ცვლილებებით გადმოვიდა „**ფიჰსუსის**“ ქართულში გადმოსვლისას „**ჰ**“ ბგერა დაკარგულია. ცნობილია, რომ უცხო ენებიდან შემოსულ სიტყვებში, როგორც წესი, ქართულში „**ჰ**“ იკარგება, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა. **ჰ** [pīh] და **ჰ** [pī] პარალელური ფორმებია. „**ჰ**“-ს ჩავარდნა სპარსულ ენაშივე დასტურდება (შდრ. čahār // čār „ოთხი“); სპ. უ > ქართ. ო.

ამრიგად „რუსუდანთანში“ ფისოსი გვხვდება როგორც გასანათებელი საშუალება. გამოყენებული მასალის მიხედვით კი – ოქროსი და ვერცხლისა. ქართულ ისტორიულ საბუთებში სპილენძის ფისოსია მოხსენებული.

ფიდანნი

ფიდანნი მხოლოდ ერთხელ გვხვდება „რუსუდანიაში“. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ფისოსი და **ფიდანნი** ერთად სახელდება ძეგლის II კარში, რომელშიც მოთხრობილია „ამბავი ხათაელთა ხელმწიფისა ტომერანისა და მისა მისისა ჯიმშედისა“. „საქართველოს სიძველენშიც“ ორ შემთხვევაში ერთად არის წარმოდგენილი. მომყავს მაგალითი, სადაც **ფიდანნი** ცალკე სახელდება:

„[მომეზარა მე კაკონაშვილს] **ფიდანნი** და კოვზი ა. ბოშხაბით. ჯამი დ. ქაფქირი ა.“ (სიძვ., II, 277²⁸) (1707 წ.); „მიეზარა ზალ კაკონაშვილს ... **ფიდანნი** ერთი“ (სიძვ., II, 215⁵) (1707 წ.);

სულხან-საბა ორბელიანი, ისევე როგორც ფისოსს, **ფიდანსაც** არ განმარტავს.

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ვკითხულობთ: **ფიდანნი** - ძვ. ბადია (დ. ჩუბინაშვილი) (ქეგლი, 1950-1964: VII, 101).

ი. რუბინჩიკის მიერ რედაქტირებული სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით **دَان پِه** [pīhdān] ეს არის: 1) ჭურჭელი, ლამბაქი ცხიმით (რომელშიც საბნის დამლიანდაგებელნი ნემსს ასველებდნენ); 2) **پِه سوز** [pīhsuz] (რუბინჩიკი, 1985: 338).

მ. მოინის სპარსულ განმარტებით ლექსიკონში **دَان پِه** pīhdān - ის მნიშვნელობებია: **I.** **دَان رَوغ** [rouyandān] ჭურჭელი ზეთისათვის, ერბოსთვის; **II.** პატარა ჭურჭელი, რომელშიც საბნის მკერავები ქონს აკეთებენ და ნემსს მასში ასველებენ, რათა გაქონიანდეს და უფრო ადვილად ჩავიდეს და ამოვიდეს ნაჭერში; **III.** იგივეა, რაც **پِه سوز** [pīhsūz] (მოინი, 1998: 985).

ალიაქბარ დეჰხოდა კიდევ უფრო აზუსტებს, რომ **ფიდანნი** არის ხის ან ნაჭრისაგან გაკეთებული ჭურჭელი ან ტყავის ერთგვარი ქისა, რომელშიც ქონია ჩასხმული (დეჰხოდა, 1993-94: 5299).

دَان پِه [pīhdān] ნაწარმოებია არსებით სახელზე **پِه** [pīh] „ქონი, ცხიმი; ნატურალური ქონი“, სათავსის აღმნიშვნელი **دَان** [dān] სუფიქსის დამატებით.

თანამედროვე სპარსულ ენაში -dān პროდუქტიული სუფიქსია, რომელიც ერთვის არსებით სახელს: šam’dān „სასანთლე“ <

šam' „სანთელი“; goldān „საყვავილე ქოთან“ < gol „ყვავილი, ვარდი“ (ჩხეიძე, 1969 : 29).

ქართულ ენაში გადმოსვლისას სიტყვაში **ფიდანი**, ფისოსის მსგავსად ამოვარდნილია „ჰ“ ბგერა.

„რუსუდანიაში“ ფიდანი ფისოსთან ერთად სხვადასხვა სახის ჭურჭლის ჩამონათვალში სახელდება. კონტექსტის მიხედვით, ფისოსი და ფიდანი სემანტიკურად ერთი რიგის ლექსემები არიან და მნიშვნელობით უახლოვდებიან „სანთელს“.

დასკვნა.

განხილული ლექსიკური ერთეულები, ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, საინტერესო სურათს ჰქმნიან. ამ ლექსიკური ერთეულების ფონეტიკური, მორფოლოგიური, სემანტიკური და, ამავე დროს, ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ანალიზის შედეგად გაირკვა, რომ სიტყვები შემოსულია გარკვეული ფონეტიკური და სემანტიკური ცვლილებებით, რომლებიც ქართული ენის დიალექტებში გვხვდება სხვადასხვა ვარიანტებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ანდრონიკაშვილი,მ.(1965). *არაბული სიტყვების სპარსული გზით შემოსვლის შესახებ ქართულში*. თსუ, „შრომები“, ტ. 105, თბილისი.
- არჩ., I, ვისრ. (1936). *არჩილი*. თხზულებათა სრული კრებული ორ ტომად ალ. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. არჩილიანი, ტ. I, ტფილისი.
- ბაქარ., (1962). იესე ტლაშაძე, *ბაქარიანი*. გამოსაცემად მოამზადა სოლ. ყუბანიევილიმა. თბილისი.
- ვეფხისტყაოსანი, (1957). შოთა რუსთაველი, „*ვეფხისტყაოსანი*“; სარედაქციო კოლეგია: ალ. ბარამიძე, ვ. კვეციანი, ა. შანიძე, „სახელგამი“, თბილისი.

- თაყაიშვილი, ე. (1960). *1917 წლის არქეოლოგიური ექსპედიცია სამხრეთ საქართველოში*. „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“, თბილისი.
- თეიმ. განმარტ., (1960). *თეიმურაზ ბაგრატიონი*. განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსანისა გაიოზ იმედაშვილის რედაქციით, გამოკვლევითა და საძიებლებით. თბილისი.
- რუსუდანიანი, (1957). „*რუსუდანიანი*“. ილ. აბულაძისა და ივ. გიგინეიშვილის რედაქციით, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო ივ. გიგინეიშვილმა, „საბჭოთა მწერალი“, თბილისი.
- საბა, (1991-1993). *ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული*, I-II, „მერანი“. თბილისი.
- საბა, II-2 (1962). *სულხან-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ტომი II-2. „ქილილა და დამანა“*. ალ. ბარამიძისა და ე. მეტრეველის რედაქციით. თბილისი.
- სიძე, II (1909). *საქართველოს სიძველენი*. ტომი II. ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტფილისი.
- სიძე, III (1910). *საქართველოს სიძველენი*. ტომი III. ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტფილისი.
- ქეგლი, (1950-1964). *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, I-VIII, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი.
- ღლონტი, ალ. (1984). *ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა*. შემდგენელი ალ. ღლონტი, „განათლება“, თბილისი.
- შაჰნ., I (1916). *შაჰ-ნამეს ანუ მეფეთა წიგნის ქართული ვერსიები*. ტომი I. ტექსტი გამოსცა, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო იუსტინე აბულაძემ. თბილისი.
- შაჰნ., III (1974). *შაჰ-ნამეს ანუ მეფეთა წიგნის ქართული ვერსიები*, III. ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო დავით კობიძემ. თბილისი.
- ჩუბინაშვილი, დ. (1984). *ქართულ-რუსული ლექსიკონი*. სასტამბოდ მოამზადა და წინასიტყვაობა დაურთო აკაკი შანიძემ, „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.

- ჩხეიძე, თ. (1969). *სახელთა სიტყვაწარმოება სპარსულ ენაში*. მეცნიერება, თბილისი, (რუსულ ენაზე).
- წერეთელი, გ. (2000). *არაბული ქრესტომათია ლექსიკონითურთ*, თსუ, თბილისი.
- ჯავახიშვილი, ივ. (1925). *ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები, წინათ და ეხლათ*. წიგნი III, ნაკვეთი მესამე, ქართული საფას-საზომთამცოდნეობა ანუ ნუმრიზმატიკა-მეტროლოგია, ტფილისი, კრებული „ჩვენი მეცნიერების“ გამოცემანი.
- ჯავარძე, გ. (1973). *ნარკვევები ქართული მეტროლოგიის ისტორიიდან (IX-XIX სს.)*. „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია“, თბილისი.
- Баранов, Х. К. (1994). *Арабско-русский словарь*. Т. I-II, Ташкент.
- Рубинчик, Ю.А. (1985). *Персидско-русский словарь*. под редакцией Рубинчика Ю.А. , I-II, «Русский язык», Москва.
- Ягелло, И. Д. (1910). *Персидско-русский словарь*. Ташкент.
- Al-Munjid. (1986). *Arabic dictionary* المنجد في العربية، بيروت لبنان ٩٨٦
- Dehkoda, Aliakbar. (1993-94). *Loghatname (Encyclopedic Dictionary)*. Tehran University Publications, Tehran.
- Mo'in, Muhammad. (1998). *Persian Dictionary*. I-VI, Amir Kabir Publishing Corporation, Tehran.

References:

- Andronik'ashvili, M. (1965). *Arabuli Sit'qvebis Sp'arsuli Gzit Shem-osvli Shesakheb Kartulshi*. „Tsu“, „Shromebi“, T'. 105, Tbilisi.
- Arch., I, Visr. (1936). *Archili*, Tkhzulebata Sruli K'rebuli Or T'omad Al. Baramidzisa da N. Berdzenishvilis Redaktsiit. Archiliani, T'. I, T'pilisi.
- Bakar., (1962). Iese T'lashadze, *Bakariani*. Gamosatsemad Moamzada Sol. Qubaneishvilma. Tbilisi.
- Vepkhist'qaosani, (1957). Shota Rustaveli, „Vepkhist'qaosani“, Saredaktsio K'olegia: Al. Baramidze, K'. K'ek'elidze, A. Shandize, „Sakhelgami“, Tbilisi.

- Taqaishvili, E. (1960). 1917 *Ts'lis Arkeologiuri Eksp'editsia Samkhret Sakartveloshi*. „Sakartvelos Metsnierebata Ak'ademiis Gamomtsemloba“, Tbilisi.
- Teim. Ganmart'. (1960). Teimuraz Bagrat'ioni, *Ganmart'eba P'oema Vepkhist'Qaosanisa Gaioz Imedashvilis Redaktsiit*. Gamok'vlevita da Sadzieblebit. Tbilisi.
- Rusudaniani, (1957). „*Rusudaniani*“, II. Abuladzisa da Iv. Gigineishvilis Redaktsiit, Ts'inasit'qvaoba da Leksik'oni Daurto Iv. Gigineishv- ilma, „Sabch'ota Mts'erali“, Tbilisi.
- Saba, (1991-1993). *Orbeliani Sul Khan-Saba, Leksik'oni Kartuli*, I-II, „Merani“, Tbilisi.
- Saba, II-2 (1962). *Sul Khan-Saba Orbeliani, Tkhzulebani*, T'omi II-2. Kilila da Damana, Al. Baramidzisa da E. Met'revelis Redaktsiit. Tbilisi.
- Sidzv., II (1909). *Sakartvelos Sidzveleni*, T'omi II. E. Taqaishvilis Red- akt'orobit. T'pilis.
- Sidzv., III (1910). *Sakartvelos Sidzveleni*, T'omi III. E. Taqaishvilis Redakt'orobit. T'pilis.
- Kegli, (1950-1964). *Kartuli Enis Ganmart'ebiti Leksik'oni*, Arn. Chik- obavas Saerto Redaktsiit, I-VIII, Sakartvelos SSR Metsnierebata Ak'ademiis Gamomtsemloba, Tbilisi.
- Ghlont'i, Al. (1984). *Kartul K'ilo-Tkmata Sit'qvis K'ona*, Shemdgenebi Al. Ghlont'i, „Ganatileba“, Tbilisi.
- Shahn., I (1916). *Shah-Names anu Mepeta Ts'ignis Kartuli Versiebi*, T'omi I. T'ekst'i Gamostsa, Ts'inasit'qvaoba da Leksik'oni Daurto Iust'ine Abuladzem. Tbilisi.
- Shahn., III (1974). *Shah-Names anu Mepeta Ts'ignis Kartuli Versiebi*, III. T'ekst'i Gamostsa, Gamok'vleva da Leksik'oni Daurto Davit K'obidzem. Tbilisi.
- Chubinashvili, D. (1984). *Kartul-Rusuli Leksik'oni*, Sast'ambod Moam- zada da Ts'inasit'qvaoba Daurto Ak'ak'i Shanidzem, „Sabch'ota Sakartvelo“, Tbilisi.
- Chkheidze, T. (1969). *Sakhelta Sit'qvats'armoeba Sp'arsul Enashi*, Met- sniereba, Tbilisi, (Rusul Enaze).

- Ts'ereteli, G. (2000). Ts'ereteli G., Arabuli Krest'omatia Leksik'oniturt, Tsu, Tbilisi.
- Javakhishvili, Iv. (1925). *Ist'oriis Mizani, Ts'qaroebi da Metodebi*, Ts'inat da Ekhla, Ts'igni III, Nak'veti Mesame, Kartuli Sapas-Sazomtamtsoedneoba anu Numizmat'ik'a-Met'rologia, T'pilisi, K'rebuli „Chveni Metsnierebis” Gamotsemani.
- Japaridze, G. (1973). *Nark'vevebi Kartuli Met'rologiis Ist'oriidan (IX-XIX ss.)*, Sakartvelos Metsnierebata Ak'ademia, Tbilisi.
- Baranov H. K. (1994). *Arabsko-Russkij Slovar'*, T. I-II, Tashkent.
- Rubinchik, Ju.A. (1985). *Persidsko-Russkij Slovar'*, Pod Redakciej Rubinchika Ju.A. , I-II, «Russkij Jazyk», Moskva.
- Jagello, I. D. (1910). *Persidsko-Russkij Slovar'*, Tashkent.
- Al-Munjid. (1986). *Arabic dictionary* المنجد في العربية، بيروت، لبنان، ١٩٨٦
- Dehkhoda, Aliakbar.(1993-94).*Loghatname (Encyclopedic Dictionari)*, TehranUniversity Publications, Tehran.
- Mo'in, Muhammad. (1998). *Persian Dictionary*, I-VI, Amir Kabir Publishing Corporation, Tehran.

LEXICAL UNITS DENOTING VESSELS FOR VARIOUS PURPOSES IN „RUSUDANIANI“

Tamar Gasitashvili

Tbilisi Ivane Javakhishvili State University
Georgia, 0179, Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1,
+995599 80 68 78. tamar.gasitashvili566@hum.tsu.edu.ge
Orcid ID : 0009-0000-4282-5797

Abstract.

One of the outstanding monuments of 17th-century Georgian writing is “*Rusudanian*” (‘The story of Queen Rusudan’). The author’s name is unknown. From a linguistic perspective, this heroic-adventure epic is very interesting and offers rich material for studying the oriental language. Our research is also focused on this subject, particularly, the oriental terminology denoting vessels.

Among the lexemes denoting utensils found in the full text of “*Rusudanian*” are "mathara", "mujampari" // "mujapari" // "mujamari," "oka", "pisi" and "pidani", which according to their function and purpose are special auxiliary utensils for different purposes. We united in a group.

Among the lexemes denoting utensils found in the full text of the "*Rusudanian*", we came across such lexemes as "matara", "mujampari" // "mujapari" // "mujamari", "oka", "pisi" and "pidani", which we combined in a group of special auxiliary utensils for a variety of uses according to their function and purpose.

From a linguistic point of view, the lexical units under consideration create an interesting picture. As a result of phonetic, morphological, semantic and, at the same time, historical and etymological analysis of these lexical units, it was found out that the words were introduced with certain phonetic and semantic changes

that occur in different variants in the dialects of the Georgian language:

Matara is an Arab-Persian lexical unit. In Persian, it is a leather vessel for water, which is carried by travelers to perform ritual ablutions. This term was established in Georgian from Persian, since the Georgian form is closer to Persian. It is also found in "*Rusudaniani*" with the meaning of travel water vessel.

Mujampari // Mujapari// Mujamari- lexeme is found in Georgian monuments with the same meaning as in the Arab-Persian ones. The word is also found in Persian with various phonetic variants. It is a vessel for flavoring of aromatic substances (alvar, musk, amber) used for the nobles during feasts.

In the "*Rusudaniani*" **oka** is a term for a vessel and is used to describe a house where medicinal liquids are kept. It seems that oka belongs to the storehouses of medicinal mixtures.

In "*Rusudaniani*" **pidani** together with **pisosi** is mentioned in the list of various types of vessels. According to the context, **pisosi** and **pidani** are semantically lexemes of the same order and come close to "candle" in meaning. Both of these lexemes have been established in Georgian from the Persian language.

Keywords: Rusudaniani; linguistics; specialized vocabulary; vessels.

არქეოლოგია, ეთნოლოგია
ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY

სასანიანები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში: პეტრას
გარნიზონის აღჭურვილობა და მომარაგება

თამაზ დარჩიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი, ბათუმი,
საქართველო, 0610, რუსთაველის/ნინოშვილის
ქ.32/35, +995 577-27-26-33. t.darchidze@bsu.edu.ge;
ORCID ID 0000-0003-1835-941X

ნიკა ხოფერია

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი, GIPA-ს ასისტენტ-პროფესორი.
თბილისი, საქართველო, 0162, ქაქუცა
ჩოლოყაშვილის გამზირი3/5, +995 591-60-06-64.
nika.khoperia.1@iliauni.edu.ge
ORCID ID 0000-0002-3076-965X

აბსტრაქტი.

სტატიაში განხილულია ლაზეთის სამეფოს გვიანანტიკური და ადრემუშასაუკუნეების ერთ-ერთ საკვანძო ციხესიმაგრეში სასანური გარნიზონის ყოფნასთან დაკავშირებული საკითხები. როგორც ცნობილია, პეტრამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ბიზანტიის იმპერიასა და სასანურ ირანს შორის VI საუკუნეში მომხდარ სამხედრო დაპირისპირებაში. ციხისძირში მოპოვებული უკანასკნელი წლების არქეოლოგიური მასალების წერილობით ძეგლებთან ერთად გააზრება ადასტურებს, რომ ბიზანტიელთა მიერ გამაგრებულ ციხე-ქალაქში სასანიური ძალები ლაზეთის დიდი ომის დროს მართლაც იდგა, რაც ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია პეტრას-ციხისძირთან საბოლოო იდენტიფიცირ-

ების თვალსაზრისით.

სტატიაში მიმოხილულია ლაზეთის სამეფოში სასანური ირანის სამხედრო და პოლიტიკური ინტერესების ძირითადი საკითხები, პეტრას სამხედრო გარნიზონის შეიარაღება და აღჭურვილობა, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში სასანური მონეტების გავრცელების ხასიათი და მისი თავისებურებანი.

დადგენილია, რომ დიდი ომის პერიოდში პეტრას ციხესიმაგრეში ირანელთა 10 წლიანი ყოფნა დაკავშირებული იყო გლობალურ საომარ ვითარებასთან და იგი სამხედრო ამოცანის - ლაზეთი-ბიზანტიის სამხედრო-გზის კონტროლს ემსახურებოდა. სასანიანთა პეტრასში გამაგრების ფაქტში არ ჩანს პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ასპექტები. გამოიკვეთა, რომ რეგიონში სასანური მონეტების მიმოქცევა ძირითადად დაკავშირებული იყო გარნიზონისათვის ჯამაგირის გაცემასთან და იგი ნაკლებად იყო გამოყენებული ადგილობრივ მოსახლეობასთან სავაჭრო ურთიერთობისათვის.

საკვანძო სიტყვები: გვიანანტიკური-ადრემუასაუკუნეები; პეტრა; სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო; ლაზეთის სამეფო; სასანური ირანი.

შესავალი.

ლაზეთის სამეფო VI საუკუნის დამდეგიდან სრულად ექცევა ბიზანტიის სტრატეგიული ინტერესის სფეროში. რეგიონზე პრეტენზიას აცხადებს ირანიც, რომელიც ცდილობს ბიზანტიის წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციების წარმოების მიზნით დასავლეთ საქართველოში მოიპოვოს ახალი პლაცდარმი. ირანელებს კარგად ესმოდათ ზღვისპირა სამეფოს სტრატეგიული მნიშვნელობა. სწორედ ამან განაპირობა ორ იმპერიას შორის გაჩაღებული ხანგრძლივი დაპირისპირება, რომელსაც თანამედროვე ისტორიოგრაფია ლაზეთის დიდი ომის სახელით იცნობს. ამ ომის საკვანძო მოვლენები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე განვითარდა, კერძოდ პეტრას აღება, დაცვა და

დაკარგვა განაპირობებდა საომარ მოქმედებებში დაპირისპირებულ მხარეთა უპირატესობას ან მარცხს.

ლაზეთის დიდ ომის დაწყებამდე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ბიზანტიური გავლენის ქვეშ უშუალოდ მოქცეული ტერიტორია იყო, თუმცა 541 წელს აქ ირანული ძალების შემოსვლამ იგი რამდენიმე წლით მოაქცია სასანიანთა კონტროლის ქვეშ.

პეტრაში ირანელთა გარნიზონის ყოფნა პირობითად ორ პერიოდად შეიძლება დავყოთ. პეტრას აღებიდან ვიდრე ლაზების აჯანყებამდე, პეტრას მეორე ალყამდე (549 წ.) პერიოდი მეტნაკლებიად მშვიდობიანია. ირანელებსა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან დროის ამ მონაკვეთში დაპირისპირება არ ჩანს, პირიქით პეტრას მეციხოვნეებს ადგილობრივებთან გარკვეული კონტაქტებიც კი უნდა ჰქონოდათ. ირანელთა გარნიზონი მაინც სიფრთხილეს ინარჩუნებდა იმის გათვალისწინებით, რომ მნიშვნელოვანი საფრთხე ბიზანტიელების სახით ძალიან ახლოს იყო. სავარაუდოა, რომ ბიზანტიელებს ჯარის გარკვეული ნაწილი აფსაროსში ჰყავდათ ბაზირებული. ცნობილია, რომ 549 წელს ლაზები ირანელებს აუჯანყდნენ და დახმარება კვლავ ბიზანტიელებს სთხოვეს. საინტერესოა რომ ლაზთა თხოვნა შესაშურად მალე დაკმაყოფილდა - სავარაუდოდ აფსაროსში განთავსებულმა ძალებმა მოსაზღვრე ჭანებთან ერთად განახორციელეს მყისიერი შეტევა პეტრას ციხე-სიმაგრეზე, რომელიც ბიზანტიელთა მარცხით დასრულდა. სარდალ დაგისტეს ამ უშედეგო შეტევით დაიწყო პეტრას ირანული გარნიზონის მეორე პერიოდი. ამ დროიდან გარნიზონი თავდაცვის მდგომარეობაშია გადასული. მართალია პეტრას ალყა დაგისტეს აღარ გაუგრძელებია, მაგრამ ისიც ნათელი იყო, რომ ბიზანტიელები და ლაზები კვლავ ეცდებოდნენ ამ საკვანძო ციხე-ქალაქის დაუფლებას.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ბოლო დროის არქეოლოგიურმა მონაპოვრები და სხვადასხვა დროს აღმოჩენილი ნუმისმატიკური მასალა საშუალებას გვაძლევს აღვადგინოთ ლაზეთის დიდი ომის დროს ამ მხარეში ირანელთა ყოფნის პერიპეტეები, მათი გავლენის მასშტაბი და ხასიათი.

მეთოდები.

წინამდებარე სტატიაში გამოყენებულია სხვადასხვა მეთოდოლოგიური ხერხები და ინსტრუმენტები, რომლებიც ემყარება თანამედროვე საისტორიო და არქეოლოგიური კვლევის მეთოდოლოგიას. მათ შორისაა ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზის მეთოდი, პარალელური არქეოლოგიური მასალის შედარებითი ანალიზისა და თვისებრივი შედარების მეთოდი.

შედეგები.

შესწავლილია ლაზეთის დიდი ომის დროს (541-562 წწ) სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე სასანიანთა ყოფნასთან დაკავშირებული ისტორიისა და არქეოლოგიის საკვანძო საკითხები. შეჯამებულია პეტრაში გამაგრებული ირანული გარნიზონის შეიარაღებისა და აღჭურვილობის, მათი მომარაგებისა და სასანური მონეტების მიმოქცევის საკითხები.

დისკუსია.

IV საუკუნის მეორე ნახევრიდან რომის პოზიციები აღმოსავლეთში მნიშვნელოვნად შესუსტდა. აღმოსავლეთ რომის იმპერია რამდენჯერმე მარცხდება სასანურ ირანთან ბრძოლაში. ირანი ნელ-ნელა მკვიდრდება ამიერკავკასიაში. რომის იმპერია იძულებული გახდა დაეთმო პოზიციები სომხეთში. ასეთ ვითარებაში რომს აღმოსავლეთში ძლიერი მოკავშირე ესაჭიროებოდა, ამიტომ, ის ცდილობს ხელი შეუწყოს ლაზეთის სამეფოს გაძლიერებას. IV საუკუნის ბოლო და V საუკუნის პირველი ნახევარი ლაზეთის სამეფოს განსაკუთრებული გაძლიერების ხანაა. ქვეყანა აღმავლობის გზაზე იდგა და ტერიტორიული თვალსაზრისითც საკმაოდ ფართოვდება, V საუკუნის შუა ხანებში სამეფო ბიზანტიისგან ფაქტობრივ დამოუკიდებლობას აღწევს.

V საუკუნის 70-იან წლებისთვის ლაზეთის სამეფო დასუსტების გზას დაადგა. მენანდრეს ცნობით 457-479 წლებს შორის პერიოდში სვანეთს ლაზეთისაგან დამოუკიდებლობა მიუღია (გეორგიკა III, 1936:224). ლაზეთის სამეფო კონტროლს კარგავს ასევე არგვეთზეც, რომელიც კვლავ იბერიის შემადგენლობაში შევიდა. უფრო მეტიც, 484 წელს ლაზეთში ირანელები შეიჭრნენ. 500 წელს ლაზთა მეფე წათე I- მა ქრისტიანობაზე უარი თქვა და

ბიზანტიელებს განუდგა (Malalas, 17.9). სასანურმა ირანმა ოფიციალურად გამოაცხადა ლაზეთზე ტერიტორიული პრეტენზია. ცხადია, რომ ორი უდიდესი იმპერიის - ირანის და ბიზანტიის ინტერესები სწორედ აქ გადაიკვეთა, რის გამოც გაიზარდა რეგიონის სტრატეგიული მნიშვნელობა. ამის საპასუხოდ, ლაზეთის ზღვისპირეთში კვლავ ჩნდებიან ბიზანტიური გარნიზონები და ქვეყანა ბიზანტიის სამხედრო გავლენის ქვეშ სრულად ექცევა. ირანმა გააგრძელა კავკასიური სამეფოების გაუქმების საქმე - 510 წელს კავად I-მა (448-531 წწ.) საბოლოოდ გააუქმა მეფობა ალბანეთში, დღის წესრიგში ქართლის სამეფოს ხელისუფლების საკითხიც დაისვა. ირანის სტრატეგიული მიზანი კავკასიიდან ბიზანტიელთა განდევნა და აქ არსებულ სახელმწიფოთა ირანის ჩვეულებრივ პროვინციად ქცევა იყო. ქართლს აჯანყების მეტი აღარაფერი დარჩენოდა. დახმარების მიღების მიზნით ქართლის მეფე გურგენი (ბაკურ IV) იუსტინიანესთან (518-527 წ.წ) საიდუმლო მოლაპარაკებებს შეუდგა. იმპერატორმა ქართლის მეფეს დახმარებაც კი აღუთქვა, მაგრამ გადამწყვეტ მომენტში ბიზანტიელთა დამხმარე რაზმები ძალიან მცირე აღმოჩნდა. მეფე იძულებული შეიქმნა ოჯახით ეგრისში გადასულიყო. 523 წელს ირანელებმა აღარ დაუშვეს ქართლში ახალი მეფის გამეფება და ფაქტიურად ქართლში მეფობა გააუქმეს. ქართლში ირანელთა აგრესიული პოლიტიკის გათვალისწინებით 523 წელს ლაზთა მეფე წათე კონსტანტინეპოლში ჩავიდა, კვლავ მიიღო ქრისტიანობა და ბიზანტიის ქვეშევრდომი ფორმალურადაც გახდა (Malalas, 17.9).

მას შემდეგ, რაც დაამყარეს თავიანთი ბატონობა ქართლში, ირანელებმა მთელი ყურადღება ლაზეთის დაპყრობაზე გადაიტანეს. სასანიანები ცდილობდნენ ბიზანტიის წინააღმდეგ საზღვაო და სახმელეთო ოპერაციების წარმოების მიზნით, მოეპოვებინათ ახალი პლაცდარმი დასავლეთ საქართველოში. მათ კარგად ესმოდათ ზღვისპირა სამეფოს სტრატეგიული მნიშვნელობა. კერძოდ, ლაზეთის დაპყრობის შემთხვევაში ირანი ხელთ ჩაიგდებდა დასავლეთ კავკასიონის გადმოსასვლელებს, მოიპოვებდა ზღვაზე გასასვლელს, რითაც საზღვაო გზით შეუქმნიდა საფრთხეს კონსტანტინეპოლს. ლაზეთის დაპყრობით ბიზანტიის ტერი-

ტორიის სიღრმეში შეჭრისათვის ირანს ახალი გზები ეხსნებოდა. ირანელთა განზრახვას ლაზეთის დაპყრობის შესახებ, ხელს ისიც უწყობდა, რომ ბიზანტიის პოლიტიკით უკმაყოფილო იყო ადგილობრივი მოსახლეობა და თვით ლაზეთის მეფეც.

528 წელს ირანის არმიამ მთელი იბერია გადაიარა და დაიკავა სასაზღვრო სიმაგრეები სკანდე და შორაპანი. ეს მანევრი ბიზანტიელთა საპასუხო, გადამჭრელ მოქმედებას მოითხოვდა. ბიზანტიელებმა მთლიანად ლაზიკა დაიკავეს და ყველგან სამხედრო გარნიზონები ჩააყენას. ამრიგად, ლაზეთის სამეფო გეოსტრატეგიული დაპირისპირების ეპიცენტრში აღმოჩნდა.

ბიზანტიელებმა გაამაგრეს და შეიძლება ითქვას ხელახლა გააშენეს ბიზანტია-ლაზეთის საზღვართან ახლოს მდებარე ციხესიმაგრე პეტრა, ეს იყო ლაზეთის სამეფოს უკანასკნელი სიმაგრე სამხრეთით VI ს-ში (Prokopios, 2.15.10), (Prokopios, 2.17.3). აქ ბიზანტიელებმა მთავარი გარნიზონი ჩააყენეს, ხოლო მის სარდალს დაუქვემდებარეს ლაზეთში მყოფი ჯარები.

ხელსაყრელი მდებარეობის გამო პეტრა-ციხისძირი იყო ის ერთადერთი ციხესიმაგრე ლაზეთის სანაპირო ზოლზე, რომლის გაკონტროლება ირანელებმა მიზნად თავიდანვე დაისახეს და ომის ძირითადი მიმდინარეობის დროს ამას ახერხებდნენ კიდეც. ამით მათ საშუალება ჰქონდათ ჩაკეცათ ბიზანტია-ლაზეთის დამაკავშირებელი სამხედრო-სავაჭრო გზა. რაც გაუადვილებდა მას ლაზეთის ცენტრალურ ნაწილში საომარ მოქმედებებს.

სწორედ ამიტომ, 541 წელს დაწყებული ლაზეთის დიდი ომის პირველივე სამხედრო მოქმედებები პეტრას აღებას დაუკავშირდა. ირანელებმა პეტრა პირველივე ალყის დროს აიღეს. საბრძოლო მოქმედებებს ციხესიმაგრის მნიშვნელოვანი ნგრევა არ მოჰყოლია. ციხის აღება ერთ-ერთი ზღუდის ჩამონგრევამ და ბიზანტიელთა სარდალის სიკვდილმა განაპირობა. სავარაუდოა, რომ ირანელებმა შემდგომში სრულად გამოიყენეს ბიზანტიური ციხის ინფრასტრუქტურა, იქ დარჩენილი მარაგები, ინვენტარი და ა.შ, მათ ხომ ციხესიმაგრე მტკიცედ და ხანგრძლივად ეჭირათ. როგორც ჩანს, 541-551 წლებში აქ მდგარი გარნიზონი პერიოდულად მარაგდებოდა მარბიელი ლაშქრობებით მოპოვებული

სურსათით, რაც ბუნებრივია, არასაკმარისი იყო, ამიტომ მთავარ შევსებას გარნიზონი ქართლიდან იღებდა (ჯანაშია, 1949:92).

ქართლიდან მომარაგება კი, არ შეიძლება ყოფილიყო მუდმივი, ვინაიდან, ბიზანტიელები ლაზიკაში იყვნენ და ლაზებთან ერთად აგრძელებდნენ ბრძოლას არა მხოლოდ პეტრას გარშემო, არამედ ლაზეთის სხვა სტრატეგიული წერტილების, მათ შორის, ქართლიდან ლაზეთში მომავალი მთავარი საგზაო არტერიების დასაუფლებლადაც. ამ რთული მოცემულობის მიუხედავად, ირანულმა გარნიზონმა დიდი ხანი გაძლო რეგულარული მომარაგების გარეშე. ზოგადად, ბიზანტიელები სათანადოდ აფასებდნენ ირანელ მეომართა გამძლეობას და სირთულეებთან გამკლავების უნარს. ბიზანტიური ტრაქტატის, მავრიკიოსის „სტრატეგიკონის“ მიხედვით „(ირანელები) უმეტეს შემთხვევაში, თავიანთ მიზნებს დაგეგმვითა და მეთაურობით აღწევენ; ურჩევნიათ მოწესრიგებულად იმოქმედონ, ვიდრე სიმამაცით აღტყინებულეზმა... ისინი ადვილად უმკლავდებიან სიცხეს, წყურვილსა და საკვების ნაკლებობას. საშიშნი არიან ალყის შემორტყმისას და კიდევ უფრო საშიშნი, როდესაც თავად არიან ალყაში; განსაკუთრებულად დახელოვნებულები არიან საკუთარი სისუსტეების დამალვასა და მხნეობის შენარჩუნებაში არახელსაყრელი პირობების დროს, რასაც თავისივე უპირატესობად აქცევენ ხოლმე” (Dennis, 2010:113).

2017 წელს ციხისძირის აკროპოლისის მე-5 კოშკის სტრატეგია და იქ მოპოვებული მასალა, ასახავს პეტრას მესამე და საბოლოო ალყისას მომხდარ სამხედრო მოქმედებებს. დაგისთეს შემცვლელად, ბიზანტიის იმპერატორ იუსტინიანესგან გამოგზავნილმა გამოცდილმა სარდალმა, ბესამ, პირდაპირ შეუტია პეტრას და სხვადასხვა საალყო მეთოდი გამოიყენა მის დასამორჩილებლად. მან გააგრძელა დაგისთესგან დაწყებული გვირაბის გათხრა გალავნის ქვეშ, მოკავშირე საბირებს ააგებინა ტარანი კედლის შესანგრევად და სცადა შტურმი საალყო კიბეებით. ალყაში მოქცეულებმა ტარანის ცეცხლმოდებული ნავთიანი ქოთნებით დაწვაც შეძლეს, მაგრამ, მას შემდეგ, რაც გალავნის ქვეშ გვირაბის გათხრას კედლის ჩამოქცევა მოყვა, პეტრა უკვე გან-

წირული იყო. ბიზანტიელების შეტევას, ვერც აკროპოლისმა გაუძლო და მისი ნაწილიც, ნავთისგან გამოწვეული ხანძრის მსხვერპლი გახდა. არქეოლოგიური კვლევით ჩანს, რომ პეტრას ინფრასტრუქტურის ნაწილი ჩაინგრა, დაიწვა და თან მოიყოლა მასში არსებული მასალაც.

ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, ჩვენ ვიცით, რომ 551 წელს პეტრას ფინალური ალყისას თავდაცვის მდგომარეობაში იყვნენ ირანელები ანუ ციხესიმაგრის გარნიზონი ირანული იყო. ეს გარემოება უცილობლივ არ გულისხმობს, რომ არქეოლოგიური მასალაც ირანული წარმოშობის უნდა ყოფილიყო. სავარაუდოა, რომ ირანელი სამხედროები იყენებდნენ ციხესიმაგრეში მანამდე შენახულ იარაღ-აღჭურვილობას, რომელიც აქ ბიზანტიელებს უნდა დარჩენოდათ, მას შემდეგ, რაც ქალაქი პირველად აიღეს ირანელებმა.

პეტრას ირანული გარნიზონი

ციხისძირის აკროპოლისის მე-5 კომპლექსში მოპოვებული მასალით ჩანს, რომ აქ მდგარი გარნიზონი ადგილზე ფქვავდა ხორბალს. ჯაჭვის პერანგში მიკვლეული რბილი ხორბლის (*Triticum Aestivum* L) ნაშთები, ასევე დანახშირებული მარცვლეულის მიკვლეული ნიმუშები სწორედ ამაზე მეტყველებს. ხორბლის ადგილზე დაფქვის დამადასტურებელია ხელწისქვილის ქვები, მათი რაოდენობა მხოლოდ ერთ კომპლექსში ხუთ ერთეულს შეადგენს (მინდორაშვილი, 2021: 33), მსგავსი ქვები ციხისძირში გასული საუკუნის 60-იან წლებში ჩატარებული გათხრების დროს - აკროპოლისის სხვა უბანზეც აღმოჩნდა. როგორც ჩანს, პეტრას ირანულ გარნიზონს ხორბლისა და ფქვილის საკმაო მარაგებიც გააჩნდა, ამას ადასტურებს დიდი რაოდენობით კონცენტრირებული სამზარეულოსა (ქვევრები, დერგები, ქოთნები, ლუთერი) და სუფრის (დოქები) ჭურჭელი, ასევე სტაციონარული ქვის ჭურჭელი. განსაკუთრებულია ამფორების დიდი რაოდენობაც.

ანტიკური ხანიდან შუა საუკუნეების ბოლომდე, არმიის მომარაგებაში, ძირითადი ადგილი საკვებს, ფურაჟსა და შეშას

ეკავა; იარაღი და აღჭურვილობა კი, მეორე ადგილს იკავებდა. სამხედრო ისტორიკოსები, ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით და შედარებით, მიიჩნევენ რომ ჯარისკაცს, მძიმე სამუშაოს შესრულების დროს, დღეში, სულ მცირე, 1-1.3 კგ საკვები სჭირდებოდა. ჯარისკაცის დღიურ ულუფას, ძირითადად ხორბალი და მისგან გამომცხვარი პური ან ორცხობილა შეადგენდა (წურწუშია, 2016:200-201). შესაბამისად, პეტრას გარნიზონისთვის, ხანგრძლივი ალყის გასაძლევად, მნიშვნელოვანი იყო მარცვლეულის დიდი მარაგი.

პროკოპი კესარიელის გადმოცემით, მერმეროემ იმდენი ტომარა საკვები მიიტანა პეტრასთან, რომ დაცლილ ტომრებში ქვიშა ჩაყარეს და გალავნის ჩამონგრეულ ადგილებზე დაალაგეს – სახელდახელოდ აღადგინეს კედელი, რის შემდეგაც აქ, კარგად მომარაგებული სამი ათასი მებრძოლიც დატოვა (Prokopios, 2.30; გეორგიკა II, 1965: 112).

როგორც ჩანს, გარნიზონს ცხენებიც ჰყავდა. ამას ადასტურებს კოშკში აღმოჩენილი ლაგამი. საინტერესოა, რომ ხორბალთან ერთად მიკვლეულია ქერის ნიმუშებიც (*Hordeum vulgare* L.), რომლებიც, სავარაუდოდ, ცხენების საკვებად უნდა ყოფილიყო განკუთვნილი. არსებობს მოსაზრება, რომ კოშკში მეომართა საბრძოლო აღჭურვილობასთან ერთად ნაპოვნი ნამგლებიც სწორედ ცხენების გამოსაკვებად საჭირო ბალახის დასამზადებლად გამოიყენებოდა (მინდორაშვილი, 2021:29). მომარაგების თვალსაზრისით, ყველაზე რთული, ცხენებისა და სასაპალნე ცხოველების გამოკვება იყო, მათი მაღალი მოთხოვნილებიდან გამომდინარე. პირუტყვისთვის საჭირო ფურაჟის დიდი მოცულობის გამო, არმია, რომელიც დიდი რაოდენობით ცხენებს მოითვლიდა, ლაშქრობისას საძოვრების გამოყენებით ცდილობდა ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას. ცხენი ბალახის ძოვის გარდა, დღეში 2.5 კგ-მდე მარცვლეულს საჭიროებდა. მარცვლეულის გარდა, სულ მცირე, 12.5 კგ ბალახს. საერთო ჯამში, ცხენს დღეში სჭირდება 2.5 კგ მარცვლეული და 7 კგ თივა ან თითქმის 2-ჯერ მეტი ბალახი. ჯორი საჭიროებს ცხენის რაციონის 75%-ს, თუმცა მუშაობა შეუძლია უფრო ნაკლები საკვების

დროსაც, როგორცაა 2.3 კგ მარცვლეული და 4.5 კგ ჩალა (წურწუშია, 2016: 200-201). ციხესიმაგრეში ხანგრძლივად ყოფნის დროს ქერი ცხენებისათვის ვერ იქნებოდა ძირითადი და საკმარისი საკვები, ამიტომ მართლაც სავარაუდებელია, რომ მეომრები ცხენებს პირველ რიგში თავიანთი მოპოვებული ბალახით კვებავდნენ. ალყის დროს ბალახის საკმარისი მარაგის არარსებობისას ცხენების რაციონს, ბუნებრივია, ქერიც ემატებოდა. იმის გათვალისწინებით, რომ ქერს ზოგჯერ ხორბალსაც უმატებდნენ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ ხორბლის დეფიციტის დროს, საკვების გამოზოგვის მიზნით, მეომრებისთვისაც კი ქერისა და ხორბლის ფქვილისგან (პროპორცია 3/1) მომზადებული პურიც ცხებოდა.

არმიის მომარაგებაში დიდ როლს თამაშობდა მტრის მიწების ძარცვა, როდესაც მოწინააღმდეგის რესურსების ხარჯზე ხდებოდა მიმდინარე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. თუმცა, მასზე სტრატეგიული გათვლის გაკეთება მაინც შეცდომა იყო: მხოლოდ ფურაჟირების იმედზე ყოფნას შეიძლება სამხედრო კატასტროფა მოეტანა (წურწუშია 2016:207). ბიზანტიური სამხედრო ტრაქტატი, მავრიკიოსის „სტრატეგიკონი“ მეთაურებს მოუწოდებდა ლაშქრობა მაშინ დაეწყოთ, როდესაც ხორბალი შემოვიდოდა, რათა სანოვაგე არ მოკლებოდათ და მტრისთვისაც მეტი ზიანი მიეყენებინათ (Dennis, 2010:13), მაგრამ ლაზეთის პირობებში, ეს სტრატაგემა, ნაკლებ გამოსადეგი იყო. აქ, ბიზანტიური წყაროების მიხედვით, საკვები ძალიან მცირე რაოდენობით მოიპოვებოდა და როგორც ბიზანტიელებს, ისე ირანელებს სურსათის სრულად თავიანთი ტერიტორიიდან შემოტანა უხდებოდათ (Prokopios, 2.30; გეორგიკა II, 1965:112).

საკვების გარდა, არმიის უმთავრესი საჭიროება წყალია. საშუალოდ, არმიის ყოველ წევრს დღეში 2 ლ წყალი სჭირდებოდა. კლიმატური პირობებიდან გამომდინარე, ცხენს სჭირდება დღეში 15-30 ლ წყალი, ჯორს - 20 ლ და ხარს 30 ლ. ცხენის საჭიროება ზოგჯერ 36 ლ-ითაც არის განსაზღვრული. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ დღევანდელი ბიზანტიისგან განსხვავებით, ანტიკურ ხანასა და შუა საუკუნეებში უფრო იოლი იყო წყლით არმიის

დაკმაყოფილება: მოსახლეობა უფრო მცირე იყო, წყლის მოხმარება ნაკლები, გარემო უფრო ჯანსაღი იყო და გრუნტის წყლებიც დაუბინძურებელი (წურწუშია 2016: 201). პეტრას არ ჰქონდა არც წყლით მომარაგების პრობლემა. ქალაქის პირველი ალყისა და ხოსრო ანუშირვანის მიერ ალების შემდეგ, ირანელებმა წყალი, რომელიც ქალაქში შემოდის, სამ ნაწილად გაყვეს, საკმაოდ ღრმა თხრილი ამოიღეს და ჩააშენეს სამი მილი: ერთი ქვემოთ, თხრილის ძირში, რომელიც ნეხვითა და ქვებით დაფარეს შუა თხრილამდე; აქვე მეორე მილი ჩადეს და დამალეს, ხოლო ზედ მესამე დააშენეს, მიწის ზემოთ და ყველასათვის დასანახავად. ამრიგად, არხი, ფარულად, სამსართულიანი გამოვიდა. რომაელებმა მხოლოდ ორი მილის გადაჭრა მოახერხეს, მესამეს კი ვერ მიაგნეს (გეორგიკა II, 1965:178; Prokopios, 8.12). ციხე-ქალაქს საჭირო წყლის მიღება რამდენიმე უბნიდან შეეძლო. საკუთრივ აკროპოლისს სასმელი წყლის არანაკლებ ორი, ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი წყარო გააჩნდა. ერთ-ერთი მათგანია ციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდებარე ვიწრო და გრძელი ხეობა. შევნიშნავთ, რომ ხეობის შუა წელში არსებული წყაროები აკროპოლისიდან 700-800 მეტრითაა დაშორებული. ისინი ზღვის დონით აკროპოლისში არსებულ ნაგებობებზე მაღლა ექცევა. რაც, განსაკუთრებული პირობა იქნებოდა ციხესიმაგრეში წყლის შეუფერხებელი მიწოდების უზრუნველსაყოფად. ამასთან ერთად ხშირ, ქვეტყით მდიდარ კოლხურ ტყეში, ვიწრო ხეობაში მოწყობილი სამარაგე ავზები და გრუნტში ჩაწყობილი, მასთან დამაკავშირებელი თიხის მილებით მოწყობილი ერთი ან შეიძლება ორი მაგისტრალი მტრისთვის რთული აღმოსაჩენი იქნებოდა. აკროპოლისის სასმელი წყლის მეორე წყარო, პირდაპირი გაგებით, მდებარეობს ციხესიმაგრის ორ ბორცვს შორის დამაკავშირებელი ე.წ. დერეფნის ტერიტორიაზე. კერძოდ, დასავლეთ ზღუდესთან ახლოს, ზღვის მხარეს მოქცეულ უბეში.⁷ ეს წყარო ციხესიმაგრის კომპლექსში ექცეოდა, რითაც წყლის მცირე დებეტის

⁷ ეს ნიუანსი ადრევე იქნა შემჩნეული (ინაიშვილი, ა, 1974: 130).

მიუხედავად, ალყის დროს სრულად უზრუნველყოფდა გარნიზონს სასმელი წყლით.

საინტერესოა პეტრას მეციხოვნეთა აღკაზმულობა და შეიარაღება. მე-5 კოშკის აღმოჩენებიდან ჩანს, რომ ირანელები კარგად იყენებენ ადგილობრივ ნაალაფარ ან/და ციხე-სიმაგრის საწყობებში დარჩენილ ბიზანტიურ თუ ლაზურ იარაღს, რომელიც მათ პეტრას დაკავების შემდგომ იგდეს ხელთ. აქ გაკეთებული აღმოჩენები შესაძლებლობას გვაძლევს უკეთ წარმოვიდგინოთ ჯარისკაცის აღკაზმულობა და აღჭურვილობა.

სასანური ირანის არმიის დამრტყმელი ძალა, ბრძოლის ველზე მძიმე, კატაფრაქტული კავალერია იყო, მსუბუქ ცხენოსნებსა და ქვეითებს შედარებით მეორეხარისხოვანი ფუნქცია ჰქონდათ. მაგრამ, საალყო საქმეში პირიქით იყო. ქვეითი ჯარი გახლდათ მნიშვნელოვანი. ასევე, ირანელები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ბრძოლაში მშვილდოსნების გამოყენებას. როგორც პროკოპი კესარიელი წერდა „თითქმის ყველა ირანელი მშვილდოსანია და მიჩვეულია ისრის უფრო სწრაფად სროლას ვიდრე ამას სხვა ხალხები აკეთებენ“ (Prokopios, 1.18). ხოსრო ანუ შირვანის რეფორმებით, ირანული არმია გარდაიქმნა და გაძლიერდა. ახლა მათ უკვე ჰყავდათ იარაღქვეშ ბრძოლისუნარიანი რაზმები. გაიზარდა მათი საერთო რიცხოვნობაც და გაჩნდა ძლიერი რეზერვების ყოლის შესაძლებლობა. ირანელები ხვდებოდნენ რომ ძლიერი ქვეითი ჯარის გარეშე ბიზანტიელებს ვერ დაამარცხებდნენ. ქვეითი ჯარი როგორც ბრძოლის ველზე ქმნიდა სიმრავლეს, ისე დაკავებული ტერიტორიების გასაკონტროლებლად იყო აუცილებელი. ირანული არისტოკრატია მძიმე კავალერიას ქმნიდა, ქვეით ჯარში კი, უმეტესად დაბალი სოციალური ფენის ხალხი მსახურობდა. მათგან გამოირჩეოდნენ ირანის მთავორიანი მხარის, დაილამის მაცხოვრებლები, რომლებიც სხვა ქვეით ნაწილებთან შედარებით, უფრო ბრძოლისუნარიანები იყვნენ. განსაკუთრებით გაიზარდა მათი მნიშვნელობა ხოსრო I-ს მეფობისას.

აგათია სქოლასტიკოსის მიხედვით, დაილამელები გამოირჩეოდნენ სიმამაცით და სხვა ირანელებისგან განსხვავებით,

მხოლოდ მშვილდებსა და სატყორცნ შუბებს კი არ იყენებდნენ, არამედ ხელჩართული ბრძოლის იარაღსა და ფარებს. ზოგადად, ქვეითები, რომლებიც ხელჩართულ ბრძოლაში იღებდნენ მონაწილეობას, უკეთ იყვნენ დაცულები, თუმცა, დაილამელების უპირატესობა, მათი მობილურობა, სისწრაფე და რთულ რელიეფზე ბრძოლის შესაძლებლობა იყო, ამიტომ, ისინი შედარებით მსუბუქად უნდა ყოფილიყვნენ შეაბჯრულები. პროკოპი კესარიელის მიხედვით, თითოეული დაილამელი მეომარი ატარებდა მახვილს, ფარს და სამ ხელშუბს⁸ (Prokopios, 8.14), რომელთაც „ჟუფინს“, ისლამურ პერიოდში კი, არაბულად „მაზრაკს“ უწოდებდნენ (Bosworth, 1965/66:149). დაილამელებთან ასოცირდება საბრძოლო ცული, ტაბარძენიც. ეს იარაღი განსაკუთრებით ეფექტიანი იყო მტრის აბჯრის გასარღვევად (Farrokh, 2017:122-123). პეტრას ციხე-ქალაქის მნიშვნელობიდან და პეტრას გარნიზონის განსაკუთრებული გამძლეობიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მისი ნაწილი მაინც, შესაძლოა სასანური ჯარის გამორჩეული ნაწილის, დაილამელებისგან ყოფილიყო შემდგარი, რომლებიც, შემდგომშიც ჩანან ლაზეთის ომში ბიზანტიური წყაროების მიხედვით.⁹

2017 წლის გათხრებისას ნაპოვნი იქნა რკინის რგოლებისაგან დამზადებული ჯაჭვის პერანგი, ნახანძრალი, დაფიქსირებულია წიდად ქცეული გუნდის სახით (მინდორაშვილი, 2021: 17). ჯაჭვის პერანგები პეტრაზე ადრეც გამოჩენილა (ინაიშვილი, 1974:145). მეომრის აღჭურვილობას განეკუთვნება ბეგთარის რკინის ფირფიტები, ისიც ნაპოვნია დამწვარი მასის სახით. რამდენიმე გადარჩენილ ფირფიტას აქვს მრგვალი მოგრძო ნახვრეტები, არის უნახვრეტო ცალებიც. ფირფიტები ერთმანეთზე ტყავის თასმებით უნდა ყოფილიყო შემკული, რაც ბუნებრივია, რომ აქ გაჩენილ ხანძარს ვერ გადაურჩა (მინდორაშვილი, 2021:18). პეტ-

⁸ ბუვეიჰიანთა დინასტიის პერიოდის დაილამელი მეომრების აღწერაში, ორი ხელშუბია დასახელებული (Bosworth, 1965/66:149).

⁹ Prokopios, 8.14; Agathias 3.17-28; Agathias, 4.13-14; ლაზეთის ომში დაილამელებზე ვრცლად იხ. Khoperia, 2022:165-172.

რაზე მოპოვებული ბეგთარის ფირფიტები ყველაზე ახლოს დგას წებელდის VI-VII სს. მასალასთან (Воронов, Бгажба, 1985:84).

მასალებს შორისაა რკინის დაზიანებული, მთლიანჭედილი მუზარადი (დიამეტრით 25 სმ), რომელსაც კიდეებზე შემოუყვება ბრინჯაოს სარტყელი, მასზე შემორჩენილია კოპებისა და რგოლების კვალი, ჩანს რომ მუზარადს კისრის არეში ჯაჭვის ქსოვილი ებმოდა (მინდორაშვილი, 2021:20) (სურ. 5). მუზარადის დაზიანებული ნაშთები პეტრას აკროპოლისის გათხრისას ადრეც გამოჩენილა ჯაჭვის პერანგებთან ერთად, აღსანიშნავია, რომ სამ სხვადასხვა ადგილას ჯაჭვის პერანგები ისევ აღმოჩნდა (ინაიშილია, 1974:145). საინტერესოა, რომ მრავლადაა ბეგთარის რკინის ფირფიტები, იგი კოშკის სხვადასხვა ადგილას აღმოჩნდა, ასევე დაფიქსირდა მოზრდილი გროვის სახითაც. მეომართა აღჭურვილობა ბუნებრივია მოიცავთა ფარსაც. ციხისძირის მასალებს შორისაა სამი ერთეული ფარის უმბონი, იგი ნახევარსფერული მოყვანილობისაა და ცენტრში რკინის ღერაკი აქვს, ძირზე ბრტყელი კიდე შემოუყვება რომელზედაც სამანჭკალე ნახვრეტებია დატანილი. როგორც ჩანს ფარი ტყავადაკრული ხის იყო, რომლის ნაშთებიც არ არის შემორჩენილი (მინდორაშვილი, 2021:19) (სურ. 4).

ციხისძირში აღმოჩენილი მუზარადი, საინტერესოა მთლიანჭედილი მუზარადების ევოლუციური განვითარების თვალსაზრისით. ცნობილია, რომ სასანიანთა იმპერიაში ახ.წ III საუკუნიდან მეორეები სხვადასხვა ფორმის მუზარადებს იყენებდენ, მეტწილად სეგმენტურ მუზარადებს. სამეცნიერო ლიტარატურაში სასანური მუზარადების 7 ტიპია გამოყოფილი, მათ შორისაა მთლიანჭედილი მუზარადიც. სხვადასხვა ფორმის მთლიანჭედილი მუზარადები აღჭურვილობაში ნაკლები ინტენსივობით გამოიყენებოდა IV-VI საუკუნეებში (Ahmad, 2015:138-139, 143), მათი მასიური გავრცელება კი განვითარებულ შუასაუკუნეებს უკავშირდება (წურწუმია, 2013:47), თუმცა მთლიანჭედილი მუზარადები უფრო ადრეულ პერიოდშიც გამოიყენებოდა და მსგავსი ტექნიკით შექმნილი მუზარადები ახ.წ. III საუკუნიდან ჩანს (kubik, 2015: 195-210).

პეტრას მუზარადი VI საუკუნით თარიღდება, თარიღს ამყარებს არტეფაქტის აღმოჩენის კონტექსტი და თანმხლები მასალა, განსაკუთრებით ნუმიზმატიკური ძეგლები. შესრულების ტექნიკითა და საერთო იერით იგი აღმოსავლურ მუზარადებთან ჰპოვებს მსგავსებას.

მრავალფეროვანია პეტრაში გამაგრებულ მეომართა საბრძოლო იარაღები. იგი მოიცავს სატევრებს, მახვილებს, შუბებს, მშვილდ-ისრებს, საბრძოლო ცულებსა და დანებს. განსაკუთრებული მრავალფეროვნებითაა წარმოდგენილი შუბისპირები, აღმოჩნებს შორის გამოყოფილია ხუთი ტიპის შუბისპირი - მათ ერთმანეთისგან ზომა, ქედისა და ფრთების ფორმა, ასევე მასრის ტიპი განასხვავებთ (მინდორაშვილი, 2021: 22-23) (სურ. 8). დ. მინდორაშვილის მიერ გამოყოფილი მე-3 ტიპის, ყველაზე გრძელი შუბისპირი (32,5 სმ), ციხისძირის აღმოჩენებისათვის ახალი არ არის. მსგავსი შუბისპირები ციხისძირის ადრეშაუასაუკუნეების სამაროვნიდანაა ცნობილი (ინაიშვილი, 1993: 83). საინტერესოა, რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ფიჭვნარის ადრეშაუასაუკუნეების ორ სამარხში შუბისპირთან ერთად ფიქსირებულია ბუნიკიც, რითაც ვადგენთ შუბის სავარაუდო სიგრძეს - 1,75 და 2,1 მეტრი (კახიძე ა, ვიკერსი, მამულაძე, 2000: 72). პეტრას აკროპოლისის მე-5 კომპლექსის მასალებში მრავლადაა რკინის ისრისპირი, პირის ფორმის თვალსაზრისით გამოიყოფა ერთი ოთხკუთხაგანივკვეთიანი დაგრძელებული და სამფრთიანი ყუნწიანი ისრისპირები. სავარაუდოდ მოისრის აღჭურვილობას უკავშირდება ასევე ბრინჯაოს ერთი მომცრო ოთხკუთხა ნივთი, რომელზეც უძრავადაა მიერთებული მოგრძო კაუჭი (მინდორაშვილი, 2021:23-24).

მე-5 კომპლექსში ჩატარებულმა გათხრებმა გამოავლინა ექვსი საბრძოლო ცული, ყველა მათგანის სატარე ხვრელი მრგვალგანივკვეთიანია, მიუხედავად ამისა ცულის სატარე ხვრელის, პირის, ყუის, ასევე ტანის ფორმითა და ზომის მიხედვით ოთხ ტიპად ჯგუფდება (მინდორაშვილი, 2021:24) (სურ. 7). ერთ-ერთი ტიპის, შედარებით მასიური, მაღალი ჩაქუჩისებრი ყუის მქონე და მოხრილტანიანი ცული ადრეც გამოჩენილა სამხრეთ-დასავლეთ საქ-

ართველოს ადრებიზანტიური ეპოქის ძეგლზე (კახიძე ა, ვიკერსი 2004: 128-129). უნდა ითქვას ისიც, რომ ციხისძირიდან ცნობილია ცულის კიდევ ერთი ფორმა - დაბრტყელებული, ოთხკუთხაგანი ვიკვეთიანი ყუის მქონე, ვიწრო ყელიანი და მოკლეპირიანი ცული, იგი ციხისძირის ადრეშუასაუკუნეების სამარხულ ინვენტარს შორისაა შესწავლილი (ინაიშვილი ნ, 1993: 93).¹⁰ როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ხელშუბებთან და მოკლე მახვილებთან ერთად, საბრძოლო ცულებს, აქტიურად იყენებდნენ ლაზიკის ომის მონაწილე დაილამელი ქვეითები. VI საუკუნის საბრძოლო ცულების აღმოჩენა პეტრაში, შეიძლება მათი პეტრას ირანულ გარნიზონში ყოფნის კიდევ ერთ დადასტურებადაც მივიჩნიოთ.

მეომრის აღჭურვილობაში უნდა იყოს ასევე აქ ნაპოვნი, სრულიად დაცული ორი რკინის დანაც. კოშკის გათხრისას მოპოვებული ბრინჯაოს ოვალური ფორმის ნივთი იძლევა საშუალებას ვივარაუდოთ, რომ იგი მეომრების სამკლავური ან წვიცსაფარია, აქვეა რამდენიმე ნივთი რომელთა დანიშნულება ამჟამად ნათელი არ არის და კვლევის გაგრძელებას მოითხოვს. ასეთია პეტრაში გამაგრებული მეომრების საბრძოლო აღჭურვილობის ზოგადი დახასიათება.

სასაზღვრო მონეტები და მათი მიმოქცევა

გარნიზონის მეთაურს სხვადასხვა ხარჯებისათვის ფულის გარკვეული რაოდენობა ესაჭიროებოდა - იქნებოდა ეს ჯარისკაცთა ჯამაგირი, ციხესიმაგრისთვის საჭირო გადაუდებელი შესყიდვები თუ სამხედრო-სადაზვერვო საქმიანობასთან დაკავშირებული ხარჯები. პეტრას აკროპოლისის მე-5 კოშკში აღმოჩენილია სასაზღვრო მონეტების კარგად დაცული განძი, იგი ვერც-

¹⁰ ფიჭვნარში მრავლადაა ნაპოვნი რკინის ცულები, რომელთაც განსხვავებული ფორმები გააჩნიათ. ერთ-ერთი მათგანი, რომელსაც ოთხკუთხა წაგრძელებული სატარე ხვრელი, ბრტყელი მომადლო წელი და ფართო, ოთხკუთხა მოყვანილობის პირი აქვს ძირითადად გაიგივებულია ლოკალური გავრცელების ე.წ „ლაზური ცულების“ ტიპთან და მას სამეურნეო დანიშნულება გააჩნდა, თუმცა ეს მოსაზრება საბოლოოდ არ არის გაზიარებული მათი წებელდურ ცულებთან მსგავსებისა და ჩრდილო-დასავლეთ ლაზეთში მათი მრავლად აღმოჩენის გამო (მინდორაშვილი, 2021: 26).

ხლის 94 მონეტას მოიცავს, კიდევ 4 მონეტა კი კოშკის სხვადასხვა ნაწილში იქნა მიკვლეული, საინტერესოა, რომ მონეტებს შორის ყველაზე გვიანდელია ხოსრო I-ის (531-579) სახელით მოჭრილი მონეტა, რაც გვეხმარება ზუსტად დათარიღდეს კოშკში აღმოჩენილი თანმხლები მასალა (მინდორაშვილი, 2021:31).

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ამ პერიოდის სასანური ნუმიზმატიკური ძეგლები ცნობილია, როგორც შემთხვევითი აღმოჩენებით, ასევე მათი დიდი ნაწილი მოპოვებულია გეგმაზომიერი არქეოლოგიური სამუშაოების შედეგად.

ქობულეთი-ციხისძირის ზონასთანაა დაკავშირებული ახ.წ. IV-V საუკუნის სასანური მონეტები. ამ რაიონის შემთხვევითი მონაპოვარია შაბურ II-ის (309-379) და ბაჰრამ V (421-438 ვერცხლის დრაქმები (ვარშალომიძე, ძნელაძე, 2021:299-300) (სურ. 1). ქრონოლოგიურად მას მოჰყვება პეტრას აკროპოლისში აღმოჩენილი შაჰ პეროზის (459-484), ბალაშის (484-488) და კავად I - ის (488-496; 498-531) ვერცხლის დრაქმები (მინდორაშვილი, 2021:31) (სურ. 2). ეს უკანასკნელი ადრეც გამოჩენილა ქობულეთი-ციხისძირის სექტორიდან. ერთი ასეთი ვერცხლის საფასე აჭარის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმშია შესული XX საუკუნის 10-იან წლებში, როგორც შემთხვევითი მონაპოვარი.

მრავლადაა შესწავლილი VI საუკუნის სასანური მონეტები, მათი სიჭარბე დაკავშირებული უნდა იყოს რეგიონში ირანელთა სამხედრო კამპანიებთან, განსაკუთრებით, პეტრაში ირანული გარნიზონის დგომასთან.

არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგად პეტრას აკროპოლისში მოპოვებული სასანური მონეტები აგრძელებენ უწყვეტ ქრონოლოგიურ ხაზს. კავად I-ის დრაქმებს მოსდევს ხოსრო I-ის (531-579) ვერცხლის მონეტები. ეს საფასეები, როგორც ითქვა, ციხისძირში განძის სახით იქნა ნაპოვნი №5 კოშკში. განძი შედგებოდა 94 ვერცხლის მონეტისაგან (მინდორაშვილი, 2021:31). ხოსრო I-ის კიდევ ერთი დრაქმაა დაცულია ბათუმის არქეოლოგიურ მუზეუმში (ვარშალომიძე, 2016:29), გარდა ამისა ქობულეთის სექტორიდან მიღებულია ხოსრო I-ის კიდევ ერთი დრაქმა. შემთხვევით მონაპოვარს უკავშირდება ასევე, ხოსრო II-ის (591-

628) ორი ვერცხლის მონეტაც. ისინი დაცულია აჭარის სახელმწიფო მუზეუმში (ვარშალომიძე, ძნელაძე ნ., 2021:302-304) (სურ. 3).

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს VI საუკუნის სამონეტო მოქცევის ხასიათი კარგად წარმოაჩენს ბიზანტია-ირანის სამხედრო-ეკონომიკურ დაპირისპირებას. მართალია პეტრა-ციხისძირში ჩნდება ამ საუკუნის ადრეული მონეტები, თუმცა მას დიდი რაოდენობით ანაცვლებს სასანური მონეტები, რაც პეტრაში ირანელთა გამაგრება-დამკვიდრებას უნდა დაუკავშირდეს. ამის საპირწონედ კი ბიზანტიური, კერძოდ, იუსტინიანე დიდის მონეტების რაოდენობა გაიზარდა გონიო-აფსაროსში, რაც კარგად წარმოაჩენს აფსაროსის ხელახალ გამოცოცხლებასა და იმპერიის სამხედრო-ეკონომიკურ სისტემაში ჩართვას. ბიზანტიელთა მიერ პეტრას დაკავებისა და ლაზეთის დიდი ომის დასრულების შემდგომ ბიზანტიური მონეტები ისევ ჩნდებიან ციხისძირის მიდამოებში.

ციხისძირში კარგად გამოჩნდა, რომ პეტრაში მდგარი ირანელთა გარნიზონი იყენებდა, როგორც ხოსრო I-ის დრაქმებს. ასევე ხმარებაში იყო უფრო ადრეული - შაპ პეროზის, ბალაშისა და კავადის I-ის მონეტებიც. ჩვენი აზრით ამ პერიოდის მონეტები პეტრაში შემოსულ ირანელთა პირველ ნაკადს 541 წელს უნდა მოეტანა. შემდგომში, 549 წელს ციხის გარნიზონის მომარაგება-შევსების მიზნით მოსულ მერმეროეს უნდა შემოეტანა ფულადი საშუალებების ბოლო მარაგი. სავარაუდოდ ეს უნდა ყოფილიყო განძის სახით გადანახული ის მონეტები, რომელიც 551 წლის ალყამ და პეტრას დაცემამ საბოლოოდ შეიწირა.

ნიშანდობლივია, რომ აფსაროსსა და მის შემოგარენში დღემდე არ გვხვდება სასანური ნუმისმატიკური ძეგლები. რაც გვაფიქრებინებს, რომ ირანელებს ციხისძირი-ხოფის მონაკვეთზე, ალბათ, არც გაუვლიათ, ეს კი საინტერესო გარემოებაა პეტრას ლოკალიზაციაზე მსჯელობისას.

დასკვნა.

ლაზეთის დიდი ომის პერიოდში ციხე-ქალაქ პეტრაში ირანელთა 10 წლიანი ყოფნა დაკავშირებულია მხოლოდ სამომარ

ვითარებასთან და სამხედრო ამოცანების შესრულებას ემსახურებოდა. კერძოდ, ლაზეთი-ბიზანტიის სამხედრო-გზის კონტროლს. სასანიანთა პეტრაში გამაგრების ფაქტში არ ჩანს პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ასპექტები. პეტრაში მდგარი ირანული სამხედრო გარნიზონი აქტიურად იყენებს ნაალაფარ და ციხესიმაგრეში არსებულ სამხედრო აღჭურვილობას, რომელთა ნაწილი შესაძლოა ადგილობრივი წარმოების ყოფილიყო. რეგიონში სასანური მონეტების მიმოქცევის სურათი გვაფიქრებინებს, რომ აქ მათი გავრცელება ძირითადად დაკავშირებული იყო გარნიზონისათვის ჯამაგირის გაცემასთან და იგი ნაკლებად იყო გამოყენებული ადგილობრივ მოსახლეობასთან სავაჭრო ურთიერთობისათვის. არ ჩანს სასანიანთა კულტურული და რელიგიური გავლენებიც, ყოველი შემთხვევისათვის, ამ ეტაპზე მას არ ეძებნება მატერიალური დასაბუთება - არქეოლოგიური მასალის სახით. ბუნებრივია, სამომავლო არქეოლოგიურმა გათხრებმა შესაძლოა სასანიანთა პეტრაში ათწლიანი ყოფნის გარშემო არაერთი საინტერესო დეტალი წარმოაჩინოს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

- Agathias. (1975). *The Histories* (Translated with an Introduction and Short Explanatory Notes by Joseph D. Frendo). Berlin/NewYork.
- Ahmad, S. N. (2015). *A new Sasanian helmet in the Musee d'Art Classique de Mougins*. HISTORIA I ŚWIAT, №4, p. 135-156.
- Bosworth, Clifford E. (1965/66). „*Military Organisation under the Būyids of Persia and Iraq*” in *Oriens*, 1965/1966. Vol. 18/19, pp. 143-167.
- Dennis, George T. (2010). *Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press.
- ინაიშვილი, ა. (1974). *პეტრა-ციხისძირში 1962-65 წლებში ჩატარებული გათხრების შედეგები. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძეგლები*. ტ. IV. გვ.102-153. თბილისი.

- ინაიშვილი, ნ. (1993). *ციხისძირის ახ.წ. I-VI სს. არქეოლოგიური ძეგლები*. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ძეგლები. ტ. XXI. თბილისი.
- ჯანაშია, ს. (1949). *ფეოდალური რევოლუცია საქართველოში*. შრომები I, თბილისი.
- John, Malalas. (1986). *The Chronicle (A Translation by Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys and Roger Scott)*. Melbourne.
- Kakhidze, A., Vickers, M., Mamuladze, Sh. (2000). *Early Medieval Cemeteries from Pichvnari*. The Works of Batumi Archeaeological Museum, Batumi. p. 70-89.
- Kakhidze, A., Vickers, M. (2004). *Greeks and Colchians on The East Coast of The Black Sea, Results of Excavation Conducted by The Joint British-Georgian Pichvnari Expedition (1998-2004)*. Pichvnari I, Batumi-Oxford, p. 123-131.
- Kakhidze, A., Vickers, M. (2014). *Greeks and Colchians on The East Coast of The Black Sea, Results of Excavation Conducted by The Joint British-Georgian Pichvnari Expedition (2003-2007)*. Pichvnari VI, Batumi-Oxford, p. 175-180.
- Kubik, A. (2017). *Sasanian lamellar helmets, Crowns, hats, turbans and helmets, The headgear in Iranian history*. volume I, Pre-Islamic Period, p. 195-210.
- Khoperia, N. (2022). *The Daylamite Involvement in the Lazic War (541-562)*. Historia i Świat 11.
- მენანდრე, ფრაგმენტები, გეორგიკა III. (1936). *ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ*. ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა, თბილისი, გვ. 209-251.
- მინდორაშვილი, დ. (2021). *არქეოლოგიური გათხრები პეტრაციხისძირში*. ბათუმი.
- პროკოპი კესარიელი, გეორგიკა II. (1965). *ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ*. ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა, თბილისი, გვ. 38-234.

- Prokopios (2014). *The war of Justinian* (R. A. Translated by H. B. Dewing), Indianapolis/ Cambridge: Hackett Publishing Company.
- წურჭუმია, მ. (2013). *საქართველოს სამხედრო ისტორიის საკითხები* თბილისი.
- წურჭუმია, მ. (2016). *შუა საუკუნეების ქართული ლაშქარი* თბილისი.
- ვარშალომიძე, ი. (2016). *ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმის ნუმიზმატიკური საგანძური (კატალოგი)*. ბათუმი.
- Varshalomidze, I., Dzneladze, N. (2021). *Catalogue of Coins Stored in Khariton Akhvlediani Ajara Museum*. Batumi.
- Воронов, Ю. Н., Бгажба, О. Х. (1885). *Материалы по археологии Цebelьды*. Тбилиси.

References:

- Agathias. (1975). *The Histories (Translated with an Introduction and Short Explanatory Notes by Joseph D. Frendo)*. Berlin/NewYork.
- Ahmad, S. N. (2015). *A new Sasanian helmet in the Musee d'Art Classique de Mougins*. HISTORIA I ŚWIAT, №4, p. 135-156.
- Bosworth, Clifford E. (1965/66). „*Military Organisation under the Būyids of Persia and Iraq*” in *Oriens, 1965/1966*. Vol. 18/19, pp. 143-167.
- Dennis, George T. (2010). *Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press.
- Inaishvili, A. (1974). *P'et'ra-Tsikhisdzirshi 1962-65 Ts'lebshi Chat'arbuli Gatkhrebi Shedegebi (Results of excavations in Petra-Tsikhisdzire in 1962-65)*. Samkhret-Dasavlet Sakartvelos Dzeglebi. t. IV. gv. 102-153. Tbilisi.

- Inaishvili, N. (1993). *Tsikhisdziris Akh.Ts' I-VI ss. Arkeologiuri Dzeglebi (Tsikhisdziri AD I-VI centuries. Archaeological monuments)*. Samkhret-Dasavlet Sakartvelos Dzeglebi. t.XXI. Tbilisi.
- Janashia, S. (1949). *Feodaluri Revolutsia Sakartveloshi (Feudal revolution in Georgia)*. Shromebi I, Tbilisi.
- John, Malalas. (1986). *The Chronicle (A Translation by Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys and Roger Scott)*. Melbourne.
- K'akhidze, A., Vickers, M., Mamuladze, Sh. (2000). *Early Medieval Cemeteries from Pichvnari*. The Works of Batumi Archaeological Museum, Batumi. p. 70-89.
- K'akhidze, A., Vickers, M. (2004). *Greeks and Colchians on The East Coast of The Black Sea, Results of Excavation Conducted by The Joint British-Georgian Pichvnari Expedition (1998-2004)*. Pichvnari I, Batumi-Oxford, p. 123-131.
- K'akhidze, A., Vickers, M. (2014). *Greeks and Colchians on The East Coast of The Black Sea, Results of Excavation Conducted by The Joint British-Georgian Pichvnari Expedition (2003-2007)*. Pichvnari VI, Batumi-Oxford, p. 175-180.
- Kubik, A., (2017). *Sasanian lamellar helmets, Crowns, hats, turbans and helmets, The headgear in Iranian history*. volume I, Pre-Islamic Period, p. 195-210.
- Khoperia, N. (2022). *The Daylamite Involvement in the Lazic War (541-562)*. Historia i Świat 11.
- Menandre, Fragment'ebi, Georgik'a III. (1936). *Bizant'ieli Mts'erlebis Tsnobebi Sakartvelos Shesakheb (Reports of Byzantine writers about Georgia)*. T'ekst'ebi Kartuli Targmaniturt Gamotsa da Ganmart'ebebi Daurto S. Qaukhchishvilma. Tbilisi, gv. 209-251.
- Mindorashvili, D. (2021). *Arkeologiuri Gatkhrebi Pet'ra-Tsikhisdzirshi (Archaeological excavations in Petra-Tsikhisdziri)*. Batumi.

- P'rok'op'i K'esarieli, Georgik'a II. (1965). *Bizant'ieli Mts'erlebis Isnobei Sakartvelos Shesakheb (Reports of Byzantine writers about Georgia)*. T'ekst'ebi Kartuli Targmaniturt Gamostsa da Ganmart'ebebi Daurto S. Qaukhchishvilma. Tbilisi, gv. 38-234.
- Prokopios. (2014). *The war of Justinian* (R. A. Translated by H. B. Dewing). Indianapolis/ Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Ts'urts'umia, M. (2013). *Sakartvelos Samkhedro Ist'oriis SAK'itkhebi (The Issues of Georgian Military History)*. v. I, Tbilisi.
- Ts'urts'umia, M. (2016). *Shua Sauk'uneebis Kartuli Lashkari (Medieval Georgian Army)*. Tbilisi.
- Varshalomidze, I. (2016). *Batumis Arkeologiuri Muzeumis Numuzmat'ik'uri Sagandzuri (Numismatic Treasure of Batumi Archaeological Museum)* (K'at'alogi). Batumi.
- Varshalomidze, I., Dzneladze, N. (2021). *Catalogue of Coins Stored in Khariton Akhvlediani Ajara Museum*. Batumi.
- Voronov, Yu. N., Bgazhba, O. H. (1885). *Materialy po Arxeologii Cebel'dy (Materials on the archeology of Tsebelda)*. Tbilisi.



SASANIAN IN SOUTHWESTERN GEORGIA: THE ARMAMENTS AND LOGISTICS OF THE GARRISON OF PETRA

Tamaz Darchidze

PhD Student of the
Batumi Shota Rustaveli University.
Georgia, Batumi, 6010, Ninoshvili 32/35.
+995 577-27-26-33. t.darchidze@bsu.edu.ge;
ORCID ID 0000-0003-1835-941X

Nika Khoperia

PhD Student of the
Ilia State University. Assistant professor at GIPA
Tbilisi, Georgia, 0162, Kakutsa Cholokashvili 3/5,
+995 591-60-06-64. nika.khoperia.1@iliauni.edu.ge
ORCID ID 0000-0002-3076-965X

Abstract.

The article examines the issues related to the presence of the Sasanian garrison in one of the main fortresses of the Late Antiquity and Early Middle Ages of the Kingdom of Lazica. As has been established, Petra has played an important role in the military conflict between the Byzantine Empire and Sasanian Iran in the 6th century. The analysis of the archaeological materials found in Tsikhisdziri in recent years, combined with the written sources, confirms the Sasanian forces had indeed occupied the fortress fortified by the Byzantines during the Great Lazica War, which is one of the crucial issues for the final identification of Petra with Tsikhisdziri.

This article provides an overview of the main issues of the military and political interests of Sasanian Iran in the kingdom of

Lazica, the weapons and equipment of the military garrison of Petra, the nature of the distribution of Sasanian coins in southwestern Georgia and its attributes.

It has been established that during the Great War, the 10-year presence of the Iranians in the Petra fortress was related to the global war circumstances, and it served a military task – to control the Lazica-Byzantium military road. There is no evidence to support any political, economic, or cultural motives behind the Sassanids' fortification in Petra. It has been established that the circulation of Sasanian coins in the region was mainly related to the payment of the wages to the garrison and was seldom used for the trade with the local population.

Keywords: Late Antiquity; South-Western Georgia; Sasanian; Lazica; Petra-Tsikhisdziri.

არქეოლოგია, ეთნოლოგია
ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY

ჰომო სოვეტიკუსი: რელიგია
(ვიზუალურ ანთროპოლოგიური კვლევა)

მანუჩარ ლორია

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის
დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი.
საქართველო, 6010. ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35.
+995577940994. mloria@bsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-1849-9562

ანოტაცია.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველივე დღეებიდან იწყება მასობრივი ანტირელიგიური ღონისძიებების გატარება, იქმნება „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირები“, „რელიგიური კულტების საბჭოები“, ინგრევა რელიგიური სამლოცველოები, ტარდება რელიგიის საწინააღმდეგო თეატრალიზებული წარმოდგენები. ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობა სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა საბჭოთა სინამდვილისთვის, რომლის მიზანიც იყო ერთნაირად მოაზროვნე და ერთგვაროვანი „საბჭოთა ადამიანების“ ჩამოყალიბება. სწორედ ამ საკითხის კვლევა ვიზუალური ანთროპოლოგიის კუთხით წარმოადგენს ნაშრომის მთავარ კონცეფციას.

ნაშრომში სხვადასხვა სახის ვიზუალური მასალა (ფილმი, კინოქრონიკა, პოსტერი) განალიზებულია ვიზუალური ანთროპოლოგიის კვლევის მეთოდოლოგიით და კვლევის მთავარ კონცეფციას წარმოადგენს, ამ მასალების ანალიზის საფუძველზე, მკითხველს ვაჩვენოთ რელიგიური ასპექტები საბჭოთა იდეოლოგიურ პრიზმაში.

კვლევის ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს საბჭოთა მმართველობის პერიოდს და ნაშრომში შესწავლილია შემდეგი ვიზუალური მასალა: ფილმ „ჯიმ შვანთე“-ში ასახული სვანეთის რელიგიური, ეთნოკულტურული თავისებურებანი (ცხვრის გაკრეჭა, საჩიჩელზე მატყლის დაჩიჩვა, გრეხა, ძაფის დამზადების პროცესი ცხვრის გაკრეჭიდან ძაფის ამოხვევამდე; ხელით და დაზვით ქსოვა, სამოსი (ჩოხა), თექის დამუშავება და სვანური ქუდი, ბავშვის დაბადებისა და მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებული ტრადიციების ელემენტები...) და საბჭოთა პროპაგანდისტული ასპექტები; კინოქრონიკაში ასახული აჭარაში ისლამთან დაკავშირებული თავისებურებანი: ისლამის გავრცელება, ანტირელიგიური პროპაგანდა, ჩადრის დაწვა. ასევე, ყურადღება გამახვილებულია რელიგიურ პროპაგანდისტულ პოსტერებზე. მაგალითად, ელიოტ ბრაუნის ნაშრომი - უღმერთო უტოპია: როგორ გააჩაღა საბჭოთა კავშირმა ომი რელიგიის წინააღმდეგ.

ანტირელიგიურ კამპანიაში გადამწყვეტი სიტყვა ეკუთვნოდა პრესასა და, ზოგადად, ბეჭდურ მედიას. სტალინი ამბობდა: ბეჭდური გამოცემები ჩვენი პარტიის უმახვილესი და უძლიერესი იარაღიაო. ყოველივე ნათლად ჩანს საბჭოთა საქართველოს ბეჭდურ გამოცემებში.

კვლევამ ნათლად აჩვენა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ყოველგვარ საშუალებას იყენებდა თავისი იდეოლოგიური მიზნების მისაღწევად და, ეს ყოველივე ვიზუალური მასალის ანალიზის საფუძველზე დეტალურად არის მოცემული ნაშრომის დასკვნით ნაწილში.

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა კავშირი; რელიგია; ჩადრი; ფილმი; კინოქრონიკა; პოსტერი.

შესავალი

ჰომო სოვეტიკუსი (საბჭოთა ადამიანი) მოკლებულია პიროვნულ თავისუფლებას და დამოკიდებულია სახელმწიფოზე (დაწვრ. იხ. თავაძე, 2021). რელიგიური კუთხით საბჭოთა ათეიზმი, როგორც პოლიტიკური იდეოლოგია და მოძღვრება, რადი-

კალურად განსხვავდებოდა მანამდე არსებული სეკულარული თეორიებისაგან, რაც განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ათეისტური აზროვნება და პოლიტიკა არნახულ მასშტაბებამდე მივიდა და მან რელიგიას, მის მსახურებსა თუ მიმდევრებს მანამდე გაუგონარი დევნა გამოუცხადა. ლენინმა, მარქსისტული განათლების პარალელურად, რელიგიასთან ბრძოლის საქმეში განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა აგიტაცია- პროპაგანდაზე, რაც, თავის მხრივ, მრავალმხრივად უნდა მომხდარიყო: „მასებს უნდა მივაწოდოთ ათეისტური პროპაგანდის უაღრესად მრავალფეროვანი მასალა, გავაცნოთ მათ ცხოვრების ფრიად სულ სხვადასხვა სფეროს ფაქტები, მივუდგეთ მათ ასეც და ისეც, რათა დავინტერესოთ, გამოვადვიმოთ ისინი რელიგიური ბანგისაგან, შევანჯღრიოთ სულ სხვადასხვა მხრივ, სულ სხვადასხვაგვარი საშუალებით“ (ქართველიშვილი, 2022: 31, 35).

საბჭოთა კავშირის მთავარი იდეოლოგიური მიდგომები ნათლად ჩანს მოცემულ პოსტერებში: «ჩვენ ვიცხოვრებთ კომუნიზმში»; «გაუმარჯოს კომუნისტური პარტიის ლენინურ-სტალინურ ეროვნულ პოლიტიკას-საბჭოთა კავშირის ხალხთა ძმობისა და სოციალისტური თანამშრომლობის პოლიტიკას“... (სპეზ-ივერიელი..., dspace.nplg.gov.ge) და ანტირელიგიურ ლოზუნგებში: დავიხსნათ სარწმუნოების ჭაობიდან პროლეტარიატი და მშრომელი გლეხობა! გავაძლიეროთ ანტირელიგიური აღზრდა სკოლებში! გადავაქციოთ სკოლები კომუნისტურ უღმერთოთა აღზრდის კერად! დავრავმოთ პიონერები რელიგიის წინააღმდეგ! ჩავცეთ ლახვარი სარწმუნოებასა და ცრუმორწმუნეობას საყოველთაო სწავლით! ძირს რელიგიური ცრუმორწმუნეობა, გაუმარჯოს მარქსიზმ-ლენინიზმს! არ გვინდა სარწმუნოებრივი დღესასწაულები! ძირს სარწმუნოება-სიბნელე!

ადამიანმა შეჰქმნა ღმერთი და არა - ღმერთმა ადამიანი! შორს სარწმუნოება! რელიგია ველური ადამიანის მსოფლმხედველობაა... (მეტრეველი, 2014: 91-92).

საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ საბჭოთა იდეოლოგიისათვის რელიგიური ოჯახების წინააღმდეგ ბავშვების ამხედრებაც



სპიბ- ივირილი....

საჩქარო საქმე იყო: „პროლეტარული სახელმწიფოს ერთ-ერთი ყველაზე საჭირობოროტო ამოცანა არის ბავშვების გათავისუფლება მათი მშობლების რეაქციონერული გავლენებისგან... ჩვენ უნდა დავრწმუნდეთ, რომ სკოლას აქვს ძალა, იერიში მიიტანოს რელიგიურ პროპაგანდაზე სახლში, რათა საძირკვლიდანვე ბავშვთა გონებამ გამოიმუშაოს იმუნიტეტი ყველა რელიგიური ზღაპრის მიმართ, რომლებსაც ბევრი ზრდასრულიც ჯერ კიდევ სიმართლედ მიიჩნევს“ (Brown, 7 October 2019).

ყოველივეს, თავისი განმაპირობებელი მიზეზიც ჰქონდა: კონკრეტულ-სოციოლოგიური გამოკვლევებით დაადგინეს, რომ მორწმუნეთა უმრავლესობა (93%) „რელიგიურ ცრურწმენებს ეზიარება ბავშვობის წლებში, ძირითადად, ოჯახის გავლენით და მხოლოდ 7%-მდე - მოზრდილ ასაკში“ ამიტომაც დაიწყეს სკოლებში ნორჩ უღმერთოთა უჯრედების ჩამოყალიბება. იგულისხმებოდა, რომ ნორჩი უღმერთო ოჯახშიც გასწევდა ანტირელიგიურ მუშაობას, რითაც ხელს შეუწყობდა მშობლების უღმერთოთა რიგებში გაწევრებას (იხ. მეტრეველი, 2014:170-171).

მოცემულ 2 პოსტერში მითითებული ტიტრებიც საბჭოთა იდეოლოგიას ბავშვებთან მიმართებით ნათლად ასახავს: რელიგია შხამია- გაუფრთხილდით ბავშვებს; აღზარდეთ ბავშვები მასწავლებლის და არა ღმერთის დახმარებით.



ბრაუნი, 2019



მეტრეველი, 2014

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღეებიდანვე იწყება მასობრივი ანტირელიგიური ღონისძიებების გატარება, იქმნება „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირები“, „რელიგიური კულტების საბჭოები“, ინგრევა რელიგიური სამლოცველოები, ტარდება რელიგიის საწინააღმდეგო თეატრალიზებული წარმოდგენები. ანტირელიგიური საქმიანობისათვის დაწესებული იყო სპეციალური სამკერდე ნიშანი (რთობ, 2013: 4).

ანტირელიგიურ კამპანიაში გადამწყვეტი სიტყვა ეკუთვნოდა პრესას და, ზოგადად, ბეჭდურ მედიას. სტალინი ამბობდა: ბეჭდური გამოცემები ჩვენი პარტიის უმახვილესი და უძლიერესი იარაღიაო. ყოველივე ნათლად ჩანს საბჭოთა საქართველოს ბეჭდურ გამოცემებში: ფართოდ გავშალათ მეცნიერულ-ათეისტური პროპაგანდა, გაზ. „კომუნისტი“, №201, 1954 წ. 25; გავაძლიეროთ სამეცნიერო-ათეისტური პროპაგანდა, გაზ „კომუნისტი“, №221, 1957 წ. სექტემბერი; კომუნისტური ახალგაზრდობის აღდგომა, „კომუნისტი“. - 1923. - 7აპრილი; კომუნისტური ახალგაზრდობის შობის დღესასწაული, „კომუნისტი“. - 1923. - 10 იანვარი; ვებრძოლოთ ძველ ადათ-ჩვეულებებს, კომუნისტი. - 1926. -30 იანვარი; აღვკვეთოთ რელიგიური კულტის მსახურთა

მტრული საქმიანობა, „კომუნისტი“. - 1938. - 5 იანვარი; ყოველ-
დღიურად ვაწარმოთ ანტირელიგიური პროპაგანდა, „საბჭოთა
აჭარა“. - 1938. - 27 სექტემბერი; რელიგიასთან ბრძოლა-კომუნი-
ზმისათვის ბრძოლაა, ახალგაზრდა კომუნისტი. - 1939. - 10
იანვარი (დაწვრ. იხ. მეტრეველი, 2014; ქართველიშვილი, 2022).

ნაშრომი ძირითადად მომზადებულია სხვადასხვა სახის
ვიზუალური მასალის (ფილმი, კინოქრონიკა, პოსტერი) ანალი-
ზის საფუძველზე.

მეთოდები.

ნაშრომში ვიზუალური მასალები (ფილმი, კინოქრონიკა,
პოსტერი) გაანალიზებულია ვიზუალური ანთროპოლოგიის კვ-
ლევის მეთოდოლოგიით. ვიზუალური მასალების მნიშვნელო-
ბის ახლებური გააზრება სხვადასხვა დარგის მკვლევარებს უხს-
ნის ახალ გზებს წარსულისა და აწმყოს ინტერდისციპლინურად
გააზრებაში და ამდიდრებს კვლევის დიზაინს.

საბჭოთა ხელისუფლება ყოველგვარ საშუალებას იყენებდა
თავისი იდეოლოგიური მიზნების მისაღწევად. განსაკუთრებ-
ული მნიშვნელობა ენიჭებოდა კინემატოგრაფიასაც, როგორც
მასებზე იდეოლოგიური ზემოქმედების მქონე საშუალებას. ამ
მიმართულებით საყურადღებოა ქართველი დოკუმენტალისტე-
ბის გააქტიურება XX საუკუნის 30-იან წლებში. მათი მუშაობა
მრავალფეროვანი იყო და მოიცავდა ცხოვრების თითქმის ყველა
სფეროს. მათ შორის, ეთნოგრაფიული და პროპაგანდისტული
თვალსაზრისით, აღსანიშნავია კინორეჟისორ მიხეილ კალატოზ-
იშვილის (კალატოზოვი) 1930 წელს გადაღებული ფილმი „ჯიმ
შვანთე“ („მარილი სვანეთს“).

ფილმში ეთნოგრაფიული შტრიხები კარგადაა დაფიქსირ-
ებული და საინტერესოა რეჟისორის მხრიდან მათი გააზრება და
დოკუმენტალისტიკაში მხატვრული ფილმის ელემენტების დი-
დოსტატურად ჩართვა საჭირო აქცენტების მისაღწევად.

ფილმში ეტიუდებადაა გადმოცემული ეთნოგრაფიული
ყოფის სხვადასხვა მხარე: ხალხური ტრანსპორტი, თივის გადაზ-
იდვის პროცესი და ზამთარში საქონლისათვის საკვების მომზ-
ადება; ასევე, სამიწათმოქმედო საქმიანობა, კერძოდ, პურეულის

დამუშავების პროცესი: კევრის დამზადება და მარცვლეულის კალოზე დამუშავება. ფილმში პარალელურად ჩანს ქალის საქმიანობა-ქსოვა, ბავშვის მოვლა, აკვნის ანუ ჩვილ ბავშვ-თა საწოლის

**теперь еще на окраинах
Юоза, есть уголки, где
кранилось патриархальное
хозяйство и доживают
остатки родового строя.**

**В каменных стенах
ездорожья, сохранила свое
господство религия**

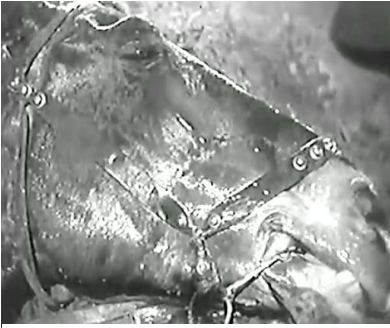
**Религия обжирает
Сванетию**

ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

აღსანიშნავია ისიც, რომ რეჟისორს სკურპულოზურად აქვს შემჩნეული და კადრით ასახული წვრილმანი ეთნოგრაფიული ელემენტებიც კი. მაგალითად, პირუტყვის პირის დამცავი წნული სამუალემა რათა დაცული იქნას შეჭმისაგან მარცვალი და, ასევე, დაცული იქნას სისუფთავე.

საინტერესოდ და მართებულად არის გადმოცემული ფეიქრობასთან დაკავშირებული ძირითადი პროცესები: ცხვრის გაკრეჭა, მატყლის საჩეჩ ხელსაწყოზე - საჩეჩელზე მატყლის დაჩეჩვა, დაპენტვა ანუ დაწეწვა, გრეხა ანუ ძახვა, ძაფის ამოხვევა თითისტარზე ანუ ძაფის დამზადების პროცესი ცხვრის გაკრეჭიდან ძაფის ამოხვევამდე; ხელით და დაზგით ქსოვა, შინ დამზადებული ქსოვილებისაგან შეკერილი სამოსი (ჩოხა), თექის დამუშავებისა და მისგან სვანური ქუდის დამზადების პროცესი, რაც მხოლოდ სვანური ყოფისათვის არის დამახასიათებელი.

ატრიბუტიკა. რეჟისორმა ფილმში მართებულად ასახა ის, თუ, ტრადიციულად, რამდენად გონივრულად არის სვანეთში საოჯახო საქმე განაწილებული და ისინი ერთდროულად რამდენიმე სხვადასხვა ტიპის საქმიანობის შესრულებას ახერხებენ.



სულის ცხენი
ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930



სამგლოვიარო კვამლი
ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

ფილმში მოცემულია, ასევე, სხვადასხვა წარმართული რიტუალი (ტიტრებში ნათლად ჩანს ამ საკითხთან დაკავშირებული ნეგატიური დამოკიდებულება). ბავშვის დაბადებასა და მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებული ტრადიციების ელემენტები (სამგლოვიარო კვამლი, დატირება, სახალხოდ ლოცვა, ხარის შეწირვა, მიცვალებულის სულის საიქიოში გადამრძანების დალოცვა).



კინოქრონიკა, 1929

ძალიან საინტერესოდ არის გადმოცემული მიცვალებულის სულთან დაკავშირებული ერთ-ერთი რიტუალი, რომელიც ქართულ ეთნოგრაფიულ ყოფაში ცნობილია შემდეგი სახელწოდებით - სულის ცხენი ანუ, მიცვალებულისათვის შეწირული//დაკურთხებული-ყო ცხენი. ეს რიტუალი, ზოგადად, გვხვდებოდა აღმოსავ-

ლეთ საქართველოს მთიელებში. ცხენს უპირატესად მამაკაცს უკურთხებდნენ, მაგრამ ეს წესი ზოგჯერ დიდი ავტორიტეტის მქონე ქალის დასაფლავებაზეც სრულდებოდა. ეთნოგრაფიული

კვლევები საქართველოში ადასტურებს, რომ ცხენის მიცვალებულის კულტთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები მნიშვნელოვანი იყო სვანებისათვის. სვანები დასაფლავების დღეს ცხენს საუკეთესოდ მორთავდნენ და პატრონის კუბოს მახლობლად დააყენებდნენ. გასვენებისას ამ ცხენზე ახალგაზრდა სვანი შეჯდებოდა და სამგლოვიარო პროცესიის წინ პირუტყვს მოკვდინებამდე აჭენებდა, რათა თავის პატრონთან ერთად საიქიოში „გამგზავრებულიყო“ (გიორგაძე, 1987:11-14; ბალიაური, 1940: 29 - 57; მაკალათია, 1984: 203-204; ოჩიაური, 1940: 77; ხიზანიშვილი, 1940:76-77). ეს ეთნოგრაფიული ნიუანსები ფილმში კომპეტენტურად არის ასახული (ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930).



ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930

ფილმის ეპილოგში ნათლად ჩანს საბჭოთა იდეოლოგიური მიდგომები. ისმინე, სვანეთო...! შეხედე, მაყურებელო!... სვან ბოლშევიკებს წინ ვერაფერი აღუდგება!... მთებს აფეთქებენ, დაკუნთული მშრომელები და ტრაქტორის მუშაობის ფონზე მოაბიჯებენ ახალი დროის მედროშეები... მათ გაჰყავთ სიბნელეში (იგულისხმება ტრადიციები მ. ლ.) საბჭოთა სვანეთში

სინათლის გზა... ასე მთავრდება ფილმი "ჯიმ შვანთე" (ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930).

ტრადიციის მავნებლობის საბჭოთა კინემატოგრაფიის იდეოლოგიურ პრიზმაში განხილვის კუთხით საინტერესოა 1929 წელს რეჟისორ სიკო დოლიძის მიერ გადაღებული მუნჯი კინოქრონიკა. ფილმი რელიგიის მავნე ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლის საფარქვეშ მუსლიმი ქალებისათვის ჩადრის ახდის საბჭოური პოლიტიკის დემონსტრირებაა. კადრებში ჩანს, თუ როგორ წვავენ აჭარელი ქალები ჩადრს, თუმცა მასში იძულ-

ებითი მექანიზმების გამოყენების საბჭოური პრაქტიკის შესახებ მაცურებელი ვერაფერს დაინახავს.

„აჭარელ ქალთა ყრილობა“ – ასე არის დასათაურებული ეს კინოქრონიკა. კადრებში ჩანს, რომ ბათუმის ძველ რკინიგზის სადგურში შემოდის მატარებელი, რომელსაც ხალხი ტრანსპარანტებით ეგებება. მატარებლიდან საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე ფილიპე მახარაძე ჩამოდის და თანმხლებ პირებთან ერთად ბათუმის ქუჩებში დადის. მსვლელობაში მამაკაცებთან ერთად ქალებიც მონაწილეობენ, თითქმის ყველა მათგანს თავსაფარი ახურავს, ზოგს ჩადრიც უკეთია. მსვლელობის შემდეგ კადრში ჩანს სცენა, რომელიც ქუჩაშია მოწყობილი, სცენაზე დგას უჩადრო ქალი, კადრი გადადის კოცონზე, სადაც ჩადრები იწვის (რმქა, 22.05.2015). აღნიშნულთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ანტირელიგიურ პოლიტიკაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტი ქალთა საკითხი იყო. 1920-იან წლებში იქმნება ე. წ. ქალთა კომიტეტები, რომლებიც კურირებას უწევდნენ ამ საკითხებს. ქალთა კომიტეტები საოჯახო, ყოფით, სამართლებრივ, საქორწინო და სხვა საკითხებში მხარს უჭერდნენ ქალებსა და მათ ჩაბმას საზოგადოებრივ საქმიანობაში (აცს ცსა ფონდი 3-1, ან. 1, საქ. 358, ფურც. 18).



ასსცსა, ფოტოფონდი, ან. 1, ფოტო 20
ქალები, რომლებმაც პირველებმა

ჩადრის ტარებას, ქართველ მუსლიმ ქალებს, ქრისტიანებ-ისაგან განსხვავებით, ავალდებულებდა ისლამი. საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში კი დაიწყეს ანტირელიგიური პოლიტიკის გატარება. ამ პოლიტიკის გამოხატულება იყო მაღალდობის მეთოდის გამოყენებით ჩადრის ახდის საბჭოური კამპანია. 1929 წ. იანვარში

ხულოს ცენტრში ფემბე ხოზრევანიძემ ჩადრი სახალხოდ მოიხადა და დაწვა. ცხადია, ეს იყო საბჭოური „დამუშავების“ შედეგი.

1929 წლის 8 თებერვალს ბათუმის სახელმწიფო აკადემიურ თეატრში საქართველოს მაჰმადიან ქართველ ქალთა პირველი ყრილობა გაიმართა. ყრილობას 447 ქალი დელეგატი დაესწრო, აქედან 380 აჭარელი ქალი იყო. ქალები ყრილობაზე სიტყვით გამოდიოდნენ. ყრილობის ბოლოს ოცდაათამდე ქალი სცენაზე ასულა და ერთხმად დაუყვირია: „გაუმარჯოს ქალთა თავისუფლებას, ძირს ჩადრი“, – ამ სიტყვებზე ყველა მათგანს მოუხდია ჩადრი, სცენის იატაკზე დაუყრია და ცეცხლი წაუკიდებია. ჩადრის დაწვას დარბაზიდან მქუხარე აპლოდისმენტებით შეხვედ-



კინოქრონიკა, 1929

რიან. როგორც საარქივო ჩანაწერებში ვკითხულობთ, დარბაზში გაკრული ყოფილა წარწერები: „გაუმარჯოს საყოველთაო დღესასწაულს“, „გავადლიეროთ შეტევა ძველი ყოფა-ცხოვრების წინააღმდეგ“ და სხვა (რმქა, 22.05.2015).

მაგრამ ამ აქციას უკვალოდ არ ჩაუვლია. მუსლიმანურ აჭარაში ჩადრის ახდას უფრო მეტი მოწინააღმდეგე ჰყავდა, ვიდრე მომხრე. უკმაყოფილება აჯანყებაში გადაიზარდა და მოედო სრულიად მთიან აჭარას. აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ჩადრის ახდასთან დაკავშირებით მიდიოდა სერიოზული სააგიტაციო სამუშაოები. ეს არქივებში დაცული საველე-ეთნოგრაფიული მასალებითაც დასტურდება. მაგალითად, შეგვიძლია მოვიშველიოთ 1969 წელს ჩაწერილი საველე მასალა, რომელიც ასახავს თვითმხილველის მონათხრობს ამ მოვლენების შესახებ. „ნაზირე მახარაძემ... დაიწყო აგიტაცია ჩვენი სოფლის ქალებში ჩადრის ახდის მოწოდებით...ნაზირე, ამბობდნენ, გაქართველდაო (იგულისხმება გაქრისტიანება - მ. ლ.), მოხუცები კიცხავდნენ მას, ქალების უმრ-

ავლესობა არ ელაპარაკებოდა, მაგრამ ნაზირე არ ჩერდებოდა, მან გამოიყენა ყურანის დებულება, სადაც წერია **ჯერ სახელმწიფოს უნდა დავემორჩილოთ, ხოლო შემდეგ კი ღმერთს**. ამიტომ, ჩვენ თუ სახელმწიფო გვეუბნება, უნდა ავიხადოთ ჩადრიო. აგიტაციის ასეთმა ხერხმა გაჭრა“ (ბსკი, 1969). ბუნებრივია, ყურანში არ იქნებოდა ასეთი მითითება და მით უფრო, არაბულის უცოდინარ სოფლელ ქალს და მის თანასოფლელებს არ ეცოდინებოდათ ეს პოსტულატი.

ანტირელიგიური კამპანია შეეხო ეკლესიებს, მეჩეთებსა და სხვა რელიგიურ დაწესებულებებს. აჭარისტანის ცაკის პრეზიდიუმის 1923 წლის 13 იანვრის სხდომის N 35 ოქმის დადგენილებით, რომელიც ეფუძნებოდა სახკომსაბჭოს 1923 წ. 3 იანვრის გადაწყვეტილებას, ჩამორთმეული იქნა ალექსანდრე ნეველის, სამხედრო ჰოსპიტალის და „გოროდოკში“ მდებარე მიხეილის ეკლესიები მათი მეპატრონეებისათვის და გადაცემული „კომუნალური განყოფილებისათვის - კომუნალური სახლების ფონდში შესატანად“, ხოლო ეკლესიების ქონება გადასცეს „შიშვილობის შედეგებთან მებრძოლ კომიტეტს“ (ასს ცსა, ფრ-2, ს. 21, ან. 1, ფურც. 6)



მეტრეველი, 2014

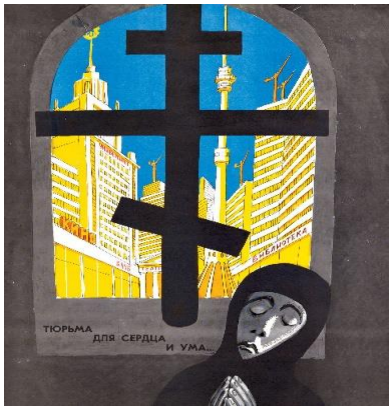
ამას ნათლად ადასტურებს კინოქრონიკაში ასახული ერთ-ერთი ლოზუნგი **„რელიგია ხალხის მტერია“**.

1923, წლის #30 გაზეთ „სპარტაკში“ დაბეჭდილი, სხვადასხვა რელიგიის სასულიერო პირებისადმი მიძღვნილი პამლეტი ღვთის მოციქულთა აღლუმში (მეტრეველი, 2014:231):

ზიზღი რაბინს
გუნდა მოლას!

სიკვდილი სჯობს
 ამათ ყოლას!
 პანღური მღვდელს
 და ტერტერას!
 მათი სული
 ყვავს და ძერას...!

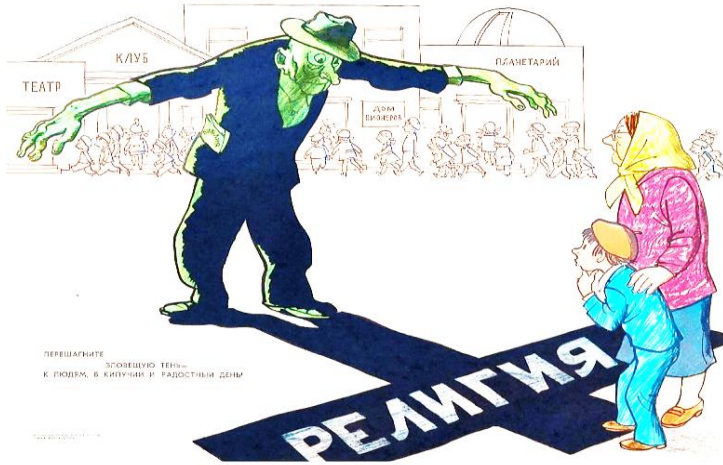
ეს საკითხი კარგად ჩანს ასევე, იმ ვიზუალურ მასალაში, რომელიც უხვად არის მოცემული ელიოტ ბრაუნის ნაშრომში: უღმერთო უტოპია: როგორ გააჩაღა საბჭოთა კავშირმა ომი რელიგიის წინააღმდეგ - გადააბიჯე ამ ბოროტ ჩრდილს და მხიარულ საზოგადოებას შეუერთდი, ღმერთი არ არის, გულისა და გონების ციხე...(Brown, 7 October 2019).



გულისა და გონების ციხე



იური გაგარინის კოსმოსში გაფრენასთან დაკავშირებული პოსტერი - ღმერთი არ არის



გადააბიჯე ამ ბოროტ ჩრდილს და მხიარულ
საზოგადოებას შეუერთდი

დასკვნები.

ამრიგად, ფილმი „ჯიმ შვანთე“, შინაარსობრივად ისეა გადაღებული, რომ მაყურებელი დაარწმუნოს: ძველი ტრადიციები არის დრომოჭმული და მხარის განვითარებისათვის ხელის შემშლელი; ძველი ცხოვრების წესი იწირავს ადამიანების სიცოცხლეს, ისე, როგორც ფილმში მარილზე წასული სვანის დაღუპვის სცენაშია ნაჩვენები; საქართველოს ამ რეგიონის აყვავებას და სვანების ხსნას შეძლებს მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლება.

წმინდა საბჭოურ იდეოლოგიურ ნიშნებს, განსაკუთრებით, შეიცავს ფილმის დასაწყისი და დასასრული. ეს გასაკვირი არც არის; იმ პერიოდში საბჭოთა სახელმწიფო სისტემას ხოტბა თუ არ შეესხმებოდა, მაშინ ფილმი საბჭოთა ცენზურის მიერ იქნებოდა დაბლოკილი. სწორედ ამის გათვალისწინებითაა ფილმი სტრუქტურირებული, თუმცა რეჟისორმა მაინც შეძლო შეფარულად აესახა სვანეთის მდიდარი ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობა. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ფილმში ასახული ეთნოგრაფიული მასალის შედარება ამ საკითხებზე არსებული სავლეთ-ეთნოგრაფიული და სამეცნიერო ლიტერატურის მონაცემებთან

ადასტურებს, რომ ადგილობრივი მოსახლეობის ყოფა კარგად იყო ადაპტირებული გარემოსთან, შრომითი ციკლი იყო მოწესრიგებული და ოპტიმალური, მაშინ, როდესაც ფილმის კომენტარების დიდი ნაწილი უმტკიცებს მაყურებელს, რომ სვანების ყოფა და შრომა არის ძალიან მძიმე, მავნე და არარაციონალური და ამას მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების მოტანილი სიკეთეები გამოასწორებს. ამაზე კარგად მიუთითებს ფილმის ბოლო მონაკვეთი და ერთ-ერთი პროპაგანდისტული შინაარსის ტიტრიც - საბჭოთა სოციალისტური წარმოება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე რელიგია და ყოფა!. ვფიქრობთ, ფილმში ზოგიერთი ტიტრი, დასაწყისი და დასასრული რომ ამოიჭრას, ამით ფილმს არაფერი დააკლდება და მხოლოდ შესანიშნავი ეთნოგრაფიული სიუჟეტები დარჩება.

ხაზგასმელია ის ფაქტი, რომ კინოქრონიკაში ზუსტადაა ასახული ჩადრის დაწვის პროცესის იდეოლოგიური ნიშნები. საკმარისია მიტინგზე გამოტანილი რამდენიმე ლოზუნგის ტექსტის მოშველიება, სადაც ნათლად ჩანს საბჭოთა სახელმწიფოს პოლიტიკა „ძირს ჩადრის მონობის მემკვიდრეობა“, „ძირს ჩადრი, მრავალცოლიანობა, მცირეწლოვანთა ქმრიანობა, ქალების გაყიდვა და ყალიძი“. პირველი ლოზუნგი ნათლად აჩვენებს, რომ სახელმწიფო დოქტრინა უპირისპირდებოდა ყველა რელიგიას. მეორე და მესამე ლოზუნგებში ნათლად ჩანს დამოკიდებულება ყოფითი ისლამისადმი. ამ კომპანიის მნიშვნელობას კარგად ასახავს ჩვენ მიერ განხილული კინოქრონიკა, სადაც ჩანს, რომ ჩადრის ახდა სახელმწიფოსთვის იყო დიდმნიშვნელოვანი ღონისძიება, რომელშიც სახელმწიფოს პირველი პირებიც კი მონაწილეობდნენ.

ამგვარად, საქართველოს ყველა კუთხეს ჰქონდა მისთვის დამახასიათებელი მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა, რაც სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა საბჭოთა სინამდვილისთვის, რომლის მიზანიც იყო ერთნაირად მოაზროვნე და ერთგვაროვანი „საბჭოთა ადამიანის“ (ჰომო სოვეტიკუს) ჩამოყალიბება. ამიტომაც საბჭოთა იდეოლოგია ფილმების, პოსტერების, პერიოდის მემკვიდრეობით ცდილობდა საბჭოთა იდეოლოგიურ პრიზმამდე

ეჩვენებინა ეთნოკულტურა, როგორც საქართველოს განვითარებისათვის ხელისშემშლელი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ასს ცსა, ფ. პ-1, ან. 1, საქ. 358.

ასს ცსა, ფ. რ-2, ს. 21, ან. 1.

ასს ცსა, ფოტოფონდი, ან. 1 .

აჭარელ ქალთა ყრილობა. კინოქრონიკა, 1929.

ბსკი, (1969 წლის 23 ივლისი). ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ეთნოგრაფიული ფონდი, ანაწერი N5, საქმე N52, მთხრობელი: მახარაძე შაისუფ თეუფის ძე, 36 წლის, ხულოს რ-ნი სოფ. ჩაო; ჩამწერი: ლევან კალანდარიშვილი.

ბალიური, მ., მაკალათია, ნ. (1940). *მიცვალებულის კულტი არხოტის თემში* // მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. III, თბილისი.

გიორგაძე, დ. (1987). *დაკრძალვისა და გლოვის წესები საქართველოში* (თუშ-ფშავ ხევსურეთის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით), თბილისი.

თავაძე, გ. (2021). *პოსტკოლონიური ინტერვენციები: ჰომო სოვეტიკუსის ფენომენი საბჭოთა იდეოლოგიური განზომილებების კონტექსტში*. ფილოსოფიური ანალიზი, თბილისი, I.

მაკალათია, ს. (1984). *ხევსურეთი*, თბილისი.

მეტრეველი, ს. (2014). *კომუნისტური აგიოგრაფია*, თბილისი.

ოჩიაური, ა. (1940). *მიცვალებულის კულტი რომკასა და უკენ ხადუს თემებში* // მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის. III, თბილისი.

რთობ, (2013). *რელიგიური თემები და ორგანიზაციები ბათუმში*. დოკუმენტების კრებული, რედაქტორი თ. ფუტყარაძე, II, თბილისი.

რმქა, (2015). *როგორ მოიხადეს ქალებმა ჩადრი აჭარაში*. ბათუმ-ელეები. [https://batumelebi.netgazeti.ge/weekly1/12728/\(22.05.2015\)](https://batumelebi.netgazeti.ge/weekly1/12728/(22.05.2015)).

სპეზ - ივერიელი.... - საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, ციფრული ბიბლიოთეკა "ივერიელი", dspace.nplg.gov.ge).

ქართველიშვილი, მ. (2022). *საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკა და საქართველოში მისი ასახვის თავისებურებები 1953-1964 წლებში*. თბილისი.

ბიზანიშვილი, ნ. (1940). *ეთნოგრაფიული ნაწერები*. თბილისი. ფილმი „ჯიმ შვანთე“, 1930.

Brown R. 7 October 2019, Godless Utopia: How the Soviet Union launched its war against religion.- <https://www.new-east-archive.org/features/show/11386/godless-utopia-how-the-soviet-union-launched-its-war-against-religion>; Godless Utopia: Soviet Anti-Religious Propaganda.- <https://fuel-design.com/publishing/godless-utopia/>.

Referances:

ASS TSSA, F. p'-1, an. 1, sak. 358.

ASS TSSA, Fondi r-2, s. 21, an. 1.

ASS TSSA, Fot'opondi, an. 1

Ach'arel Kalta Qriloba, K'inokronik'a, 1929.

Bsk'i, (1969 ts'lis 23 ivlisi). *Batumis Sametsniero K'vleviti Inst'it'ut'is Etnograpiuli pondi*, Anats'eri N5, sakme N52, Mtkhrobeli: Makharadze Shaisup Teupis dze, 36 ts'lis, Khulos r-ni sop.chao; Chamts'eri: levan K'alandarishvili.

Baliauri, m., Mak'alatia, N. (1940). *Mitsvalebulis K'ult'i Arkhot'is Temshi*// Masalebi Sakartvelos Etnograpiisatvis. III, tbilisi.

Giorgadze, D. (1987). *Dak'rdzalvisa da Glovis Ts'esebi Sakartveloshi* (Tush-pshav Khevsuretis Etnograpiuli Masalis Mikhedvit). Tbilisi.

Tavadze, G. (2021). *p'ost'k'oloniuri Int'erventsiebi*: Homo Sovet'ik'usis penomeni Sabch'ota Ideologiuri Ganzomilebis K'ont'ekst'shi: Filosofiuri Analizi. tbilisi, I.

Mak'alatia, S. (1984). *Khevsureti*. Tbilisi.

- Met'reveli, S. (2014). *K'omunist'uri Agiografia*. Tbilisi.
- Ochiauri, A. (1940). *Mitsvalebulis K'ult'i Roshk'asa da Uk'en Khadus Temebshi* // Masalebi Sakartvelos Etnografiisatvis. III, Tbilisi.
- RTOB. (2013). *Religiuri Temebi da Organizatsiebi Batumshi* (Dok'ument'ebis K'rebuli. Redakt'ori T. Fut'k'aradze). II, Tbilisi.
- AP'EB - Iverieli....- Sakartvelos P'arlament'is Erovnuli Bibliotek'a, Tsipruli Bibliotek'a "Iverieli", dspace.nplg.gov.ge.
- RAMKCHA, (2015). *Rogor Moikhades Kalebma Chadri Ach'arashi*. Batumelebi. [https:// batumelebi. netgazeti.ge/weekly1/12728/](https://batumelebi.netgazeti.ge/weekly1/12728/) 22.05.2015.
- Kartvelishvili, M. (2022). *Sabch'ota Religiuri P'olit'ik'a da Sakartveloshi Misi Asakhvis Taviseburebebi 1953-1964 Ts'lebshi*. Tbilisi
- Khizanishvili, N. (1940). *Etnografiuli Nats'erebi*. Tbilisi.
- Filmi, „*Jim Shvante*“. 1930.
- Brown, R. (2019). *Godless Utopia: How the Soviet Union launched its war against religion.*- <https://www.new-east-archive.org/features/show/11386/godless-utopia-how-the-soviet-union-launched-its-war-against-religion>; Godless Utopia: Soviet Anti-Religious Propaganda.-<https://fuel-design.com/publishing/godless-utopia/>(7 October 2019).

Homo Sovieticus: religion
(visual anthropological research)

Manuchar Loria

Batumi Shota Rustaveli State University
Oriental Studies Department, Associate professor
32/35 Ninoshvili St., Georgia, 6010. Batumi
+995577940994. mloria@bsu.edu.ge
ORCID: 0000-0002-1849-9562

Abstract.

From the very first days of the Soviet government establishment in Georgia, mass anti-religious measures started, "unions of godless combatants", "councils of religious cults" were created and religious chapels were destroyed, anti-religious theatrical performances were held. The national cultural heritage turned out to be completely unacceptable for the Soviet reality, whose goal was to form like-minded and homogenous "Soviet people". Exactly, the study of this issue in terms of visual anthropology is the main concept of the paper.

The paper analyses various types of visual materials (film, newsreel, poster) using the research methodology of visual anthropology. The main concept of the research is to show the reader religious aspects in the Soviet ideological prism based on the analysis of these materials.

The chronological framework of the research includes the period of Soviet governance. The following visual materials are studied in the paper: the religious and ethno-cultural features (shearing sheep, carding wool on a combing machine, spinning, the process of making thread from shearing the sheep to twisting the thread, hand and loom weaving, clothing (chokha), Svan hats, elements of traditions related to the birth of a child and the cult of the dead...) of Svaneti depicted in the film "Jim Shvante" and Soviet propagandistic aspects; peculiarities

related to Islam in Adjara are conveyed in the newsreel: spread of Islam, anti-religious propaganda, chador burning. Also, attention is focused on religious propagandistic posters. For example, Eliot Brown's work - Godless Utopia, which shows how the Soviet Union commenced the War against Religion.

The decisive word in the anti-religious campaign belonged to the press and, in general, the print media. Stalin said: "Printed publications are the sharpest and strongest weapon of our party. Everything is clearly depicted in the printed editions of Soviet Georgia.

The research has made it vivid that the Soviet government used every means to achieve its ideological goals, and everything is shown in detail in the final part of the paper based on the analysis of the visual material of the research.

Keywords: Soviet Union; Religion; Chador; Film; Newsreel; poster.

ბუნება, ნივთები და აზროვნება: აღმოსავლური სიბრძნე
და თანამედროვეობა (ალან უოტსი)

ვარდო ბერიძე

ფილოსოფიის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ფილოსოფიის დეპარტამენტის
ასოცირებული პროფესორი,
საქართველო, 6010. ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35
995577145426. vardo.beridze@bsu.edu.ge
<https://orcid.org/0009-0002-1095-3342>

აბსტრაქტი.

ნაშრომში გადმოცემულია XX საუკუნის ბრიტანელი მწერლისა და ფილოსოფოსის ალან უოტსის მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისი, მისივე ნაშრომის ლექციათა ციკლიდან „ბუნების, ნივთებისა და აზროვნების შესახებ“ აღმოსავლური ფილოსოფიის გავლენის გათვალისწინებით. ალან უოტსი დასავლური აზროვნებისთვის ცნობილია, როგორც აღმოსავლური სიბრძნის ინტერპრეტატორი. მისმა წიგნებმა და საჯარო ლექციებმა დიდად შეუწყო ხელი დასავლეთში აღმოსავლური ფილოსოფიის პოპულარიზაციას. ნაშრომი „აღმოსავლური სიბრძნე და თანამედროვეობა“ (1959), ალან უოტსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყველაზე ნაყოფიერ ათწლეულს ეკუთვნის. მან გზა გაუკაფა ისეთი იდეებისა და ცოდნის მეთოდებს, რომლებიც მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა 60-იანებისა და მომდევნო წლების კულტურული ლანდშაფტის ჩამოყალიბებისთვის. უოტსი იკვლევდა ადამიანური ცოდნის საზღვრებს, სადაც შემეცნება და კვლევა უკავშირ-

დება ინისა და იანის შეკითხვებს: „რა არის ადამიანი?“ „რა აზრი აქვს ცხოვრებას?“ „რატომ ვარსებობთ ამ სამყაროში?“.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანი; ბუნება; ცხოვრების გზა; ნივთები; აღმოსავლური სიბრძნე.

შესავალი.

აღმოსავლური სიბრძნისა და თანამედროვეობისადმი მიძღვნილ ლექციათა ციკლში „ადამიანი და ბუნება“ ალან უოტსი ჩინური ფილოსოფიის ფუნდამენტური პრინციპების ასახსნელად მიმართავს „ბუნების როგორც გარე სამყაროს, ადამიანური ბუნებისა და საკუთრივ ბუნების აღქმას ადამიანის ცხოვრებაში. იგი საუბრობს იმ კონტრასტზე, რომელიც არსებობს კლასიკურ ჩინურ და დასავლურ ისტორიულ დამოკიდებულებას შორის ადამიანის ადგილზე ბუნებაში, რომლის მთავარი კითხვაა - „ჩვენ თავს დამპყრობლებად აღვიქვამთ თუ თანამაზრებედ? უოტსი ერთმანეთს ადარებს დაოისტურ და კონფუციანურ იდეებს ბუნების შესახებ. მკვეთრად გამიჯნავს დასავლური და აღმოსავლური ფილოსოფიური აზროვნების ხედვას „ბუნების“ ცნების გაგების თვალსაზრისით.

მეთოდი.

პირველწყაროსა და ტექსტზე მუშაობის მეთოდის, ისტორიულ-ფილოსოფიური და ანალიზის მეთოდის საფუძველზე გადმოცემულია მე-20 საუკუნის ბრიტანელი ფილოსოფოსის ალან უოტსის მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისი ორ გარემოს - ადამიანსა და ბუნებას შორის ნდობისა და მსგავსება-განსხვავების დასადასტურებლად, ჩინური ფილოსოფიის დამოკიდებულება ადამიანისა და ბუნების „კოსმიური ჰარმონიულობის“ აღსაქმელად.

შედეგი.

ისტორიულ-ფილოსოფიური ანალიზის გამოყენებით ძველი და თანამედროვე ჩინური ფილოსოფიური აზროვნების გათვალისწინებით, ჩამოყალიბებულია უოტსის ხედვა და შეფასება ადამიანსა და ბუნების მთელ სისტემას შორის ერთიანობის დასადასტურებლად. აღმოსავლური ფილოსოფიის ფუნდამენტური პრინ-

ცივის გამოყენებით, ავტორის მიერ არგუმენტირებულად და დამაჯერებლად იკვეთება იმ აზრის კონსტანტირება, რომლის საფუძველზე შესაძლებელია თავისთავად, სტიქიურად მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების ბუნებრიობაში დარწმუნება.

დისკუსია.

VII საუკუნე ქრისტეს შობამდე, ეს ეპოქა ჩინეთშიც, ინდოეთშიც, წინა აზიაშიც, საბერძნეთშიც განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, რის გამოც XX საუკუნის გერმანელმა ფილოსოფოსმა კარლ იასპერსმა მას კაცობრიობის „ღერძული დრო“ უწოდა. მისი მთავარი შინაარსი ადამიანის ინდივიდუალური თვითცნობიერების თითქმის ერთდროული გამონათებაა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში. ამ დიდ მოვლენას - ინდივიდუალური ცნობიერების გამოღვიძებას, ორი მხარე აქვს. ერთია სტიქიურად ჩამოყალიბებული მყარი ზნეობის რღვევა და დაცემა. მეორეა თავისუფალი აზროვნების, შემოქმედების ჩასახვა და განვითარება. ჩინეთშიც იგივე სურათია: ინის დინასტიას ცვლის აღმოსავლეთ ჯოუს ხანა და იწყება სამთავროებს შორის დაუსრულებელი შინაომები. „უმაღლესმა წესებმა თანდათან დატოვეს იმპერია“ და ჭეშმარიტებისა და სათნოების ერთადერთ ძალმომრეობად იქცა (ხასაია, 2014: 11). დაისვა კითხვა თუ რა მეთოდებით და ფორმებით უნდა მართულიყო „ცისქვეშეთი?“. სწორედ ამ დროს იქმნება ჩინური ფილოსოფიის ორი კლასიკური და ერთმანეთის საპირისპირო მიმდინარეობა: კონფუციანელობა¹¹ და დაოსიზმი¹², ანუ კონფუციისა და ლაო-ძის მოძღვრებანი. 21-ე საუკუნის

¹¹ კონფუციანიზმის განვითარება ჩვეულებრივ იყოფა სამ ეტაპად. კლასიკური კონფუციანიზმი შეიმუშავეს კონფუციმ (კონგ ზიმ) და სხვა ადრეულმა მოაზროვნეებმა. მეორე ეტაპია ნეოკონფუციანიზმი. მესამე ეტაპი - თანამედროვე ახალი კონფუციანიზმი, წარმოდგენილია ისეთი მოაზროვნეებით, როგორებიცაა Xiong Shili (1885–1968) და Mou Zongsan (1909–1995). კონფუციანიზმი, უპირველეს ყოვლისა, მორალური ფილოსოფიაა, რომლის ბირთვია ეთიკა. კონფუციანიზმის ოქროს წესია: „ნუ გაუკეთო სხვებს იმას, რაც არ გინდა, რომ სხვებმა გაგიკეთონ“ (Грищанов, 2001: 506).

¹² დაოიზმი არის ჩინური რელიგია, რომელიც განვითარდა კონფუციანიზმის შემდეგ, დაახლოებით ორი ათასი წლის წინ. კონფუციანიზმისგან განსხვავებით, დაოიზმი ძირითადად ეხება ცხოვრების სულიერ ელემე-

დასაწყისში კონფუციანიზმი გამორჩეული ხმაა გლობალურ დიალოგებში ისეთ საკითხებზე, რომლებიც მერყეობენ ადამიანის უფლებებიდან გენდერულ თანასწორობამდე. როგორც ცოცხალი ტრადიცია, კონფუციანიზმი ასევე იძლევა უნიკალურ პერსპექტივას მეცნიერების, ტექნოლოგიებისა და ეთიკის შესახებ.

აღან უოტსი 14 წლის ასაკში დაინტერესდა აღმოსავლური ფილოსოფიით. ის, რამაც მასში დიდი ინტერესი და აღფრთოვანება გამოიწვია იყო აღმოსავლელების მიერ გასაოცარი სიმპათია და გრძნობა ბუნების სამყაროს მიმართ. „იფიქრეთ, მაგალითად, ჩინელი მხატვრის გაო გეკონგის მსგავს ნახატზე, რომელსაც ჰქვია „მთა წვიმის შემდეგ“, რომელიც აჩვენებს ნისლსა და ღრუბელს და, რომლებიც შორდებიან წვიმის შემდეგ“. უოტსი ამ ტიპის სურათებს არ მიიჩნევს უბრალო პეიზაჟურ ნახატებად. იგი თვლის, რომ „ისინი ასევე ხატებია“ (Watts, 1959:5). მისი აზრით, ეს არის რელიგიური და ფილოსოფიური მხატვრობა. ამასთან დაკავშირებით უოტსი აღნიშნავს, ჩვენ შეჩვეულები ვართ რელიგიურ ნახატებზე ანგელოზების, წმინდანებისა და ღვთაებრივი არსებების შესახებ ფიქრს, მაგრამ როდესაც ჩინელების გონება გამოხატავს თავის რელიგიურ გრძნობებს, ამით გამოხატავს მას აგრეთვე ბუნების ობიექტებში. უოტსი ასევე მნიშვნელოვნად განასხვავებს ჩვენსა და აღმოსავლელების გრძნობას ბუნების მიმართ. მისი აზრით, „ეს იმ შეგრძნების შედეგია, რომ ადამიანი არ არის ის, ვინც დგას ბუნებისგან განცალკევებით და უყურებს მას სრულიად გარე პოზიციიდან, არამედ ადამიანს აქვს ბუნებისადმი კუთვნილების განცდა“. ამ აზრის დასადასტურებლად უოტსს მოჰყავს მა იუანის ილუსტრირებული ნახატი - „პოეტი, სასმელი მთვარის შუქზე“. როგორც უოტსი აღნიშნავს, თითქოს ეს მხოლოდ პეიზაჟის მხატვრობა იყო და

ნტებს, მათ შორის სამყაროს ბუნებას. დაოიზმის სახელმძღვანელო პრინციპი უხეშად ითარგმნება როგორც „გზა“, რაც გულისხმობს ჰარმონიულ ბუნებრივ წესრიგს, რომელიც წარმოიქმნება ადამიანებსა და სამყაროს შორის და რომლის მიღწევასაც დაოისტები უნდა ცდილობდნენ (Грицанов, 2001:271).

ბრძოლა პოეტის მოსამებნად, მაგრამ თუ კარგად დავაკვირდებით ნახატის ქვედა ნაწილს, დავინახავთ, რომ ის იქვე სვამს ფინჯან ღვინოს, რომელის გვერდითაც დგას ერთი ახალგაზრდა. უოტსის შეფასებით, ლანდშაფტში დაკარგული ეს პაწაწინა ადამიანი წარმოადგენს სიმბოლოს ჩინური გონებისა, ჩინური ფილოსოფიის დამოკიდებულებას ადამიანისა და ბუნების ჰარმონიულობის აღსაქმელად. „ადამიანი არ დომინირებს ბუნებაზე, არამედ ერგება მას და თავს მშვენივრად გრძნობს საკუთარ სახლში“ (უოტსი, 2016: 23).

როგორია ჩვენი დამოკიდებულება ბუნებაზე? უოტსის აზრით, იგი ძალიან უცნაური და განსხვავებულია. ჩვენ მუდმივად ვიყენებთ ფრაზას, რომელიც ჩინელების ყურში თავისებურად ჟღერს. ამ უკანასკნელში უოტსი გულისხმობს იმ ფაქტს, რომ ჩვენ მუდმივად ვსაუბრობთ ბუნების დაპყრობაზე, სივრცის დაპყრობაზე, მთების დაპყრობაზე (როგორც ევერესტი) და სხვ. ჩინელი გვეტყვის: რატომ, რა გჭირს? რატომ ხართ ასეთ ბრძოლაში თქვენს გარემოსთან? არ ხართ მადლიერები მთის? არ ხარ კოსმოსის მადლიერი? ის ხომ შენთვის იხსნება, რათა იმოგზაურო მასში. უოტსი ამ მდგომარეობას აფასებს, როგორც ჩვენ დომინანტურ განცდას. „ჩვენ ვიყენებთ მეცნიერებასა და ტექნოლოგიას, ელექტროენერჯის და ფოლადის ძალას, რათა გავაგრძელოთ ბრძოლა ჩვენს გარე სამყაროსთან და ბულდოზერებით დავიმორჩილოთ ჩვენი გარემო (უოტსი, 2016: 35).

ნაშრომში უოტსი ყურადღებას ამახვილებს ჩინურ აზროვნებაში გაბატონებულ ორ ძირითად მიმდინარეობაზე: დაოიზმსა და კონფუციანიზმზე. ჩინური აზროვნების ეს ორივე ძირითადი მიმდინარეობა თანხმდება ერთ ფუნდამენტურ პრინციპზე და ეს არის, ის რომ ბუნებრივ სამყაროს, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ და თავად ადამიანის ბუნებას, ძირითადად, უნდა ვენდო. წინააღმდეგ შემთხვევაში: „კარგი, თუ შენ არ შეგიძლია ენდო საკუთარ ბუნებას, როგორ შეგიძლია ენდო მის მიმართ უნდობლობას? საიდან იცი, რომ ეს ასევე არასწორია? უოტსის მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისი მიმართულია სწორედ ამ ორ გარემოს შორის ნდობისა და ჰარმონიულობის აღმოსაჩენად,

რისთვისაც იგი ცდილობს ღრმად ჩაწვდეს ადმოსავლური ფილოსოფიისა და აზროვნების მრავალფეროვან ასპექტებს, განამტკიცოს მათი ხედვა შესაბამისი არგუმენტებით და ნათელი გახადოს ამ აზროვნების მარადიულობა, აქტუალობა და გავლენები თანამედროვე მეცნიერების განვითარებისთვის.

საინტერესოა უოტსის მიგნება და განმარტება სიტყვა „ბუნებისა“, რომელსაც როგორც იგი აღნიშნავს, სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს იმ სიტყვებისგან, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ. „ახლა, საინტერესოა შევხედოთ ფუნდამენტურ ჩინურ სიტყვას, რომელსაც ჩვენ ვთარგმნით როგორც "ბუნება", რადგან მას აქვს საკმაოდ განსხვავებული მნიშვნელობა იმ სიტყვისგან, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ“ (Watts, 1959:7). ცნობილია, რომ ჩინური სიმბოლოები ფუნდამენტურად სურათებია. ჩინურად „ბუნება“ ასე იწერება. და ეს პირველი - აი სურათი (自) - ადრე იყო სახე და, შესაბამისად, ნიშნავს „საკუთარ მეს“ ან „საკუთარ თავს“. მეორე პერსონაჟი - არ ვიცი, რა იყო ეს თავდაპირველად; ახლა ის გახდა ძალიან აბსტრაქტული ფიგურა (然) - ეს ნიშნავს „ასე“. ასე რომ, მთელი ფიგურა (自然) ნიშნავს „თვითონ ასე“, ჩვენ უნდა მიუსადაგოთ მას გლისური ეკვივალენტი, როგორც „სპონტანურობა“. აქ უოტსი საუბრობს ბუნების იდეის თავისთავადობაზე და ამ აზრის საილუსტრაციოდ მოჰყავს მაგალითი: თმა თავისთავად იზრდება, გული თავისთავად სცემს. ასე რომ, თუ გრძნობთ თქვენს პულსს, იგრძნობთ მოძრაობის სასაცილო შეგრძნებას, რომელიც მიმდინარეობს თქვენს სხეულში და ფიქრობთ: „ოჰ, მე ამას არ ვაკეთებ! ეს რაღაც უცნაურად ხდება ჩემში, რაზეც მე არ მაქვს კონტროლი“. ასე რომ, ბუნების ეს იდეა - რაც თავისთავად ასე ხდება - არის პროცესი, რომელიც ფუნდამენტურად არ არის ჩვენი კონტროლის ქვეშ, რომელიც ხდება თავისთავად, ისევე როგორც ჩვენი სუნთქვა ხდება თავისთავად და ისევე, როგორც ჩვენი გულისცემა ხდება თავისით. დაოისტური ფილოსოფიის ფუნდამენტური აზრი არის ის, რომ ამ „თვით ასე პროცესს“ უნდა ენდო. ზემოთ მოყვანილი მაგალითის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ უოტსი დაოისტური ფილოსოფიის ერთ-ერთი ფუნდამენტური აზრის დასადასტურებლად

მიმართავს ჩინურ ენაზე წარმოთქმულ სიტყვა „ბუნების“ ახსნა-განმარტებას.

უოტსი ერთმანეთს ადარებს დაოისტურ და კონფუციანურ იდეებს ბუნების შესახებ და აღნიშნავს, რომ დაოიზმისგან განსხვავებით კონფუციანურ იდეებში „ჩვენ ვიპოვით სხვა სიტყვას, რომელიც წარმოადგენს ადამიანის ბუნების საფუძველს“ (Watts,1959:7). და ეს სიტყვა არის კარდინალური სათნოება კონფუცის ზნეობის მთელ სისტემაში, რომელიც ითარგმნება როგორც „ადამიანურობა“. როგორც უოტსი აღნიშნავს, თავად კონფუცს უარი განუცხადებია მის განმარტებაზე. მხოლოდ თქვა: „თქვენ უნდა იგრძნოთ ამ სათნოების მნიშვნელობა. არასოდეს არ უნდა გადმოსცეთ ეს სიტყვები“. უოტსი მსჯელობას აგრძელებს ჩვენი საკუთარი იდეების „ბუნების“ შესახებ. კონკრეტულად იმის შესახებ, თუ როგორც მუშაობს ჩვენი გონება და ემოციები. ეს იდეები უოტსის აზრით, ყოველთვის იქნება ხარისხობრივად დაბალი, ანუ გაცილებით ნაკლებად რთული, ბევრად ნაკლებად ცოცხალი, ვიდრე თავად იდეების ნამდვილი ავტორი და ეს ჩვენ ვართ (Watts,1959:15). ასე რომ, ასკვნის უოტსი, საკუთარ თავში არის რაღაც, რასაც ვერასოდეს მივაღწევთ, რასაც ვერასდროს განსაზღვრავთ. მოცემული დასკვნის საილუსტრაციოდ იგი მიმართავს ასეთ შედარებას: „ისევე როგორც თქვენ არ შეგიძლიათ საკუთარი კბილების კბენა, არ შეგიძლიათ სარკის დახმარების გარეშე ჩაიხედოთ საკუთარ თვალებში, ვერ ახერხებ შენი საკუთარი ხელის დაჭერას. თქვენ ძირითადად უნდა ენდოთ მას!“ კონფუცი იტყობდა, აღნიშნავს უოტსი: რომ ურჩევნია ენდობოდეს ადამიანურ ვნებებს და ადამიანურ ინსტიქტს, ვიდრე ზოგჯერ ენდობოდა ადამიანურ იდეებს იმის შესახებ, თუ რა არის სწორი. კონფუციანური იდეების მიხედვით, ჩვენ ვალდებული ვართ ვენდოთ საკუთარ ადამიანურ ბუნებას. უოტსის განმარტებით, ხელჩაკიდების ამ დამოკიდებულებას, არ ჩაერიოს საკუთარ თავში გარკვეული პუნქტის მიღმა, ლაო-ძის დაოისტურ ფილოსოფიაში ეწოდება - „ისევ!“ ვუ ვეი - სიმბოლო ნიშნავს „არა“ „არა“ და „არა!“, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ გარკვეული ტერიტორია

ტაბუდადებულია. „არ გადააბიჯოთ ამ მხარეზე. მიწა წმინდაა. ასე რომ ნუ! თავი დაანებე! (Watts,1959:24).

მაგრამ რა ხდება დასავლეთში? უოტსი დასავლეთში ხედავს შიშს საკუთარი ბუნების ნდობისადმი და ყველაფერს ქაოსში აღიქვამს. ჩვენ გვეშინია თითქოს თავზე არ დავიდოთ ხელკეტი, თვალი არ მივადევნოთ ჩვენს ინსტიქტებს, ჩვენს ვნებებს, ეგრეთ წოდებულ, არაცივილიზებულ ცხოველურ ბუნებას, იმის შიშით, რომ ისინი არ შეცდებიან და, როდესაც ამ ძალაუფლებას მივუშვებთ, მივცემთ თავისუფლებას, ზოგჯერ გასაოცარი რამ ხდება: „შენ გამოდიხარ საკუთარი ცხოვრებიდან, თქვენ ფუნქციონირებთ ერთ ნაწილად (Watts,1959:33). აქ უოტსი გულისხმობს ისეთ ადამიანს, რომელიც ძირითადად მიდის თავისი თავის წინააღმდეგ, შინაგან კონფლიქტშია და ცდილობს ერთდროულად ორი მიმართულებით წასვლას. უოტსის მტკიცებით, ის ვერ წავა! ის უბრალოდ უნდა იჯდეს და უნდა იწუწუნოს. მაშინ, როცა ყველა ერთი მიმართულებით მივდივართ, მაინც მივდივართ, ასაბუთებს უოტსი, თუნდაც არასწორი გზით მივდიოდეთ შემძლია მიმართულების შეცვლა. მაგრამ თუ ვცდილობ ერთდროულად ორი გზით წასვლას, საერთოდ ვერსად მივაღწევ.

უოტსი მრავალმხრივად მსჯელობს და მოჰყავს შესაბამისი არგუმენტები ადამიანისა და ბუნების ჰარმონიულ დამოკიდებულებაზე. მისი აზრით, ჩვენ შეგვიძლია ვისწავლოთ საკუთარი ბუნების ნდობა. ჩვენ ვფიქრობ, ღრმად გაგვიკვირდება, რომ ყველაფერი კონტროლიდან საერთოდ არ გადის, პირიქით, მოულოდნელად კონტროლს უბრუნდება. ამ აზრის საილუსტრაციოდ უოტსს მოჰყავს ველოსიპედის ტარების მაგალითი. დაუშვათ, რომ ველოსიპედის ტარებას სწავლობთ. ზოგიერთმა თქვენგანმა იცოდა, რომ როდესაც დაიწყეთ ეს საკმაოდ რთული ხელოვნება, მაშინვე დაეცით და თქვენი პირველი ინსტინქტი იყო ბორბლის მობრუნება იმ მიმართულებით, საითკენაც დაეცით. ამ გზით თქვენ მთლიანად დაეცით მიწაზე. როგორც ჩანს, საღი აზრი იყო იმ მიმართულებით, საითკენაც ეცემით. უცებ ისევ ადექი და შენ აკონტროლებ თავს. დაცემას ელოდი, დაცემით წახვედი და ისევ საკუთარ თავთან მოხვედი. ზუსტად ისევე, როდესაც ჩვენ მივ-

დივართ საკუთარ ბუნებასთან, საკუთარ შინაგან გრძნობებთან, ჩვენ ვაკონტროლებთ მათ. ჩვენ არ ვკარგავთ კონტროლს. აქედან გამომდინარე უოტსი ასკვნის, რომ ეს არის პრობლემა, რომლის დროსაც თავისუფლების დაკარგვის საფრთხის წინაშე ვდგავართ მისი შენარჩუნების ზედმეტად შფოთვით (Watts,1959:40). მოცემული აზრის მეტი დამაჯერებლობისთვის, უოტსს მოჰყავს შემდეგი შედარება: ვინც ცხოვრობს აღმოსავლეთსა და შუა დასავლეთში, ზამთარში მისთვის ცნობილია მოყინული გზების პრობლემები. ნებისმიერმა კარგმა მძღოლმა იცის, რომ მოყინული გზაზე მოცურებისას თქვენ უნდა მოუხვიოთ თქვენი მოცურების მიმართულებით და არა მოცურების საწინააღმდეგოდ. ეს კიდევ ერთხელ გიბიძგებთ კონტროლზე. ებრძოლო საგნების ტენდენციას, ებრძოლო იმას, რასაც ჩინელები დაოს უწოდებენ, ბუნების გზას, ბუნებასთან კონფლიქტში შესვლას, ისე რომ საერთოდ ვერაფერს გააკეთებ.

უოტსი ჩინური ფილოსოფიის ფუნდამენტური პრინციპის გადმოსაცემად საოცრად დამაჯერებლად ახდენს იმ აზრის კონსტანტირებას, რომლის საფუძველზე შეგვიძლია დავრწმუნდეთ თავისთავად, სტიქიურად მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების ბუნებრიობაში. სხვაგვარად უოტსი ამას უწოდებს „მოქცევისა და გადაქცევის“ ფილოსოფიას: სისუსტის სიძლიერეს! შესაბამისად მიმართავს მცურავი ნავის მაგალითს. ყველამ, ვინც ოდესმე გამოიყენა მცურავი ნავი, იცის, რომ თუ გადაადგილებას აპირებთ, ქარი უნდა შეინარჩუნოთ იალქნებში. ქარის საწინააღმდეგოდ წასვლაც რომ გინდოდეს, ვერასოდეს იოცნებებდი მის საწინააღმდეგოდ წასვლას. თქვენ ყოველთვის ცდილობთ რაიმე გზით შეინარჩუნოთ ქარი თქვენს უკან. ასე რომ, როცა გინდა ქარის წინააღმდეგ წასვლა, ქარს კი არ ებრძვი, ქარს იყენებ. სწორედ ეს არის უოტსის აზრით, ჩინური ფილოსოფიის ფუნდამენტური პრინციპი, რომელიც საფუძველად უდევს მის გასაოცარ გამოვლინებას იაპონურ ჭიდაობაში, სახელად მიუდოში, სადაც მტერს სძლევა არა მასთან დაპირისპირებით, არამედ საკუთარი ძალის გამოყენებით, რათა შედეგად მიიღო მოწინააღმდეგის დაცემა. (Watts,1959:40). ზემოთქმულიდან გამომდინარე,

უოტსი ვარაუდობს, რომ კონფუციანიზმის მთავარმა იდეამ შეიძლება გავლენა იქონიოს ადამიანის გარშემო არსებულ სამყაროზე „კოსმიური ჰარმონიის“ მეშვეობით. ვფიქრობთ, უოტსის ამ ვარაუდს საფუძვლად უნდო ედოს ზოგადად კონფუციანიზმის, როგორც ცხოვრების ეთიკური გზამკლევის კონცეფცია, ადამიანის ზნეობრივი სრულყოფილება, სათნოების ეთიკა. „იგი, როგორც ძველი ჩინელების ცხოვრების წესი დღესაც აგრძელებს გავლენას ჩინურ კულტურაზე“ (Грицапов, 2001: 189).

უოტსის ნააზრევში იმავდროულად იგრძნობა ერთგვარი გაფრთხილება და დარწმუნებაც იმ ფაქტის აღსანიშნავად, რომ ტყუილად არ შევიქმნათ ილუზია ბუნებისა და ადამიანის ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად აღქმისა და გაგების თვალსაზრისით. მისი გადმოცემით, თანამედროვე დასავლურ და მთლიანად ცივილიზებულ სამყაროში აქტიურად მიმდინარეობს მსჯელობა ადამიანსა და ბუნებას შორის არსებულ კონფლიქტზე, ბუნების დაპყრობაზე, სივრცის დაუფლებაზე, ფიზიკური სამყაროსადმი ჩვენს დაქვემდებარებაზე. უოტსი ამის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს ხედავს იმაში, რომ თითოეული ინდივიდი საკუთარ თავს განიცდის, როგორც თავისებურად ცალკე არსებას. „ყველა ადამიანი ფიქრობს ამ სამყაროზე, როგორც რაღაც ობიექტების კოლექციაზე. თითოეული ადამიანი საკუთარ თავს აღიქვას ნივთად“ (Watts, 1959:47). უოტსის შენიშვნით, ადამიანი სამყაროში არ აღიქმება, როგორც ერთი „რაღაც“ ნივთი, ამ განსხვავების აღმოსაფხვრელად მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა თვალსაზრისით განვიხილავთ და მიუდგებით საკუთარ თავს. მოცემული აზრის უკეთ გააზრებისთვის უოტსი ტექსტში მოიხმობს ინდურ ფილოსოფიაში გაბატონებულ ტერმინს *maya*. ამ ტერმინის შემოტანით და შესაბამისი ანალიზით, უოტსი გადმოსცემს, რომ ადამიანი თავად იქმნის მცდარ წარმოდგენას და ილუზიას გარე სამყაროზე. ჩვენ არ უნდა მოვიტყუოთ თავი იმის მტკიცებით, რომ ვართ ბუნებისგან იზოლირებული არსებები. ადამიანებმა ყველა მოვლენაზე უნდა ვიფიქროთ ერთდროულ-

ლად, ჯაჭვში და არა განცალკევებით¹³. უოტსი საგნებზე ერთდროულად ფიქრის შესაძლებლობას არაჩვეულებრივად სასარგებლოდ მიიჩნევს. რადგან, მისი აზრით, „ეს არის ის, რაც საშუალებას გვაძლევს გვქონდეს მეცნიერება, გვქონდეს მეცნიერული კონტროლი ბუნებაზე, შევძლოთ საგნების დათვლა, გაზომვა, მართვა და მათი ქცევის პროგნოზირება“ (Watts, 1959: 75).

მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით უოტსის მიზანია დაასაბუთოს, რომ „ჩვენ როგორც ინდივიდები, ცალკეული არსებები განუყოფლები ვართ მთელი ბუნებრივი გარემოსგან, რომელშიც ვცხოვრობთ. ჩვენ ერთად მივდივართ, არ შეგვიძლია ერთიმეორის გარეშე. ადამიანისა და ბუნების ერთიანობის დასადასტურებლად უოტსი საინტერესოდ მიმართავს გამოცდილების ანალიზს - სიამოვნების გაგების თვალსაზრისით. შედარებისთვის აღნიშნავს, რომ როდესაც ვიწყებთ ძველი წიგნების კითხვას ინდურ და ჩინურ ფილოსოფიაზე, ისინი ხშირად ამბობენ, რომ პირველი, რაც კაცმა უნდა გაიგოს არის, უარი თქვას სიამოვნებაზე, სიამოვნების ძიებაზე. დღეს უამრავი ადამიანი ცდილობს მთელი ცხოვრების მანძილზე სიამოვნების მიღებას და ტკივილისგან თავის დაღწევას. უოტსს ეს გონივრულ განცხადებად მიაჩნია, რადგან ფიქრობს, რომ „არ შეიძლება „მაღლა“ იყოს „დაბლა“ და პირიქით. არ შეიძლება ფიგურა გქონდეს ფონის გარეშე. ანალოგიურად არ შეიძლება სიამოვნების განცდა, თუ არ არის რაღაც, რითაც შეგიძლია მისი კონტრასტი“ (Watts, 1959: 80). ცუდს და კარგს ერთმანეთი სჭირდებათ, როგორც კონტრასტები. უოტსის აზრით, მათი ერთმანეთისგან განცალკევება მხოლოდ „მაიაში“, აზროვნებაშია შესაძლებელი, რეალურ გამოცდილებაში ეს არ შეიძლება განხორციელდეს. „ჩვენ ნამდვილად ვერ მივყვებით სიამოვნებას, რადგან სიამოვნება

¹³ მონეტას აქვს ორი მხარე, თუ ჩვენ შევეცდებით მას მოვაშოროთ ერთ-ერთი მხარე, დავრწმუნდებით, რომ ამას ვერ შევძლებთ. მართალია ისინი განსხვავებული მხარეებია, მაგრამ ამავე დროს განუყოფელი არიან (Watts, 1959: 76).

არის ის, რაც ჩვენამდე უნდა მოვიდეს“ ამრიგად, „მაიას“ ილუზიის ქვეშ ყოფნა, იგივეა როგორცაა მოხიბლული, მოჯადოებული. „როდესაც ილუზიონისტი თქვენს წინაშე საოცარ ფოკუსს აკეთებს, ამას ყოველთვის საუბრის თანხლებით აკეთებს, სიტყვებთან ერთად, რომ თქვენი ყურადღება გადაიტანოს იმისაგან, რაც სინამდვილეში ხდება. სიტყვებით მოჯადოების შემდეგ, ვეღარ ამჩნევ, რა ხდება“ (უოტსი, 2017: 3). უოტსი მოგვიწოდებს იმის გაცნობიერებისკენ, რომ ჩვენ რაოდენ მოჯადოებულები ვართ სიტყვებით და მთელი ცხოვრება ვცდილობთ გადავჭრათ პრობლემები, რომლებსაც მხოლოდ სიტყვები ქმნის. მისი აზრით, ადამიანმა უცნაური მოვლენა აიღო თავზე, ერთის მხრივ, განავითარა სიტყვები, რაც ერთობ სასარგებლოა, მეორე მხრივ, იხდის ამის საფასურს, ვინაიდან „ჩვენ სიტყვები კიდევ გვეხმარება და კიდევ გვაჯადოებს“ (უოტსი, 2017: 4).

დასკვნა.

საბოლოოდ, უოტსის მიზანს წარმოადგენდა აღმოსავლური აზროვნების ჩართულობით, აზროვნების აღმოსავლური ელემენტების გამოყენებით იმ ერთიანობის დასაბუთება, რომელიც არსებობს ბუნების მთელ სისტემასა და ადამიანს შორის.

აღსანიშნავია, რომ უოტსის მსგავსად აღმოსავლური ფილოსოფიის შესწავლით და მისი გავლენების აღიარებით თანამედროვე დროში არა ერთი მოაზროვნე იყო დაინტერესებული. ასე მაგალითად, ნანიანგის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის ფილოსოფიის პროფესორი ლი ჩენიანგი (Chenyang Li), რომელიც აღიარებულია როგორც საერთაშორისო მკვლევარი ზოგადად ჩინური ფილოსოფიისა და განსაკუთრებით კონფუცის ეთიკური ფილოსოფიის, ამ კუთხით უამრავი კვლევები აქვს გამოქვეყნებული. სტატიაში „კონფუცისეული პერსპექტივები მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების შესახებ“ მსჯელობს კონფუციანიზმის გავლენაზე მეცნიერებასა და ტექნოლოგიაზე. აღიარებულია, რომ კონფუციანიზმი, უპირველეს ყოვლისა, მორალური ფილოსოფიაა, რომლის ბირთვია ეთიკა. კონფუციანისტური ეთიკა ხასიათდება როგორც სათნო ეთიკა. ის ძირითადად ზრუნავს სათნო პიროვნების განვითარებაზე და ნაკლებად უსვამს ხაზს ეთი-

კური პრინციპების დაცვას. კონფუციელები ადამიანის ცხოვრებას ხედავენ, როგორც მოგზაურობას ოჯახისა და საზოგადოების კონტექსტში სათნო ხასიათის ჩამოყალიბების მიზნით. კონფუციანიზმი არ არის თეიზმი. მისი მორალური ფილოსოფია არ ეყრდნობა ღმერთს ან ღვთაებრივ არსებას. თუმცა, ის თვლის, რომ არსებობს კოსმიური მორალური წესრიგი, რომელიც ემსახურება ცხოვრების მორალურ საფუძველს. მათი აზრით, „ეს ორდერი არ არის გამოკვეთილი არც ქვაში და არც სტატიკური ერთეულია. ის ადამიანში უნდა ვეძებოთ“ (მარტინი, 2008:34). დაოიზმისაგან განსხვავებით, რომელიც ტოვებს ადგილს ზებუნებრივი ძალებისთვის, კონფუციანიზმი მტკიცედ არის ორიენტირებული მიწიერ სამყაროზე და მის ამქვეყნიურ საქმეებზე. გამომდინარე აქედან, კონფუციანელობა შედარებით მეტ ყურადღებას ამახვილებს ადამიანის მიღწევებსა და პოზიტიური მორალური აღზრდის შედეგებზე საზოგადოებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- მარტინი, ივან. (2008). *ფილოსოფიის ისტორია*. რედაქტორი: ზაზა შათირიშვილი. იტალიურიდან თარგმნა მარიკა სააკაშვილმა. გამომცემლობა „სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თეოლოგიის, ფილოსოფიის, კულტურისა და ისტორიის ინსტიტუტი“, თბილისი.
- უოტსი, ალან. (2016). „*აღმოსავლური სიბრძნე და თანამედროვეობა*“. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი.
- უოტსი, ალან. (2017). „*სივარდილე*“. თარგმანი ლევან თურმანაულის, მოძიებულია: 05.03.2023 <https://burusi.wordpress.com/2017/11/06/turmanauli/>.
- ხასაია, ზურაბ. (2014). *ძველი აღმოსავლეთის ფილოსოფია*. გამომცემლობა: „Carpe diem“. თბილისი.
- Alan, Watts. (1959). ტექსტი: *Man and Nature*.//<https://www.organism.earth/library/document/eastern-wisdom-1>. მოძიებულია: 10.04.2023.

Alan, Watts. (1959). *Things and thinks*. // <https://www.organism.earth/library/document/eastern-wisdom-2>. მოძიებულია: 10.04.2023.

Грицанов, А. А. (2001). *Всемирная философская энциклопедия*. Москва.

REFERENCES:

Martini, Ivan. (2008). *Filosofiis Ist'oria (History of philosophy)*. Redaktori: Zaza Shatirishvili. Italiuridan Targmna Marika Saak'ashvilma. Gamomtsemloba: „Sulxan-Saba Orbelianis Saxelobis Teologiis, Filosofiis, Kulturisa da Istoriis Institut“ . Tbilisi.

Uotsi, Alan. (2016). „*Aghmosavluri Sibrdzne da Tanamedroveoba*“ (*“Eastern wisdom and modernity”*). Gamomtsemloba: „Diogene“. Tbilisi.

Uotsi, Alan. (2017). „*Sitsariele*“ („*Emptiness*“). Targmani Levan Turmanaulis, Modziebulia: 05.03.2023 <https://burusi.wordpress.com/2017/11/06/turmanauli/>.

Khasia, Zurab. (2014). *Dzveli Aghmosavletis Filosofia (Philosophy of the ancient East)*. Gamomtsemloba: „Carpe diem“. Tbilisi.

Alan, Watts. (1959). T'ekst'i: *Man and Nature*.//<https://www.organism.earth/library/document/eastern-wisdom-1>.Modziebulia: 10.04.2023.

Alan, Watts. (1959). *Things and thinks*. // <https://www.organism.earth/library/document/eastern-wisdom-2>.Modziebulia: 10.04.2023.

Gricanov, A.A. (2001). *Vsemirnaya Filosofskaya Jenciklopediya (World Philosophical Encyclopedia)*. Moskva.

Nature, Things and Thinking: Eastern Wisdom and Modernity
(Alan Watts)

Vardo Beridze

Doctor of Philosophy,
Shota Rustaveli State of Batumi
Department of Philosophy of the University
associate professor,
Georgia, 6010. Batumi, Ninoshvili st. 32/35
995577145426. vardo.beridze@bsu.edu.ge
<https://orcid.org/0009-0002-1095-3342>

Abstract.

The world outlook of the 20th-century British writer and philosopher Alan Watts is rendered in the article. The analysis presented is based on his lectures concerning nature, things and thinking in the context of the influence of Eastern philosophy. Alan Watts is known for Western thinking as an interpreter of Eastern wisdom. His books and public lectures greatly enhanced the popularization of Eastern philosophy in the West. The book “Eastern Wisdom and Modernity” (1959) belongs to the most fruitful decade of Alan Watts’s life and creative work. He paved the road to such ideas and methods of knowledge which proved to be important in creating the cultural environment of the 60s and the following years. Watts studied the limits of human knowledge where cognition and knowledge link to the questions of yin and yang: “What is man?” “What is the sense of life?” “Why do we exist in this world?”.

In the cycle of lectures dedicated to wisdom and modernity “Man and Nature” Alan Watts in order to explain the fundamental principles of Chinese philosophy refers to nature as an external world and speaks about the importance of the concepts of human nature and nature itself in man’s life. The author discusses the contrast between the classic Chinese and Western historical attitudes to the place of man in nature. Watts aims at proving the unity existing between the whole

system of nature and man with the help of Eastern thinking and using the Eastern elements of reasoning.

Keywords: Human; Nature; Way of life; Items; Eastern wisdom.

თარგმანი
TRANSLATION

აშიქ ვეისელი (1894-1973) -
ლექსები

ასმათ ჯაფარიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო, 0179, თბილისი,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1,
+995599503356, japaridzeasmat@yahoo.com
Orcid ID : 0000-0001-6594-6049

აბსტრაქტი.

აშიქ ვეისელი თურქი სახალხო მგოსანი და მომღერალია. ბავშვობიდან უსინათლომ ცხოვრების აზრი პოეზიაში პოვა. იგი იმპროვიზირებულად თხზავდა ტექსტს, უწყობდა ჰანგებს და თავადვე მღეროდა საზის თანხლებით.

აშიქ ვეისელი თავის პოეზიაში დიდ ადგილს უთმობდა საგმირო ჟანრის ხალხურ თქმულებებს, რელიგიურ-მისტიკურ, სამიჯნურო და ბუნების თემატიკას. დროთა განმავლობაში მის შემოქმედებაში სოციალური და პატრიოტული მოტივებიც გამოერია. მას სევდის, სიყვარულის, სამშობლოსა და ბუნების მომღერალ პოეტს უწოდებენ.

საკვანძო სიტყვები: წუთისოფელი; სევდა; ვარდი; იარა; მეგობარი.

თურქულიდან თარგმნა ასმათ ჯაფარიძემ

შაურია შენი ფასი, დამიჯერე,
თუ ჩემს გულში სიყვარულის არ აგინთე ლამპარი,
იპოვიდი განა ალავს სამკვიდრებლად,
სასახლე რომ არ ამეგო გულში, შენი სიყვარულით გამთბარი?!
ან შენს ხოტბას შეძლებდა კი ეს კალამი,
ნაიარევს სალბუნად რომ დასდებიხარ,
ჩვენ ორივეს ერთმანეთი გვასულდგმულეებს,
მიყვარხარ და ვგრძნობ სამყროს მოჰფენიხარ.
შეგიცნობდა განა ვინმე, უხილავო,
საიდუმლოს ამოხსნიდა ვინმე განა?!
თხა და მგელი ერთ მინდორზეც კი მოძოვდა,
ამ გრძნობით რომ ყველა კაცი განგემსჭვალა.
მშვენიერი სახე შენი დამინახავს
და გიზგიზებს გულში შენი ტრფობის ცეცხლი,
ვარდს სურნელი შენ გარეშე დაუკარგავს,
ორივეს ჩვენ ერთმანეთის გულის მძაფრი ძგერა გვესმის.
ტკივილებმა დამანახა შენი სახე,
ტანჯვის გზაა შენამდე შორს მავალი,
ახსენებდა ვინმე სახელს ვეისელის,
გულში ფესვი რომ არ გქონდეს გამდგარი?!

გულის წუხილს ნუ გაუმხელ ადამიანს, ვინც არ იცის, თუ რა
არის სევდა,
ვის გულს დარდი არასოდეს დასწოლია, სულის ტკივილს ნუ
გაანდობ შენსას.
სევდა, თურმე, წამალია, სალბუნად რომ დაედება ღრმა იარებს
ჩემსას,
ვარდს თუ მოწყვეტ, დამერწმუნე, იქ ეკლებით დაიკაწრავ
ხელსაც.

ეკლიანია ბუჩქი, მაგრამ მშობელია უტურფესი ვარდის,
ყვავილისგან ფუტკრის ჯაფით გადმოღვრილა სიტკბოება
თაფლის,
მოთმინება არის ძალა, მთებს რომ დაძრავს კაცი,
ვინც მომთმენი არ ყოფილა, ვერც სამყაროს გაუგია ფასი.

მიჯნურნი ოხვრავენ, მოთქვამენ, კვნესიან, თვალზე არ აშრებათ
ცრემლი,
მთებს თოვლის სუდარი ჩაუცვამთ, დიდებას ელტვიან ზეცით,
ეს გული, შმაგი და ეული, ტირის, ვით დაჭრილი მხეცი,
მდინარედ იღვრება ცრემლები, ნუგემის სიტყვებს ვინ მეტყვის?!

ო, რამდენი დრო გასულა უკვე, ო, რამდენი ათეული წელი,
სუცოცხლის ხე გადაყვითლდა სულ მთლად, ვარდსაც უკვე
დაუკარგავს ფერი.
საით მიდის ეს სიცოცხლის გემი, ნეტავ საით აუღია გეზი,
ან ვის ძალუმს წინ აღუდგეს მის სვლას, ან ვის ძალუმს
გადარჩენა ჩემი?!

* * *

ეს სოფელი გალიაა სულისა,
სული მალე გაფრინდება სხვაგან,
სასტუმროა წუთისოფლის სტუმრისთვის,
ბრუნავს, ბრუნავს, მიქრის ძლიერ სწრაფად.
მთვარე უკვე მერამდენედ აივსო,
გულში წლები ნაიარევს ფარავს,
მეგობრების მოგონების იმედად
ამ სოფლიდან მშვიდი სევდით წავალ.
სხეულს სული მალე, აღბათ, დატოვებს,
ჩემს ბუხრიდან აღარც კვამლი ავა,
ყველას გკოცნით და მშვიდობას გისურვებთ,
მეგობრებო, ამ ქვეყნიდან თქვენს იმედად წავალ.

Ashik Veysel (1894-1973)

Poems

Asmat Japaridze

Tbilisi Ivane Javakhishvili State University
Georgia, 0179, Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1,
+995599503356, japaridzeasmat@yahoo.com
Orcid ID : 0000-0001-6594-6049

Abstract.

Ashik Veysel was a Turkish alevi ashik and highly regarded poet of the Turkish folk literature. He was an ashik, poet, songwriter, and a saz virtuoso, the prominent representative of the Anatolian ashik tradition in the 20th century. He was blind for most of his lifetime. His songs are usually sad tunes, often dealing with the inevitability of death. However, Veysel used a wide range of themes for his lyrics; based on morals, values, and constant questioning of issues such as love, care, beliefs, and how he perceived the world as a blind man.

Keywords: World; Sadness; Rose; Wound; Friend.

Translated from Turkish by Asmat Japaridze

თარგმანი
TRANSLATION

მემდუპ შევქეთ ესენდალი (1883-1952) –
„მადლიერების ყვაგილი“

ნატო ხარშილაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიო უნივერსიტეტი
საქართველო, 0179, თბილისი,
ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1,
+995551424252, nkharshiladze@cu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0001-8366-8820>

აბსტრაქტი.

თურქული ლიტერატურის ერთ-ერთი გამოჩენილი მწერალი მემდუპ შევქეთ ესენდალი დაიბადა 1883 წელს თურქეთში, ქ.ჩორლუში. ახალგაზრდა ასაკში „თურქეთის პროგრესის გაერთიანებული საზოგადოების“ წევრი გახდა, სადაც მნიშვნელოვანი თანამდებობები ეკავა. იღებდა მონაწილეობას ანატოლიაში დაწყებულ ეროვნულ მოძრაობაში. ანკარის მთავრობის მივლინებით 1921 წლიდან ეწეოდა დიპლომატიურ სამსახურს ბაქოს, თეირანისა და ქაბულის საელჩოებში. თურქეთში დაბრუნების შემდეგ სტამბოლის საშუალო სკოლებში მასწავლებლად მუშაობდა. ესენდალი ელაზიქის და ბილეჩიქის დეპუტატი იყო. 1945 წლიდან პოლიტიკურ ცხოვრებას ჩამოშორდა და ლიტერატურის სამყაროში დაიმკვიდრა ადგილი. სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნდა მისი მოთხრობები. ესენდალის ნაწარმოებების მნიშვნელოვანი მახასიათებელია ნაზი, სადა, სუფთა თურქული ენა და წერის მარტივი სტილი. მწერალი 1952 წელს ანკარაში გარდაიცვალა. მის კალამს ეკუთვნის მოთხრობები: „მადლიერების

ყვავილი“, „მანდილის ქვეშ“, „სერჟანტი ვეისელი“ „კალია“ „ჩვენი ნესიბე“... რომანი: „აიაშლი და მისი მოიჯარეები“.

სკვანძო სიტყვები: ომი; გმირი; ბრმა; ყვავილები; სიყვარული.

თურქულიდან თარგმნა ნატო ხარშილაძემ

„მადლიერების ყვავილი“

პენსიაზე გასული, მოსახლეობის აღმწერი დაწესებულების დირექტორი, აწ უკვე გარდაცვლილი ნეჯიფ ეფენდის ქალიშვილი ბედრიე და ეფენდ აჰმედ სიმქემის ვაჟი, ლეინტენანტი სელიმი დაინიშნენ. მეზობლები იყვნენ, გოგო თვრამეტი წლის, ვაჟი კი- ოცდაერთის. იმ წელს ემიგრაცია ჯერ დაწყებული არ იყო.

გოგოები ვაჟებს ენახებოდნენ, თუ ერთმანეთი მოეწონებოდათ, ინიშნებოდნენ და ოჯახდებოდნენ. ამ საქმეში დედები და უფროსი დები ეხმარებოდნენ. დანიშნულებს პაემანზე შეხვედრის უფლება ჰქონდათ უკვე. მხოლოდ რამდენიმე სიტყვით ახერხებდნენ მორიდებულ საუბარს. მაგრამ არც გულის აფრიალება, არც ფერის დაკარგვა და ენის დაბმა მაშინდელ ახალგაზრდებს არ ემართებოდათ. სახლში მოსულები მხოლოდ იმაზე ფიქრობდნენ: „რა ვუთხარი? მან რა მითხრა?“...

შუა დღის სიჩუმეში ბედრიე ქსოვს. ფანჩატურის მწვანე ჩრდილები ავსებს ოთახს. თანდათან ჩამოხნულდა. ბიჭი გოგოზე ფიქრობს, ეღიმება. მორცხვია და ყურებამდე წითლდება. არ არის მთლად კარგი ასეთად დარჩენა. ვერ გაზრდის ის სიყვარულს!

ბედრიეს ოჯახში მიღებული ზილჰა ქადინის დახმარებით მოახერხეს შეყვარებულმა მეზობლებმა ხუთი წუთით შეხვედრა. ხელებიც ჩასჭიდეს ერთმანეთს. ეს ჩვეულებრივი ლაპარაკი არ იყო, უფრო შეთანხმებას ჰგავდა. დამშვიდობებისას ძლივს დააშორეს ხელები ერთმანეთს.

ერთ კვირაში სელიმი ხელშეკრულებით სტამბოლში წავიდა, იქიდან თავის ქვედანაყოფში გაგზავნეს. მალე არეულობა დაიწყო. მობილიზაცია და მერე ომი ატყდა...

ცოტა შიში არის მათში, ვინც პირველად ნახა ომი. მაგრამ ადამიანს თუ ეშინია, თავს არ უნდა დააჯეროს, რომ ვერ იომებს. თან ეშინია, თან იბრძვის. მტრის ძალისხმევას შეუპოვრად ეგებება, რადგან სამშობლო აქვს, სამშობლოში კი ბედრია. მისი ხელის სიმხურვალე ვაჟს ჯერ კიდევ წვავს ხელის გულს. თმები წარბებამდე რომ აქვს ჩამოყრილი, ის ლამაზი გოგო... მხოლოდ ამან შეიძლება აიძულოს კაცი ცეცხლს შეუტოს. მშიშრებს არა, მაგრამ ვისაც გულში სიყვარული არ აქვს, ბრძოლა არ შეუძლია. მათი შინაგანი ხმა დუმს. იცოცხლებენ, ბევრ სიტყვას იტყვიან, მაგრამ საქმეს ვერ გააკეთებან, არ შეუძლიათ ბრძოლა, სხვა მებრძოლებსაც დააბრკოლებენ.

სელიმი სამ თვეში შეეჩვია ომს და სანგარში ყოფნას, ძალიან საჭირო ადამიანი იყო ბრძოლის ველზე... ამასობაში ხელში დაიჭრა და სტამბოლში გადაიყვანეს. ორი თვის შემდეგ კვლავ დაუბრუნდა თავის ქვედანაყოფს. მეგობარ ნედიმთან ერთად მეორეჯერ დაჭრეს. ნედიმს კისრის ძვალი მოტყდა და გარდაიცვალა. სელიმს ფილტვში ორი ტყვია მოხვდა და თოფის კონდახით თავის ძვალი გაუტეხეს. არ მომკვდარა, მაგრამ ორივე თვალში მხედველობა დაკარგა.

ერთ დღეს საავადმყოფოს საწოლში მწოლიარეს თვალები უნდა გაეხილა. თითქოს, ორივე თვალში ღრმა სიბნელე ჰქონდა ჩამარხული. ვერაფერს ხედავდა. ხელით ქუთუთოებს შეეხო... რა მტკივნეულია ამის გაგება. განსაკუთრებით, პირველ დღეებში!

თავიდან ექიმები ვერ ეუბნებოდნენ სიმართლეს.

„ქუთუთოები ნელ-ნელა გაიხსნება, შეიძლება ცოტა კვალი დარჩეს“-ო უთხრეს.

შიშით სავსე იმედეები!..

ფილტვში მოხვედრილი ტყვიებიდან ერთი ამოიღეს, მეორე ვერა. რადგან გადარჩა, ექიმები ცას ეწიენ სიხარულით. რა

უხაროდათ ნეტა? ოცდასამი წლის ბიჭი და ორივე თვალით ბრმა! აბა, ეს არის საქმე?

თვალეზს ხელეზით ეხეზა, გვერდით მყოფ პაციენტებს ეკითხეზა... გარეგნულად არ ეტყობა. მართალია რასაც ექიმეზი ამზობენ? ნელ-ნელა დაინახავს? დროდადრო ეჩვენეზა, რომ ერთ თვალში რაღაც სინათლეს ხედავს. გარინდული ცდილობს უყუროს და არ დაკარგოს ეს იმედი. თუ დაზრმავდა, წუხილისგან თავის დახსნის ერთადერთი გზა ხახაში იარალის ჩადეზა და გასროლავა.

სელიმს არ აქვს სიკვდილის შიში. იქ ხომ სიზნელე არ არის. ბოლოს რომ დაიჭრა, არაფერი უგრძენია. ბრმად ყოფნას სიკვდილი უჯობს. ცოტა რომ მოცოცხლდა, გერმანიაში გაგზავნეს. გასინჯეს, გამოიკვლიეს, კონსულტაციეზი გაიარა. შემდეგ, იქაურმა ექიმეზმა აქაურეზის მსგავსად:

-რა თქვეს თურქმა ექიმეზმა?

-ნელ-ნელა დაინახავო, მეუზნეზიან.

-ჩვენც ასე ვფიქრობთ, არ უნდა შევეხოთ, უნდა დაველოდოთ!

ვილტვში ტყვიასაც არ დააკარეს ხელი.

გერმანიიდან რომ დაზრუნდა, არ იცოდა რა ეკეთეზინა. მშობლიურ ქალაქზე ეფიქრეზოდა. არავისთვის მიუწერია წერილი, არც არავისგან მიუღია.

ექიმეზი მოცდას ურჩევენ. ცოტას მოიცდის. მის ქალაქში გაიგეს ნეტა სელიმის დაზრმავეზის ამზავი?

ვიდრე სხვა ხელს შეაშველეზდა, თვითონ დაასწრეზდა და მკლავში შემომიდექიო, ეტყოდა. მშობლიური ქალაქიდან სტამბოლში ჩამოსულეზი სადაც ჩერდებოდნენ, იმ სასტუმროს მიაშურა ამბეზის გასაგებად. ტაქსით წავიდა. სასტუმროს მეპატრონე არ დახვდა. დაელოდა. იქ მყოფმა ორმა კაცმა იცნო და მოიკითხეს, ჯანმრთელობის ამზავი ჰკითხეს. ამასობაში სასტუმროს მფლობელიც მოვიდა. მანაც იცნო. სტუმრეზის ნათქვამიდან როგორც გაირკვა, მშობლიურ ქალაქში ყველას გაეგო სელიმის ამზავი.

- გაიგეს აბა არა?- კვერი დაუკრა მათ სასტუმროს მეპატრონემ.

- დედა ძალიან წუხს თურმე. რომ დამინახოს, უფრო იდარდებს. ვერ გადამიწყვეტია წავიდე თუ დავრჩე - თქვა სელიმმა.

- რატომ არ უნდა წახვიდე? ტავერნაში იყავი თუ საროსკიპოში? - ჰკითხა სასტუმროს მეპატრონემ.

- დედაშენი ჭკვიანი ქალია, უნდა იამაყოს ასეთი შვილი რომ გაგზარდა. ჩვენ ვამაყობთ შენით და ის არ იამაყებს განა?

სასტუმროს მეპატრონე ყვიროდა, სხვები ჩუმად ისხდნენ და უსმენდნენ. გმირის ამბავი ვინც არ იცოდა, მათაც გაიგეს. სელიმს მობეზრდა ქება-დიდების მოსმენა და წასვლა დააპირა. ასეა: ნამდვილი გმირები მათ მიერ გაწეულ სამსახურს დიდ რამედ არ მიიჩნევენ. ცოტა მოფერება და მცირე სიყვარულიც გულს უჩუყებს და ატირებს. სასტუმროს მეპატრონეს სთხოვა, გამიშვიო.

სელიმმა მატარებელში ყოფნისას გაიგო დედის გარდაცვალების შესახებ. მწარედ ატირდა, თუმცა გულის სიღრმეში უხაროდა კიდეც დედამ ამ მდგომარეობაში რომ არ ნახა. სახლი გამოკეტილი დამხვდებოა იფიქრა და ბიძასთან წავიდა. რადგან სახეებს ვერ ხედავდა, არ იცოდა როგორ ესალმებოდნენ ბიცოლა, ბიძა და ბიძაშვილები. უსინათლო დისშვილის მოსვლა არც ბიძას გახარებია დიდად და არც ბიძაშვილებს. სელიმს არ სურდა ვინმესთვის ტვირთი გამხდარიყო. დაუხმარებლად ჭამაც არ შეეძლო, თუმცა დახმარების სურვილს დიდად არც არავინ გამოთქვამდა. სელიმმა ეს იგრძნო და ვახშმის შემდეგ თქვა, ხვალ ფატიმას მოვძებნი და სახლს დავალაგებინებო. ამ სიტყვების შემდეგ თითქოს ბიცოლას ხმა მოუღება, ბიძამაც რიხით გააგრძელა ლაპარაკი.

რას იზამ? ასეთია ცხოვრება. ოჯახს თავისი წესრიგი აქვს, მყუდროების დარღვევა ბრმა ადამიანის გამო არავის სიამოვნებს...

ადვილი არ არის ოთახებთან, ავეჯთან, კიბეებთან შეგუება და ყველაფრის გახსენება საკუთარ სახლში, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს, სელიმის სახლია; არავის თავს არ მოაბეზრებს. მისთვის წვერის გაპარსვა და ჩაცმაც პრობლემაა. ცოტას მაინც რომ ხედავდეს...

სახლში მოსვლის მეორე დღეს სელიმი ქვედა სართულის ოთახში იჯდა.

- სკამი რომ ვიპოვო და სამზარეულოს გვერდით ბაღში დავჯდე; საჭმლის მომზადებაში გართულ ფატმასაც ვესაუბრები - გაიფიქრა. ოთახის კარი ნელა გაიღო. სელიმმა თავი კარისკენ მიაბრუნა და ისე გაიხედა, თითქოს დაინახავდა რამეს. იგრძნო ვიღაც გავიდა ოთახიდან.

- ფატმა, შენ ხარ? - იკითხა სელიმმა. კარს იქეთ ზილჰა ქადინის ხმა გაისმა:

- ჩემო საყვარელო!

- შენთან ერთად არის ვინმე? - ჰკითხა სელიმმა.

- არავინ არის, შვილო... მიუგო ზილჰა ქადინმა.

ტყუილი. ბედრია. კარი ბედრიემ გააღო. სელიმის სანახავად იყო მოსულიყო. ბედრიეს ეგონა სელიმს თვალეზღახუქულს ნახავდა. კაცი პირდაპირ კარისკენ რომ იყურებოდა, ქალმა იფიქრა ხედავსო და შეშინებული უკან გადახტა. ზილჰას თვალეზღახუქით ჰკითხა „ხედავს?“ ქალმა უარის ნიშნად გაუნია თავი.

- მანდ რას დგარხარ, შემოდი? - თქვა სელიმმა.

ბედრიემ ზილჰა ქადინი ოთახში შეუშვა, მაგრამ შემდეგ იქ დარჩა თუ არა, ეგ აღარ იცოდა.

სელიმი ბედრიეზე სიტყვას არავისთან ძრავდა. არც იცოდა რა ეთქვა ამ თემაზე ვინმემ თუ ჩამოუგდებდა ლაპარაკს.

- არასდროს მახსენებს? - ჰკითხა ბედრიემ ზილჰას.

- არა, არასდროს უხსენებია. თუ გინდა ფატმას ვკითხავ.

- არ ჰკითხო. რომ ნდომებოდა, შენ გკითხავდა რამეს.

ამ დროს უბნის ქალებს შორის ჭორი გავრცელდა. სელიმი ქვრივ ქალს თუ იპოვის, ცოლად შეირთავს, მიხედავს მაინცო.

თავად სელიმს უკითხავს ფატმასთვის, ვინმე ქვრივს ხომ არ იცნობო. ფატმამ ხალხში გაავრცელა ეს ამბავი. რა თქმა უნდა, ბედრიემაც გაიგო და ზილჰა ქადინი გაგზავნა ყოფილ საქმროსთან.

ერთ დილას ზილჰა ადრე მივიდა სელიმთან, პირდაპირ დაუჯდა და საუბარი გააბეს. ბედრიეც იქვე, კართან იდგა. ქალი სათქმელზე მალე გადავიდა.

- შვილო, თქვა მან, რაც ჩამოხვედი არ მოგიკითხავს საცოლე. ბეზიაც გარდაეცვალა, იცი? მოხუცი მამისა და შენს გარდა არავინ ჰყავს - უთხრა ზილჰამ.

სელიმი ცოტა ხანს გაჩერდა, შემდეგ ჰკითხა:

- როგორ მოვიკითხო, დაო ზილჰა? ვერ ხედავ რა მჭირს?..

ცრემლები რომ არ ეჩვენებინა, თავი გააბრუნა. ის შიგნით ტიროდა, საცოლე კი გარეთ. ბედრიე გაიქცა და სელიმის მუხლებთან დაეცა.

- რა მოხდა, ძმაო. შენი თვალები თუ ვერ ხედავენ, სული ხომ გაქვს ჯანმრთელი? უცხო ქვრივი უფრო გაგიჩვენს ცოლობას? ბედრიემ თქვა, სხვა ქალის მოყვანას, მე მითხოვოს, განა მე არ ვარ მისი საცოლეო?

სელიმმა თავი ჩაღუნა, სახე არ უჩანდა. შემდეგ ცხვირსახოცი ამოიღო და ცრემლები მოიწმინდა. თითქოს თავის თავს ელაპარაკებოდა:

„ვეცოდები არა? განა რა დააშავა ბრმა კაცის ცოლი რომ გახდეს. ბედი არ ჰქონია პატარას. ბედი რომ ჰქონოდა, ლეიტენანტი სელიმი არ დაბრმავდებოდა“...

მეორე დილით კვლავ მოვიდა ზილჰა ქადინი. ბედრიეს უთქვამს:

„ბრმაა თუ კოჭლი, განა ჩემი საქმრო არ არის? თუ ნიშნობის გაწყვეტა უნდა, სირცხვილი მას! მე სხვას არ დავუწყებ ძებნას“...

ბედრიემ და სელიმმა ერთად დაიწყეს ცხოვრება. ისევ ატყდა ჭორები. რაც ბედი ჰქონია, ამ ბრმა ბიჭს ჰქონია. აფსუს ბედრიეს სილამაზე!

ისეთებიც იყვნენ, გოგოს საქციელს რომ ამართლებდნენ:

„ყოჩალი გოგო! მის ადგილას მეც იგივეს ვიზამდი“ ამბობდა ზოგი.

საშუალო სკოლის მთელმა კოლექტივმა, ქალბატონმა დირექტორმა და მასწავლებლებმა რაც კი ყვავილები იყო სკოლის ბაღში დაკრიფეს, მოიტანეს და კალთა აუვსეს ბედრიეს. ჩაეხუტნენ, მოეხვივნენ, ლოყებს უკოცნიდნენ და თმაზე ეფერებოდნენ...

- გვიყვარხარ, ყოჩალო გოგო! ასეთ ქმარს შენნაირი ცოლი სჭირდება. ჩვენ მოვიყვანთ ბავშვებს და ვაჩვენებთ თქვენს ოჯახს, როგორც მისაბამ მაგალითს...

ბედრიე ტიროდა, არ იცოდა რა ეთქვა ან როგორ ეთქვა მადლობა...

მათ ქალაქში ჯერ არავისთვის გაუკეთებიათ ასეთი საქორწინო საჩუქარი. ერთ დღეს კვლავ მოიყვანეს ბავშვები. ისინი სელიმს მუხლებზე მოეხვივნენ.

„არ დაგივიწყებთ შენ რომ ჩვენთვის თვალის ჩინი დაკარგეო“- ყვიროდნენ. სელიმიც ჩაეხუტა მათ და „ორი კი არა, ათასი თვალი რომ მქონოდა, თქვენი ნათელი სახეებისთვის დავთმობდიო“- უთხრა თვალთან მომდგარი ცრემლებისგან ხმა-ჩახლეჩილმა.

**Memduh Shevket ESENDAL (1883-1952) –
„Thanksgiving Flower“**

Nato Kharshiladze

Tbilisi Ivane Javakhishvili State University
Georgia, 0179, Tbilisi, Ilia Chavchavadze Avenue №1,
+995551424252, nkharshiladze@cu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0001-8366-8820>

Abstract.

One of important writers of Turkish literature Memduh Sevket Esendal was born in 1883 in Corlu. At a young age he became a member of the Committee of Union. In this society, Esendal held important positions. He joined the National war that started in Anatolia. In 1921 Ankara Government sent Memduh to Baku Embassy, where he did very important work there. Sevket also worked in Tehran and Kabul embassies. On his return, he worked as a teacher in Istanbul high schools. After that, politics took place into Esendal's life. He was deputy of Elazig and Belecik.

In 1945 Memduh withdrew from political life and literature took place instead. His stories were published in newspapers and magazines. The most important features of his works are smooth, clean Turkish and simple writing style. Following in the footsteps of his friend Omer Seyfetin. Esendal died in 1952 in Ankara.

Some of his famous works are stories: „Thanksgiving Flower“, „Under a handkerchief“, „Veysel Sergeant“, „Grasshopper“, „Our Nesibe“ and a novel „Ayasli and its tenants“.

Keywords: the war; hero; blind; flowers; love.

Translated from Turkish by Nato Karshiladze

თარგმანი
TRANSLATION

კოიძუმი იაკუმო (1850-1904) – „ამბავი ოდაის¹⁴ შესახებ“

მარიამ ჩალაბაშვილი
ისტორიის მაგისტრი,
თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის შორეული აღმოსავლეთის
ახალი და უახლესი ისტორიის დეპარტამენტი,
იაპონისტიკის მიმართულება. საქართველო,
ქ. თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი №1, 0179,
+95571103101, Chalabashvili.mariam@gmail.com
ORCID identifier: 0000-0002-8411-8676

აბსტრაქტი.

იაპონურ ფოლკლორში იოკაის (არამიწიერი არსებები, სულები, მონსტრები და ა.შ.) მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. კოიძუმი იაკუმომ¹⁵ კი წერილობითი სახე მისცა სხვადასხვა მითსა თუ ლეგენდას. „თოვლის ქალბატონი“, „ოშიდორი“, „დამარხული საიდუმლო“ უკვე ნათარგმნია ქართულად, ახლა კი „ამბავი ოდაის შესახებ“ გაეცნობა მკითხველი.

საკვანძო სიტყვები: ნაგაო; ოდაი.

იაპონურიდან თარგმნა მარიამ ჩალაბაშვილმა

¹⁴ ოტეი

¹⁵ კოიძუმი იაკუმო - Patrick Lafcadio Hearn (1850-1904), ეროვნებით იაპონელი არ იყო, მაგრამ ბრწყინვალედ დაეუფლა იაპონურ ენას. ის 1890 წელს ჩავიდა იაპონიაში, სადაც ცოლად შეირთო კოიძუმი სეცუ (სამურაის ოჯახიდან), გახდა იაპონიის მოქალაქე და სიცოცხლის ბოლომდე იქ ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა.

„ამბავი ოდაის შესახებ“

ძველად, ეჩიგოს პროვინციის ქალაქ ნიიგატაში, ცხოვრობდა ნაგაო ჩოსეი. რადგანაც მისი მამა ექიმი იყო, ამიტომ ნაგაოც მამის პროფესიას დაეუფლა. როდესაც პატარა იყო, მამის მეგობრის შვილ ოსადაზე დანიშნეს. ორივე ოჯახი შეთანხმდა, რომ როგორც კი ნაგაო წვრთნას მორჩებოდა, ქორწილიც გაიმართებოდა. თუმცა, საქმრომ ოსადას სუსტი ჯანრთელობის შესახებ შეიტყო, რომელსაც თხუთმეტი წლის ასაკში ფილტვის უკუზრუნებელი სენი დაუდგინდა. როდესაც ოსადამ გაიგო, რომ მალე გარდაივლებოდა, ნაგაო თავისთან იხმო და უთხრა:

„ჩვენ ბავშვობიდან ერთად ვართ და ამ წლის ბოლოს ოჯახი უნდა შეგვექმნა, მაგრამ მე ვკვდები, თუმცა ესეც ღმერთების¹⁶ ნებაა. ცოტაც რომ კიდე ვიცოცხლო, ხათაბალის მეტი არაფერი ვიქნები და ჩემი დაუძღურებული სხეულის გამო ვერც შესაბამის ცოლობას გაგიწევ. იმისი სურვილიც კი, რომ შენთვის ვიცხოვრო, ეგოიზმი იქნება ჩემი მხრიდან, ამიტომ სრულიად ვნებდები. შენც დამპირდი, რომ არ იდარდებ. ვფიქრობ, რომ კვლავ შევძლებთ შეხვედრას, ამის თქმა მსურდა შენთვის“.

დამწუხრებულმა ნაგაომ კი უპასუხა: „ნამდვილად შევხვდებით და იმ წმინდა ადგილზე¹⁷ განშორების სიმწარეს ველარვიგებთ“.

მაგრამ ქალმა წარმოთქვა: „არა, არა, წმინდა ადგილს არ ვგულისხმობ. ხვალ დამმარხავენ, მაგრამ მჯერა, რომ კვლავ შევხვდებით აქ, ამ სამყაროში“.

ნაგაომ გაკვირვებულმა შეხედა მომღიმარ ოსადას. ქალმა მშვიდი, ოცნებანარევი ხმით გააგრძელა:

„ჰო, ასეა, კვლავ ამ სამყაროში, შენს ახლანდელ სამყაროში. ნაგაო-სამა, ... იმისათვის, რომ ეს ასე მოხდეს, გოგონად უნდა დავიბადო და გავიზარდო, მანამდე კი დამელოდე. თხუთმეტი

¹⁶ შინტოისტური და ბუდისტური ღმერთები

¹⁷ როგორც ქრისტიანებისთვის სამოთხე

წელი, თექვსმეტი წელი... ეს უკვე დიდი დროა. ჩემო საქმრო, შენ უკვე ცხრამეტის სრულდები“.

სიკვდილის პირას მყოფი ქალის დასამშვიდებლად, ნაგაომ დაყვავებით უპასუხა:

„ჩემო საცოლევ, შენი ლოდინი ჩემი მოვალეობა და სიამოვნებაა, ჯერ კიდევ შვიდი წლის ვიყავით, რომ ერთამენთს პირობა მივეცით“.

„მაგრამ, ხომ არ დაეჭვდი?“ - ოსადა საქმროს მიაჩერდა.

მან კი მიუგო: „იმაზე დავფიქრდი, თუ როგორ უნდა გიცნო სხვა სახელით, სხვა სხეულში, რაიმე მტკიცებულების გარეშე“.

„მაგას ვერ გეტყვი, რა როგორ მოხდება, ეს მხოლოდ ღმერთებმა იციან, მაგრამ თუ ჩემი დაბრუნება გასურს, მე შემძლია დავბრუნდე, ეს გახსოვდეს“. - ქალმა თქვა, თვალები მილულა და სული განუტევა.

ნაგაოს გული კვლავ ოსადასთვის ძგერდა და მისი მწუხარება დღითიდღე ღრმავდებოდა. მან ოსადას სახელით ამოტვიფრული იჰაი¹⁸ დაამზადებინა, ბუდისტურ საკურთხეველში დააბრძანა და ყოველ დღე მის წინ შესაწირს დებდა. გარდაცვალების წინ ქალის წარმოთქმულ უცნაურ სიტყვებზეც ბევრს ფიქრობდა. იმისათვის, რომ მისი სული მშვიდად ყოფილიყო და იმ შემთხვევაში თუ ახალი სხეულით დაბრუნდებოდა, დაწერა პირობა, რომ მას ცოლად შეირთავდა, ბეჭდით დაამოწმა და ბუდისტურ საკურთხეველში ოსადას იჰაის წინ დატოვა.

რადგანაც ნაგაო ერთადერთი ვაჟიშვილი იყო ოჯახისთვის, მისი დაოჯახება აუცილებლობას წარმოადგენდა და მამის მიერ შერჩეულ ქალზე იძულებით დაქორწინდა. მიუხედავად დაოჯახებისა, ის კვლავ ტოვებდა შესაწირს ოსადას იჰაის წინ და გულმხურვალედ იხსენებდა. თუმცა, წლებთან ერთად მის მოგონებე-

¹⁸ მიცვალებულისთვის დამზადებული ბუდისტური სარიტუალო დაფა, სადაც მიცვალებულის სახელი იწერება

ბში ქალის სახე ფერმკრთალდებოდა, ბოლოს კი მისი სახე დავიწყებას მიეცა.

ამ წლების მანძილზე, კაცს ბევრი უბედურება დაატყდა თავს. მშობლები გარდაეცვალა, შემდეგ მეუღლე და ერთადერთი შვილიც დაკარგა. ამ სამყაროში ეულად დარჩა. მიატოვა სახლი და დარდის გასაქარვებლად ხანგრძლივ მოგზაურობაში გაემურა.

ერთ დღესაც იკაპოს მიადგა, მთიან სოფელს, რომელიც ცნობილი იყო ცხელი აბანოებითა და ლამაზი ხედებით. იმ ადგილას, სადაც ნაგაო დაბინავდა, ახალგაზრდა ქალი მივიდა მოსამსახურებლად. როგორც კი კაცმა დაინახა, გულმა რეჩხი უყო, თვალებს არ უჯერებდა, როგორი უცნაურიც არ უნდა ყოფილიყო, ქალი ოსადას ჰგავდა. რომ გაერკვია სიზმარი იყო თუ ცხადი, საკუთარ თავის შეთვალიერება დაიწყო. როცა ქალი ცეცხლის დასანთებად და დასალაგებლად შემოდის და გადიოდა კარგად აკვირდებოდა, მისმა დგომის მანერამ ახალგაზრდობაში საცოლის შესახებ მოგონებები ამოუტივტივა. გადაწყვიტა მასთან გამოლაპარაკება, ქალმა ნაზი და სუფთა ხმით უპასუხა. ქალის ხმის სილამაზემ ნაგაოს კვლავ სევდანარევი მოგონებები აღუძრა და დაეჭვებულმა ჰკითხა:

„თქვენ ისე ჰგავხართ ქალს, რომელსაც უწინ ვიცნობდი, რომ როდესაც ოთახში პირველად შემოხვედით, გავვოცდი. უტაქტობაში არ ჩამომართვათ, მაგრამ ხომ ვერ მეტყვით თქვენს დაბადების ადგილსა და სახელს?“

ქალმა მალევე, გარდაცვლილის დაუვიწყარი ხმით წარმოთქვა:

„მე ოსადა მქვია, თქვენ ჩემი საქმრო ხართ, ეჩიგოდან ნაგაო ჩოსეი ბრძანდებით. ჩვიდმეტი წლის წინ ნიიგატაში გარდავიცვალე. თუ კვლავ ქალის სხეულით დავიბადებოდი, როგორც თქვენ დაწერეთ, ჩემზე დაქორწინდებოდით, შემდეგ ბეჭედი დაარტყით და წერილი დალუქეთ, რომელიც ბუდისტურ საკუთხეველში ჩემი იჰაის წინ დატოვეთ, სწორედ ამიტომ დავბრუნდი“.

ბოლო სიტყვები წარმოთქვა და გონება დაკარგა. როცა გონს მოვიდა, არაფერი ახსოვდა საუბრის შესახებ. ნაგაო და ოსადა მალევე შეუღლდნენ. მათ ბედნიერებით სავსე ქორწინება ჰქონდათ.

იკაპოში მომხდარი დიალოგის შესახებ ოსადას აღარაფერი გახსენებია. წინა ცხოვრების შესახებ მოგონებებიც უცნაურად გაიფანტა და სიბნელეში ჩაიკარგა, თითქოს არც ყოფილაო. ახალი ცხოვრება კი თავისი დინებით წარიმართა.

წყარო:

1. https://www.aozora.gr.jp/cards/000258/files/59735_76770.html

Koizumi Yakumo (1850-1904) - “The Story of O-Dai”¹⁹

Mariam Chalabashvili

Master of Arts in History,

major in History of Far East,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Department of Far East

Modern and Contemporary History, Japanology.

1 Ilia Tchavtchavadze Avenue, 0179 Tbilisi, Georgia,

+95571103101, Chalabashvili.mariam@gmail.com

ORCID identifier: 0000-0002-8411-8676

Abstract.

Yōkai (class of supernatural monsters, spirits or demons) plays an important role in Japanese folklore. Many of them are written by Koizumi Yakumo. Some of them are already translated into Georgian, such as “Yuki Onna”, “Oshidori”, “Buried Secret”.

Keywords: Nagao; Oday.

Translated from Japanese by Mariam Chalabashvili

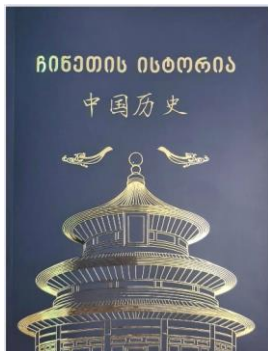
¹⁹ O-Tei

რეცენზია REVIEW

რეცენზია ავტორთა ჯგუფის მიერ (ოთარ ჭილაძე, დავით ანდლულაძე, ნანა გელაშვილი, შალვა ჩიხლაძე, არჩილ კალანდია, მარინე ჯიბლაძე) შექმნილ მონოგრაფიაზე - „ჩინეთის ისტორია“. მთავარი რედაქტორი და შემდგენელი მარინე ჯიბლაძე, გამომცემლობა, „ოქროს საწმისი“, თბილისი, 2022.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში, „ჩინეთის ისტორია“ კომპლექსურად და სისტემატურად პირველადაა შესწავლილი, გაანალიზებული და წარმოდგენილი უძველესი დროიდან დღემდე.

მსოფლიოში ჩინეთისადმი ინტერესი ყოველთვის იყო, არის და მომავალშიც იქნება. ჩინეთმა კაცობრიობის ისტორიაში უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა. მან არამარტო თავისი კულტურა გაუზიარა აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებსა და ხალხებს, არამედ თავადაც ბევრი რამ მიიღო სხვა ქვეყნებისაგან ისე, რომ არ დაკარგა იდენტობა, არამედ გაიმდიდრა კულტურა და საოცრად მრავალფეროვანი გახადა იგი.



წარმოდგენილი მონოგრაფია დაყოფილია სამ ნაწილად: იმპერიამდელი (უძველესი დროიდან ცინის დინასტიამდე); იმპერიული (ცინის დინასტიიდან ცინგის დინასტიის დამხობამდე) და პოსტ-იმპერიული (1912 წლიდან დღემდე), რომელსაც თან ერთვის წინასიტვაობა, დანართები (ჩინეთის ადმინისტრაციული დაყოფა, ჩინეთის ისტორიის ქრონოლოგიური ცხრილი, ჩინეთის ხელისუფალთა მმართველობის ქრონოლოგიური ცხრილები) და ბიბლიოგრაფია. მონოგრაფია შეადგენს 673 ნაბეჭდ გვერდს.

წარმოდგენილი მონოგრაფია მაღალ აკადემიურ დონეზეა შესრულებული და იგი დიდი შენამენია აღმოსავლეთმცოდნე ისტორიკოსების, სტუდენტებისა და ჩინეთის ისტორიის საკით-

ხით დაინტერესებული მკითხველისთვის, მკვლევრებისა და საზოგადოების ფართო წრისათვის.

პროფესორი ემზარ მაკარაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ადმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი

Review of the monograph created by a group of authors (Otar Chigladze, Davit Andghuladze, Nana Gelashvili, Shalva Chikhladze, Archil Kalandia, Marine Jibladze) - "History of China". Chief editor and compiler Marine Jibladze, publishing house, "Golden Fleece", Tbilisi, 2022.

For the first time in the Georgian historiography, the "History of China" has been comprehensively and systematically studied, analyzed and presented for the period from ancient times to the present day.

The world's interest centred around China has always been there, is there today and will continue to persist in the future. China has played an important role in the history of mankind. Not only did it continuously share its culture with other countries and peoples of the East and South-East, but has itself imported numerous cultural elements from other countries without compromising its identity; in fact, rather enriching its culture and making it wonderfully diverse.

The presented monograph is divided into three parts: pre-imperial (from ancient times to the Qin dynasty); Imperial (from the Qin Dynasty to the fall of the Qing Dynasty) and post-imperial (from 1912 to the present), with a preface, appendices (administrative divisions of China, chronological table of Chinese history, chronological tables of Chinese rulers) and bibliography. The monograph consists of 673 printed pages.

The presented monograph has been completed at a high academic level and presents a great acquisition for Oriental historians,

students and readers interested in the issue of Chinese history, researchers and the general public.

Professor Emzar Makaradze

Batumi Shota Rustaveli State University
Department of Oriental Studies